

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FİLİSTİN'İN ÇOCUKLARI

HAYFA'YA DÖNÜŞ
ve diğer hikâyeler

Gassan Kanafani

İngilizceden
çeviren:
Şeher Özbay

otonom
edebiyat

FİLİSTİN'İN ÇOCUKLARI

HAYFA'YA DÖNÜŞ VE DİĞER HİKÂYELER

Gassan Kanafani

Otonom 31
Edebiyat Dizisi 5

Filistin'in Çocukları
Hayfa'ya Dönüş ve Diğer Hikâyeler
Gassan Kanafani

ISBN 978-975-6056-33-2
1. Basım 2010, İstanbul (1000 adet)

Kitabın Özgün Adı
Palestine's Children
Returning to Haifa and Other Stories
© Anni Kanafani
© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2010

İngilizceden Çeviren
Seher Özbay

Düzeltili ve Yayına Hazırlayan
Melis İnan

Kapak ve İç Tasarım
H. Mert İnan

Baskı ve Cilt
Yön Matbaacılık
Davutpaşa Cd. Güven San. Sit. B Blok No: 366
Topkapı/İSTANBUL / Tel.: (0212) 544 66 34

Yayınevi Sertifika no: 11821

Otonom Yayıncılık
Yeniçarşı Cad. Kalkan Han No: 36/6 Galatasaray/Beyoğlu
İstanbul
Tel 0 212 244 87 09
Faks 0 212 292 23 66
e-posta: iletisim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

FİLİSTİN'İN ÇOCUKLARI

HAYFA'YA DÖNÜŞ VE DİĞER HİKÂYELER

Gassan Kanafani

İngilizceden Çeviren
Seher Özbay

İÇİNDEKİLER

Gassan Kanafani'nin Özgeçmişi Üzerine bir Deneme (Karen E. Riley)	7
Giriş (Karen E. Riley ve Barbara Harlow)	21
Teşekkür	39
Yamaç	43
Ramla'dan Haberler	49
Tatil Hediyesi	55
Çocuk, Amcasının Tüfeğini Alıp Doğudan Safed'e Gidiyor	59
Doktor Kasım Eva'ya, Safed'e Ulaşan Mansur'u Anlatıyor	71
Ebû Hasan bir İngiliz Arabasına Pusu Kuruyor	87
Çocuk, Babası ve Tüfek, Ceddin'deki Kale'ye Gidiyor	97
Çocuk Kampa Gidiyor	115
Çocuk O Anahtarın Baltaya Benzediğini Fark Ediyor	125
Süleyman'ın Arkadaşı Bir Gecede Çok Şey Öğreniyor	133
Hamit, Amcaların Anlattığı Hikâyeleri Dinlemeyi Bırakıyor	143
Kamptaki Silahlar	151
O Gün Daha Çocuktuk	157
Altı Kartal ve Bir Çocuk	163
Hayfa'ya Dönüş	171

GASSAN KANAFANI'NİN ÖZGEÇMİŞİ ÜZERİNE BİR DENEME

Karen E. Riley

Çok tuhaf duygular içindeyim. Kendine uygun bir iş aramak üzere kendi yolunda ilerlerken, bu yolda birdenbire ölüveren bir insanın duyguları bunlar.¹

Gassan Kanafani, bir Kuveyt devlet okulunda öğretmenlik yaptığı sırada bir arkadaşına mektubunda bu satırları yazarken henüz yirmi dördünde bile değildi. Bu benzetme, iki yıl sonra yazacağı ilk büyük edebi eseri olan kısa roman “*Güneşteki Adamlar*”ın [Alan Yayıncılık, 1986] habercisidir. Ne yazık ki aynı zamanda, Beyrut’ta arabasına konan bubi tuzaklı bir bombanın patlaması sonucu, otuz altı yaşındayken gerçekten de “birdenbire” ölen Kanafani’nin asıl kaderinin de kehanetidir.

Kanafani kısa yaşamında, uygun aracı ve bu aracı kullanacağı en etkin ortamı sürekli olarak aramak amacıyla daima “bir yerlere gitmek üzere yoldaydı.” Doğduğu andan itibaren yaşadığı koşullar, içinden çıkılamaz bir biçimde Filistin sorununun ağına düşmüş durumdaydı. Onun “işi”, hem kendisinin hem de halkının, Filistinlilerin hayatta kalmasını sağlamaktı.

Gassan Kanafani 9 Nisan 1936'da Filistin'in kuzey Akdeniz kıyısındaki Akka kentinde doğdu. Yine aynı yılın Nisan ayında, hızla artan Yahudi göçü karşısında Arap Yüksek Komitesi kuruldu ve bu komite, İngiltere'nin manda hükümetinin göçmenlikle ilgili politikalarını protesto etmek amacıyla Filistin çapında genel bir Arap grevi çağrısında bulundu. Bu grev, hayatı altı ay felce uğrattı.

Gassan'ın babası avukattı ve ailesi üst-orta sınıfa mensuptu. Bir ablası, bir ağabeyi ve kendinden küçük üç kardeşi daha vardı. O zamanlar orta ve üst sınıftan ailelerde yaygın olduğu üzere küçük Gassan, Filistin'de Fransız misyonerlerinin idaresindeki bir okula devam etti. Bu yüzden de öncelikle kendi ülkesinin dili yerine Fransızca eğitimi aldı. Kendi ifadesiyle "Arap diline bir Arap kadar hâkim değildi,"² bu yüzden de ilerleyen yıllarda Arapçasını zenginleştirip yabancı deyimlerden kurtarmak için bilinçli ve ciddi bir çaba içine girecekti.

1948 yılında, on ikinci yaş gününde, Filistin için Siyonist mücadelenin en korkunç olaylarından biri gerçekleşti: Deir Yassin adlı bir Arap köyünde yaşayanlar vahşice katledildiler. Eşi Anni Kanafani, Gassan'ın o yıldan sonra bir daha asla yaş gününü kutlamadığını yazmıştır.³ Bir ay içinde Akka kenti de Siyonist güçlerin eline düştü. Kanafani'nin ailesi önce Lübnan'ın güneyinde küçük bir köye, sonra Şam'ın dağlık bölgelerine ve nihayetinde Şam'da bir azınlık mahallesine kaçtı. Burada, ailenin durumu çarpıcı bir biçimde değişti.

Aniden gelen sürgünle birlikte had safhada yoksulluk içinde yaşarken bütün diğer Filistinliler gibi Kanafani'ler de başlangıçta, birkaç hafta, birkaç ay, ya da en fazla bir yıl içinde işlerin tersine döneceğini ve evlerine gidebileceklerini düşünüyorlardı. Çocuk yaştaki Gassan kamplarda oynarken diğer Filistinli çocukların, Suriyeli ve Lübnanlı çocuklardan söz ederken acıyarak "Zavallıklar, onların geri dönecekleri bir Filistinleri yok," dediklerini duyuyordu.⁴

Oysa gerçekler aksini gösterdi; yani daimi bir sürgünü. Gassan kamplarda, etrafındaki her şeye büyük ilgi gösteriyor, gerçek yaşantısı ile özlediği geçmişi arasındaki farkı not ediyordu. Bu geçmişi ile yaşadığı acınası bugün arasındaki bağlantıyı görselleştirmek amacıyla resim yapmaya başladı.

Gassan, on dört veya on beş yaşındayken ayağını kırdı. İki arkadaşıyla birlikte okuldan kaçıp Şam'ın tepelerindeki dağlara çıkmışlar, Gassan da orada kayaların arasından atlamaya çalışırken düşmüştü. Babasına okuldan kaçtığını söylemek istemediğinden şehirde küçük bir kaza geçirdiğine dair iyi bir hikâye uydurdu. Bu yüzden de başlangıçta ayağına iyi bakılmadı. İyileşme dönemi altı ay kadar sürdü, bu süre içinde de anadilini kullanmayı ve bu dildeki edebi yetkinliğini geliştirmek için yoğun bir biçimde Arap edebiyatı üzerine çalıştı.

On altı yaşındayken, hem ailesine destek olmak hem de kendi eğitimine devam etmek amacıyla bir mülteci kampındaki Birleşmiş Milletler Yardım Okulu'nda öğretmenlik yapmaya başladı. Daha o zamanlar yaşadığı deneyimler, onu politikaya girmeye sürüklüyordu. Daha sonraları, "Hayatta politikaya çok erken atıldım, çünkü bir mülteci kampında yaşıyorduk" diye belirtecekti.⁵

Öğretmenlik yaparken yaşadığı iki olay, bu eğilimin göstergesidir ve Gassan'ın Filistin davasına bağlılığının, yaşam deneyimleriyle gelişecek ve eserlerinde, özgürlük arayışındaki baskıya maruz kalmış tüm insanların sorununu simgeleyip kuşatacak o bağlılığın temelini açıklayan örneklerdir. Bu olaylardan biri, küçük öğrencilerinin çoğunun derste uyukladığını fark etmesiydi. Önceleri bu onu çok sinirlendiriyordu. Ancak daha sonra çocukların, ailelerine destek olmak için gece geç saatlere kadar çalıştıklarını, sinemada ya da sokaklarda şeker sattıklarını öğrendi:

Çocukların uykulu hallerinin beni küçümsemelerinden ya da derslerini sevmemelerinden kaynaklanmadığını, bunun öğretmenlik konusundaki yeterliliğimle de bir ilgisinin bulun-

madığını anladım. Bu durum politik bir sorunun yansımasından başka bir şey değildi.⁶

Bir başka olayda Kanafani, öğretmenin, çocuklara elma ve muz resmi çizmeyi öğretmesinin istendiği resmi müfredat programına uygun bir ders veriyordu. Bu meyveleri tahtada çizerken birdenbire bu çocukların hayatlarında hiç elma veya muz görmediklerini düşündü; bu tür yiyeceklerin yaşadıkları hayatta gerçek bir karşılığı yoktu. Bunun üzerine çizdiklerini silip onlardan mülteci kampının resmini çizmelerini istedi. Sonraları “Tam o anı, hayatım boyunca başıma gelen her şeyden daha net bir biçimde anımsıyorum” diyerek bu olayı hayatında “kesin bir dönüm noktası” olarak tanımlayacaktı.⁷

Aynı dönemde Kanafani, Şam Üniversitesi Arap Edebiyatı Bölümü’ne girdi. Filistinlilerin vahim durumunu gerçekçi bir biçimde anlatan kısa hikâyeler yazmaya başladı. Edebiyat ve Yaşam Cemiyeti adlı bir edebiyat topluluğu kurmuş bazı üniversite öğrencilerinin dikkatini çekti ve öğrenciler, onu da bu gruba katılmaya ikna ettiler. Ancak bu öğrenciler yazmayı gündelik hayattan kopuk, yüceltilmiş bir iş olarak gören idealistlerdi. Aralarında, Kanafani’nin hayatı boyunca dostu olarak kalan ve Kanafani ile ilgili anılarını yazan Fadıl el-Nakib de bulunuyordu. El-Naqip, yazmanın lüks bir iş, yayınlamanın ise gelecekteki bir düş olduğunu düşünen grubun diğer üyeleri ile Kanafani arasındaki farkı açıklarken, Gassan “kendisini, bugün yazdığını ertesi gün yayınlamaya adanmıştı. Yazdıklarını bir dergide yayınlamayınca, bir başkasını denerdi. Düş görmeden yaşadı” demiştir.⁸

Kanafani üniversitedeyken, öğrenci siyasetinde aktif rol aldı; bu onu, Arap Ulusal Hareketi’nin lideri olan Dr. George Habaş’a yöneltti ve bu hareketin içinde çalışmaya başladı. 1955 yılında, sürgün edilmiş geniş bir Filistin cemaatinin bulunduğu Kuveyt’teki kardeşlerini bir araya getirdi ve bir devlet okulunda öğretmenlik yapmaya başladı. Bir yandan da her yaz, sınavları için Şam’a dönerek Arap edebiyatı çalışmalarını sürdürdü.⁹

Kuveyt'e gittiğinde henüz yirmi yaşındaydı. Abisi ve ablası yanında olduğu halde yalnızlık, yabancılık ve sürgün edilmişlik duygularıyla sarmalanmıştı.

Kanafani Kuveyt'teyken başına, geleceği üzerinde derin bir etki bırakacak bedensel bir felaket geldi. Kanafani'ye ağır diyabet teşhisi konmuştu ve sık sık bilincini kaybettiğinden, her gün kendi kendine insülin iğnesi yapmayı öğrenmek zorunda kaldı. Bu ölümlülük haliyle yüz yüze kalınca, mektuplarıyla günlüklerinde durmadan bu hastalığa gönderme yapmaya başladı. Bir seferinde Kuveyt'ten şunları yazmıştı:

On iki yaşımıdayken, yaşadığım hayatın ve etrafımdaki doğanın anlamını henüz algılamaya başlamışken, kendi ülkemden kovulup sürgün edildim. Şimdi ise, gideceğim yolu henüz algılamaya başlamışken... bütün o basitliği ve küstahlığıyla beni öldürmek isteyen "Diyabet Bey" karşıma çıkıyor.¹⁰

Bu aşamada zihnini meşgul eden şeyler, Filistin'in durumuyla ilgili bir o kadar karamsar olan bakışının da yansımasıydı. 1960'larm başlarında yazdığı günlükte şunları söylüyordu:

Bildiğimiz tek şey, yarının bugünden daha iyi olmayacağı ve nehir kıyısında, asla gelmeyecek bir gemiyi özlemle beklediğimiz. Her şeyden koparılmış hükmünü giydik; kendi yok oluşumuz dışında her şeyden.¹¹

Aynı yılın sonlarında George Habaş, Beyrut'ta *al-Hurriyya* [Bağımsızlık] adında yeni bir siyasi dergi çıkarttı ve Gassan'dan yazı işleri kadrosuna katılmasını istedi. Genç adam her şeyi yarıda bırakıp 1960 yazında Beyrut'a gitti. Filistin meselesine daha aktif ve dolaysız bir biçimde katılmasıyla birlikte hastalığa gömülmüş halini, her tür mevcut aracı kullanarak olabildiğince çok şeyi başarmak, olabildiğince çok şeyi dile getirmek

şeklinde doyumsuz bir dürtüye çevirmeyi başardı. Hastalığının üstesinden gelme çabalarını anlatırken bir arkadaşına şunları yazıyordu:

Hastalığım hakkında yazmaya çalıştım ama yazacak hiçbir şey bulamadım. Bu yüzden de bu mesele bana çok basit görünüyor. Bir hastalığın büründüğü en güçlü hâl ölüme sebep olduğu doğrudur, bu da hayatta insanın başına bir kez gelir. Bu nedenle ölü olmadığım sürece, hasta değilmişim gibi davranacağım.¹²

Bu gerçekçilik Fadıl el-Nakib'den bir alıntıda açıkça görülmektedir: Gassan insüline ihtiyacı olduğunu fark ettiği an, sanki başka birine iğne yapıyormuş gibi, bir yandan arkadaşlarıyla konuşurken bir yandan da iğnesini kaygısızca hazırlayıp yapardı.¹³ Karısı, Gassan'ın "belki de traji-komik bir biçimde ölümle basbayağı dalga geçmesini" sağlayan "olağanüstü espri duygusunu" belirtmiştir.¹⁴ Örneğin bazı zamanlar, insülin alması gerektiğini tamamen unutuncaya dek çalışıyor, hastanenin acil servisine taşınmak zorunda kalıyordu. Söylendiğine göre, böyle bir krizden sonra Gassan bir sigara istemiş, doktor reddedince de şu karşılığı vermişti:

Doktor, bu başıma ilk kez gelmiyor. Daha önceki zamanlarda doktor bana sadece bir iğne yapıyordu. Ben sizin iki iğne yapmanıza izin verdim, bu yüzden siz de sigara içmeme izin vermek zorundasınız. Hayat, karşılıklı özveridir.

Doktor da acıyıp merhamete gelmişti.¹⁵

1961 yılında Kanafani, Filistinli mültecilerin durumunu incelemek için Beyrut'ta bulunan Danimarkalı öğretmen Anni Hoover ile tanıştı. İki ay içinde evlendiler. O sırada pasaportu olmadığından 1962 yılının başlarında kaçak yaşamaya zorlandı ve bu saklanma döneminde Anni'ye adadığı *Güneşteki Adamlar*'ı

yazdı. Bu kitap ertesi yıl yayınlandığında, Kanafani'ye birdenbire geniş bir ün ve saygınlık kazandırarak Arap edebiyat dünyasında patlama yarattı. Pek çok kişi bu kitabın halen onun en iyi eseri olduğunu düşünmektedir.

Güneşteki Adamlar, kârlı iş imkânlarının bulunduğu söylenen Kuveyt'e sınırdan gizlice girmek için Irak'ta dördüncü bir kişiyle planlar kuran sürgün edilmiş üç Filistinli'yi anlatır. Bu üç kişi bir kamyonun boş su tankına saklanırlar. 1948 yılında mermi kovanının patlaması sonucu hadım olmuş ve hayata küsmüş Filistinli bir sürgün olan şoför sınırda alıkonulunca, tankın içindeki üç adam "dış dünyanın dikkatini kendi varlıklarına çekmekten korkarak"¹⁶ yakıcı güneşin altında sessizce boğularak ölürlər. Şoförün "Neden tankın kenarlarına vurmadınız? Neden hiçbir şey söylemediniz? Neden?" gibi acı dolu soruları, kısa romanın sonunda çölde yankılanır. Bütün Filistin toplumunun kulaklarında bir kışkırtma gibi çınlayan bir yankı...

Kanafani aynı yıl içinde, Beyrut'ta haftalık Filastin [Filistin] ekini kendisinin hazırladığı *al-Muharrir* [Kurtarıcı] adlı yeni bir günlük gazetenin yazı işleri müdürü oldu. Bunların her ikisi de Arap dünyasında geniş ölçüde saygı gördü ve adından söz ettirdi. Bu noktadan itibaren Kanafani'nin işi yoğunlaştı. Kurmaca eserlerinin yanı sıra, günlük ve haftalık yayınlara katkıda bulunuyordu. *Güneşteki Adamlar*'ın getirdiği ün nedeniyle, arkadaşlarıyla eleştirmenler onu gazeteciliğe daha az zaman ayırıp edebi yazıları üzerine eğilmesi için ikna etmeye çalıştılar. *Güneşteki Adamlar*'ın yayınlanmasından kısa bir süre sonra yazdığı bir mektupta Kanafani şunları söylemiştir:

Artık arkadaşlarımla gazetecilikle daha az ilgilenmem konusundaki tavsiyeleri giderek yoğunlaşıyor. Söylediklerine göre, en sonunda gazetecilik, hikâye yazma konusundaki sanatsal yeteneğimi yok edecekmiş. Doğrusu, bu mantığı anlamıyorum. Bu, okuldayken duymaya alışkın olduğum mantığa benziyor: "politikayı bırak da derslerine çalış," daha sonraları da Kuveyt'te, "yazmayı bırak da sağlığına dikkat et." Gerçekten

de ders çalışmakla politika arasında, yazı yazmayla sağlığını arasında ya da şimdi gazetecilikle hikâye yazmak arasında bir seçme şansım var mı? Ben bir şeyler söylemek istiyorum. Bunu kimi zaman günlük gazetenin resmi haberlerinde, kimi zaman başmakale biçiminde ya da toplum sayfasında küçük bir haber olarak söyleyebilirim. Kimi zamansa söylemek istediğim şeyi hikâyeden başka hiçbir yolla söyleyemem. Sözünü ettikleri seçim aslında var olmayan bir şey. Bu bana, her okul döneminin başında çocuklardan köyde mi yoksa şehirde mi yaşamak istediklerine dair bir yazı yazmalarını isteyen Arapça öğretmenini anımsatıyor. Oysa bu çocuklar bir mülteci kampında yaşıyorlar!¹⁷

Hayatının her boyutunun birbiriyle iç içe geçmiş olduğu gerçeğini kabul etti. Tıpkı politikanın olayları biçimlendirdiği gibi, yaptığı iş, hem ne yazdığı hem de nasıl yazdığı, bu olaylar tarafından yapılandırılıyor, bu olaylar yaptığı işe yansıyor.

Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulduktan bir yıl sonra, 1965'te, Filistin'i yeniden ele geçirmek için ilk silahlı mücadeleye başlatıldı. Bu gelişmeler, Filistinlilerin sadece yaşamını değil aynı zamanda edebiyatını da etkileyerek Filistin camiasında yankılandı; *Güneşteki Adamlar*'ın sonunda çözüm bekleyen sorular şu anda politik hareketin biçimini öngörüyordu. 1948'den bu yana Filistinliler ilk kez, dışarıdaki Arap ordularına güvenme ya da sürgünde sessizce öterek kendi tarihlerini ve kimliklerini inkâr etme yoluna başvurmaksızın mücadelelerini ve geleceklerini kendi ellerine alıyorlardı. Kanafani'nin çalışmaları artık "1964'de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması ve ertesi yıl silahlı mücadelenin başlaması sonucunda, görece çok daha iyimser bir tablo çiziyordu."¹⁸

Daha sonra korkunç 1967 savaşı başladı. 5 Haziran günü Kanafani, *al-Muharrir*'in merkez bürosundan haberleri dinlemeye koyuldu. Bütün haberlerin birbirinin tıpatıp aynısı olduğunu fark edince şüphelenerek arkadaşlarıyla ve ordu çalışan-

larıyla bağlantı kurdu ve Arapların yenildiğini öğrendi. O günün sonunda sabah gazetesine baş makale yazmak için büroda yalnız kaldı. Bu anı, hayatında ilk kez yazma becerisini yitirdiği an olarak tanımladı. Ancak bu yenilgiden sonra kendini umutsuz hissettiği zamanlarda bile, diğerlerini cesaretlendirerek dirençli ve iyimser olmayı sürdürdü. Anni Kanafani'nin belirttiği gibi: "Buhranlı anlarda inanılmayacak kadar güçlü durur, bu gücün bir kısmını başkalarına vermeye çalışırdı. Daha sonraları duygularını politik ve edebi yazılarında ifade ederdi."¹⁹ Bu belli başlı "buhranlı anlardan" birinde ortaya çıkan edebi eserlerinden biri "*Hayfa'ya Dönüş*" tür.

Haziran 1967 savaşından kısa bir süre sonra, Kanafani *al-Anwar* (Aydınlanma) adlı saygın bir günlük gazetenin haftalık dergisinde yazı işleri müdürü olarak çalışmak üzere *al-Muharrir*'den ayrıldı. 1969 yılında, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) bir kolu haline gelmiş olan ve George Habaş'ın Arap Ulusal Hareketi'nin devamı niteliğindeki bir kurum olan *al-Hadaf* (Hedef) adlı yeni bir siyasi gazetenin kuruluşunda yer almak üzere bu görevi bıraktı. FHKC Marksist eğilimliydi ve sadece Filistin topraklarını geri almayı değil, aynı zamanda hem Filistin'de hem de tüm Arap dünyasında sosyal reforma ve sosyal adalete dayalı yeni bir laik toplumun kurulmasını istiyordu.

1969'da *Hayfa'ya Dönüş* ile *Ümmü Sa'd'ı* (Saad'ın Annesi) yayınladı. Bunlardan ikincisi, oğlu Filistin direnişine katılmış olan kamptan bir kadın ile anlatıcı arasında geçen bir dizi konuşma şeklinde tasarlanmış, mülteci kamplarındaki yaşamın canlı bir betimlemesidir. Kanafani her iki eserde de geleceği, Filistin'e sadakatleri ve duygusal bağları, ailelerinin yaşamış olduğu somut bağlardan daha kuvvetli olan yeni nesil Filistinlilerin ellerine bırakır.

1970’de, bir arkadaşıyla yaptığı uzun konuşma sırasında Kanafani’ye iyimser olup olmadığı soruldu. Aslında iyimser olduğunu söyledi. “Geçmişte Filistinliler önce haberleri okuyana dek bekler, sonra da buna iyimserlik ya da kötümserlikle tepki gösterirlerdi. Şimdi ise ilk kez Filistinliler iyimser olabiliyor, çünkü haberlerde ne söyleneceğini önceden biliyorlar,” dedi. Bunun üzerine arkadaşı Kanafani’ye, George Bernard Shaw’a doksanıncı yaş gününde doksan yaşında olmanın nasıl bir duygu olduğunu soran gazetecinin hikâyesini bilip bilmediğini sordu. Shaw, diğer seçenek göz önünde bulundurulursa çok mutlu olduğunu söylemişti. Kanafani içtenlikle ve uzun uzun güldükten sonra ciddileşti:

Bugün benim yaş günüm değil ama eğer nasıl hissettiğimi sor-saydın, mutluyum demekte tereddüt etmezdim. Diğer seçene-ği göz önünde bulundurduğumdan değil, başka bir seçeneğin bulunmadığı bir yolda yürüdüğümüzü bildiğimden.²⁰

1970-72 yıllarında siyasi ve silahlı eylemler yoğunlaştı. FKÖ Lübnan ve Ürdün’den İsrail’e karşı bir dizi saldırı gerçekleştirdi. İç siyasi baskılar Ürdün’ün 1971’de FKÖ’yü sınır dışı etmesine yol açtı. 1972’de Kızıl Ordu askerleri Tel Aviv’in dışındaki Lod Havaalanı’na saldırdı ve telefonla arayan bir kişi FHKC adına sorumluluğu üstlendi.

8 Temmuz 1972’de Gassan Kanafani yeğeni Lamees ile arabasına bindi. Lamees ablasının kızıydı ve Gassan, doğduğu andan beri ona tapıyordu. Her yıl yaş gününde ona el yazısıyla yazılmış, kendi çizimleriyle resimlenmiş bir hikâye ya da şiir kitabı gönderiyordu. Gassan motoru çalıştırınca arabaya yerleştirilen bubi tuzaklı bomba patladı ve ikisi de öldü. Bu eylem çoğunluk tarafından Lod Havaalanı saldırısına karşı bir misilleme olarak düşünüldü.²¹

Anni Kanafani dokuz yaşındaki oğulları Fayez ile evdeydi. Beş yaşındaki kızları Leyla evin merdivenlerinde oturmuş babasının az önce verdiği çikolatayı yiyordu. Patlama evin bütün

pencerelerini havaya uçurdu. Anni merdivenlerden aşağı koştuğunda enkaz halindeki arabayı gördü:

Birkaç metre ötede Lamees'i bulduk, Gassan yoktu. Ona selsendim, sonra sol ayağını fark ettim. Fayeze başını duvara vuruyor, kızımız Leyla defalarca "Baba, Baba..." diye haykırıyordu. Donakaldım.²²

Anni Kanafani Fayeze ile birlikte Beyrut sokaklarında yapılan muazzam cenaze alayının başında yürüdü. Gassan'ın bedeninden kalan parçalar Filistin bayrağına sarıldı. Bedeni nihai yerine doğru indirilirken, küçük oğlunun parmaklarıyla zaferi işareti yaptığı söyleniyor. *Hayfa'ya Dönüş*'ün başkahramanı dâhil olmak üzere Kanafani'nin karakterlerinin çoğu, zaferi, kendi oğullarını Filistin için feda ettiklerinde görmüştü. Sonunda, Kanafani'nin kendi oğlu da zaferi, babasını feda ettiğinde görüyordu...

Gassan Kanafani, kısa ve çalkantılı hayat yolculuğu boyunca hep araştırdı. İş için değil, çünkü işinin ne olduğunu biliyordu; daha çok, bu işi başarmak için en iyi araçları aramayı azimle sürdürdü. Kendi hastalığına karşı verdiği yaşam mücadelesini Filistin halkının varlığını sürdürme savaşı için bir enerji kaynağına dönüştürdü. Önce bir resim fırçası, sonra bir kurşun kalem, sonra da silahlar. Gassan, kendisini ve halkını savunmak için mevcut olan her silahı kullandı.²³ Ustaca yaptığı insülin iğnesi bile kendisini ölümden korumak ve yolculuğunu uzatıp araştırmasını genişletmek için gereken değerli zamanı kazanmak amacıyla kullandığı bir savaş silahıydı.

Fadıl el-Nakib Gassan Kanafani için şunları söylüyordu: "O Filistin'in hikâyesini yazdı, sonra da kendisi, bu hikâye tarafından yazıldı."²⁴ Filistin tarihinin özellikle yirmi yıllık bir dönemi boyunca, Kanafani'nin Filistin halkının varlığını

sürdürmesine olan koşulsuz bağlılığı ile gazetecilik ve edebiyatta verdiği muazzam ürünler, sadece hikâyeler değil, *tam da* Filistin'in hikâyesini yazmasını, bu hikâyenin bugün de yazılmaya ve yaşanmaya devam etmesini olanaklı kıldı.

- 1 Gassan Kanafani, "Günlükler 1959-1960" [*alıntı*] (1959-1962 dönemi ni kapsayan günlük başlıklarından alıntılar) [Arapça], *Carmel* (ilkbahar 1981): s. 242. (Bundan sonra "Günlükler" adıyla geçecektir.)
- 2 "İlk Kez Yayınlanan bir Röportaj: Şehit Gassan Kanafani ile" [Arapça], *Filistin İlişkileri* 35 (Temmuz 1974): s. 136. (Bundan sonra "Röportaj" adıyla geçecektir.)
- 3 Anni Kanafani, *Gassan Kanafani* (Beyrut: Filistin Araştırmaları Merkezi, 1973), numaralandırılmamış. (Bundan sonra "A. Kanafani" adıyla geçecektir.) Başlangıçta Deir Yassin'deki ölü sayısı 250 olarak bildirildi. Bu sayının doğru olduğu yaygın olarak kabul edildi. Sonradan yapılan çalışmalar gerçek ölü sayısının 100 civarında olmuş olabileceğini ve Siyonistlerin, Arap nüfusu içerisinde terörün yavaş yavaş büyümesine yol açmak için bu sayının daha yüksek olduğu inancını sürdürmek istemiş olabileceklerini gösteriyor.

- 4 Fadıl el-Nakib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası" [Arapça], *Filistin İlişkileri* 13 (Eylül 1972), s. 193.
- 5 "Röportaj", s. 137.
- 6 Aynı eser.
- 7 Aynı eser.
- 8 Fadıl el-Nakib, *Böylece Sona Erer Hikâyeler, Böylece de Başlarlar* [Arapça] (Beyrut: Muassassat el-Abhath el-Arabiyya, 1983), s. 14-15.
- 9 Anni Kanafani'den çevirmene özel mektuplar, Haziran 28, 1990. Bazen doğru olmayan bir şekilde, Gassan Kanafani'nin Şam Üniversitesi'nden siyasi eylemleri yüzünden uzaklaştırıldığı belirtilmektedir.
- 10 El-Naqib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası", s. 196.
- 11 "Günlükler", 241.
- 12 el-Nakib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası," s. 196-197.
- 13 Aynı eser.
- 14 A. Kanafani'den çevirmene özel mektuplar.
- 15 el-Nakib, *Böylece Sona Erer Hikâyeler*, s. 89.
- 16 Muhammed Sıddık, *Mesele İnsandır: Gassan Kanafani'nin Siyasi Bilinci ve Yapıtları* (Seattle: Washington Üniversitesi Yayınları, 1984), s. 87.
- 17 el-Nakib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası," s. 200.
- 18 Sıddık, s. 89.
- 19 A. Kanafani.
- 20 el-Nakib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası," s. 203.
- 21 22 Ocak 1973'de *Jerusalem Post* gazetesi, Gassan Kanafani'nin suikastından İsrail ajanlarının sorumlu olduğunu bildirdi. *Haaretz*'in Amerika muhabiri Raphael Rothstein, *World Magazine*'deki "Gizli Terör: Öteki Orta Doğu Savaşı" başlıklı makalesinde aynı bilgiyi verdi. (A. Kanafani'de her iki makaleden de söz edilmektedir.) İsrail askeri kuvvetler tarihçisi Zeev Schiff, Kanafani ve diğerlerinin suikastlarının Filistinlilerin eylemlerine misilleme olduğunu belirtir ve ekler: "İsrail bu eylemlerde resmi olarak sorumluluk almamaya özen gösterir." Zeev Schiff, *İsrail Ordusunun Tarihi 1870-1974*, çev.: Raphael Rothstein (San Francisco: Straight Arrow Books, 1974), s. 237.
- 22 A. Kanafani.
- 23 el-Nakib, "Gassan Kanafani'nin Dünyası", s. 201.
- 24 el-Nakib, *Böylece Sona Erer Hikâyeler*, s. 7.

GİRİŞ

Karen E. Riley ve Barbara Harlow

Neredeyse yüz yıldır politika, şiddet ve diplomasi, 1948'den bu yana Arap-İsrailli çatışması olarak adlandırılan karmaşık, efsaneleştirilmiş ve yanlış anlaşılmış olan çarpışmayı çözme konusunda başarısız kaldı. Elbette bunun nedeni, araştırmaların eksikliği değildir; bu konuyla ilgili sadece İngiliz dilinde yazılmış kitaplar bile küçük bir ilçe kütüphanesini doldurabilir. Belki de başından itibaren eksik ya da görmezden gelinen şey, her nerede olurlarsa olsunlar Filistinlileri, bir zamanlar Filistin diye adlandırılan topraklara bağlamaya devam eden o önemli tarihin altında yatan gündelik insani gerçekliktir. Tarihçilerin çalışmalarının tek başına kazandıramayacağı insani boyutu genellikle edebiyat kazandırabilmektedir. Filistinli yazar Gassan Kanafani'nin edebi eserleri, tam da bu insani boyutu yansıtmaktadır.

Gassan Kanafani'nin bir yazar olarak etkinlikleri, gazetecilik ile siyasi makalelerden tarihsel incelemelere, tiyatroya ve

edebi eleştiri yazılarına kadar geniş bir çeşitlilik gösteriyordu. Bir gazeteci ve eleştirmen olarak, yeni yazarları ve eserlerini Arap okurlara tanıtmakta önemli rol oynadı. “İşgal Edilmiş Filistin’de Direniş Edebiyatı” üzerine yaptığı araştırmada Filistin edebiyatından söz ederken “direniş” (*muqawamah*) terimini ilk kez kullanan da yine Kanafani idi. Kısa romanları, hikâyeleri ve yeğeni Lamees için yazdığı hikâyeler ve şiirlerden oluşan çocuk kitapları dâhil olmak üzere tüm yapıtları, modern Arap edebiyatına yaptığı büyük katkıyı temsil eder. Kanafani’nin diğer yazıları gibi hikâyeleri de özellikle Filistin sorununa değinir. Kanafani, halkının varlığının geleneksel düzen ve yapısının hem bölgesel hem de uluslararası düzlemdeki olaylar tarafından ciddi değişikliklere uğratıldığı sırada, halkının tarihinin kritik bir dönemindeki yaşantısını niteleyen politik, sosyal ve insani gerçeklikleri betimler. Kanafani’nin hikâyeleri, oğullarını gururla fedailiğe gönderen, sonra da evden getirdikleri yiyeceklerle dağlarda onları ziyaret eden mülteci kamplarından anneleri, toplumsal dünyalarındaki dönüşümler yüzünden aile içerisindeki otoriter rolleri tehdit altında olan babaları, bu toplumsal düzende bir yer edinmek için savaşmayı erken yaşlarda öğrenen çocukları, topraklarındaki yabancılar yüzünden kendilerini tehdit altında hisseden komşular arasında yaşanan ilgi, sevgi, korku ve şüpheyi anlatır.

Bu kitapta çevrilmiş olan kısa roman ve hikâyelerin tümü 1936 ile 1967 yılları arasında geçmektedir. Çoğu, zamansal yö-rünge olarak 1948 yılını temel alır. 1936 yılında Filistin’de geniş çaplı, halka mal olmuş bir isyan başladığından ve 1967 yılında Filistinlerin ulusal özelemlerine karşı Haziran Savaşı şeklinde ciddi bir engelleme olduğundan, bu tarihler Filistinlilerin yirminci yüzyıl tarihindeki önemli anlarına işaret etmektedir. 1948’de İsrail devleti kuruldu ve bu olay beraberinde, Filistinlilerin topluca anayurtlarından çıkartılmasını ve yıllar, sonraları da on yıllarca devam eden sürgünün başlangıcını getirdi. Buradaki hikâyelerin her birinde o veya bu şekilde bir çocuk,

içinde yaşadığı toplumsal ve siyasi dünyaya egemen olan otorite yapıları tarafından kurban edildiği halde, yine de yeni roller üstlenerek, yeni ve farklı bir gelecek için verilen mücadeleye bizzat katkıda bulunur.

Kanafani'nin hikâyeleri, yirminci yüzyılın neredeyse tamamı boyunca Orta Doğu ve Arap dünyasını büyük acılara boğan çatışma üzerine Filistinli bir bakış açısı sunar. Sadece Filistinlilere özgü olmasa da onlarda hem gerçek hem de sembolik bir ifade bulan on yıllarca süren yoksun bırakılma ve mücadele deneyiminin ürünü olan bu bakış açısının anlaşılması ve kabul edilmesi can alıcı bir önem taşır. Bu kitaptaki bazı hikâyelerin şiddetini ve acımasız yoğunluğunu göz önünde bulundururken dikkate almamız gereken işte bu deneyimdir. Bu, hem karakterlerin kendi iç çatışmalarında hem de edebi ve tarihsel ortamlarında tartışmaya açık hale gelmiş bir şiddettir.

Hikâyeler, Filistin'deki çocukların gözünden, uzun zaman boyunca bu çocukların eğitimi ve gelişimiyle ilgilenen bir yazar tarafından anlatılır. 1948'de ailesiyle birlikte Filistin'den ayrıldıktan sonra Şam'da Filistinli mültecilerin gittiği Birleşmiş Milletler Yardım Okulları'na devam eden Kanafani, daha sonra yine bu okullarda öğretmen oldu. Öğretmen ve öğrenci olarak geçirdiği yıllar, daha sonra bir yazar olarak gelişimine büyük etkide bulunacaktı.

Siyasi ve tarihsel olaylar ile bunların edebi dönüşümü arasındaki gerilim Gassan Kanafani'nin yazılarında fark edilir. Anlatıcının aracılığıyla, oldubittiye gelen tarihsel olaylar acımasızlığını kaybeder ve pek çok olasılıkla zenginleşir. Bir başka Filistinli yazar Fawaz Turki'ye göre, "Eğer Filistin devrimi herhangi bir felsefe kuşanmışsa, bu felsefe, geleceğin açık uçluluğuna dair anti-determinist görüştür."¹ İşte Kanafani'nin yarattığı ve Filistin tarihindeki olayları edebi olarak yorumlayışında görünür hale gelen şey geleceğin bu açık uçluluğudur.

"Çocuk Kampa Gidiyor" (1967) ve "Tatil Hediyesi" (1968) adlı hikâyeler Filistinlilerin mülteci kamplarında geçmektedir.

Bu kamplar ilk olarak, 1948'de Filistin'deki evlerini terk etmek zorunda bırakılan insanlara geçici barınma ve hayatlarını sürdürme imkânı vermek için 1950 yılında kuruldu. Haziran Savaşı'nın ardından, 1967'de, bugün Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak bilinen bölgeler İsrail tarafından işgal edildikten sonra, bu kamplarda yaşayanların sayısı yeni nesil mültecilerle daha fazla arttı. Bu nedenle kamplardaki yaşam, zamanla bir anlam ve Filistin deneyimi için büyük önemi olan bir tarih kazandı. 1948'de kampa gelen çocuklar, *awlad al-mukhawayyat* ya da "kamp çocukları" diye anılan kendi çocuklarını dünyaya getirdiler. Ancak, "Çocuk Kampa Gidiyor" öyküsünün çocuk anlatıcısı için kamp yaşamının bu tarihsel anlamının bir önemi yoktur. Ona göre bu, kuzeni İsam ile birlikte ailesinin karnını doyurmak için pazardan yemek artıkları toplarken yolda beş sterlin bulmanın, gündelik varoluşunda bir dönüm noktası olmaya yettiği insafsız bir bugün, bir "düşmanlıklar dönemi" idi. Hikâye, sadece koşulları nitelemek için "Savaş zamanıydı," diye başlar. "Aslında savaş da değil ama düşmanlık, doğrusunu söylemek gerekirse... hasmınızla sürüp giden bir mücadele. Savaşta, barış rüzgârları tarafları ara vermeleri, ateşkes yapmaları, sakinleşmeleri, inzivaya çekilmeleri için bir araya getirir. Ancak, sürekli olarak silah sesleri arasında mucizevî bir biçimde yürüdüğünüz, daima bir kurşun atımı kadar yakın olan düşmanlıklar söz konusu olduğunda, durum böyle değildir. Dönem işte buydu, tam da size söylediğim gibi düşmanlıklar zamanı." Çatışmalar, toplumun ve geleneksel yapının içerisinde yer alır. "Bütün olan şuydu; bir evde yaşayan, farklı nesillerden on sekiz kişiydik ve bu, hangi dönemde olursa olsun gereğinden fazlaydı... Önce ekmeğimiz için savaşıyor, sonra da onu aramızda nasıl bölüşeceğiz diye birbirimizle savaşıyorduk. Ardından tekrar savaşıyorduk." Tarihsel dönem, düşmanca bir düzensizliğin içinde çöker ve geçmişin, bugünün ve geleceğin nesilleri, beş sterlinin yönetimi üzerinde tam bir kontrol sahibi olmak için birbirleriyle rekabete girerler.

“Tatil Hediyesi” adlı hikâyede, bir anı olan zamanlar bile geleneksel önemini ve sembolik değerini kaybetmiştir. Anlatıcı, 1967 savaşının ardından mülteci kamplarına yeni gelmiş çocuklara tatil hediyeleri dağıtma projesi ile ilgili planları olan bir arkadaşından gelen telefonla uyandırılır. “Yarı uyur haldeydim. Kamplar. Bitkin sabahımızın alnındaki o lekeler. Çamur, toz ve merhamet düzlüklerinin üzerinde savrulan yenilgi bayrakları gibi oraya buraya dalgalanan yara bereler.” Anlatıcının, kamplarda geçen çocukluk anılarıyla kesintiye uğrayan telefon konuşması hikâyesi, yinelenen bir nakaratla noktanır: “Ancak bunların hepsi de asıl konunun dışında.” Bunun tekrarlanması, bugünün anlamsızlığı içinde geçmişten geleceğe yönelik hareketi bir süreliğine durdurmaktadır.

Yine Filistin mülteci kamplarında geçen bir başka hikâye olan “Kamptaki Silahlar” da (1969), kamplardaki yaşamın bir dönüşümünü, yeni büyüyen bir direniş hareketinin ortaya çıkmasıyla başlayan dönüşümü anlatır. Hikâye, kocası Ebû Sa’d’ın kendisi için gururla “fedai olmak üzere yetiştirmiş iki erkek evlat doğurdu. O, Filistin’in çocuklarını hazırlıyor,” dediği Filistinli bir anne olan Ümmü Sa’d’ın geçmişini anlatan olaylar dizisinden biridir. Direniş hareketi geçmişe anlam verecek ve gelecek için olasılıklar yaratacak olan bir yeniden başlangıcın simgesi haline gelir. “Asma yeşilleniyor, amcakızı! Asma yeşilleniyor!” Ümmü Sa’d’ın toprağa eğildiği yere, bir sabah bana getirdiği güçlü ve sağlam asma çeliklerinin, o anda bana son derece uzak görünen bir süreden beri büyüdüğü yere, kapıya doğru yürüdüm. Kendine ait sesi olan bir yaşama gücüyle, toprağın içinden yeşil bir baş filizleniyordu.” Burada, bitkinin toprakta kök tutması, yerinden edilme ve dağılmanın tarihsel kuvvetlerini dengeleyen bir karşıt sembol olarak bulunur. Mülksüzleştirilmenin getirdiği yabancılaşma, edebi ve şiirsel imgeler yoluyla başlı başına yaratıcı bir güç edinmek için düzenlenmiştir.

Ancak Kanafani’nin hikâyeleri, belki de imgesel yoldan çok daha önemli bir biçimde anlatı yoluyla, kronoloji ve bunun

kapanışları ile ilgilenir. Kanafani, Filistin halkının ve bu halkın çocuklarının bu hikâyelerini anlatırken, onların tarihini de anlatıyor ve bu tarihin kronolojisini yeniden kuruyor. Bilinç akışı kadar, destansı geçmişin çağrışımları da zaman ve geçicilik duygularının aksini kanıtlamaya hizmet ediyor. Tarihî günler bir hatıra haline gelirler, Kanafani'nin ilk hikâyelerinden birinde söylediği gibi "Böylece insanlar, 'şu olay katliamdan bir ay sonra gerçekleşti' diyeceklerdir."² Böylelikle edebi eserler, hikâye ve romanlar tarih yazımı sürecine katılırlar. Ancak bu hikâyelerin politik dolaysızlığı ve tarihselliği, tam da edebiyatın, belli bir tarihsel bakış açısının hizmetinde kullanılması durumunda olduğu kadar edebî bir projenin de bir parçasıdır. Kanafani, edebiyat ve siyasetle olan ilişkisi hakkında şunları söylemiştir: "Benim siyasî konumum bir romancı olmamdan kaynaklanıyor. Kanımca, siyaset ve roman birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Kesinlikle söyleyebilirim ki bir romancı olduğum için kendimi siyasete adadım, kendimi siyasete adadığım için romancı olmadım. Net bir siyasî konum bulmadan ya da herhangi bir örgüte katılmadan çok önce Filistinli yaşamının hikâyesini yazmaya başlamıştım."³

Kanafani'nin hikâyeleri ve edebî tarihleri belirli bir tarihsel bağlam içinde yer alırlar. Ancak bu bağlam, canlandırmaların ve hikâye anlatımının sınırlarının anlatımsal olarak hikâyelerde incelenmesi yoluyla kesin determinizminin doğruluğunun sorgulandığı bir bağlamdır. Bu sorgulama hikâyelerin her birinde yer alan karakterler tarafından da yapılmaktadır. Bu hikâyelerden dördü, 1948'de İsrail devletinin kuruluşu esnasında bir dizi silahlı çatışmaya katılan Celile Şehri'nin Mecdü'l-Kürüm köyünden bir çocuk olan Mansur'un devrinin gelişini anlatır. Mansur'un hikâyeleri (1965) şunlardır: "Çocuk, Amcasının Silahını Alıp Doğudan Safed'e Gidiyor", "Doktor Kasım Eva'ya, Safed'e Ulaşan Mansur'u Anlatıyor", "Ebû el-Hasan bir İngiliz Arabasına Pusu Kuruyor" ve "Çocuk, Babası ve Tüfek, Ceddin'deki Kale'ye Gidiyor." Mansur, Safed'deki köylülerin

sürdürdüğü savaşa katılmak için silah ödünç alabileceği birini bulmalıdır. Oysa silahlar yetişkinlerin, babasının, amcasının, köylerdeki yaşlı adamların elindedir. Mansur da onlara tabiidir. Mansur'un babası, oğlunun direniş ve vatanseverlik idealeri ile ilgilenmediğinden, amcası Ebû el-Hasan ona henüz çok küçük, daha çocuk olduğunu söyler. Hacı Abbas ise para konusunda bir anlaşmaya varmak ister. Bu esnada Mansur'un abisi Doktor Kasım ise, Yahudi bir kız olan Eva'yla Hayfa'da kahvaltı etmektedir.

Kanafani, 1948 mücadelesinde küçük Mansur'un oynadığı rolün hikâyesini anlatırken, Filistin toplumu içinde dış unsurlarla yaratılan daha geniş siyasî ve toplumsal çelişkileri anlatır. İngiliz mandası altındaki Filistin'in siyasî tarihçisi Ann Lesch'e göre, "Arap siyasî liderleri arasında kuşak farklılıkları büyük bir siyasî rol oynadı. Yaşlı politikacılar gençlere göre daha uzlaşmacı olma, yasal yollarla çalışma eğilimindeydiler, [ancak] kuşaklar arası bölünmenin etkisi Arapların riayet kültürü sayesinde azaltıldı. Kendi babalarına karşı ve başka liderlere danışıp ortak kararı dile getiren daha yaşlı bir devlet adamına karşı duyulan saygı, gençlerle yaşlıların farklı eğilimlerini siyasî olarak etkin bir biçimde bir araya getiren etkili bir kuvvet olmaya devam etti."⁴ O halde, bir yandan Filistin yaşamının toplumsal düzeni yabancı kuvvetler tarafından saldırıya uğrarken, öte yandan geleneksel otorite yapıları topluluk ve dayanışma duygularının can alıcı unsurlarını sürdürmeye hizmet ediyordu. Oysa otoriter yapılar, var olan durumun zorlamaları ve çocuğun çağının politik olarak gelişi tarafından kökten değiştiriliyordu. Mansur, Safed'deki çatışmanın ardından ikinci keşif seferi olan Ceddin'deki kaleye nihayet ulaşınca, orada babasını silahlı adamlarla çevrili halde bulur. Ancak geri çekilme anında, Ebû Kasım arkada bırakılmıştır. Sadece Mansur geriye dönmüş ve onu ağır yaralı bir halde bulmuştur. "Mansur, babasının yavaş yavaş ölüşünü izleyerek, aciz ve kendisini sarsan şiddetli kalp atışları dışında kıpırtısız bir halde

ıslak boşlukta öylece durdu. Babasının damarları, ellerinden fıskırarak tüfeğin gövdesine doğru uzayan gergin teller gibiydi. Nihayet hep birlikte bulanıklaşmaya başladılar: öfkeli yağmurun karanlığının ardında ve gözyaşlarının arasında ağaç, adam ve tüfek. Ancak Mansur'a göre bunlar birlikte değildi. Sadece sessiz ceset vardı.”

Mansur, Filistin tarihindeki olaylara katılmak üzere yoluna devam ederken, köyleri ziyaret edip tarlaların kenarından ilerleyerek ve geçit yollarının kavşaklarından yolunu açarak Celile Şehri kırsalını bir uçtan diğerine geçti. “Ramla’dan Haberler” (1956) ve “O Gün Daha Çocuktuk” (1969) gibi Kanafani’nin diğer hikâyeleri ve kurgusal anlatıları Filistin’in sadece tarihsel değil aynı zamanda topografik bir dökümünü de sağlar. Bu bölgenin büyük bir bölümü ve köyleri artık, bir zamanlar oldukları yerlerde değillerdir; geçen zamanla sadece silinmemiş aynı zamanda siyasî olaylar yüzünden yıkılmış, yeniden inşa edilmiş ve yeniden isimlendirilmiştir. James Joyce’un Dublin için ya da William Faulkner’in Güney Amerika için yaptıklarını, yazdığı hikâyelerle Kanafani Filistin için yapmıştır. Tarih ve toprak arasındaki yakın ilişki, Filistin’in siyasî ve kültürel ideolojisi, edebiyatı, süreçleri ve pratikleri için son derece önemlidir. Maruz kaldığı dönüşümlere ve yeniden yorumlanmalara karşın hikâyelerin kaydı işte burada durmaktadır.

Hayfa’ya Dönüş birbirinden yaklaşık yirmi yıl arayla iki farklı tarihsel ortamda geçmektedir: 1948 ve 1967. İlk eylem, İsrail’in Batı Şeria, Sina, Gazze ve Golan tepelerini ele geçirdiği Haziran 1967 savaşının bitiminden birkaç hafta sonra gerçekleşir. 1948’den beri ilk kez, 1967 öncesi İsrail ile Batı Şeria ve Gazze arasındaki sınırlar, İsraililer tarafından Filistinlilerin geçişine açılmıştır. Kısa romanın kahramanları Sait S. ile karısı Safiye Ramallah’taki Batı Şeria’da bulunan evlerinden Hayfa’ya, eski evlerine doğru yol alırlar. Bu esnada düşünceleri, bir gece içinde İngilizlerin hâkimiyetinden Yahudilerin eline geçen Hayfa’daki binlerce Filistinli yerleşimcinin panik halinde

toplucu göç ederek şehri terk ettiği 21 Nisan 1948'de yaşanan olayların anılarıyla iç içe geçmiştir. Filistinlilerin Hayfa savaşı sırasındaki dramatik kaçıışı, *Hayfa'ya Dönüş*'ün giriş bölümündeki temel imge ile kahramanlarının hayatlarının geliştiği ve romanın ilerleyen sayfalarındaki diyalogların büyük bir kısmının etrafında döndüğü ana eksenini oluşturur.

Şubat 1947'de, I. Dünya Savaşı'nın sonundan beri Filistin'i mandası altında yöneten İngiltere, yerli Filistinliler ile Filistin'de bir Yahudi devleti kurma niyetinde olan Siyonistler arasında gittikçe artan şiddetli ve kontrol edilemeyen çatışmalar yüzünden manda yönetiminin işlemez hale geldiğini duyurdu. İngiltere'nin manda yönetimine son vererek Filistin'den vazgeçme kararı, sorunu, Arap ve Yahudi devletlerinin bölünmesini tavsiye eden Birleşmiş Milletler'in eline bıraktı.

Bu aşamadan sonra, İngilizlerin bütün şehirleri birer birer boşaltmaya başlamasıyla birlikte Yahudi kuvvetleri, Birleşmiş Milletler bölünme planı tarafından sadece Yahudi devleti için değil aynı zamanda Arap devleti için ayrılmış bölgeleri de ele geçirmenin yollarını aradığından, kontrolü ele geçirmek için şiddetli çarpışmalar birbirini izledi. İsrail'in kendisini ayrı bir devlet olarak ilan ettiği 14 Mayıs 1948'e kadar en az 200.000 Filistinli Filistin'den kaçmıştı; bunu izleyen savaşın sonuna dek ise 700.000 kadar Filistinli mülteci haline gelmişti. Bunların çoğu Batı Şeria bölgesindeki yerleşimlere geçti, yaklaşık 150.000 Filistinli ise artık İsrail Devleti olan bölgenin sınırları içinde kaldı. Savaşın sonunda Ürdün Batı Şeria'yı ilhak etti ve orada yaşayan Filistinliler Ürdün yönetimine tabii oldular. Bu durum, Haziran 1967'de İsrail devleti ile Altı Gün Savaşı'nda ele geçirilen bölgeler arasındaki sınırlar Filistinlilerin geçişi için açılıncaya dek bu haliyle kaldı. Batı Şeria ya da Gazze'ye yerleşen mülteciler artık eski yurtlarını görmeye gidebilirlerdi. 1948'i anımsayamayacak kadar küçük olan çocuklar ve sürgünde doğanlar o güne dek sadece anne babalarının hatıralarından bildikleri yurtlarını ilk kez görebileceklerdi.

1967’de İsrail ile yeni yerleşim bölgeleri arasındaki sınırın açılması, sürgüne gönderilen Filistinlilerin bir yandan kendi geçmiş yaşamlarıyla fiziksel olarak yüzleşmelerini sağlarken bir yandan da bu sürgünün sebepleriyle psikolojik olarak yüzleşmelerini de zorunlu kıldı. Dolayısıyla, kurgusal yapıtlarının tamamı Filistin toplumunun duygulu yüreğiyle yakından ilişkili olduğu için ve sadece bu yüreği yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda bu toplumun psikolojik evriminin cidden çok önemli bir parçasını oluşturduğu için Gassan Kanafani’nin bu çarpışmayı⁵ bir kısa roman çerçevesinde inceleyebilmesi şaşırtıcı değildir.

Hayfa’ya Dönüş’te, Kanafani’nin 1948’deki ve 1967’deki olayları bir araya getirmesiyle bu psikolojik evrim yansıtılmaktadır. Radwa Ashur, Sait ile Safiye’nin Hayfa’ya dönüş yolculuğunun, Filistin’i kaybetme ya da “terk etme” sorumluluğuyla ve yirmi yıllık bir süreyi bu kayıp için ağlamaktan başka bir şey yapmadan geçirmiş olmanın yararsızlığıyla o aşamada yüzleşmek zorunda kalan tüm Filistinlileri simgelediğini belirtir.⁶ Kanafani 1967’deki siyasî olaylarla 1948’de Haldun bebeğin “terk edilmesi” arasında paralellik kurarak bu kayıp ve yararsızlık duygusunu yeniden canlandırır. Yazar bu iki sahneyi katmanlara ayırarak, arada geçen yirmi yıl boyunca Filistinlilerin “her lokmalarında” kendini hissettiren bu kaybın var oluşları üzerinde bıraktığı derin etkiyi yakalar. Psikolojik ve siyasî sürgünlüğün bu ikiliği Kanafani’nin anlatım biçimine de yansımıştır. Edward Sait, *Güneşteki Adamlar* hakkında şunları yazmıştır:

Kanafani’nin cümleleri, acımasız bugüne karşı kendini savunma ve geçmişin sevgiyle anılan belli bazı parçalarını koruma gayretiyle, bütünüyle bir değişkenlik ve dalgalanmayı ifade ediyor. Şimdiki zaman geçmişten gelen yankılara maruz kalmış durumda, görmeyle ilgili fiiller işitme ya da koklamayla ilgili fiillerin önünün açıyor ve bir duyu bir başka duyuyla iç içe geçiyor.⁷

Sait'in bu yorumu özellikle *Hayfa'ya Dönüş* için uygundur. Çünkü bu kısa romanın esas iskeleti, geçmiş bir olayı ilk gerçekleştirdiği yerde bugün yeniden yaşamak üzerine kuruludur. Geçmişten bugüne ya da tersine geçişler görünüşe göre gelişigüzel gerçekleşmektedir. Tıpkı, romana geçici bir belirsizlik duygusu yükleyen hatıraların ve gerçekliğin iç içe geçmesi gibi.

Bugünün kendisi, sanki çoktan bir hatıra haline gelmiş, çoktan kaybedilmiş gibi yaşanmaktadır. Tıpkı Safiye'nin Hayfa'dan çaresiz kaçıışı sırasında minik oğlunu geride bıraktığını fark etmesinde olduğu gibi. Safiye, bir daha asla kocasının yüzüne bakamayacağını hissetmekte ve "hem Sait'i hem de Haldun'u kaybetmek üzere" olduğunu düşünerek korkmaktadır. O anın hatırasının gelecek üzerinde acı yansımaları olacağının farkına varır. Bu, Kanafani tarafından zekice biçimlendirilen kayıp duygusunun yakıcı bir betimlemesidir.

Hayfa'ya Dönüş'teki tasvir, 1948'deki dehşet verici kaybın ardından Filistinli mültecilerin katlandığı duygusal ve fiziksel koşullar içinde belleğin oynadığı esas rolü somutlaştırarak, zaman ile mekân, kayıp ile hatıra arasındaki bu ilişki tarafından da vurgulanmıştır. Örneğin Sait, Hayfa'daki eski evine baktığı ilk anda, bu evi o an olduğu gibi değil de anımsadığı haliyle görür ve hemen "örgülü saçlarıyla yeniden gençmiş gibi görünen karısının" balkona çıkacağını hayal eder. Sait'in kafasının içindeki bu hatıraların etkileşiminin hemen ardından Kanafani, geçmiş, bugünü ve geleceği ustaca birbirine ilmikleyerek Sait'in baktığı ev hakkında yeni ve farklı bir şeyi betimleyen bir cümle ekler: Sait'in hatıraları nedeniyle geçmiş; hatıralarından geriye doğru çekildiği için bugünü ve Sait'te "yeni ve farklı" bir şey olabileceği beklentisini yükselten canlı ayrıntılar yüzünden geleceği birbirine ilmikleyerek. Bu hayali ve dünyevi etkileşimin yarattığı ahenk, bir zamanlar yaşadıkları evi kaybetmelerinin yanı sıra Safiye'nin gençliğini kaybetmesini, daha geniş anlamda da Filistin'in kaybedilmesini çağırıştırır. Bu aynı zamanda, asıl meselenin insan olduğunu kesin olarak fark eden

ve “gerçek Filistin’i; anılardan, tavus kuşu tüylerinden, bir evlattan, kurşunların merdivenlere bıraktığı izlerden fazlası olan Filistin’i” keşfeden Sait’teki değişikliği önceden haber verir.

Bu imgelerin üstü kapalıdır, çünkü evin görüntüsü ile tetiklenen çok boyutlu bir zaman birimini kapsar. Romanın sonuna yaklaşırken Sait’in, Haldun’la ilgili anılarının güneşte eriyen “bir avuç kar”dan başka bir şey olmadığını düşünmesi gibi diğer imgeler ise apaçıktır. Geçmişin gerçekliğiyle, eski/yeni ev, buranın eski/yeni sakinleri, eski/yeni oğul ile yüzleşmek zorunda kalan Sait, geçmişin “eridiğini” ve yerini yeni bir gerçekliğin aldığını kabul eder. Aslında, bir yargıya varmış ve bununla birlikte yeni bir sorumluluk almıştır.

Bunlara ek olarak Kanafani’nin imgelerinde, sadece 1948’in şiddetine değil aynı zamanda bu yılın acımasız sertliğine ve bu sertlik karşısında Filistinlilerin hissettiği güçsüzlüğe dikkat çekmeye yarayan belli bir ahenksizlik de vardır. Normal bir zaman akışı duygusu çok az bulunur. Örneğin olaylar “ansızın” meydana gelir ya da karakterler, okyanusun sesi gibi bir şeyin ya da normalde bir insanın yavaş yavaş algılayacağı olay veya duyguların “ansızın” farkına varırlar. Şiddet ve yıkıcılık imgeleri vardır: bir hatıranın yeniden canlanması anlamını taşıyarak “duvarlar yıkılır”; fiziksel yüzleşmeden daha çok zihinsel bir yüzleşmeye neden olan sözlü tartışmaların sonucunda insanlar “engellere takılıp düşer” ya da “elektrik şoku” ile çarpılırlar. İsimlerin bir başkahramanın kafasının “içine yağdığı” zamanda olduğu gibi bu imgeler genellikle içselleştirilmiştir.

Kanafani’nin üslubundaki bu yönlerin tümü çeviriyi özellikle zorlaştırmaktadır, çünkü birebir yapılan bir çeviri alışılmadık, hatta anlaşılması zor bir İngilizce kullanımı ile sonuçlanabilecektir. Ancak, Filistinlilerin duygusal, psikolojik ve siyasî çatışmalarının ve hayal kırıklıklarının bir dışavurumu olarak özgün eserin bütünlüğünü korumak için, zaman ve imge ile ilgili bu tür bulanıklıkları vurgulamak önemlidir.

Kanafani'nin üslubunda siyaset de kendini farklı, daha do-
laylı bir biçimde gösterir. Kanafani gazetelere, siyasî dergilere,
haber dergilerine ya da son yıllarında günlük şeklinde bülten-
lere geniş çapta yazılar yazdı. Hem Filistin sorununa hem de
yazma sanatına duyduğu bağlılık öylesine güçlüydü ki, arka-
daşlarının ve eleştirmenlerin gazeteciliği bir yana bırakıp ede-
biyat üzerine yoğunlaşmasını tavsiye etmesine karşın kendisi-
ni, kendine uygun olan her tarzda ifade ederek Filistin deneyi-
minin her anını ele geçirmeye zorunlu hissediyordu. *Hayfa'ya
Dönüş*'ün yayınlandığı 1969 yılı Kanafani'nin gazetecilikten
başını kaldıramadığı bir yıldır, çünkü o yıl *al-Hadaf*'ı kurmuş
ve bu gazetenin yazı işleri müdürü olmuştu. *Hayfa'ya Dönüş*'te
sık sık tekrarlanan bir takım ifadeler rastlanmaktadır. Bun-
lar, belli konuların ifade edilmesinde genel olarak kabul gör-
müş kalıplaşmış ifadeleri kullanma eğilimi içindeki gazetecilik
Arapçası ile paralellik göstermektedirler. Benzer biçimde, özel-
likle son yazdığı *Hayfa'ya Dönüş* adlı eserinde, bu yinelenmeler
Kanafani'nin kendi yaşam koşullarıyla olduğu kadar politik
konumuyla da doğrudan ilişkili olan üslubunun bir unsurunu
oluşturmaktadırlar.

Kanafani *Hayfa'ya Dönüş*'ü yazdığı sırada, toplumsal ve
siyasî adaletin bir parçası olarak Filistin mücadelesi duygusunu
biçimlendiriyordu. Bir seferinde, kendisiyle yapılan bir görüş-
mede şunları söylemişti:

Başlangıçta kendi içinde ve kendisinin sebep olduğu bir sorun
olarak Filistin hakkında yazdım...

Sonraları Filistin'i insanlığın bir simgesi olarak görmeye
başladım...

Filistinlilerin acılarını betimlerken, onları dünyanın dört bir
yanındaki acıların bir sembolü olarak sunuyorum.⁸

Daha önce de belirtildiği gibi Kanafani, 1969'da Marksist
FHKC'nin resmî sözcüsü oldu. O yıl yaptığı bir diğer kurgusal
çalışma olan *Ümmü Sa'd*, siyasî hareket ve toplumsal devrime
yol açan baskı ve sınıf mücadelesi konularını inceler.

Kanafani *Hayfa'ya Dönüş*'te, bu felsefi incelemelere daha farklı yaklaşır. İki Yahudi karakter olan Iphrat Koshen ve karısı Miriam, fanatik Siyonistler olarak değil de Nazi Polonya'sından kaçan ve Filistin'e vardıklarında, idealleştirilmiş Siyonist edebiyatının yanlış yönlendirmesi sonucu ümit ettikleri durumdan çok daha farklı bir gerçeklikle karşı karşıya kalan sıradan Yahudiler olarak betimlenirler. Ashur, Arap edebiyatında Yahudi karakterleri düşman karikatürleri şeklinde değil de duygusal insanlar olarak betimleme girişiminde bulunan ilk kişinin Kanafani olduğunu düşünür.⁹ Miriam, Yahudi bir askerin ölmüş bir Arap çocuğu kamyonet kasasına attığını görünce, gözlerinin önünde Naziler tarafından öldürülen kendi küçük kardeşiyle bu çocuğu özdeşleştirir ve Filistin'i derhal terk etmek ister. Ashur, Miriam'la ilgili olarak şunları belirtir:

Gassan Kanafani, Miriam karakteri ve bu karakterin geçmişi aracılığıyla Arap edebiyatında ilk kez, dünyanın her yerinde ezilen halkların ızdırapları, Siyonistlerin elindeki Filistinlilerin ve Nazilerin elindeki Yahudilerin ızdırabı arasında bağlantı kurmaktadır.¹⁰

Ancak Miriam ve Iphrat, başlangıçtaki ahlaki kaygılarına karşın Filistin'den ayrılmazlar. Kanafani, Filistinlilerin ayrılma sebepleriyle birlikte bu karakterlerin orada kalma gerekçelerini, bir zamanlar Sait ile Safiye'ya ait olan evde Arap ve Yahudi kahramanlar arasında geçen bir konuşma aracılığıyla incelenmektedir. Eleştirmen F. Mansur'a göre, bu karakterler arasında geçen konuşma şunu temsil eder:

...Filistinlilerle Yahudilerin savaş alanında değil de her birinin kendi düşüncesini öne sürüp karşısındakiyle tartışabildiği sıradan bir odada ilk kez birbirleriyle karşılaşmaları...¹¹

Bu tartışma, hikâyenin yazıldığı sırada Filistin halkı için ne kadar kışkırtıcı olduysa, bugünkü okuyucu için de o kadar kışkırtıcıdır.

Kanafani, yazıları yaygın bir biçimde basılan ve okunan oldukça başarılı bir gazeteciydi. Yine de hikâye yazmayı sürdürdü. Tek amacı siyasî ideolojiyi ve çözümlemeyi ifade etmek olsaydı, bunu, idealleri için sanatsal bir çerçeve yaratmak gibi ek bir iş yüklenmeden yapmak için fazlasıyla fırsatı vardı. Bu yüzden, *Hayfa'ya Dönüş*'te sadece sembolizm ya da bu hikâyenin politik veya ideolojik duruşu üzerinde yoğunlaşmak, eserin değerinin ve etkisinin önemli bir boyutunu gözden kaçırmak anlamına gelir. Kanafani'nin bütün eserleri gibi *Hayfa'ya Dönüş* de, fiziksel ayrıntılarla ve hem günlük yaşamdaki hem de önemli tarihsel olaylardaki can alıcı duygu dönüşümleriyle dolu ve gerçekçidir. Ashur'a göre, okuyucuda yaratabileceği anlayışa güvenme eğiliminde olan ancak kaçınılmaz bir biçimde durumun gerçekliğini bozup "bütün boyutları ve pürüzleri görmezden gelerek" yanlış ya da düz bir resim sunan, o ana dek Filistin'de üretilmiş diğer kurgusal yazılarla Kanafani'nin eserlerini birbirinden ayıran şey işte bu "keskin gerçeklik kavrayışı"dır.¹²

Kanafani çok çeşitli durumda gerçekçiliğin önemini bizzat ifade etmiştir: "Romanlarımda gerçekliği, anladığım haliyle, çözümleme yapmadan anlatıyorum."¹³ Ölümünden kısa bir süre önce kendisiyle yapıлып sonra da yayınlanmış olan bir söyleşide yaptığı yorumların çoğu, yazılarının bu yönüne verdiği öneme ışık tutmaktadır:

Galiba yazılarımin üzerindeki en büyük etki, gerçekliğin kendisine yani tanık olduğum şeylere, dostlarımin, ailemin, kardeşlerimin ve öğrencilerimin deneyimlerine, yoksulluk ve sefalet içindeki kamp yaşamıma dayanıyor.

Karakterlerimi edebi sanatsal amaçlarla seçmedim. Hepsi kamptan geldi, kampın dışından değil.

Şimdiye kadar Filistin'le ilgili yazdığım tüm hikâyeleri gözden geçirdiğim zaman her biri, doğrudan ya da dolaylı olarak, ince ya da kuvvetli bir bağla hayattaki kişisel deneyimlerime bağlanmış gibi geliyor.¹⁴

Kanafani'nin hedefleri hakkında daha önceki bir ifadesi, edebi eserlerindeki gerçekçilik ve sembolizm ya da ideoloji arasındaki ilişkiyi özetlemektedir: "Hikâyelerimin yüzde yüz gerçekçi olmasını, aynı zamanda da *görülmemiş bir şey* sunmasını istiyorum."¹⁵

Hayfa'ya Dönüş'te bu "görülmemiş bir şey" in önünün açan şey gerçekçi ayrıntılardır. Hayfa'dan topluca göç edilmesinin betimlenmesi sadece tarihsel temele dayandığı için değil aynı zamanda Kanafani bu olayı keskin bir duyarlılıkla anlattığı için sürükleyici ve akılda kalıcıdır. Sait ile Safiye'nin Hayfa'daki evlerinde görülen ince ayrıntılar ve karı-kocanın bu ayrıntıları "yeniden keşfetmesi" iç titreticidir ve şu anki evle hatıralarında kalan ev arasındaki ilişkilerini ortaya koyar. Ortam duygu yüklüdür ve roman, can alıcı noktayı oluşturan "görülmemiş bir şey" e dönüşen konuşmaya karşı okuyucuyu sessiz bir yoğunlukla hazırlayarak gelişir. Bu "görülmemiş şey", kırk yılı aşkın bir süredir Filistin sorununun siyasi ikileminin temelini oluşturan insani ve duygusal boyuttur.

Mansur *Hayfa'ya Dönüş*'ün Kanafani'nin "şaheseri ... en gelişmiş eseri" olduğunu söyler ve "*Hayfa'ya Dönüş*'ten sonra eksiksiz bir Filistin romanı yazılacak olsa, bu romanın yazarının Kanafani olacağından hiç kuşku duymadığını" belirterek sözlerine devam eder.¹⁶ Bu sözler kesinlikle doğrudur çünkü bu eser "tarihsel politik bir belge" olmanın çok ötesindedir. Bu hikâyeye yazıldıktan sonra geçen yıllar içinde politik dinamikler değişmiş, ancak Filistin sorununu niteleyen toplumsal dinamikler değişmemiştir. 1948'de yaşananlar sebebiyle bu tarihten iki nesil sonra bile insanların yaşamı en temel seviyede parçalanmaya devam ediyor. Gassan Kanafani'nin imgeler, anlatım üslubu ve *Hayfa'ya Dönüş*'ün etkili gerçekçiliği yoluyla ifade etmede başarı gösterdiği ve eserini bugün de bunca etkileyici kılmayı sürdüren işte bu insani boyuttur.

- 1 Fawaz Turki, "Filistin tarihinde Anlam: Metin ve Bağlam", *Üç Aylık Arap Çalışmaları* 3, 4 (1981); s. 381.
- 2 Gassan Kanafani, "Al-bu'uma fi'l-ghurfa al-ba'ida" *Maut sarir raqm* içinde 12 (Beyrut: Arap Araştırmaları Enstitüsü, 1980); s. 20.
- 3 Gassan Kanafani, *al-Siyasah*'da Röportaj (Kuveyt). Stefan Wild'dan aktarma, *Gassan Kanafani: Bir Filistinlinin Yaşamı* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1975), s. 13.
- 4 Ann Lesch, "Manda altındaki Filistin Arap Milliyetçi Hareketi", *Filistin Ulusalçılığı Politikası* içinde, editör: William Quandt (Los Angeles: University of California Press, 1973), s. 19-20.
- 5 Kanafani *Hayfa'ya Dönüş*'ün iki can alıcı pasajında, Kanafani'nin niyetinin yanı sıra sözcüğün gerçek anlamı üzerine de uzmanların saatler süren çözümsüz tartışmalarına sebep olmuş olan *irtitam* sözcüğünü kullanır. Bağlam içinde en iyi "çarpışma" veya "çatışma" olarak çevrilebilir ve geçmiş ile bugün arasındaki yüzleşmenin kaçınılmazlığı duygusunu vermenin bir yöntemi gibi görünmektedir. Bunun belirsizliği, Kanafani'nin kahramanlarının bu çelişkiyi içselleştirdikleri tarzını ortaya koyar.
- 6 Radwa Ashur, *Öteki Çadır'a Giden Yol* [Arapça] (Beyrut: Dar al-Adab, 1981), s. 139. Bu, "terk edilmiş" çocuğun, ne o sıradaki kaderine ne de sonuç olarak bugünkü karakterine saygı duyan, zorla alınmış ve seçeneksiz bırakılmış Filistin'i temsil ettiği şeklindeki Mansur'un yorumuyla çelişir. Mansur, 220. Ashur tahlili, romanın dördüncü ve beşinci bölümlerinde Kanafani'nin, konuşanın cümlelerini belli bir ya da iki kişiye değil de retorik olarak Filistin toplumuna hitaben ifade ettiğini belirten bir araç olarak birçok kez ikinci çoğul kişiyi kullanmasına dayanır (Arapça'da ikinci kişinin tekil, ikili ve çoğul biçimleri vardır).
- 7 Edward W. Said, *After the Last Sky* (New York: Random House, 1986), s. 38.
- 8 "İlk Kez Yayınlanan Bir Röportaj: Şehit Gassan Kanafani ile" [Arapça], *Filistin İlişkileri* 35 (Temmuz 1974): s. 137-138. (Bundan sonra "Röportaj" adıyla geçecektir.)
- 9 Ashur, s. 145.
- 10 Aynı eser, s. 145-146.
- 11 F. Mansur, "On bir Kitabında Gassan Kanafani" [Arapça], *Filistin İlişkileri* 13 (Eylül 1972): s. 220.
- 12 Ashur, s. 178-179.
- 13 "Röportaj", s. 138.
- 14 Aynı eser, s.137, 139.
- 15 Fadıl el-Nakib, *Böylece Sona Erer Hikâyeler, Böylece de Başlarlar* [Arapça] (Beyrut: Muassat al-Abhath al-Arabiyya, 1983), s. 27 [vurgu eklenmiştir].
- 16 Mansur, s. 220.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın Türkçede basılması konusunda bize yardımcı olan, halen Lübnan'ın yoksul kesimlerinde ve Filistin'deki kamplarda yaşayan bu kitaptaki çocuklar gibi birçok çocuğun anaokulu, kütüphane, sanat merkezi ve daha pek çok olanağa kavuşması için mücadele veren Anni Kanafani ve Gassan Kanafani Kültür Vakfı'na içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Bu kitabın hazırlanması esnasında, Arapça ve İbranice dillerindeki bazı kullanımlar hakkında bilgilerini paylaşarak bize çok yardımcı olan ve emeğimize emeklerini katan Abdurrahman Yazıcı ve İkbâl Bakır'a derin minnettarlığımızı sunarız.

FİLİSTİN'İN ÇOCUKLARI

HAYFA'YA DÖNÜŞ
VE DİĞER HİKÂYELER

YAMAÇ

Muhsin tedirgin adımlarla ağır ağır sınıfına giden koridor-dan geçti. Bu onun öğretmenlik alanında ilk deneyimi olacaktı ve neden tam da o an içeri girmesi gerektiğini anlamıyordu. Bu anı olabildiğince ertelemek için elinden geleni yapıyordu.

Önceki geceyi sabaha kadar yatağında sağa sola dönüp tek bir şeyi düşünerek geçirmişti: birinin insanların önünde dikilip durması ne kadar zor bir şeydi... hem de ne için? Onlara bir şey öğretmek için! Sen kim olduğunu sanıyorsun? Şu sefil hayatın boyunca hiç kimse sana yararlı bir şey öğretmedi. Gerçekten de insanlara öğretecek bir şeylerin olduğunu mu sanıyorsun? İnsanın hayat hakkında bir şeyler öğreneceği en son yerin okul olduğuna hep herkesten fazla inanan sen? Şimdi de kalkmış öğretmen olacaksın ha?

Sabahleyin kendisini müdürün odasına doğru sürükledi. Farklı bir bakış açısıyla olsa bile diğer öğretmenlerin de neredeyse aynı sorun hakkında tartışmalarını dinlemeye koyuldu.

“Çocukların ellerinde bir kitap bile yokken bizden derste ne yapmamız bekleniyor?”

Müdürün yanıtı kısa, hatta küçümseyiciydi: “İşinin ehli bir öğretmen kitap olmadan sınıfını nasıl idare edeceğini bilir!” Sonra da çirkin bir tavırla ekledi: “Kendiniz yapamıyorsanız çocukların birinden sınıfla ilgilenmesini isteyin.”

Muhsin kendi kendine düşündü: “Görünüşe bakılırsa bu müdür en baştan öğretmenlerine bir disiplin ve itaat dersi vermek istiyor. Bir haftalık maaşımıza sahip olduğu için şimdi de ruhumuza sahip olmaya çalışıyor.” Çayını hızlıca yudumlayıp ayağa kalktı...

Uzun koridor çocukların bağırış çağırışlarıyla doluydu. Ağır adımlarla ilerleyen Muhsin, kendisini daha fazla gürültü ve saçmalıktan başka bir şey olmayan anlamsız bir geleceğe iten bir girdaptan geçiyormuş gibi hissetti.

“Benim iyi bir hikâyem var öğretmenim!...” Bu ses, hikâyesini anlatmak için kargaşayı fırsat bilen, arka sıralarda oturan bir çocuktan geldi. Muhsin daha öneriye karşı çıkamadan çocuk sırasından kalkmış ve yüzünü arkadaşlarına çevirmişti. Üstünde kendine epey büyük gelen kısa bir pantolon ile eski kumaştan yapılmış, kadınların giydiği türden bir gömlek vardı. Sık siyah saçları kaşlarına kadar geliyordu.

“Babam iyi bir adamdı. Beyaz saçlıydı ve sadece bir gözü vardı. Bir gün, şişman bir adamın ayakkabısının kalın tabanını dikerken kendi kendine gözlerinden birini çıkardı. Büyük iğneyi deriye geçirmek için var gücüyle uğraşıyordu ama ayakkabının tabanı çok sertti. Elinde ne varsa kullanarak iğneyi itti, ama nafile. Daha sıkı itti, yine işe yaramadı. Sonra ayakkabıyı göğsüne yerleştirip bütün gücüyle itti. Aniden iğne bir taraftan girip öbür taraftan çıkarak tam gözünün içine battı.”

“Babam iyi bir adamdı. Sakalı uzun değildi ama kısacık da değildi. Çok çalıştı, işinde de başarılıydı. Her zaman tamir edecek ve gıcır gıcır yapacak bir sürü ayakkabısı olurdu.”

“Ama babamın kendi tamirci dükkânı yoktu, işinde ona yardım edecek biri de yoktu. Aslında dükkânı sadece tahtadan, metal tabakalardan ve mukavvadan yapılmış bir kulübeden

ibaretti. Çiviler, ayakkabılar ve örsle birlikte babam, dükkâna zar zor sığıyordu. Bunların dışında bir sineğe bile yer olmazdı. Ayakkabısının tamir edilmesini isteyen bir müşteri gelse dükkânın dışında beklemek zorunda kalırdı...”

“Dükkân bir tepenin yamacındaydı, tepenin en ucunda zengin bir adamın sarayı vardı. Bu sarayın balkonundan dükkâna doğru bakan biri, dükkânın orada olduğunu göremezdi, çünkü her yer ağaçlarla kaplıydı. Babam da, sarayın sahibi saklandığı yeri keşfedip onu oradan kovacak diye korkmazdı. Zengin adam sarayından hiç ayrılmazdı. Canı ne isterse hizmetçileri saraya getirirdi. Bu hizmetçilerin hepsi, ayakkabılarını tamir etmesi şartıyla babamın sırrını efendilerinden saklamayı kabul etmişlerdi.”

“Böylece babam işine devam ediyor ve korkmuyordu. İnsanlar, babamın ayakkabıları yepyeni görünecek kadar güzel tamir edebildiğinin farkına vardılar. Ona her gün daha çok ayakkabı getirmeye başladılar. Bütün gün, gece yarısına kadar durmadan çalışıyordu. Bir gün anneme dedi ki: ‘Yarın çocuklar okula gidecek.’ Annem de şu yanıtı verdi: ‘Öyleyse bu işten biraz kafanı kaldırıp dinlenebileceksin.’”

Çocuk yerine geçerken arkadaşları çıt çıkarmadan oturuyordu. Bunun üzerine Muhsin “Arkadaşınızı alkışlasanıza! Hikâyesini beğenmediniz mi?” diye sordu.

“Devamını da dinlemek istiyoruz...”

“Hikâyenin devamı var mı?”

“Bir ay evvel, belki de daha çok oluyor, babamın işi öyle yığılmıştı ki artık eve bile gelemiyordu. Annem bize, babamın gece gündüz çalıştığını ve dükkândan ayrılamadığını söyledi. Dışarı çıkmaya vakti yoktu. Bu arada zengin adam bütün gün, bütün gece balkonunda oturuyor, muzlar, portakallar, bademler, cevizler yiyip çekirdeklerini, kabuklarını aşağı atıyordu. Bunları sarayının balkonundaki parmaklıkların üzerinden tepenin yamacına atıyordu. Bir sabah tepenin eteği bu çekirdeklerle ve kabuklarla öylesine dolmuştu ki hizmetçiler çöp-

lerin arasında babamın kulübesini bulamamışlardı. O zaman annem, işine çok fazla daldığı için babamın kulübesinin üstüne atılan onca şeyin farkına bile varmadığını söylemişti. Anneme göre babam, her zaman yaptığı gibi orada çalışıyor. Belki de annemin dediği gibi hâlâ kulübesinde oturuyor, hepsini zamanında bitirip eve dönebilmek için elindeki bütün ayakkabıları tamir etmeye çalışıyordur. Ama bence orada öldü.”

Çocuk yerine geçip sessizce otururken öğrencilerin hepsi alkışladı. Altmış parlayan göz, bir ışıltı, ama Muhsin...

Muhsin, çocuğu müdürün odasına götürürken sordu: “Gerçekten babanın öldüğünü mü düşünüyorsun?”

“Babam ölmedi. Bunu sadece hikâyeyi bitirmek için söyledim. Öyle söylemeseydim hiç bitmeyecekti. Birkaç ay sonra yaz geliyor. Güneş, çekirdekleri ve kabuk yığınlarını kurutacak. Böylece o kadar ağır olmayacaklar ve babam da onları üstünden kaldırıp eve dönecek.”

Muhsin müdürün odasına gelince ona: “Sınıfımda bir dâhi var. İnanılmaz bir çocuk. Ondan babasının hikâyesini anlatmasını isteyin...” dedi.

“Neymiş babanın hikâyesi?”

“Dükkânı çok küçük, kendisi de çok beceriklidir. Günün birinde ünü, balkonu babamın küçük dükkânına bakan sarayın sahibine kadar ulaştı. Zengin adam da elindeki bütün eski ayakkabıları babama göndererek onları tamir edip tekrar yepyeni hale getirmesini söyledi. Bütün hizmetçiler ayakkabıları küçük dükkâna taşımak için işe koyuldular. Tam iki gün boyunca çalıştılar. Bütün ayakkabıları getirmeyi tamamladıklarında babam koca yığının altında tam anlamıyla boğulmuştu. Dükkânın içinde ayakkabıların hepsini koyacak yer yoktu...”

Müdür başparmaklarını yeğinin ceplerine koydu, bir an düşündü ve “Bu çocuk deli. Onu başka bir okula göndersek iyi ederiz” dedi.

Çocuk, “Ama ben deli değilim. Zengin adamın evine gidip ayakkabılarına bir bakın, üzerlerinde babamın etinden küçük

parçalar bulacaksınız. Hatta belki de ayakkabıların tabanlarından birinde gözleriyle burnunu bulacaksınız... Oraya bir gidin..." dedi.

Müdür sözünü kesti: "Bence bu çocuk deli."

Muhsin yanıtladı: "O deli değil. Ben kendim eskiden ayakkabılarımı tamir ettirmeye onun babasına götürürdüm. Son gidişimde bana öldüğünü söylediler."

"Nasıl ölmüş?"

"Eski bir ayakkabının tabanını çakıyormuş. Bir gün eski ayakkabıyı iyice sağlamlaştırmak için oldukça çok sayıda çivi çakmış. Bitirdiğinde ayakkabıyla örsün arasına kendi parmaklarını çivilediğini fark etmiş. Düşünsenize! Öyle güçlüydü ki bir örsün içine çivi çakabilmiş. Ancak ayağa kalkmaya çalışınca başaramamış. Örse tamamen yapışık haldeymiş. Yoldan geçenler ona yardım etmek istememişler, o da ölünceye dek orada kalmış."

Müdür, çocuğun yanında dikilen Muhsin'e bir kez daha baktı. Yan yana tek vücut gibi duruyorlardı. Hiçbir şey söylemeden birkaç kez başını salladı. Sonra arkasını dönüp yumuşak deri sandalyesine oturdu, ara sıra göz ucuyla Muhsin'e ve çocuğa bakarak önündeki kâğıtları karıştırmaya başladı.

RAMLA'DAN HABERLER

Ramla'dan Kudüs'e giden yolun kenarında iki bölük Yahudi asker bizi durdurdu. Ellerimizi havaya kaldırıp çapraz bir şekilde tutmamızı emrettiler. Annem, gölgesiyle beni Temmuz güneşinden korumak için önünde tutmaya çalışıyordu. Askerlerden biri bunu fark edince, beni annemin ellerinden sert bir şekilde çekip tozlu caddenin ortasında sürükledi ve kollarımı başımın üstünde çaprazlayıp tek ayaküstünde durmamı emretti.

O gün dokuz yaşındaydım. Daha dört saat önce Yahudi askerlerin Ramla'ya girdiğini görmüştüm. Şimdi ise kül rengi yolun ortasında durmuş, Yahudilerin kadınlarla genç kızların ziynet eşyalarına göz gezdirip sonra da acımasızca çekip koparmalarını izliyordum. Yanık tenli acemi kadın askerler de çok daha büyük bir coşkuyla aynı şeyi yapmaya başladılar. O sırada annemin nasıl da sessizce ağlayarak bana doğru baktığını gördüm ve o anda anneme iyi olduğumu, güneşin beni rahatsız etmediğini anlayabileceği bir şekilde anlatabilmeyi istedim...

Annemin elinde kalan son şeydim. Babam bu olayların patlak vermesinden tam bir yıl önce ölmüştü. Ağabeyimi Ramla'ya

ilk girdiklerinde götürmüşlerdi. O zamanlar annem için ne anlam ifade ettiğimi tam olarak bilmiyordum ama şimdi, otobüs duraklarının yanında soğuktan tir tir titreyerek sabah gazetelerini satmak için Şam'a vardığımızda yanında olmasaydım neler yaşanırdı tahmin edebiliyorum.

Güneş kadınlarla erkekleri güçten düşürmeye başlamıştı, oradan buradan ızdırap ve umutsuzluk çılgınlıkları yükseliyordu. Ramla'nın dar sokaklarında görmeye alışkın olduğum yüzler gördüm, ama bu yüzler artık hiç dinmeyecek bir kederin izleriyle doluydu. Yahudi bir kadın askerin alay ederek Ebû Osman¹ Amca'nın sakalını çekiştirdiğini gördüğümde hissettiklerimi asla anlatamam...

Ebû Osman Amca benim gerçek amcam değildi. Ramla'nın berberi ve alçakgönüllü doktoruydu. Onu tanıdığımız andan itibaren hep sevdik. Saygı ve hürmetten ona "amca" diyorduk. Şimdi dimdik durmuş en küçük kızını hemen yanında tutuyordu. Fatma. Küçük, esmer kız simsiyah gözleriyle Yahudi kadın askere bakıyordu...

"Bu senin kızın mı?"

Ebû Osman tedirginlikle başını salladı, ancak gözleri ür-kütücü kara bir kehanetin ışığıyla yanıp söndü. Kadın asker, küçük silahını özensizce kaldırıp Fatma'nın başına doğrulttu. Hâlâ meraklı siyah gözlerle bakan küçük esmer kızın...

Tam o anda Yahudi devriyelerinden biri önüme geçti. Olay ilgisini çekmişti. O sahneyi görmemi engelleyecek şekilde önümde durdu ama üç el silah sesi duydum. Sonra çekildiğinde ise Ebû Osman'ın acı dolu yüzünü gördüm. Fatma'ya baktım. Başı önüne düşmüştü ve sıcak, kahverengi toprağa siyah saçlarının arasından kan akıyordu.

Bir süre sonra Ebû Osman yanımdan geçti. Yaşlanmış kollarında Fatma'nın küçük, esmer bedenini taşıyordu. Dimdik ve sakin, korkunç bir suskunluk içinde gözlerini tam karşıya dikti ve yüzüme bile bakmadan geçip gitti. Sıra sıra askerlerin arasından ilk ara sokağa doğru sessizce ilerlerken, kamburlaşmış sırtını iz-

ledim. Sonra, yere çökmüş ve başım ellerinin arasına almış bir halde feryat eden karısına baktım. Acıyla inleyen sesinin arasındayahudi bir asker ona dönüp susmasını emretti. Ancak yaşlı kadın susmadı. Umutsuzluk sınırının çok ötesindeydi...

O an bütün olup bitenleri açıkça görebiliyordum. Askerin onu ayağıyla nasıl tekmelediğini ve yaşlı kadının yüzü kanaarak nasıl sırt üstü yere düştüğünü kendi gözlerimle gördüm. Tüfeğinin namlusunu göğsüne dayadığını da açıkça gördüm. Bir patlama sesi yankılandı...

Hemen ardından aynı asker bana doğru döndü. Sakin bir şekilde, farkında olmadan tekrar yere indirmiş olduğum ayağımı kaldırmamı emretti. Ayağımı kaldırınca da yüzüme iki tokat patlattı. Ağzımdan elinin tersine bulaşan kanı benim gömleğime sildi. Kendimi yardıma muhtaç hissettiğimde, diğer kadınların arasında durup ellerini havaya kaldırmış, sessizce ağlayan anneye baktım. Ancak tam o anda, hıçkırıklarının arasından minik, ağlamaklı bir gülme sesi geldi. Ağırlığının altında bacağımın titrediğini, korkunç acıya neredeyse dayanamadığını hissediyordum. Buna rağmen ben de güldüm. Bir kez daha hemen anneye koşup o iki tokadın hiç de çok acıtmadığını ve iyi olduğumu söyleyebilmek istedim. Ağlamamasını ve Ebû Osman'ın az önce davrandığı gibi davranmasını istiyordum.

Ne var ki Fatma'yı gömdükten sonra yerine dönmek üzere ilerleyen Ebû Osman önümden geçince düşüncelerim bölündü. Bana hiç bakmadığı halde tam karşıma geldiği anda, karısını az önce öldürmüş olduklarını ve şimdi de başka bir acıyla yüzleşmek zorunda kalacağını anımsadım. Yerine ulaşıncaya dek acıyarak, sanki bir şeylerden korkarcasına onu izledim. Kısa bir süre boyunca sırtı bana dönük bir şekilde ayakta dikildi. Kamburlaşmış ve kan ter içinde kalmıştı. Yüzünü hayal edebiliyordum: donuk, sessiz ve parlak ter damlacıklarıyla benek benek olmuş. Ebû Osman yaşlı kollarıyla karısının bedenini kaldırmak için yere eğildi. Bu kadını, berber dükkânının önünde bağdaş kurup boş tabakları eve geri götürmek için kocasının ögle

yemeğini bitirmesini izlerken kim bilir kaç defa görmüştüm. Ebû Osman az önce, kırış kırış olmuş yüzünde hâlâ parıldayan ter damlacıklarıyla uzun ve ağır ağır nefes alıp vererek üçüncü kez önümden geçmişti. Tam karşımdaydı ama bana hiç bakmadı. Bir kez daha, sıra sıra askerlerin arasında yavaşça yürürken terden su kesilmiş kambur sırtını izledim.

İnsanlar gözyaşlarını tuttular.

Kadınlarla erkeklerin üstüne sancılı bir sessizlik çöktü.

Sanki Ebû Osman'la ilgili anılar insanların içini kemirip duruyordu. Eskiden Ebû Osman'ın berber koltuğuna oturan Ramla'lı erkeklerle anlattığı, hatırlarda kalan tüm o küçük hikâyeler... Sanki her biri, buradaki insanların hepsini insafsızca kemiriyormuş gibi görünen anılar...

Ebû Osman hayatı boyunca anlayışlı ve sevgi dolu bir adam olmuştu. Her şeye ve hepsinden önce kendine inanırdı. Hayatını yoktan var etmişti. Yabal el-Nar'daki ayaklanma onu Ramla'ya sürünce her şeyini kaybetmişti. Bu yüzden Ramla'nın cömert topraklarında yetişen bir ağaç kadar doğal bir biçimde hayata yeniden başladı. İnsanların sevgisini ve takdirini kazandı. Son Filistin savaşı başladığı zaman, nesi var nesi yoksa satmış ve savaşta dövüşebilmeleri için akrabalarına dağıtmak üzere silahlar satın almıştı. Dükkânı bomba ve silah deposuna dönüşmüştü. Üstelik bu fedakârlığının karşılığında bir şey de istemiyordu. Tek dileği, muazzam ağaçlarla dolu güzel Ramla mezarlığına gömülmektir. İnsanlardan bütün istediği buydu ve Ramla'lı erkeklerin hepsi, Ebû Osman'ın öldüğünde Ramla mezarlığına gömülmekten başka bir şey istemediğini bilirdi.

İnsanları sessizleştiren işte bu küçük şeylerdi. Terleyen yüzleri bu anılarla yüklüydü... Orada, elleri havada duran aneme baktım. Dalgın gözleriyle Ebû Osman'ı izlerken sanki o an durmuş ve kurşundan yapılmış gibi dimdik çakılmıştı. Ebû Osman'ın olduğu yere doğru bakmaya devam ettim. Yahudi bir askerin önünde durmuş, onunla konuşup dükkânını işaret etmişti. Sonra tek başına dükkâna doğru yürüdü. Elinde, karı-

sının bedenini sarmak üzere getirdiği beyaz bir havluyla geri döndü... Sonra da mezarlığın yolunu tuttu.

Sonraki sefer uzak bir mesafeden, yavaş ve ağır adımlarla geri dönüşünü gördüm. Sırtı eğilmiş, kolları çaresizce iki yana düşmüştü. Eskiden olduğundan çok daha yaşlı bir halde yürüyerek yavaşça yanıma yaklaştı. Toz içindeydi ve ağır ağır soluyordu. Göğsünün üzerinde toza bulanmış kan damlaları vardı...

Tam karşıma geldiğinde, sanki ilk kez buradan geçiyor, cayır cayır yanan Temmuz güneşinin altında, yolun ortasında, toza bulanmış ve terden sırlıklam halde durduğumu ilk kez görüyormuş gibi bana baktı. Dudağı yaralanmıştı ve kanıyordu. Güçlkle soluk alarak bana bakmayı sürdürdü. Gözleri, anlamadığım ama hissettiğim manalarla doluydu. Daha sonra sessiz, toz içinde ve ağır ağır soluyarak yoluna devam etti. Durdu, yüzünü caddeye dönüp kollarını çapraz bir şekilde havaya kaldırdı.

Artık insanlar, Ebû Osman'ı istediği gibi gömemeyecekler. Ebû Osman bildiklerini itiraf etmek için belediye başkanına gittiği sırada, bütün binayı yok eden korkunç bir patlama duyuldu. Ebû Osman'dan arda kalanlarsa molozların arasında kayboldu.

Tepelerin üzerinden beni Ürdün'e götürdüğü sırada anne-me, Ebû Osman'ın, karısını gömmeden önce dükkânına gittiği zaman sadece beyaz bir havluyla geri dönmemiş olduğunu anlattılar.

1 *Ebû Osman*, Osman'ın babası demektir. Geleneksel olarak, Arap bir baba, ilk doğan erkek çocuğuna verdiği isimle anılmaya başlanır. Kitap boyunca bu kullanıma sadık kalınacaktır, y.n.

TATİL HEDİYESİ

Çok geç saatlerde uyuyordum. İsa'dan yüzlerce yıl önce yaşamış Sun Tsi adında Çinli bir yazar var. Ondan çok etkilenmiştim. Yorgunluğumu alıyor, ilgimi çekiyordu. (Ne var ki tüm bunlar yazacağım konunun dışında.) Savaşın bir dalavere olduğunu ve zafe-rin de, her şeyi önceden kestirerek düşmanını beklentisiz kılmak-ta yattığını yazmıştı. Savaşın bir sürpriz olduğunu söylemişti. Sa-vaşın ideallere yapılan bir saldırı olduğunu yazmıştı. Diyordu ki...

Ancak tüm bunlar asıl konunun dışında...

Çok geç saatlerde uyuyordum ve telefon da erkenden çal-mıştı. Karşı taraftan gelen ses tamamen zinde ve uyanık hatta neredeyse neşeli ve gururluydu. Ses tonunda hiçbir suçluluk duygusu yoktu. Yarı uyur halde kendi kendime dedim ki: bu, erken kalkan bir adam. Geceleri onu düşündüren hiçbir şey yok. Oysa gece, gök gürültüleri ve kuvvetli rüzgârlarla birlikte yağışlı geçmişti. Bizlere çamurla lekelenmemiş bir onur inşa et-mek için kör karanlıkta yürüyen adamların böyle zamanlarda neler yaptığını biliyor musunuz? Gece yağmurluydu ama telefo-nun öteki ucundaki bu adam...

Ancak bunlar da asıl konunun dışında.

Bana dedi ki: “Bir fikrim var. Çocuklar için oyuncak toplayıp Ürdün’deki mültecilere, kamplara göndereceğiz. Biliyorsun, şu aralar tatil.”

Yarı uyur haldeydim. Kamplar. Bitkin sabahımızın alınındaki o lekeler. Çamur, toz ve merhamet düzlüklerinin üzerinde savrulan yenilgi bayrakları gibi oraya buraya dalgalanan yara bereler. O gün, bu kamplardan birinde ders veriyordum. Okuldan sonra kek satan küçük öğrencilerimden biri olan Derviş sınıfta değildi. Ben de akşam dersine girmesi için çadırlarla çamurların, teneke kutularla su birikintilerinin arasında onun peşine düşmüştüm. Derviş’in kısa ve kıvrıkcık saçları hep ıslak olurdu. Çok zekiydi, sınıfta en yaratıcı kompozisyonları o yazıyordu. Eğer o gün kendine yiyecek bir şeyler bulmuşsa dehası sınır tanımazdı. Orası büyük bir kamptı. Oranın adı...

Ama bu da asıl konunun dışında.

Hattın diğer ucundaki adam şöyle dedi: “Olağanüstü bir fikir değil mi? Sen de bize yardım edeceksin. Gazetelerde bu kampanya hakkında haberlerin çıkmasını istiyoruz anlayacağın.” Yarı uyur halde olmama karşın manşetler gözümün önüne geldi: “Falanca bey yılbaşı tatilini mültecilere oyuncak toplamakla geçirdi. Yüksek sosyeteden kadınlar bu oyuncakları kamplarda dağıtacaklar.” Kamplar çamur içinde. Ama bu sezon elbiseler kısa ve botlar beyaz. Daha dün bir haberle fotoğrafını kesmiştim: sevimli falanca hanım geceyi şu şu gece kulübünde geçirdi. Yanında oturan genç adam içkisini sevimli hanımın elbisesinin üzerine döktü. Bunun üzerine o da şişenin tamamını adamın takım elbisesine boşaltıverdi. Kesin bu olay en az yüz sterline mal olmuştur dedim. O parayla...

Ancak tüm bu olanlar asıl konunun dışında.

Konuşmasına devam ederek bana dedi ki: “Bu oyuncakları karton kolilere koyacağız ve onları ücretsiz taşıyacak kamyonlar bulacağız. Oyuncakları kâğıtlara sarılı olarak dağıtacağız, böylece her şey sürpriz olacak.” Bir sürpriz. Savaş da bir sürp-

riz. Çinli yazar Sun Tsi'nin İsa'dan beş yüz yıl önce söylediği şey de bu. Yarı uyur haldeydim ve bu aptallığa tahammül edemiyordum. Arada bir başıma bu tür kazalar gelir, özellikle de yorgunken. Sonra da gözlerime inanamam. İnsanlara bakıp sorarım: bunlar gerçekten de bizim yüzlerimiz mi? Haziran'ın yüzümüze kustuğu onca çamurdan nasıl bu kadar çabuk temizlenmiş olabiliriz ki? Gerçekten de gülümsüyor muyuz? Bu doğru mu?...

Ancak bu da asıl konunun dışında.

Telefonun ahizesi elimden kayarken, "Tatil sabahı her çocuk, içinde sürpriz oyuncak olan kâğıda sarılı bir paket alacak. Bu şans getirecek," dedi. Ahize yere düştü. Yastık beni on dokuz yıl öncesine götürdü.

1949 yılıydı.

O gün bize şöyle söylediler: Kızıl Haç siz çocuklara tatil hediyeleri getirecek. Üzerimde kısa pantolon, pamuklu gri bir gömlek vardı, çorapsızdım ve açık ayakkabılar giyiyordum. Kış, bu bölgenin geçirdiği en sert kıştı. O sabah yola koyulduğumda ayak parmaklarım dondu ve ince, cam gibi bir buzla kaplandı. Kaldırıma oturup ağlamaya başladım. Sonra bir adam yanıma gelip beni, teneke kutu gibi bir şeyin içinde odun ateşi yaktıkları yakınlardaki bir dükkâna götürdü. Beni teneke kutuya yaklaştırdıklarında ayaklarımı ateşe doğru uzattım. Sonrasında da Kızıl Haç Merkezi'ne koşturmaya başladım ve yüzlerce çocukla birlikte ayakta dikildim. Hepimiz sıramızın gelmesini bekliyorduk.

Koliler çok uzakta görünüyordu ve bizler de şeker pancarı tarlası gibi titriyor, kanın damarlarımızda akışını sürdürmek için hoplayıp zıplıyorduk. Bir milyon yıl sonra benim sıram geldi. Kolalı temiz bir gömlek giymiş olan hemşire bana kırmızı, kare şeklinde bir koli verdi.

Hiç açmadan "eve" koştum. On dokuz yılın ardından şimdi, o hayal kolisinin içinde neler olduğunu tamamen unutmuşum. Tek bir şey dışında: mercimek çorbası konservesi.

Soğuktan kıpkırmızı olmuş iki elimle çorba konservesini kapmıştım. Açılmış gözlerini konserveye dikmiş kardeşlerimle akrabalarımın oluştuğu on tane başka çocuğun önünde onu göğsüme bastırmıştım.

Muhtemelen kolide şahane çocuk oyuncakları da vardı. Ama yenmedikleri için onlara pek ilgi göstermediğimden dolayı kayboldular. Çorba konservesini bir hafta boyunca saklamış ve her gün, bize pişirsin diye çorbanın bir kısmını bir su bardağının içinde anneme vermiştim.

Soğuktan, parmaklarımı kenetleyen buzdan ve çorba konservesinden başka hiçbir şey hatırlamıyorum.

O yorgun gri sabah, çanlar korkunç bir boşluğun içinde çınlamaya başladığı zaman erkenden uyanan adamın sesi hâlâ kulaklarımda yankılanıyordu. Kafamda zonklamaya devam eden geçmişe yaptığım yolculuktan geri döndüm ve...

Ancak bunların hepsi de asıl konunun dışında.

ÇOCUK, AMCASININ TÜFEĞİNİ ALIP DOĞUDAN SAFED'E GİDİYOR

Terli sırtını bir kayaya yaslayıp gökyüzüne bakarak gerindi, gevşeyerek ayaklarını uzattı. Kenarları günışığıyla tutuşmuşçasına yanan kara bulutlar başının üzerinde birbirleriyle didişiyorlardı. Etrafında ağır bir sessizlik asılıydı. Gerçekten de bu kadar engebeli bir arazinin var olabileceği hiç aklına gelmezdi. Amcası, Mecdü'l-Kürüm'den Safed'e giden patikanın keçiler için bile zorlayıcı olduğunu söylediğinde ona inanmamıştı. Sessizce gülümseyerek hemen elini uzatmış ve eskiden kalma Türk yapımı tüfeği amcasından almıştı. Onu göğsüne yapıştırmış halde orada dikilirken amcası bir kez daha söylemişti: "Mecdü'l-Kürüm ile Safed arasındaki yol öyle kayalıktır ki keçiler bile o yolda zorlanır. Senin gibi bir çocuk daha yarı yola varmadan dikenli çalıların arasında ölecektir."

Amcasının yüzüne bakmadan, kullanmakta ısrar ettiği "çocuk" sözcüğünün kendisine uymadığını o sabah tam onuncu kez tekrarlamıştı: "Ben çocuk değilim."

"On yedi yaşındasın ve taşıdığın tüfek, senin ağırlığının yarısından fazla çeker. Üstelik yol uzun ve sert."

Sadece bir an için korkuya kapılmış, ancak sonra tüfeği göğsüne daha sıkı bastırmıştı. Arkasını dönerek amcasıyla yeniden yüz yüze gelmişti: “Tüfeğin için endişeleniyorsan neden dosdoğru söylemiyorsun?”

“Endişelendiğim sensin. Biraz deli bir çocuk olsan da cesaretini kırmak istemem. Neden anayola çıkıp seni Safed’e götürecek bir arabaya atlamıyorsun? Hem ne diye Safed’e gitmek istiyorsun ki? Oradaki adam sayısı o kadar az mı?”

Amcası tüm bu sorulara gerçekten yanıt ister gibi görünmüyordu, çünkü sözlerini bitirince elini uzatıp omzunu sıvazlamıştı. Böylelikle bir saati aşkın süredir devam eden konuşmayı da sona erdirmişti. “Allahaismarladık. Taşındığın bu gülle canavarının seninle ters gitmemesine dikkat et. Ona fazla güvenme, oldukça eskidir. Ama hâlâ iş görür.”

Her şeye tamamen farklı isimler takan, ona kendi adıyla seslenmek yerine “çocuk” diye seslenen ve yaşlı tüfeğe “gülle” diyen amcası amma da tuhaftı. Kesinlikle yeryüzündeki başka herhangi bir canlıdan çok daha fazla şey biliyordur. Tüfeğini ödünç alma umuduyla o sabah erkenden kapısını çaldığında, amcası bir an olsun tereddüt etmemiş, ama sonra onu bu patikanın zorlukları hakkında uyarmak için bir saatten fazla zaman harcamıştı. Gerçi bu uyarıyı yapmakta tamamen haklıydı. Günün yarısı geçtiği halde hâlâ yolu yarılamamıştı. Artık karanlık basmadan Safed’e varamayacağından korkuyordu. Tabii oraya varabilirse!

Dün geceki yağmur toprağı sırlıslam etmiş, ıssız dağ eteklerini yıkamıştı. Buna rağmen, şafak vakti kapıdan sıvışırken annesine yakalandığında yerler kuru görünüyordu. Annesi ona nereye gittiğini sormamış, sadece üstüne paltosunu almasını söylemişti. Tartışma olmamıştı. Yoksa üç gündür kendi kendine kafasında döndürüp durduğu plandan annesinin haberi var mıydı?

On beş dakika sonra Akka’dan gelen eski bir otobüs görünmüştü. Paltolarına sarınmış sessiz yolcu kalabalığının arasına

sıkışıp elinde kalan son iki kuruşu, onlara hiç bakmadan cebine atan şoföre uzatmıştı. Nahaf kavşağında indiğinde, diğer yolcular suskun gözlerle ona uzun uzun bakmışlardı. Nahaf'ı ana caddeden ayıran tozlu yolu tırmanmaya başladığı sırada güneş hafifçe parlıyor, ancak yine de dağdaki çığ onu kemiklerine kadar donduruyordu.

Amcası Ebû Hasan'ın evinin tahta kapısına yumruklarıyla vurdu, çünkü sabah namazını bitirip biraz daha uyumak için tekrar yatmış olacağını biliyordu. Amcasını ve amcasının evini bildi bileli hiç değişmemiş bir alışkanlıktı bu. Kapı açıldı ve iki şaşkın göz ona günaydın dedi. İçeri bile girmeden kısa hikâyesini pat diye anlattı: "Safed'deki adamlar kaleyi kuşatıyorlar ve ben de oraya gidebilmek için tüfeğini ödünç almaya geldim. Tüfeğini bana verir misin?"

"Peki fişekleri nereden bulacaksın?"

"Satın aldım bile."

"Kaç tane aldın?"

"Yaklaşık yirmi tane."

"Yani yirmi fişekle Safed'deki kaleye saldıracaksın öyle mi?"

"Bana tüfeği verecek misin? İki gün içinde geri getiririm."

"Ya öldürülürsen?"

Amcası bunu söylerken hikâyeye hiç inanmamış gibi gülümsüyordu. Yeğeni ise bu gülümsemeye karşılık vermediği gibi bütün bu soruları yanıtlarken bir an bile tereddüt etmemişti: "Eğer ölürsem, tüfeği sana Hişam geri getirecek. Onun orada olduğunu biliyorum, tüfeği onunla sana ulaştırırım."

Amcası birdenbire arkasını döndü. Eve adımını atıp kordondan aşağı doğru gözden kaybolurken "İçeri gel çocuk, biraz kahvaltı et," diye seslendiği duyuldu.

Ancak çocuk, daha en baştan karar verdiği gibi içeri girmek yerine bağırdı: "Bana tüfeği verecek misin?"

"Bütün bunları dün gece rüyada mı gördün? Artık, Bağışlayana, Esirgeyene yakarsan daha iyi olmaz mı?"

"Boşa zaman kaybetmek değil, bana tüfeği verip verme-

yeceğini bilmek istiyorum, çünkü vermezsen doğru Kısra'ya gitmem gerek. Ebû Mustafa'nın da bir tüfeği var, bana ödünç verebilir.”

Amcası koridorun diğer ucunda tekrar belirerek dikkatle onu incelemeye koyulduğu zaman uzun süren birkaç dakika sessizlik içinde geçti. Yaşlı adam uzun boyluydu ve geçen yıllar omuzlarını çökertmemişti. Beyazlaşmış kalın tüylerle kaplı kollarını sıvamış ve kısa beyaz saçlarına işlemeli bir takke yerleştirmişti. Sanki bir çeşit sınavmışçasına, bir dakikayı daha birbirlerine bakarak geçirdiler. Sonunda beklediği soru geldi: “Bu hikâyeyi yaşlı kadına anlattın mı?”

“Annem kendisine yaşlı kadın denmesinden hoşlanmıyor.”

Gülümsedi. Amcası ise sorusunu yineledi. Çatık kaşları, şakanın sırası olmadığını gösteriyordu: “Yaşlı kadın oğlunun neler planladığını biliyor mu?”

Amcasının ciddi olduğunu ve detaylara girmeyeceğini büyük bir şaşkınlıkla fark ettiğinde, benliğini birdenbire bir mutluluk sardı. Bu, her şey konuşulup bitince tüfeği alacağı anlamına geliyordu.

Amcası kollarıyla önünü kestiği koridordan geçmesi için ona yol açınca ayakkabılarını çıkarıp içeriye girdi. Yün halılarla ve samandan yastıklarla döşenmiş odaya girerken amcası ona kısık gözleriyle baktı. Çocuk oturunca amcası üzüntüyle başını salladı. Bir karara varalı beri yanıt beklemekten vazgeçmişti.

“Ümmü Hasan¹ çay yapıyor. Ona hiçbir şey anlatma. Sana gülleyi vereceğim.”

“Vereceğini biliyordum.”

“Amcanın yumuşak kalpliliğinden yararlanıyorsun, ama yaramaz bir çocuksun... Fişekleri nereden satın aldın?”

“Mecdü'l-Kürüm'den.”

“Ne kadara?”

“Bir buçuk sterlin.”

“Parayı nereden buldun?”

“Bildğin yasal yollardan, tek tek her kuruşunu.”

“Her neyse, çalıntı fişekler de aynı şekilde öldürebilir.”

Tüfek, kendisinin de çok iyi bildiği gibi yatağın altındaydı. Amcası, dört yıl boyunca neredeyse her Cuma günü tarlada bu tüfekle bir iki el ateş etmesi için ona izin vermişti. Tüfek daha sonra temizlenip yağlanıyor, tekrar yatağın altına saklanıyordu.

Ağır bir tüfektir, ama çocuk ağırlığının farkına bile varmadan tüfeği kolaylıkla taşıdı. Ümmü Hasan onu görmesin diye amcası ona kapıyı usulca açınca, tüfeği omzuna asıverdi. Önce yavaşça yürüdü, ama bir süre sonra neredeyse koşarcasına hızlandı. Doğu'ya yöneldi ve tarlalarda önüne çıkan birkaç kayayı tırmanarak geçti. Daha sonra gerçekten de engebeli olan araziye geçmeye başladı. Amcası, caddenin sağından giderse tam karşısına çıkacak olan Rama'daki yerleşimlere ait tarlaların yolundan uzak durmasını tembihlemişti. Ancak sürekli doğuya ve birazcık da kuzeye doğru gitmeyi sürdürürse sadece Arap köyleriyle karşılaşacak, ardından da Safed'in etrafındaki vadilere ulaşacaktı.

Yarım gün boyunca yürümüştü. Tüfek omzunda gittikçe ağırlaşmaya başlamıştı ve uyluğuna acımasızca çarpmayı sürdürüyordu. Biraz dinlenmeye karar verdi ve tepelerin üstünden geçen kestirme yolda insanların adımlarıyla çukurlaşmış dar patikanın kenarındaki bir kayaya sırtını yasladı. Bacaklarındaki kasların dermansızlaştığını ve bir kez daha ani bir korkuyla boşaldığını hissetti. Ancak tüfek oradaydı. Sessiz ve meçhul bir şekilde insanın yüreğinde uyanan efsanevi bir şey gibi dizlerinin dibinde dinleniyordu.

“Her neyse, tüfeği kaybetmekten iyidir.” Bunu, sadece kendi kendine güven vermek için yüksek sesle söyledi. “Kolay yol İngiliz devriyeleriyle dolu. Beni tüfekle bir görseler onu elimden alırlardı.”

Tüfeğin kabzasını hafifçe okşayıp belli belirsiz gülümsedi: “Paralar fişeklere gitti... bunu biliyorsun.”

Tüfeği önünde tutup dipçliğini ayaklarının arasında sabit-

leyerek iki eliyle nemli toprağa doğru itmeye devam etti. Ellerini hırsla geriye çekip başının arkasında birbirine kenetledi. Tüfeğe bakarak sırtını kayaya dayadı.

“Yakında özel bir tüfek alacağım. Sadece bana ait olacak, sen de evindeki yün döşeyin altına geri döneceksin. Dışarı çıkmama izin verirlerse, bu sadece kuşlarla sincapları, belki kimi zaman tilkileri avlamak için olacak, o da ancak kimi zaman.”

Tüfeğin uzun bir namlusu vardı ancak ucundaki deliğin iğnesi düşmüştü. Deriden askısı kopmuştu. Amcası bu askının yerine, yıllardır toprakla uğraşmaktan zaten kararmış ellerini iyice ağır, koyu bir renge bürüyüp simsiyah eden gazla nemlendirilmiş elyaf bir ip bağlamıştı. Ateşleme bölümü sadece bir fişek alıyordu ve o da yan tarafındaki bir ağızdan konuyordu. Ancak tüfeğin orijinalinin mi böyle üretildiğini, yoksa geçen zamanla mı bu hale geldiğini bilmiyordu. Muhtemelen buradaki ağzın yerine, artık orada olmayan beş veya altı fişeklik bir fişek şarjörü takılıyordu. Böylece, tüfeğin kamasını önce üstten sonra da arkadan hareket ettirip ateşleme bölümüne bir fişeyin ardından diğerini düşürebiliyordunuz veya bunun gibi bir şey. Belki de bu sadece, tabanca ve tüfek tarihinde uzmanlaşmış ve bu tüfeğin ilk halini çözebilecek uzmanların meselesiydi. Besbelli amcası, yenilerinin yeşermesi için köklerini budayıp dallarını kopararak, büyüterek, kesip biçerek ve boşluklarını doldurarak bütünüyle tamamlanmış görününe kadar küçük tarlasındaki ağaçların hepsine nasıl baktıysa bu tüfeğe de öyle bakmıştı. Bu tüfeği elinize aldığınızda, yüzyılın son çeyreği içinde amcamın ona neler yaptığını görmeniz mümkündü. Belki de bunlar, onun bu tüfeğe neden gülle dediğini açıklıyordu. Her ne sebeple olursa olsun, bir tüfeğin ayırt edici özelliklerinden çoğunu kaybetmişti. Ateş ettiğinizde gök gürültüsü gibi ses çıkarıyordu.

“Yine de iyi bir tüfeksin ... hedefini de nerdeyse hiç şaşmazsın. En önemlisi sadıksın. Mermilerin de sadece bir yerden çıkıyor. Umarım.”

Tüfeğin kabzası koyu kahverengiydi ve tek parça halinde yapılmış gibi görünüyordu. Ama öyle değildi. Bir defasında amcasının, bir zeytin odununu inanılmaz bir özenle biçimlendirip cilaladıktan sonra büyük bir ustalıkla kabzaya çakarak onuyamadığını görmüştü. Amcası bir gün eve dönerken karşısına çıkıveren yılanı öldürmek için tüfeğinin dipçliğini kullanmak zorunda kalınca kabza kısmı zedelenmişti. O gün aynı anda hem yılanın başını, hem de tüfeğinin kabzasının bir kısmını parçalamıştı. Bu olay tüfeğinin hayatını adeta bitirdiği için Ebû Hasan'ı pek de mutlu etmiş sayılmazdı.

“Kendime ait bir tüfeğim olmasını istesem, neden seni amcam Ebû Hasan’dan ödünç alayım? Seni bir daha ödünç almamı istiyorsan, benimle iyi geçinsen iyi edersin. Tuhaf, değil mi? Yani, sadece Safed’e gidip savaşılabileyim diye bir tüfek ödünç almak için Mecdü’l-Kürüm’den Nahaf’a gittim ... tabii, Ebû Mustafa’nın da Kisra’da bir tüfeği var. Hem de fişek şarjörü, deri askısı ve iyi bir tüfekte bulunması gereken her şeyi olan bir tüfek. Ama Ebû Mustafa onu bana ödünç vermezdi. Zaten Kisra, Mecdü’l-Kürüm’den Safed’e giden yol üzerinde değil. Ama yine de yoldan sapmaya değerd, çünkü...”

Bir dakika geçmeden ayağa kalktı. Tüfeği kavrayıp vadi boyunca doğuya doğru hızlıca yola koyuldu: bir zamanlar öğretmenin söylediği gibi “Kahrolası hayal gücü. Kahrolası düşler.”

Öğretmeni gözünün önüne getirmeye çalıştı ama sonra bu düşünceyi kafasından uzaklaştırarak şiddetle başını salladı. Tüfeğini omzuna astı ve pantolonunun cebindeki mermileri yumruğuyla sıkarak acele etmeye başladı. Güneş, pamuk yumakları gibi kalın bulutların ardında gizlense de çoktan tepeye yükselmişti.

“Demek yirmi fişekle Safed’deki kaleye saldıracaksın.”

Durmadan aklına takılan amcasının bu alaylı cümlesini yineli. Bir demet dikenli çalıyı eliyle geriye itip yolunu kapayan bir öbek kayanın üzerinden tırmanmaya başladı. Bir yandan da düşünüyordu: “Celile Şehri’ndeki her adam yirmi fişek alıp

Safed'deki kaleye gitse, bir dakikada orayı yerle bir ederdik." Kayalardan aşağıya doğru dikkatle ve yavaş yavaş ilerledi. Bacakları gergindi ve tüfeği sırtının arkasında eliyle sımsıkı tutuyordu. Dengesini sağlamak için tüfeği bedeninden uzak tutmuştu.

"Çok çaba istiyor. Bir de liderlik. Tıpkı hacının söylediği gibi." Birkaç dakika boyunca bu sözcüğün ne anlama geldiğini düşünmeye çalıştı. Liderlik. Ancak hiçbir yere varamadı. İlk önce, liderin saygınlığı, tek tek bütün savaşçıların yanına gidip ne yapmaları gerektiği konusunda onlara kılavuzluk etmesinden kaynaklanıyor olmalı diye düşündü. Ancak bu düşünceden vazgeçti: "Bütün bunlar boş laf. O kadar da basit değil." Ayrıntılar ekleyerek bu fikri iyice zayıflatınca böyle düşünmekten tamamen vazgeçti ve bunun yerine, bu kayaların arasında daha kaç saat geçireceğini hesaplamaya başladı. "Altı ya da yedi saat olmalı." Tekrar dinlenmeyi düşündü, ama daha sonra yola devam etmeye karar verdi.

Babasıyla annesi öğle yemeğine gelmesi için onu bekliyor olmalıydı. Bugün Cuma'ydı, namaz vakti geçeli birkaç saat olmuştu. Cuma günleri genellikle öğle yemeğini ailesiyle birlikte yerdi. Eksikliğini hissedeceklerdi. Sonra babası yemeğe başlayıp ilk lokmasını çiğnerken, "Sen oğlun için endişelenirken, o dağ taş için endişeleniyor. Bu baş belası çocuk..." diyecekti.

Annesi, altıncı hissi onu rahatsız etmeye ya da hep söylediği gibi ifriti kulağına onu üzecek şeyler fısıldamaya başlamadan önce bir an tereddüt edecekti. Yine de bunu kocasından gizleyerek soğukkanlılıkla yemeğine uzanacaktı. Babası göz ucuyla onu izlerken şöyle söyleyecekti: "Şimdi oğlunun bir şeyler yemediğini mi sanıyorsun? Ha? Yoksa şu an o da tıpkı senin yaptığın gibi iki eliyle yemeğine mi uzanıyordur? Babamın kemikleri üzerine yemin ederim ki, bir cehennemin dibinde iki eliyle hapır hupur yemeğini yiyip bir an olsun bizi düşünmeden midesini dolduruyordur."

Annesi karşı koymayacak ama sanki az önce söylenenlerin kendisiyle hiç ilgisi yokmuş gibi yemeye devam edecekti. Ne

zaman bir şey onu derinden üzse, düşüncelerini başka bir yöne çevirmek onun alışkanlığıydı.

Batıya doğru, arabayla yaklaşık bir saat uzaklıktaydı Akka. Oranın biraz güneyinde, annesinin en büyük oğlunun yaşadığı ve çalıştığı Kral Faysal Caddesi'nin bulunduğu Hayfa uzanıyordu. Muayenehanesi ikinci kattaki muhteşem bir dairenin dışı açılan iki odasıındaydı. Kendisi de iç taraftaki iki odada yalnız yaşıyordu. Henüz evlenmemişti. Sırf insanlar bir gün ona "Doktor" desin diye babası zeytinliklerinin bir bölümünü satmış ve her yıl zeytinyağı tenekelerinin bir bölümünü kenara ayırıp Doktor Kasım'ın kitaplarıyla mikroskoplarının parasını ödemek için satmıştı.

Babasının küçümsemelerine karşın oğlu başarılı oldu. Bir gün Beyrut'tan döndü ve onu karşılamak için Akka'ya gelen babasını gördüğünde yaptığı ilk şey, babasının yüzüne karşı dilini sonuna kadar çıkarmak oldu. "Beyrut'taki Amerikalılardan öğrendiğin bu mu, seni terbiyesiz?"

Yol boyu vereceği cevabı hazırlamış olan Kasım yanıtladı: "Tabii ki değil. Tıp eğitimi aldım ve artık bir doktorum. Bütün bu yıllar boyunca bana, bunun ne kadar imkânsız olduğunu, benim ne kadar hayal kırıklığı yaratan bir çocuk olduğumu ve bin yıl okusam da sonunda dönüp yine çiftçi olacağımı söyleyip durmuş olsan da tepeden tırnağa bir doktorum!"

Babası, içinden taşan mutluluğu engelleyemiyordu. Oğlunu kolundan tutup sırf ikisini, bavulları ve kitapları Mecdü'l-Kürüm'e götürmek için o sabah kaparo bırakarak aldığı eski bir Ford'un içine doğru itti. Ümmü Kasım Mecdü'l-Kürüm'de üç tane tavuk, bir gerdan ve biraz da işkembe doldurmuştu. Aileyi ve yiyecekleri bir araya getirmişti ve memleketine dönen sevdiklerini hep birlikte yarı yolda karşılamak için dışarı çıkmışlardı.

"Hey gidi Doktor Kasım. On yıl evvel ilkokul kitabından şöyle öğrendin..."

Kasım gülerek sözünü kesti. "Eşek eşektir, atlarla yetiştirilse bile. Doktor olacağımı söylediğimde bana hep böyle der-

din. Eh, eşekler ve atlar Mecdü'l-Kürüm'de kalacaklar ve sadık hizmetkârınız Hayfa'da bir muayenehane açacak."

Mutluluk göğsünü nasıl çabuk şişirdiyse, öfke de şimdi öyle tepesine çıktı Ebû Kasım'ın:

"Hayfa mı? Hayfa'da o kadar az mı doktor var?"

"Nerede çalışmamı istiyorsun ki?"

"Mecdü'l-Kürüm'de tabi, seni işe yaramaz çocuk."

"Mecdü'l-Kürüm'de mi? Sence ben, hastalarını sülûkle tedavi eden doktorlara mı benziyorum? Mecdü'l-Kürüm'de hiç kimse bana bir kuruştan fazla veremez. Açlıktan ölmemi mi istiyorsun?"

Ebû Kasım dudaklarını sımsıkı kenetledi. İşte her şey sona ermişti. Oğlu, duyduğu bütün mutluluğu sona erdirmişti. Konuşmayı sürdürmenin, bambaşka bir dünyadan henüz dönmüş olan oğluya anlaşmazlığa düşmekten başka işe yaramayacağını çok iyi biliyordu. Bir güçsüzlük anı içinde boğazında düğümlenen kaygıyı oğlunun görmesini istemiyordu. Bu nedenle, arabanın penceresinden dışarı bakıp yaprakları küçük gümüş paftalar gibi güneşte parıldayan zeytinliklere gözlerini dikti.

"Annem nasıl?"

"İyi."

"Peki çocuk?"

"Okulda. Bu ufaklık tarlalara bayılıyor." Mutluluğa ansızın tekrar kavuşunca göğsü rahatladı. Kutsal bir ışıkla yıkanan zeytinlikler gözlerinin önünde belirdi: "Bu çocuk tarlalara bayılıyor. Okuldan gelir gelmez doğruca dizlerine kadar gelen kanalın içine atlıyor. Elleri tam bir çiftçi elleri... Geceleri hep evden gizlice çıkıp zeytin ağaçlarının altında uyumaya gidiyor..."

Kasım'ın sesi konuşmasını tekrar böldü. "Bu çocuğu öldürüyorsun... Gerçekten de öldürüyorsun onu, Allah aşkına! Yarın onu yanımda Hayfa'ya götüreceğim. Nasıl bir gelecek istiyorsa, onu kurmanın yolunu öğrenecek."

Ebû Kasım birdenbire dönüp oğlunun koluna yapıştı: "Yahudilere bak, onlar köylerde çalışmaya başlarken... Sen neden

muayenehaneni Mecdü'l-Kürüm'de açmıyorsun?"

Ne yazık ki araba durmuştu. Tam o anda Ebû Kasım, oğlunun gözlerinde asla unutmayacağı bir berraklıkla yanıp sönen öfkeli bakışı gördü. Bir saniyeden fazla sürmedi ama o bakışı gördü, yıkılan dağlar gibi göğsüne inen o bakışı hissetti. Hemen sonra kadınların titreyen sesleri duyulmuş ve arabanın kapısı açılmıştı. Kasım arabadan indi ve boynuna dolanan kolların, giysilerin ve işlemelerin ortasında kaldı. Arabanın içinde oturduğu yere taş gibi çakılıp kalan Ebû Kasım, karısının, gözyaşlarıyla lekelenen esmer yüzünü evine dönen oğlunun yüzüne bastırarak dizlerine kadar dökülen gözyaşlarıyla onu ıslattığını, sımsıkı sarmalayan kollarıyla onu kendine bastırarak göğsünde ağladığını gördü. Etraflarını saran tüm bu titreme, yıllar önce çiftçi olarak evden ayrılip şimdi bir doktor olarak eve geri dönen bu adama karşı kadının hissettiği büyük gururu gösteriyordu: "Ah benim dayanağım, evladım, yüreğim. Ah Mecdü'l-Kürüm'ün zafer çocuğu. Ah kahramanın dönüşü. Ah onu bütün gücünle kem gözlerden koru Allah'ım. Ah Yüce Koruyucu, Ah, sana taptığımı!"

Aile ağırbaşlılıkla eve kadar Kasım'a eşlik ederken Ebû Kasım, coşkulu kalabalığın arkasından yürüdü. Yerden bir sopa aldı ve sanki yırtıyormuş gibi bir ses çıkararak hırsla uzun kemerli kunbazına² vurmaya başladı. O anda, bulunduğu yerden küçüğünün, artık eve dönmüş olan ağabeyini yakalamaya çalışarak kalabalığın arkasında koşturduğunu gördü. Sopyayı büküp kırdı ve yere atarak adımlarını hızlandırdı.

"En azından çocuk var."

1 Ümmü Hasan, Hasan'ın annesi demektir. Geleneksel olarak, Arap bir anne, ilk doğan erkek çocuğunun ismiyle anılmaya başlanır. Aynı şekilde, Arap bir baba da ilk doğan erkek çocuğunun adını taşır. Örneğin bu hikâyede Hasan'ın babası *Ebû Hasan* olarak geçmektedir. Kitap boyunca bu kullanıma sadık kalınacaktır, y.n.

2 Erkeklerin dışarıda giydikleri bir tür pamuklu ve uzun ceket, y.n.

DOKTOR KASIM EVA'YA, SAFED'E ULAŞAN MANSUR'U ANLATIYOR

Doktor Kasım, Eva'nın ailesinin evindeki sallanan sandalyede oturarak dışarıya, Karmel Dağı'nın eteğiyle limana doğru uzanan taşlık arazinin arasına sıkışmış Hayfa evlerine baktı. Hepsi de, evin çatısına yerleştirilmiş olan tüfeğin namlusunun menzilindeydi. Uzaktan açılan bir ateşle öldürülen iki Arap'la ilgili sabahleyin okumuş olduğu haberin ayrıntılarını ya da olayın gerçekleştiği yerin bu bölgeye yakın bir yer olup olmadığını pek anımsayamadı.

Geçen zaman konuşmayı, kendisi için oldukça belirsiz olan sınırlarına yaklaştırmamaya diye çok konuşmamaya çalışarak sessizce çayını içti. Ne Eva'yla ne de yukarıdan ona doğru bakan tüfekte göz göze geldi. Bir dilim kızarmış ekmeğe tereyağı sürmeye başladı, üstünü koca bir kaşık dolusu reçelle kaplayarak üzerine bir dilim ekmek daha koydu. Ne olduysa tam ilk lokmasını ısırarak üzereyken oldu. Kafasını kaldırdığında önünde bir şeyler belirdi. Soluk mavi sisin arasında Akka'nın kubbe ve damları görünüyordu. Aynı anda Mecdü'l Kürüm'ü hatırladı. Orası çok uzak göründü. Unutulmuşluktan farksız, belirsiz bir

uzaklık. Kafasının içinde yankılanmaya başlayan anılardan kaçmanın imkânsız olduğunu bildiğinden, tüm ayrıntılarıyla meselenin üzerinden geçmeye ihtiyaç duymadı. Hayfa'da, Akka'da, Mecdü'l Kürüm'de korkunç bir tehlikenin kendisini kuşattığı duygusuna kapıldı. Annesini, babasını ve erkek kardeşini de. Tehlikenin uğultusunu hissedercesine sabırsızlıkla ayağa kalktı. Kendisini birdenbire saran bu bilinmeyen şeye boyun eğmekten kaçınmanın hiçbir yolu olmadığını çok iyi biliyordu. Gözü hiçbir şeyi görmez bir halde dümdüz karşıya bakarak ekmek dilimini tabağa geri bıraktı ve arkasına yaslandı.

Eva'nın gözleriyle kendisini incelediğini hissedebildiği halde hiç bir şeyi üstlenemiyordu. Eva'yı düşünmeye başlayınca, kafasındaki hayal iyice bulandı ve ayrıntılar kayboldu. Eva'nın ona, böylesi titiz bir inceleme gerektiren bir şeymiş gibi bakmaktan vazgeçmesini yürekten diliyor ve kızın her an onunla konuşmaya başlayabileceği düşüncesiyle titriyordu.

Az sonra Eva tam da bunu yaptı ve Kasım'ın ölesiye korktuğu noktadan söze girdi: "Her şey karmakarışık hale geldi. Bugünlerin birinde birbirimizin gözlerinin içine iyice bakıp asıl sorunun ne olduğunu anlamaya çalışmalıyız."

"Hangi sorunun?"

Eva, sağ eliyle genişçe bir çember çizip Akka'nın soluk kubelerinin üzerinden, görünüşe göre doğusunda bulunan Tel el-Fakhar hizasının üzerindeki ufuk çizgisini işaret ederek kolunu uzattı. Titreyen bir sesle yanıtladı: "Tam şu an aklından geçen sorunun."

Ekmek dilimini alıp burnuna sokar gibi Eva'ya uzattı. Yavaş yavaş sinirleri yatışmaya başlıyordu.

"Şu anda aklımdan çok daha küçük bir sorun geçiyor... Bu ekmek dilimini görüyor musun? Şey, tereyağının üzerine reçel sürünce aklıma küçük erkek kardeşim geldi... Tereyağının üzerine reçel sürmenin ağzının tadını bilmemek olduğunu düşünürdüm. Ya tereyağını yersin ya da reçeli, ama ikisini birden yiyemezsin. Eğer yersen, bu ya tereyağının ya da reçelin gururunu

kırdığın anlamına gelir. Her halükarda kardeşim, tereyağının kendisini değerli kılacak bütün öğeleri içeren bir besin türü olduğunu, bu yüzden de hafife alınmaması ya da doğru olmayan bir biçimde kullanılmaması gerektiğini düşünürdü, hâlâ da böyle düşünür. Ben sözleri tam toparlayamadım ama kardeşim fikrini oldukça sade ve açık bir şekilde ifade edebilmişti. İşte düşündüğüm şey buydu ve tam ekmeğe tereyağı sürerken aklıma geldi. Sanırım sen de bu durumu bilirsin, çünkü bu zaman zaman herkesin başına gelir.”

“İyi ama bana küçük bir erkek kardeşin olduğunu hiç söylemedin!”

“Aslında küçük sayılmaz. Artık on yedisinde galiba. Ama ona çocuk diye seslenmeye alışmışız.”

“Bana bir erkek kardeşin olduğunu hiç söylemedin.”

“Sana anlatmadığım pek çok şey var, senin de bana anlatmadığın pek çok şey olduğu gibi. Bizimle ilgisi olmayan şeyleri sınırlarının dışına itmek için, kendi ellerimizle dünyamızı küçültüyoruz. Onu küçültüyoruz ve ancak böylece onu mutlulukla doldurabiliyoruz.”

“Kardeşin köyde ne yapıyor? Onu neden buraya getirmedin?”

“Tarlaları seven bir çocuktur. Babam hep böyle söyler. Sadece kırlarda yaşayabilen safkan bir at gibidir.”

Eva ekmek dilimini ona uzattı, o da soğuk bir tavırla aldı. Soruna girmemek için yemeye koyuldu ama iştahsızdı. Bu esnada kardeşi Mansur, Safed civarındaki kayalık bölgede bir yerlerde, yarım dilim bir kuru kara ekmeğin üzerine avuç dolusu kokuşmuş yabani kekik serpiyordu. Dilimin diğer yarısını geniş pantolonun cebindeki fişeklerin üzerine koydu. Türk yapımı yaşlı tüfeğin kabzası, kayaların üzerinden atlamak zorunda kaldığı her seferde bacağının arkasına çarpıp duruyordu.

Tüfeği, elyaf ipin beyaz gömleğinin üzerinde koyu kahverengi bir iz bıraktığı öteki omzuna aldı. Silahın bütün ağırlığını çeken omzundaki bu izin tam altında açılmış yara gibi bir şey

hissetti. İp testere gibi kesiyordu. Herhalde bu sorun amcasının aklına gelmemişti. Eğer gelmiş olsaydı, şu veya bu şekilde mutlaka bir çözüm bulurdu. Ama aslına bakılırsa amcası bu tüfeği hiçbir zaman evden çok uzaklara götürmediği için, büyük sert elleriyle ağır tüfeği ortasından tutarak taşımaya alışmış ve bu kadar uzun bir mesafe boyunca omzuna asıp taşımaya gerçekten de hiç ihtiyaç duymamıştı. İntifada sırasında bu tüfeği dağlara götürüp onunla birlikte ilk görevini yerini getirdiği zaman, orijinal deri askısı muhtemelen henüz iyi durumdaydı.

Birdenbire birkaç metre ilerideki yolu gördü ve anında tam olarak nerede olduğunu anladı. Safed'e sadece iki üç defa gittiği halde, buraya giden anayolun belli kısımlarını hâlâ hatırlayabiliyordu. Yolun ortasındaki asfalta basmadan her kıpırtıyı dikkatle dinleyerek ve olan bitenleri aynı anda anlamaya çalışarak etrafındaki her şeye göz gezdirdi.

Pazara vardığında, burun delikleri sebzelerin, sepetlerin ve sabah yağmurunun kokusuyla doldu. İnsanlar, havaya dayanılmaz bir gerilim duygusu veren kurşun seslerini pek de umursamadan dolanıp duruyorlardı. Adımlarını hızlandırarak kendi kendine söylendi: "Şu şehirli bir tuhaflar, sanki olay kendilerini hiç ilgilendirmiyormuş gibi." Sonra da, gürültülü kornasıyla yolu keserek insanların arasında sendelemeye başlamış olan eski bir arabaya yol verdi. Arabanın her iki yanı da çamura bulanmıştı ve ön camı kırıktı. Kaportayı düz bir çizgi halinde kabartan kurşun delikleri görünüyordu. Birileri, deliklerden birinin içine bir bayrak sokmuştu. Bayrağın sapı tam delik büyüklüğündeydi, bu sayede onu bir ip ya da telle tutturmaya gerek kalmamıştı. Parlak temiz bir kumaştan yapılmış bayrak dalgalanmaya başladı. Kısa olduğu için, motorun, kornanın ve arabadaki dört adamın gürültüsüne rağmen duyulabilecek bir ses çıkartarak hızlı bir şekilde dalgalanıyordu.

Araba aniden önünü kesti. Sanki testereyle doğranmış gibi duran kesik kesik tavanı, ona komik bir görünüm veriyordu.

Araba ona, pantolonsuz bir adamı anımsattı. Arabanın içindeki adamlar arka koltuğu çevirmiş, ön koltuğa sırtlarını yaslıyorlardı. Oturdıkları yerden insanları izliyorlardı. Ayaklarının önünde koltuğun tamamıyla çevrilmesi ve arka bagajın üst kısmının sökülmesi ile oluşmuş ufak bir boşluk uzanıyordu. Arabanın tavanının kesilmesiyle oluşan yer, ekmek ve sebze kasalarıyla, su testileriyle doldurulmuştu.

Araba önünden geçerken, içerideki üç adamdan biri koluna yerleştirdiği uzun revolverin ucunu ona doğrulttu: “Demek Safed’e ulaşmak isteyen köylü bu. Bakın, bir de sopası var.”

Araba, insan kalabalığının içinde yavaş yavaş ilerliyordu. Diğer iki adam güldü. Bir tanesi Fransız yapımı ufak bir tüfek taşıyordu. Fişek şeritleri çapraz şekilde göğsüne asılıydı. Öteki adam bir şeyler çiğniyordu.

“Bu sopaya kaç para verdin?”

“Allah canını almasın, bu sopa başkasını değil de seni haklar.”

Bunu sakince söylemişti, ne var ki sesi kışkırtıcıydı. Mansur, kendisinin ve silahının açık bir şekilde aşağılandığını hissetmiş, Fransız yapımı ufak tüfeği ve göğsünü dolduran fişek şeritleriyle ortada oturan adama imrenmişti. Araba yavaşça giderken elinde revolveri olan adam, aleti ona doğru tutmaya devam etti. Sonrasında adamın sesi duyuldu: “Adam olsaydın, burası tek bir kurşunla beyninin uçurulacağı yer olurdu.”

Silahını omzundan alıp çapraz bir şekilde göğsüne yasladı. Mansur’un tüfeğinin ateşleme haznesinde hazır duran bir kurşun vardı. Bu eski silah ona ilk kez sıcak, samimi bir şeymiş gibi göründü. Revolveri olan adamın duyabilmesi için olanca gücüyle bağırdı: “Erkeksen aşağı inersin.”

Yine de sırf kelimeler yeterli olmadı ve arabanın arkasından koşmaya başladı. Arabanın arkasındaki bir şeyleri tutmayı başaramadan, adamlardan biri, hâlâ bir şey çiğneyip duran, durup arabadaki diğer adamlara dönerek, “Yazıklar olsun size... Yazıklar olsun size...” dedi.

Hâlâ arabanın arkasında koşmayı sürdüren Mansur'a döndü: "Nerelisin kardeşim?"

"Mecdü'l Kürüm."

"Elinde o silahla Safed'de ne yapıyorsun?"

"Kaleyi kuşattığınızı duydum ve size katılmaya geldim."

"Kaleyi mi kuşatacaksın?"

Adam, katılarak gülmeye başlayan diğer ikisine baktı, sonra da bir kişilik daha yer açmak için eğilip kasalardan birini diğerinin üzerine koydu.

"Hadi yanımıza çık. Sonsuza dek arabanın peşinden koşmana izin vermek acımasızlık olur."

Tutması için elini Mansur'a uzattı. Mansur, adamın elini tutar tutmaz atlayıp arabanın metal zeminine sıkı sıkıya bastı. Henüz oturduğu yere tam yerleşmeden adamlardan biri ona domates uzattı. Aç ve yorgundu, kendini tuhaf hissediyordu, ancak kale hikâyesi kafasını kemiriyordu.

"Kaleyi kuşatmayacak mısınız?"

"Kale, Adem'in çocukluğundan beri terk edilmiş durumda."

"Öyleyse ne yapıyorsunuz?"

"Yahudi bölgesinde çarpışıyoruz."

"Peki ya kale?"

"İngilizler, içeri bir fare bile girmeye çalışsa vururlar, ama yine de orası bizim denetimimiz altında."

Kanı donmuştu, kendini çok yararsız hissetti. Hiçbir şeyden haberi yoktu. Meğer bu çılgın girişim başından itibaren hiçbir temeli olmayan delidolu bir düşünceymiş! Kalabalığı geride bırakan araba, hızını artırıp çukurlarla dolu yolun üzerinde lastik bir top gibi zıplamaya başladı. Revolveri olan adam: "Şu sopanın namlusunu suratımdan çek. Horozuna bir sinek konsa patlayabilir... Bu tür silahları bilirim," dedi.

Domatesten arda kalanları yola atıp koltuğuna iyice yerleşti ancak revolveri olan adam oyununu sürdürdü: "Eğer bu çocuğu değneğiyle kaleyi işgal etmek üzereyken bulmasaydık, bizi defedebilirdi!"

Mansur biraz düşünüp revolveri olan adamın aşağılık bir herif olduğuna ve yapması gereken şeyin, ona amaçlarla araçları öğretmek olduğuna karar verdi. Silahını usulca sebze kasalarının üstüne bırakıp adamın yüzüne dik dik baktı.

“Benimle güreşe var mısın?”

“Senin sinirlerin bozulmuş.”

“Benimle güreşe var mısın?”

Revolveri olan adam, ansızın sert bir şekilde arabanın zeminine yığılınca dikkatle Mansur’u inceledi. Gömleğinin altında omuzları yuvarlak ve kaskatı görünüyordu, geniş kolları odun kütüğü gibiydi. Elleri adeta kahverengi birer dövülmüş çelikti. Gözlerini kaldırıp yüzüne dik dik baktı. Kalın kaşlarının altında bir sırtlan gibi parlayan, hafif içeri gömük siyah gözleriyle gencecikti. Bu gözlerden güçlü bir kararlılık yayılıyordu.

Hemen bir karara vardı ve sol eliyle Üstad Ma’ruf’un dizine vurarak ona baktı.

“Bunun gibi bir delikanlıyla güreş tutulmaz.”

“Öyleyse sessiz ol.”

Revolveri olan adam, şaka gibi olması gereken ama hiç de şaka olmayan şeyde ısrar etti. “Yani bir yılanın başını yiyebilir ama bu bizi onu tanımaktan alıkoymaz. Ben gerçekçi bir adamım, böyle genç bir adamın güreşmesi çok kolaydır, sana açıkça itiraf edeyim Üstad Ma’ruf, benimle güreşip anında beni yenebilir ve bu benim hoşlanmadığım bir şey. Köylünün biri Mecdü’l Kürüm’den senin köyüne gelip tam köyün ortasında sana meydan okuyorsa, seni yere devirebilir.”

Birdenbire araba durdu ve yol boyunca arkadaşlarıyla hiç ilgilenmeyen şoför etrafa baktı. Üstünde kirli mavi bir ceket vardı. Birkaç günlük sakalı ne uzun ne kısaydı ve yüzüne bir sefalet görüntüsü verecek şekilde tıraş edilmemiş görünüyordu. Arabanın kapısını gürültüyle açarak onlara pek fazla bakmadan seslendi:

“Devam edemeyiz. Lanet olası kurşun atışları yolu kapatıyor, bu arabaya da güvenemiyorum. Durup dinlenmek motor

için tehlikeli. Üstelik tehlikeli bölgenin ortasındayız.”

Revolveri olan adam kasaların üstünden zıplayıp gülme-ye başladı: “Hep aynı nutku atıyorsun; kurşun atışı, lanet olası motor, yol. Hiç mi anlamadığınızı sanıyorsunuz? Ha? Aslında anlattıklarına hiç inanmıyorsunuz.”

Şoför yanıt vermedi, ama arabanın arkasına doğru döndü. Kasalardan en büyüğünü sürükleyerek çıkarıp omuzlarına kaldırdı. İki tarafından zar zor tutarak yokuş yukarı tırmanmaya başladı.

Üstad Ma'ruf, “Senin de bir kasa taşıman gerekecek Mansur, hadi bize katıl,” dedi.

“Nereye?”

“Adamlara yiyecek götürüyoruz. Bugün sabahtan beri hiçbir şey yemediler.”

Mansur silahının kayışını omzuna attı ve bir kasa yumuşak, fazlaca olgunlaşmış domatesi kaptığı gibi Üstad Ma'ruf'un peşinden gitti.

Bu, alçak evlerin taş duvarları arasında uzanan asfalt bir yoldu. Pencereleri, üzerinde titizlikle çalışılmış ahşaptan yapılmış ve özenle kilitlenmişti. Yer yer geniş, sonraları nihayetinde iki kişinin yan yana yürümesine olanak tanımayacak kadar daralan yol tepeye doğru dimdik yukarı uzanıyordu. Her dönemeç yolun sonuymuş gibi görünüyordu ancak bir aldatmacaya dönüşüyordu. Yolun arkasında, üzerinde, içinde, kimse bilmiyordu ki, kurşun seslerinin ıslığı vardı. Kimin silahından çıktığı belirsiz kurşunlar taş odalara düşerken kıvılcımlar saçarak çatıların köşelerini sıyrıyordu. Havada, kocalarının hâlâ sağ olup olmadığını bilmeyen kadınlardan gelen sessizlik, ölüm, korku, cesaret ve dehşet kokusu vardı.

Mansur Üstad Ma'ruf'a yetişti. Ağzı eğri büğrü olan özenle boyanmış güğüm, Mansur'un kasasının üstünde hopluyordu. Ağır siyah pabuçlarıyla yukarı doğru tırmanırken Üstad Ma'ruf'un nefes nefese soluduğunu duyabiliyordu.

“Neredeler?”

“Kimler?”

“Yahudiler.”

“Sadece tanrısal kurşunların delip geçebileceği demir pencerelerin ardında, çatıların üstündeler.”

“Biz neredeyiz?”

“Şimdi anlarsın... ara sokakların arkasında, ancak bir sineğin geçebileceği büyüklükteki her dar geçitin önündeyiz.”

Üstad Ma'ruf kasasını yere koyup ellerini kalçalarına yerleştirdi. Şoför iki duvar arasında geniş bir alanın ortaya çıktığı yol şeridinin sonuna varmıştı. Kasasını yere bırakıp diğer iki adama yöneldi. Revolveri olan adamla tüfekli adam çocuğun omzunun üzerinden açık alana dikkatle baktılar.

Üstad Ma'ruf konuştu: “Fırsat kolluyorlar. Şu küçük avluyu görüyor musun? İşte, Yahudi bölgesindeki en yüksek evin çatısından burayı kontrol eden kanlı bir tüfek var. Dün birini öldürdüler. Bugün az kalsın bir çocuğu öldürüyorlardı... Bu sabah erken saatlerde üç kediyi hakladılar.”

“Kedi mi?”

“Evet, doğru. Tüfekli adam hiç kimsenin güvende olmadığını ve amacının beş yüz metre ya da biraz fazla bir mesafede bile olsa, her şeye ateş etmek kadar basit olduğunu anlamamızı istiyor gibi. Kediler... Belki de silahına teleskop yerleştirmiştir.”

Üstad Ma'ruf ceplerini silkeledi. Sonra da küçük bir kalem çıkarıp yere çömeldi. “Buraya gel de açıklayayım.”

Mansur yanına çömelip Üstad Ma'ruf'un yavaşça ve özenle bembeyaz taş döşemelerin üzerine çizdiği kıvrımlı çizgileri izlemeye çalıştı.

Akka yolu doğuya doğru gider, sonra da kuzeye yükselerek oradan Safed'e uzanır. Taşlı ve yabani kekik dolu yeşil tepelerin etrafında bir yarım daire çizer. Yüksek tepenin doruğundaki eski yıkılmış kaleyi Safed'in merkezi kabul edersek, kırsal bölgeyi hayal etmemiz kolaylaşır. Kalenin batısı Kürt tarafıdır. Oradan doğuya doğru çift taraflı Yahudi bölgesi uzanır. Güney tarafı el-Veta tarafıdır. Pazar; el-Veta tarafı, Yahudi bölgesi ve

kalenin bulunduğu alanın arasında yer alan, nemli ve taze bir kokusu olan küçük bölgededir. Oradaki ağır taş evler ağır kemerli taşlarıyla tam da kaleye bakan tepeye tırmanmaya çabalarına etrafa saçılmıştır.

Kalenin batısında sıva kaplı taş evleriyle Kürt bölgesi uzanır. Kaleden bakıldığında, koyu yeşil bir halının üzerine yayılan kanatlarıyla bembeyaz güvercinler gibi görünürler.

Kemerli ve kubbeli evler Yermük madeninden çıkarılmış yapı taşlarından inşa edilmiştir. Bu taşlar sanki hâlâ dağın bir parçasıymış, henüz bu dağdan kazılıp çıkartılmamışçasına, geçen yıllara karşın ıssız, işlenmemiş ve sert dağın ruhunu koruyabildiğinden Safed halkı bunları üstün kaliteli taşlar olarak adlandırır. Yüksek ya da alçak, varıl ya da yoksul, herhangi bir evin duvarlarını örmek için dağlardan her zaman taş bulabilirsin, ancak Yermük'ten çıkan taşlar, ruhunu çalamayacağın ya da dağlarla olan ilişkisini koparamayacağın benzersiz taşlardır. Eğer bunlardan birini düzgün, dik bir duvara inşa edecek olursan, bu duvarın önünden, kendini dağ havası içinde, çaresiz, dağılmış, kötü kaderine terk edilmiş hissetmeden geçemezsin. Ancak bu taş, bir kekik tarlasına yeni ekilmişçesine yabancı bir koku yayarak, engebeli, kayalık toprağa olan yoğun özlemini kendisiyle birlikte taşımayı sürdürür.

Safed'de bir günlüğüne bile çiftçilik yapmamış dört bin Yahudi olduğu halde, kimse bunu umursamıyordu. Nicedir küçük dükkânlarında insanlara mallarını satarak, onlarla selamlaşıp uzun uzun sohbet ederek yaşamışlardı. Öğle ya da akşam yemeğine davet ediliyorlardı. Uzun süredir orada olduklarından Arapça konuşmayı biliyorlardı. Arapça isimleriyle çağırıyorlardı, Arapça kitap, gazete okuyorlardı. Safed'in yerlileri için onlara Arap Yahudileri denmesi mantıklı görünüyordu. Bitkilerin geceleyin gizlice büyümesi gibi şehir dışında büyük dükkânlar türemese sorun olmayacaktı. Diyorlardı ki: Aşkenazlar¹ gelip Yahudi bölgesinin bulunduğu tarafta kapalı, yalıtılmış bir köşeyi aldılar. Bu öyle ani olmuştu ki başlangıçta

kimse fark etmedi. Yaşlı adamlar o sırada bu meseleden fazla endişelenmemişlerdi. Şimdi bu dükkân sahipleri ülkenin en büyük dükkânlarındaki tahta tezgâhların ardında oturuyor. Örneğin İskender. Bir sürü küçük ev eşyası ve tasarım ürünü satan İskender'in dükkânlarını bilmeyen bir Safedi var mıdır? Ya da yiyecek malzemesi satan Roshar Braunfeld'i duymamış olan? Tabii bir de süt ürünleri ve peynirde uzmanlaşmış Yusuf Banderley var. Cumartesi dışında her gün açık olan dükkânını dolduracak şeyleri nereden satın aldığını kimse bilmez. Tahta kapıları olan eczanesinde, geniş bir cam tezgâhın arkasında, insanlar yabancı kökenli Bay Bar'dan sürekli alışveriş yaparlar. Çoğu Edel Mayberg'i şahsen tanımaz, ancak onun, ismi bilinmeyen biri tarafından işletilen çok sayıda otel ve lokanta gibi, Central Hotel'in de sahibi olduğunu bütün Safed bilir.

Edel Mayberg, Edel... Edel... Bu adamın bir Haganah² üyesi olduğundan kim şüphelenir ki? Ve otellerinin, lokantalarının ve evlerinin silah dolu olduğundan? Ya da yüzü bir tavuğunki-ne benzeyen, insanlara cam tezgâhın arkasından bakan şu yabancı kökenli Bay Bar'ın silah temin eden, plan çizen bir askeri görevli olduğunu kim iddia edebilir ki? Banderley... Braunfeld... Hepsi de bilhassa gelecek için gönderilmiştir. Her şey mükemmel bir biçimde depolanmıştır. Bu, muhtemelen sadece Safed Arapları için değil, yaşlı Yahudiler için de şaşırtıcıydı. Şunu bunu söylediler, söylediler ve söylediler, sonra sustular.

Yıllar boyunca Safed, taş döşeli yollarından kasabadaki üç sinagoga doğru giden düzinelerce haham gördü. Uzun beyaz sakalları ve yuvarlak siyah başlıklarıyla bu yaşlı adamlar biliyorlar mıydı? Acaba? Şu an bunu söylemenin imkânı yok. İngilizler biliyordu. Bu doğru, bu kadar rahatlıkla söylenebilir. Silahlarıyla geldiler. Hafif, orta, ağır, sürüyle silah. İngilizler nasıl olup da bizdeki av fişeklerini buldular da onların elindeki onca silahı bulamadılar? Şimdiki hallerine bir bak. Ateş etmelerine izin veriyorlar. Ama biz onların yaptığı gibi tek bir kurşun sıksak, polis memuru Bay Birham anında kurşunlarla ve

kırbaçlarla bizim artçı birliğimize saldırmak için arabalı ya da atlı adamlarıyla gelir. Bunu yapabildiklerinde, zaman zaman kalenin tepesine tırmanmalarına izin verirler. Orada ne yapıyorlar? Bir tek Bay Birham bilir. Bir top mu yapıyorlar? Ya da bir çukur mu kazıyorlar? Yoksa makineli tüfekler mi gömüyorlar? Kim söyleyebilir ki? Bunları bilen tek kişi Bay Birham'dır. Ama eğer ne yaptıklarını görmek için oraya gitmeye çalışırsak, her taşın ardında sadece silahlı bir İngiliz buluruz. Sana "Uzaklaş!" diyen, birbirlerinin ardı sıra dizilmiş silahlı İngilizler.

Utanç verici bir savaştı. İki gün önce Edel Mayberg ile oğlu bir saat boyunca Safed'e ateş açtı. Nereden? Tam da o kaleden. İngilizler, Kanon Dağ Merkezi'nde, Kürt ve Yahudi bölgeleri arasında kendileri için başka bir merkeze dönüştürdükleri Hacı Fuat Keul'un evinde ve el-Veta bölgesindeki merkezi karakolda yataklarında uyuyorlardı. Tam bir saatlik silah atışı boyunca içlerinden biri bile uyanmadı. Ancak sonra, bizim genç adamlar kaleye giden yolu tırmanmaya başlayınca, hepsi de kalkıp pantolonlarını bile giymeden koşturmaya başladı. Utanç verici bir savaş, zırhlı bir aracı çıplak ellerinle durdurmaya çalışmak gibi.

Üstad Ma'ruf'un elleri de çıplaktı. Kısa kalem taşı döşemelerin üzerinde kıvrımlı çizgiler bırakarak bir daire çizdi. Kalem defalarca, taş döşemeler başı sonu belirsiz kalm kurşuni çizgiler haline dönüşünceye kadar çizmeyi sürdürdü. Birbirine eklenen çizgiler arasında kalan boş alana yuvarlak bir nokta yerleştirildi.

"Şu anda buradayız. Bizimle Yahudi bölgesi arasında bizi polis köpekleri gibi kovalayan bir dizi İngiliz var. Bu yüzden sabit yerlerde durmuyoruz. Bu pek akıllıca olmaz. Şu önündeki boş avlu Edel Mayberg ile oğlunun oteline, Central Hotel'e ait. İngilizler bizi ilgilendiren her konuda körler... Bütün bunlardan bir şey anlıyor musun? Burada, bir minarenin çatısına oturmuş, bütün şehirle dövüşen bir adam gibiyiz. Bu adama her taraftan kurşun yağıyor. Ama aslında bu örnek pek doğru olmadı. Buna alt üst olmuş bir minare ya da etrafı binlerce su

kaynağıyla çevrili bir şeytan çeşmesi diyelim... Bunu anlıyor musun? Seni Mecdü'l Kürüm'den buraya getiren ne, söylesene? Safed'de o kadar az mı adam var?"

Soru beklenmedik bir biçimde geldi. Üstad Ma'ruf, sanki hemen kaldırımın kenarında duran başka adamlarla konuşuyormuş gibi, kafasını bile kaldırmamıştı. Kalem, katran kadar parlak, koyu siyah noktanın üzerinde kıpırdadıkça keskin, gıcırtilı bir ses çıkarmayı sürdürdü. Mansur soruyu yanıtlamaya karar verdi, çünkü aslında yanıtını bilmiyordu. Bir kez daha, kendi zihninde sessizce düzene koyduğu dünyaya sığındı. Bir kez daha bu tür soruların bir yanıtının olmadığı sonucuna vardı. Nihayetinde, bir savaşçıya neden savaştığını sormazsınız, öyle değil mi? Bu, bir insana neden insan olduğunu sormaya benzer.

Üstad Ma'ruf aniden kafasını kaldırıp küçük kalemi aceleyle gömleğinin cebine sokuştururken uzayan sessizlik çocuğu kurtardı. Dağdaki karın donla birlikte getirdiği soğuk bir rüzgâr vardı. Bu rüzgâr bütün toprağı süpürmüş, kurşun seslerini yok etmiş gibiydi. Üstad Ma'ruf birden ayağa kalktı, Mansur da aynı şeyi yaptı. İki de yolun sonuna doğru baktı. Üç adam kasalarını alıp gözden kaybolmuştu, ancak havadaki tehlike kokusu varlığını koruyordu.

Üstad Ma'ruf kasasını kaldırıp omzuna yerleştirirken, "Bak, yol güvenli görünüyor," dedi.

Mansur kendi kasasını almak üzere eğildi ama tam elle-riyle kasanın köşesini tutarken, her şey bir anda olup bitiverdi. Güçlü bir karanlık kendisini ele geçirdi ve alnında çınlamaya başladı. Böyle bir şey tüm hayatında başına iki ya da üç kez gelmişti: Bir kez babasının tarlasında, sabanın arkasındayken metalin kırılma sesini duyunca ve sabanın kesici kısmının iki-ye ayrıldığını görünce böyle bir şey olmuştu. Bir başka seferinde de beyaz tayı kollarında ölünce. Aniden bilinmeyen bir güç, boynunun arkasından onu tekmeliyormuş gibi bu olayların etkisinden bir türlü kurtulamıyordu. Kendisine tuhaf bir şeylerin

olduğunu ve yeryüzüyle gökyüzünün bütün kuvvetleri de gelse kasayı kaldırmasına yetmeyeceğini sarsılmaz bir kesinlikle anlaması sadece bir an sürdü.

Üstad Ma'ruf kasasını kaldırdı ve Mansur'u durduğu yerde, ayakta dikilir halde bıraktı. Mansur ise kıpırdamadı, yolun sonuna doğru yaklaşan Üstad Ma'ruf'u izleyerek olduğu yerde kaldı. Ne olur ne olmaz diye, havaya savrulmak üzereymişçesine, bütün algıları son derece açık bir halde bir anlığına durdu. Karar anına hazır bir şekilde, taş döşemeleri ayakkabısının tabanıyla eşleyerek kasayı öteki omzuna aldı. Sonra da aniden dar sokağın arkasındaki geniş alanda hızla koştu.

Hemen ardına bir kurşun seli yağdı. Mansur, Üstad Ma'ruf'un ayaklarının altındaki avlunun taş döşemelerini sıyırıp geçen alev almış kurşunları görebiliyordu. Kalbi deli gibi çarpmaya başladı. Üstad Ma'ruf çılgınca kıvrılan bir çizgide sağa sola sıçrayarak koşarken, başında titrek ölüm sesleri feriyat ediyordu. Kurşunların gürültülü ısıkları her tarafı, tüm çevresini, önünü, etrafını sararken bir kapının üzerindeki sürgüyü çekip açtı. Dağlardan gelen şiddetli ve ıssız rüzgâr perişan, yaralı bir sesle uğuldamaya başladı.

Avlunun ortasında içi dolu bir fıçı vardı. Mansur ile Üstad Ma'ruf arasında sadece birkaç adımlık bir mesafe olduğu halde, upuzun, uçsuz bucaksız bir alan varmış gibi görünüyordu. Üstad Ma'ruf başını kurşunlardan korumak için kasasını hâlâ omzunda tutuyordu. Mansur'un kafasında hâlâ kederli büyüleyici gözler korosu gibi ölüm sesleri yankılanıyordu. Çamur içindeki bir çukurun önüne bir başka şehit düştü. Bir an sonra Üstad Ma'ruf fıçının bulunduğu yere varmıştı ve aniden çekiçle çakılmış çivi gibi, fıçının hemen arkasındaki zemine sımsıkı tutundu. Kurşunlar bulunduğu yere ulaştı ve fıçıya çarpıp gürültüyle patlayınca, fıçının ortasında kil testilerinin ağzından fışkırırcasına su akan üç delik açıldı. Bir kez daha soğuk bir sessizlik çöktü, ancak ölüm sesleri Mansur'un alnını doldurmayı sürdürdü. Üstad Ma'ruf Yahudi bölgesindeki binaların

tepesinden insanları gözetleyen ırak gözler tarafından hiçbir yerinin görünmemesi için güçlkle dönmeye çalışarak fıçının arkasında yere çömeldi. Mansur'a durumu kavrayabildiğini göstermek için başını kaldırdı. Üstündeki üç delikten su akan fıçı bir siper olma işlevini artık birkaç dakikadan fazla sürdüremeyecekti. Suyun tamamı bittiği anda Üstad Ma'ruf iki ölüm şeklinden birini seçmek zorunda kalacaktı: ya, tıpkı o sabah kedilerin yaptığı gibi, fıçının arkasından kaçıp kurşunlarla yere serilebilirdi; ya da, fıçının içindeki su tamamen boşalana dek fıçının arkasında birkaç dakika daha bekleyebilir, sonra da kurşunlar kolayca yanlardan içeri girer ve içlerinden biri de onu vurabilirdi.

Bu oyunun nişancıları sevindirdiği belliydi, çünkü kısa bir süre sonra yine suyun akmaya başladığı dördüncü bir delik açan bir başka kurşun geldi. Üstad Ma'ruf kafası karışmış bir halde fırıl fırıl döndü. Bir an sonra uzun, ikaz edici bir ıslıkla yeni bir kurşun fıçının tepesine çarpmıştı.

Avlunun diğer tarafında belli belirsiz üç kafa olup biteni izliyordu.

Mansur yolun kenarına adım atarak kafasını dikkatlice dışarı uzattı. Alçak evlerin arasındaki yüksek bina geniş temeller üzerinde bir kale gibi belirliyordu. Çatıda, duvar boyunu aşan, kum torbalarından oluşan bir barikat vardı. Bulunduğu yerden, torbaların ortasında küçük boş bir alan olduğunu görebiliyordu. Ona, bu torbaların arkasında kıpırdayan siyah bir şey var gibi geliyordu. Ancak daha sonra batan gün ışığında çeliği parıldayan topun ta kendisini gördüğünü düşündü.

Ateşleme haznesinde kurşun var mı diye baktı. Sonra yavaşça ve dikkatli bir biçimde özenle nişan alarak silahın ucunu duvarın köşesine doğru kaldırdı. Amcası ona, "Silahlardaki görüntüyü düşünme, sadece kendi sinirlerini düşün," demişti. Birbiri ardına ateş açılırken, kum torbalarından oluşan barikatın içindeki boş alanı tüfeğinin tam ucunun hizasına getirdi. Fıçıdaki delikler, suyun sel gibi aktığı geniş ve zalim tek bir de-

liğe dönuştü. Ancak bu, Mansur'un sinirlerini bozmadı, bir an sonra horoz indi ve inanılmaz derecede şiddetli bir gümbürtü koptu. Sonra sessizlik çöktü.

Hazneye bir kurşun daha yerleştirip ıslak kaldırımın üstüne uzandı. Avlunun ortasında, Üstad Ma'ruf bir kez daha koşmaya hazırlanıyordu. Etrafı saran soğuk sessizliğin içinde, fıçidan avlunun kaldırımına dökülen suyun sesinden başka ses yoktu. Üstad Ma'ruf kasasını omzuna kaldırıp ağır siyah pa-buğlarının tabanlarını sürterek döndü, hızla koştu. Hâlâ ateşlenmemiş bir kurşun vardı. Bu gergin dakikalar boyunca ayak-larının kaldırıma çarpma sesleri dışında duyulacak hiçbir şey yoktu. Başka bir sokağın başladığı avlunun diğer tarafında üç adam ona yol açtı, Üstad Ma'ruf da kendini oraya attı. Mansur bir kez daha kum barikatına kaçamak bir bakış attı. Barikat sessiz ve aciz görünüyordu. Birkaç dakika sonra akan suyun sesi de azar azar yok oldu. Delik fıçının üst yarısında-ydı, su bu sınıra varmıştı. Avlunun kenarından bir bağırtı geldi: "Sen bir aslansın, sen, elinde değneği olan..."

Ne var ki bu kez Mansur sinirlenmek yerine yüksek sesle, katılarak gülmeye başladı. Kafasının içindeki ölüm sesleri hur-da parçaları gibi sönüp gitti.

1 Ortaçağ'da, bugünkü Almanya topraklarında yaşayan Yahudiler bu isim-le anılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde doğuya göç etmişlerdir. II. Dünya Savaşında Yahudi soykırımında öldürölenlerin büyük bir çoğunluğu Aşkenaz Yahudileridir, y.n.

2 1920 ve 1948 yılları arasında faaliyet gösteren Yahudi paramiliter örgüt-tür. İsrail devleti kurulduktan sonra Haganah'ın devamı olarak kabul edi-len İsrail Savunma Kuvvetleri kurulmuştur, y.n.

EBÛ HASAN BİR İNGİLİZ ARABASINA PUSU KURUYOR

Araba onu Nahaf kavşağında indirince, revolveri olan adam motoru durdurup ona dikkatle baktı. Ortalık zeytin ağaçlarının kokusuyla kaplıydı. Bu ağaçların aşağısında aynı aileden iki adam duruyordu. Bir tanesi başını sallayıp Mansur'un elindeki tüfeği gösterdi.

"O elindeki değnek işine yaradı mı?"

Mansur elinde işe yaramaz yağlı bir odun parçası tutuyormuş duygusuyla, hiçbir şey söyleyemeden ona baktı. Ama aynı sesi bir kez daha işitti: "Umarım savaş bitince Safed'de tekrar görüşürüz."

Mansur yine söyleyecek bir şey bulamadı. Motor yeniden gürültüyle çalışmaya başlayınca adam freni bıraktı, araba yokuş aşağı süzölmeye başladı. Tıpkı Mansur'un hep hayal ettiği gibi görünüyordu: pantolonunu giymemiş bir adam gibi. Araba zeytin ağaçlarının arasında gözden kaybolunca Mansur derin bir nefes çekerek Nahaf'a doğru yola koyuldu.

Amcası tarlada olduğundan tüfeği mutfağa bıraktı. Mutfakta olan Ümmü Hasan, kahverengi ellerini dirseklerine ka-

dar batırarak yoğurduğu koca bir hamur teknesinin üzerine eğilmişti. Mansur'un kendisini izlediğini görünce kafasını kaldırıp dudaklarını ısırarak ona baktı. Mansur sessiz olmasını isteyerek parmağını dudaklarının üstüne koydu.

Zeytin tarlalarını birbirinden ayıran taş duvarları geçerek sessizce Nahaf'tan ayrıldı ve Mecdü'l Kürüm'e giden yokuştan aşağıya doğru yürümeye başlayıp öğle saatinden evvel oraya ulaştı. Yaklaşırken, erkek kardeşinin arabasının kapının önünde park edilmiş olduğunu gördü. Yolun ortasında duran araba, sanki etrafına tepeden bakıyor gibiydi. Ama bunların hiçbiri onu pek rahatsız etmedi.

Her zamanki gibi açık duran kapının önünde bağcıklarını çözüp ayakkabılarını çıkardı ve içeriye süzüldü. Oturma odasının kapısının önünden geçerken babasının namaz kıldığını gördü. Babası da onu gördüğü halde Mansur, kerpiç evin avlusunda ayakta dikilen annesine koştı. Eğilip annesinin elini iki kez öperken annesi de derin bir iç geçirip onu alnından öptü. Oğlunu bir an bağrına bastırdı ama sonra onu serbest bırakıp bir adım geri giderek boğuk bir fısıltıyla uyardı: "Baban seni öldürecek... Nerelerdeydin?"

Mansur, umut ve kararlılığı birleştirdiği sakın bir sesle yanıtladı: "Beni bağışlayın."

Bir dakika sonra ardında yüksek sesli, kızgın bir bağırta duydu: "Nerede kaldın, seni gidi it?"

Mansur arkasına dönmeden, dosdoğru gerçeği söyledi: "Safed'deydim."

"Safed'de mi? Safed'de ne işin vardı?"

"Amcamın silahını alıp oradaki gençlere katılmaya gittim. Onlar savaşıyor."

"Gidip bunu yapmanı senden kim istedi?"

"Hiç kimse. Bunu yapmaya kendim karar verdim."

Babası bağırды: "Dön de benimle yüzüme bakarak konuş, seni nankör çocuk."

Mansur arkasına dönerek babasına, babasının kızgın göz-

lerinin tam içine baktı. Babası bir adım öne geldi, ellerini kullanacağı kesindi. Bir an sonra beklediği yumruk indi ama Mansur kıpırdamadı. Annesi ikisinin arasına girmeye kalktığı anda Mansur usulca onu önünden itti. Ebû Kasım bir daha bağırdı: "Bir şey söyle."

Mansur dudaklarını yaladı, hoş, ılık bir tat aldı. Yine de, kanamaya başlamış mı diye anlamak için elini kaldırıp ağzına götürmedi ve babasının gözlerinin tam içine bakmayı sürdürdü.

"Üçümüzden birinin Safed'e gitmesi gerekiyordu. Sen burada, Kasım Hayfa'da olduğuna göre..."

"Bana vatanseverlik mi taslamaya çalışıyorsun, seni günahkâr?"

Mansur tekrar dudaklarını yaladı. Yanlarında dikilmiş, Ebû Kasım saldırmaya devam ederse araya girmek için tetikte bekleyen annesine baktı.

"Sana vatanseverlik taslamaya çalışmıyorum. Sadece Safed'e gittim."

Ebû Kasım bir an tereddüt etti. Oğlunun katıldığı savaş yeni bir savaştı, kendisinin geçmiş yıllarda alışkın olduğu türden değildi. Oğlu ona öfkeyle bakarken, galiba artık konuyu değiştirmesi gerektiğini düşünerek şöyle dedi: "Amcanın silahını teslim ettin mi?"

"Sağ salım."

"Bana neden söylemedin?"

"Acelen vardı."

Bir dakika daha beklediler, tıpkı iki horoz gibi. Ama öfke kaybolur gibiydi ve artık sadece sureti kalmıştı.

"Erkek kardeşin Hayfa'da Yahudi kadınlarıyla dolaşıyor. Onu oradan daha yeni çekip çıkardım. O senden çok daha asi bir köpek, seni alçak... ve şimdi de sen..."

Ne yapacağını bilemez halde bir anlığına konuşmayı bıraktı ve gözleriyle oğlunu baştan aşağı bir süzdü.

"Çekil karşımdan. Cehenneme git."

Mansur gülümseyerek döndü ve annesine baktı. Ebû Ka-

sım oturma odasının kapısını öfkeyle çarptıktan sonra annesi kısık bir sesle dedi ki: "Ne olursa olsun, terbiyesizlik ettin."

"Doktor nerede?"

"Kahvede. Baban onu Hayfa'dan geri getirdiğinden beri her sabah oraya gidiyor. Bir saat içinde gelir."

Babasıyla arasındaki sorun olabildiğince dostane çözülmüş olduğu halde, Mansur içinin derinliklerinde öfkesinin hiç yatışmadığını hissediyordu. Kardeşi Doktor Kasım'a sırtını dayayarak mutlu olamayacağını biliyordu. Yahudi kadınlarıyla dolaşmak! Bir kadının Kasım'a tahammül etmesi bile imkânsızdı. Köylülüğünden kaçıp kentlileşmek isteyen Doktor Kasım. Söyledikleri gibi, geleneği bozan. Yahudi kadınlarıyla dolaşmak. Yahudi kadınları. Kısa etekler giyen ve omuzları açık gezen. Mavi bermuda pantolonlar giyen ve o kılıkta, ikiye katlanmış bir mendil kadar küçük bir örtüyle utanmazca gezen bu kadınları el-Karmel'de görmüştü. Toprağın kendisi bile onlara bakmaya dayanamazdı. Şimdi bunu yapmak zorunda değilsin... Kardeşin Kasım'dan hâlâ utanıyor, onunla karşılaşmak istemiyorsun. O kendinden utanacağı yerde sen ondan utanıyorsun! Ağabeyinden. Ellerini açtı. Her ne kadar Yahudi kadınlarıyla dolaşıyor olsa da, yanıt verme ve sesini onunkinden yüksek çıkarmamaya dikkat et.

Kasım'ın yüzünü görmek zorunda kalmamak için bir an, tekrar evi terk etmeyi düşündü. Ağabeyinin kendi yüzüne bir daha nasıl bakabileceğini bir an için bile kafasında canlandırmıyordu.

Hem zaten ne o gün, ne o akşam hatta ne de ertesi gün Kasım'la karşılaştı. Sonunda babası onu öğle sıralarında Kasım'ı aramaya yollayınca, kahvehanenin sahibi kolunu batıya doğru uzatarak: "Sana Hayfa'ya döndüğünü söylememi istedi," dedi.

Ebû Hasan Nahaf'taki evine dönünce gördüğü ilk şey oturma odasının köşesinde duran eski tüfeği oldu. Ona doğru gitti ve

sanki çok arzu edilen bir şeymiş gibi eline aldı, oysa aslında hiç de o kadar arzulamıyordu. Tüfeği önce elinde evirip çevirerek, sonra da kırık ateşleme pimini çekip horozu serbest bırakarak, çıkardığı sestten memnun bir halde dikkatle inceledi. Daha sonra, tüfeğin namlusuyla milini gözden geçirdi ve sanki hâlâ sağlam olduğunu kendine kanıtlamak ister gibi elyaf ipi çekiştirdi. Ancak tüm bunları yaptıktan sonra kendinden hoşnut bir halde gülümsedi. Silahı yerine koyduktan sonra Ümmü Hasan'ın bulaşık yıkadığı arka avluya gidip onu izlemeye koyuldu.

Karısı vaktinden önce yaşlanmış olsa da, ne kararlılığı ve irade gücü değişmiş, ne de dik başlılığından bir şey kaybetmişti. Aklınıza gelebilecek her şeyi yapabileceği için, uyuklarken veya soluklanmak için öyle tek başına otururken kolay kolay göremeyeceğiniz kadınlardandı. Bu tür kadınlar siz onların çalışmaması için bir bahane bulsanız da çoğu kez kendileri için yapacak bir şeyler yaratırlar. Ümmü Hasan genellikle kocasından önce kalkar, kahvaltıyı hazırlar, çayı demler, sonra da dışarıya, evin bitişiğindeki küçük tarlada çalışmaya giderdi. Sonra evi toparlayıp süpürmek için geri gelir ve öğle yemeğini pişirmeye başlardı. Bulaşıkları yıkar, bilmediği şeyleri dinlemek ve kendi yaptıklarını anlatmak için komşuları ziyaret ederdi. Köpekleri kovalar, domates suyu sıkar, tavuklara yem verir, yumurtaları dükkânlara götürüp satar ve o gün ihtiyacı olan şeyleri satın alırdı. Renkli önlüğüne ellerini kurularak evin avlusunda bir an için ayakta dikildiğini gördüğünüzde, yapacağı bir sonraki işi düşündüğünü anlardınız. O anlarda kafasından, eski tabak çanakları yıkamak için kalan yemekleri yeni kaplara boşaltmak veya eski sandıktan bir kıyafet çıkarıp daraltmak, genişletmek ya da söküğünü dikmek gibi şeytansı düşünceler geçerdi. Ya da yapacak başka hiçbir şey bulamazsa mutfağa kapanır, bir kez daha keşkek yapmak için bütün gücünü harcardı. Yıllardır uğraşmasına rağmen bu yemeği bir kerecik bile iyi pişirmeyi becerememişti. Ebû Hasan her seferinde keşkekten bir lokma alır, o da boğazında kalırdı. Keşkek parçası hâlâ dişlerinin arasında

dururken kaşlarını çatır, hiçbir şey söylemez, sadece öfkeyle karısına bakardı. Sonra Ebû Hasan ayağa kalkınca, karısı aç-gözlülükle yemeğin tadına bir de kendi bakardı. Buna rağmen, ertesi sabah kalkıp kalan keşkeği tavuklara atıncaya kadar asla başarısızlığını kabul etmezdi. Hayal kırıklığıyla sonuçlanan bütün bu çabalarına rağmen denemeyi sürdürür ve kendini bir türlü bu zor işten uzak tutamazdı.

Çamaşırları ipe asarken Ebû Hasan ona dedi ki: “O çocuk kulaklarından asılıp kırbaçlanmalı... Neden geç kaldığını sana söyledi mi?”

“Hayır, söylemedi.”

“Neyse ki silah hâlâ iyi durumda.”

Ümmü Hasan önlüğüne sildiği ellerini beline koydu: “Mansur gibi bir çocuğa o tüfeği nasıl verirsin? Ölseydi, bu senin hatan olurdu.”

“Bir insan öldüğünde, suçtan söz edecek vakit olmaz. Üstelik Mansur o kadar da küçük değil.”

Olduğu yerden kocasına ağır bir bakış attı. Bazı zamanlar ona sitemle baktığında, kocası üstüne atlamak üzere olduğunu ve onu iyice bir pataklayacağını düşünürdü. Yirmi yıldır karısına bunu yapma fırsatı yaratmadığından dolayı Allah’a hep şükrederdi.

“Dinle hatun, şimdi gidiyorum. Beni soran olursa, Mecdü’l Kürüm’e veya Akka’ya veya cehennemın dibine gittiğimi söyle. Yeter ki burada olmadığımı söyle.”

Tam da kocasının beklediği ve tıpkı nasıl yanıtlayacağını bilmediği bir sorudan kaçınmak istediğinde hep yaptığı gibi alt dudağını ısırды. Kocasını hiç vakit kaybetmeden dönüp tekrar oturma odasına gitti. Tüfeğini aldı ve kapıyı çekmeden çıkıp gitti. Evin arkasında onu bekliyorlardı. Gelir gelmez hep birlikte sessizce yürümeye başladılar. Bir an bile tereddüt etmeden usul usul adım atarak zeytin tarlalarının içinden doğuya doğru uzaklaştılar. Neredeyse her bir taşı, her bir ağacı tanıyorlardı. Bununla da kalmıyor, her bir ağacın tarihini, daha önceki ve şu

anki sahiplerinin kimler olduğunu, ne kadar meyve verip vermediğini, bu mevsimde ne kadar büyüyeceğini, geçen mevsim ne kadar büyüdüğünü de biliyorlardı. Etrafında bir yay çizdikleri Rama'nın arka tarafına çıkana kadar herhangi bir şeyle karşılaşmamaya dikkat ederek ağaçların ardına, her şeyden uzağa doğru yukarı tırmandılar. Burada, kavşağa uzanan kayalardan aşağıya indiler.

Asık suratı ve kasvetiyle karanlık çökmeye başlayınca, tepelerin ardından bir ateş duvarı yükseldi ve havaya ıslak toprak kokusuyla dolu bir nem yayıldı. Bulundukları yerden, Akka'dan gelen yolun ikiye ayrıldığı yeri kolaylıkla görebiliyorlardı. Bu yollardan biri kuzeye, Sunhamata'ya gidiyor, diğeri de doğuya doğru, Faraziye ve Safed'e tırmanıyordu. Üst üste kümelenmiş bir kaya yığını seçip arkasına saklanarak sesleri dinlemeye koyuldular. Dördü de hemen hemen aynı yaşıydı; tam olarak bilmiyorlardı ama kırktan fazla olamazlardı. İçlerinden sadece biri epey yaşlı görünüyordu, o da Ebü'l-Abd idi. Bu nedenle Ebû Hasan dikkatlerini çeken her şeyi ona söylüyordu: "Gücünü kaybetme, Ebü'l-Abd," diyordu ona. Ebü'l-Abd da, sanki bu durumda bir yanıt verilmesinin gerçekten bir anlamı yokmuş gibi, bir şey söylemeden gülümseyip başını sallıyordu.

Eski tüfek aralarında dimdik duruyordu. Ebû Hasan tüfeği grubun beşinci elemanıymış gibi elinde tutuyordu. Elyaf şerit namlunun ucundan gevşekçe sallanıyordu. Ancak tüfek sımsıcak ve dostaneydi, gizli bir güven duygusu veriyordu.

Ebü'l-Abd, "Dua edelim de karanlık çökmeden işimizi halletmiş olalım," dedi.

Ebû Hasan, gerçekten de Ebü'l-Abd'in, karanlığı korkutucu bir hasım gibi görecektik kadar yaşlı bir adam olduğunu düşündü. Ah, Ebü'l-Abd'in dağlara bir çıktı mı bir hafta boyunca çalı çırpı ve dağ kekiği yediği, en az beş İngiliz'in asker kepini almadan eve dönmediği o günler nerede? İnsanların sabahtan akşama kadar tek başlarına, hiç böyle soluksuz kalmadan yürüdüğü o günlere ne oldu?... Bu on iki yıl önceydi, uzun bir zaman önce ve

zavallı adam artık yorgundu, isteği de kalmamıştı. Ah, talihsiz Ebü'l-Abd, şimdi eskiden olduğu gibi savaşa girebileceğini mi sanıyorsun? Bugün seninle dövüşenleri, on iki yıl önce dövüştüğün İngilizler mi sanıyorsun? Tıpkı kendin gibi onların da yaşlandığını mı sanıyorsun? Zavallı Ebü'l-Abd, durmadan yeni nesilleri gönderdiklerini ve yaşlıların evlerine geri döndüklerini bilmez misin? Yaşlanan sadece biziz... Onlara gelince... Uzaktan, kedi hırlamasına benzer, ne olduğu belirsiz bir gürlleme duyuldu. Diğer üç adam kemerlerinin altındaki uzun giysilerinin eteklerini sessizce toplayıp hazırlanırken, Ebû Hasan ateşleme haznesine bir kurşun yerleştirerek tüfeğinin namlusunu bir kayanın kenarına yerleştirdi. Tepelerin ardındaki kor bulutlanmaya başlarken gürlleme sesi giderek yaklaştı. Ufuk çizgisi üzerine patlamaya hazır bir cenaze töreni sessizliği çöktü.

“Sabırlı olun.”

Bunu söyleyen Ebü'l-Abd idi. Sessizliğin içinde sesi eski günlerdeki gibi sert ve güçlü çıkmıştı. Bu arada gürlleme sesi yaklaşmaya devam etti ve epey gergin geçen birkaç dakikadan sonra viraja yaklaşmakta olan bir araba belirdi. Yavaşça ilerliyordu ve ön koltukta iki adam oturuyordu. Ebû Hasan şoföre nişan aldığı anda, komşusundan gelen boğuk bir fısıltı duydu: “Kendine güven Ebû Hasan. Şoförü vur.”

Hemen ardından tetiği çekti ve müthiş bir patlama oldu. Araba aniden yoldan saptı ve yüksek kayalara çarptı. Daha Ebû Hasan yeni bir kurşun doldurmadan üç adam kayaların üstünden atlamış, doğruca arabanın yanına gitmişti. Bunu o denli inanılmaz bir çabuklukla yapmışlardı ki, Ebû Hasan aşağı atlayıp onlara yetişmek dışında ne yapacağına karar vermek için zaman bulamamıştı. Şoför direksiyonun üzerine devrilmişti ve arabadaki diğer adam da korkudan titriyordu. Şoförü yakasından tutarak arabadan dışarı sürükleyip revolverini aldılar. Bu esnada Ebû Hasan silahının namlusunu askerin yüzüne doğrulttu. İngilizcede bildiği tek küfür “fuckin” olduğundan, bu kelimeyi, İngilizlerin birbirlerine söylediği doğru tonu bul-

maya çalışarak, defalarca tekdüze bir biçimde, farklı tonlarda tekrarladı. Ne var ki bu çok zordu.

Dikkatle ve hızlıca arabayı incelediler. Şoförün yanında birkaç fişekle birlikte yeni bir İngiliz tüfeği vardı. Arka koltuğun önünde uzun metal bir kutu duruyordu. Sıkıca kapatılmıştı. İçine bakmaya vakit olmadığından kutuyu yanlarına aldılar. Ebü'l-Abd, onları takip etmemesi için askeri oyalama işini üstlendi. Bunu yapmak için ellerini, kaşlarını ve bozuk Arapçasını kullandı. Sonunda asker onaylayarak başını eğmeye başlayınca, diğerleri ağır kutuyu kaldırıp zeytin ağaçları dikilmiş taşlık zeminde koşmaya başladılar. Bu arada Ebü'l-Abd yeni silahını doldurdu ve arkasını dönmesi için askere doğrulttu.

On dakika kadar sonra Ebü'l-Abd durup elini Ebû Hasan'ın omzuna attı. "Biliyor musun? Geri dönüp o askeri iyice bir dövmemiz lazım. Bunu yapmayı unuttuk."

"Ne?"

"Hayatım boyunca hep bir İngiliz askerinin suratına tokat atmak istemişimdir. Gel gör ki, şimdi bunu yapmayı unuttum."

ÇOCUK, BABASI VE TÜFEK, CEDDİN'DEKİ KALE'YE GİDİYOR

Mansur, bir daha amcasına gitmeye cesaret edemedi. Bunun yerine, evinde yepyeni bir İngiliz tüfeği sakladığını duyduğu Ebü'l-Abd'a gitti. Ancak oraya vardığında oğlu Abdullah babasının evde olmadığını ve iki günden evvel dönmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine o da vakit kaybetmeden Tarşiha'ya giden tepelere tırmandı ve güneş batmadan oraya ulaştı. Hacı Abbas kapının önündeki küçük sandalyesinde oturmuş, sert siyah tütünden sigara sarıyordu. Tütünler kucağında serili olduğundan Mansur'u görünce ayağa kalkamadı. Onu gülerek karşıladı:

“İşte, görüyorsun ya ayağa kalkamıyorum... Nasılsın?”

Mansur karşısında yere çökerek yanıtladı: “İyiym, sen nasılsın Hacı Abbas Amca?”

Hacı Abbas kartal gibi keskin gözleriyle ona baktı. Güneşten yanmış kırışık yüzü sertti. Etraftaki bütün köylerde tanınıyordu ama yine de hakkında hiç kimse net bir fikir oluşturamamıştı. Hacı Abbas ile ilgili bir fikir üzerinde anlaşabilen iki kişi bulunmuyordu: cimri ve ahlaksızdı. Bir kuruş kâr edeceğine

inanmaya görsün, bir kaç kuruşa donunu satmaya hazırды. En azından onu tanıyanlardan bazılarının düşündüğü buydu. Ancak onu, karşısındakinin karnı açsa ağzındaki lokmayı verecek kadar temiz, dürüst bir adam olarak görenler de vardı.

Aslında Hacı Abbas esas olarak tütün işiyle uğraşıyordu ve insanların onun hakkındaki görüşlerinin farklılaşmasına neden olan pekâlâ bu olabiliyordu. Piyasa fiyatları söz konusu olduğunda kesinlikle adaletliydi ve çiftçilere verdiği teklifler, Hayfa'daki fiyatların yüksek ya da düşük olmasına göre değişiyordu. Hacı Abbas geçmişten bir ders almıştı. Bu, bir gün Karaman Şirketi ona mahsul alış fiyatlarının büyük oranda düştüğünü bildirdiği zaman oldu. Hacı Abbas çoktan çiftçilerle anlaşma yapmış ve söz vermişti. Sonuçta o yılki kaybı onu neredeyse iflasa sürükledi. O günden sonra Hacı Abbas çiftçilerle anlaşmalarını farklı bir düzlemde yapmaya başladı. Çiftçiler ürünü ona teslim etmeye söz veriyorlardı, ancak kendisi fiyat üzerinde herhangi bir söz vermiyordu. Olay belirsiz bir biçimde askıda bırakılıyordu ve Hacı Abbas, parasını ödemediği önce hasadı Hayfa'ya yolluyordu. Elbette, vakit geldiğinde ödemelerle ilgili sorunlar çıkıyor ama Hacı Abbas, aradaki farkı hep kendi menfaatine uygun biçimde sona erdirebiliyordu.

Gelgelelim, kısa süre içinde olaylar giderek daha karmaşık hale geldi ve Hacı Abbas, başarılı bir biçimde devam etmek istiyorsa kendine bir çeşit sigorta bulmak zorunda kalacağını fark etti. İlk aklına gelen fikir işlerini büyütmektir. Kredi ve faizsiz borç verme yoluna başvurdu. Karaman, Dik ve Sulti Şirketleriyle de bir anlaşma imzalamayı başardı. Buna göre Celile Şehri'nde, Tarşıha civarındaki yaklaşık beş kilometrekarelik bir alana yayılan belli bir bölgeden çıkan tüm hasadı satacak tekel olma hakkını elde etti. Tüm bunlar bittiğinde, nihayet derin bir soluk alabildi.

Hacı Abbas ihtiyacı olana borç verme konusunda cömertti. Muhtaç birini ihtiyacını karşılamadan geri çevirdiği duyulmamıştı. Ancak iş borçları toplamaya gelince de pek hoşgörülü

sayılmazdı. Bu borcun verilmesinin ön koşulu, kendi açısından yardımsever denebilecek bir anlaşmanın yapılmasıydı. Bu ön koşulun netleşmesi için her şey yazılıp kaydedilir ve Hacı Abbas, anlaşmanın altına şahitlerin imzalarını da eklerdi.

Sorunların yarısı mahkemede çözülür, diğer yarısını ise Hacı Abbas kendisi çözerdi. Ancak ne kadar anlaşmazlık çıkarsa çıksın, Hacı Abbas insanlarla kişisel ilişkilerini korumak isterdi. Onları ziyaret eder, arayıp sorardı. Düğün hediyesi verme konusunda ondan iyisi yoktu. Yeni doğan bütün bebeklere hayır duası eder, herhangi biri öldüğünde de başsağlığı dilerdi. Okuma bilmeyenlere yüksek sesle gazete okur, hasta birinin doktora ihtiyacı olsa Akka'ya gidip doktor çağırırdı.

Kendi sardığı ve sonuna kadar içmekten keyif aldığı birinci kalite tütünü severdi. Birini gerçekten şereflendirmek istediğinde, konuklarına evlerine götürmeleri için avuç dolusu kaliteli tütün ikram ederdi.

Kâğıdın köşesini ısırp kenarını diliyle yalayarak sigarasını özenle sardı. Sonra sigarasını yapıştırıp kocaman avucunda özenle sarmış olduğu sigara kâğıdını bir an için dikkatle seyretti. Sigarayı yakınca, dumanını içine çekip burnundan ve ağzından kalın bir bulut halinde üflerken olağanüstü bir keyifle gözlerini hafifçe kıstı. Mansur bu adamı izlerken, onun hem arzu hem de sakınım dolu kalbine ulaşmanın bir yolunun bu olabileceğini düşündü. Mansur'un her yanı dikenli tellerle sarılı gibiydi. Hacı Abbas ise, durumun öyle gerektirdiğini her hissettiğinde yaptığı gibi konuyu onun için açtı:

"Anlaşılan Mecdü'l-Kürüm'de bir şeyler oluyor. Bu sabah baban uğradı, akşamına da şimdi sen geliyorsun. Ne olursa olsun emrinizdeyim. Baban bana yakında senin evleneceğini söyledi. Her türlü yardıma hazır olduğumu biliyorsun... Sizin gibi gençlerle kutlama yapmayacaksak, biz yaşlı insanlar başka ne işe yararız?"

Hacı Abbas gençlerle, yaşlı bir adam edasında konuşurken hep yaptığı gibi güldü. İçinin derinliklerinde kendini yaşlı bir

adam olarak görmüyordu. Bugünün gençlerini hor gören bir tavrı vardı. Onlardan biriyle kavgaya girse, o genci kurutulmuş bir tütün yaprağı gibi paramparça etmemek için dikkatli olması gerektiğine inanıyordu. Ancak Mansur için, onunla ters düştüğü zamandan beri kafasında olan her şey değişmişti, şu an tek istediği babasının neden Hacı Abbas'a geldiğini öğrenmekti. Ansızın bir yanıt verir gibi sormaya başladı: "Ödünç para mı istedi?"

"Kim?"

"Babam."

"Hayır. Ben de ilk önce para istediğini sanmıştım. Biliyorsun ki vermeye hazırım. Ebû Kasım benim için çok kıymetlidir ama para istemedi. Tüfeği ödünç almak istedi."

"Senin tüfeğini mi?"

"Evet. Tüfeğimin benim için çok değerli olduğunu bilirsin. Yine de onu ödünç verdim."

"Ne kadara?"

Hacı Abbas yine güldü ve boğazından, daha sonra azar azar kaybolan çocuksu bir ses çıktı. Mansur'un gerçekçi olması ve işlerin gerçekte nasıl yürüdüğünü anlamaya başlaması onu memnun etmişti. Bunun üzerine coşkuyla anlatmaya başladı:

"Her konuda anlaştık. Şartları belirleyen o oldu, ben de belirlediği şartları olduğu gibi kabul ettim: Her gün için bir sterlin ödeyecek. Sence bu miktar fazla mı? Eh, pek de değil. Tüfeğin ederi 100 sterlin. Her neyse, eğer o memnunsa ben de memnunum."

"Peki, kaybolur ya da bozulursa?"

"Sakın babanın bana ödeyecek yüz sterlini olmadığını söyleme. Bana her zaman zeytinlerle ödeme yapabilir."

"Ona bir kâğıt imzalattın mı?"

"Bunu talep eden o oldu. Saygıdeğer insanlar herkesin hakkını almasını isterler. Baskı kabul etmezler. Ona Hacı Abbas ile Ebû Kasım arasında kâğıda gerek olmadığını söyledim ancak ısrar etti, ben de onu sinirlendirmek istemedim."

Mansur doğal görünmeye çalıştığı halde başaramayarak keyifsizce sigarasından bir nefes çekerken Hacı Abbas onun yüzüne dimdik bakıyordu. Hemen sonra dumanı üflerken, Hacı Abbas'ın onun gerçek duygularını keşfettiğini anlamıştı. Hacı Abbas dirseklerini dizlerine koyarak heyecanlı bir sesle şöyle dedi:

“Bunun bir hata olduğunu düşünsem, kâğıtları hemen gözünün önünde yırtacağımı biliyorsun. Ancak yaşlı babanı sinirlendirmek istemedim, bu yüzden ne istiyorsa yapmasına izin verdim. Tek istediğim, geri dönüp bana tüfeğimi geri getirmesi.”

“Nereye gitti?”

“Bilmiyorum, bilmiyorum. Sormadım, o da söylemedi.”

Bir nefes daha çekip tekrar sırtını duvara yasladı. Asıl konuya döndü: “Evlenmek istiyor musun?”

“Elbette.”

“Öyleyse damat, benden ne istersin?”

Mansur utanç içinde, küçük sandalyesinde bir et ve sefalet yığını gibi görünen adama göz ucuyla bir kez daha baktı. Arkasında batan güneş, kara bulutların kenarlarını kan kırmızısına boyuyordu. Bir an yukarı doğru baktı. Yığınla kara bulut birbiriyle yarışıyordu. Az sonra uzaklarda şiddetli bir gök gürültüsü koptu. Hacı Abbas: “Yağmur yağacak... Senin istediğin nedir?” dedi.

Mansur ayağa kalkıp ona yukarıdan baktı.

“Hiçbir şey. Sadece babamı sormaya gelmişim. Onu burada senin yanında bulabileceğimi ve Mecdü'l-Kürüm'e birlikte dönebileceğimizi düşünmüştüm.”

Hacı Abbas da ayağa kalkıp, aslında olduğundan da küçük görünen sandalyesini aldı.

“Yağmur yağacak. Neden bu gece burada kalmıyorsun?”

“Teşekkürler. Yapacak işlerim var.”

Bulutlar sanki fısıldar gibi sessizce yağmur dökerken hiç duraksamadan taşlı tepelerden koşarak geçmeye başladı. Hayatında ilk kez kafasının balçıkla dolu olduğunu ve hiç bir şey

düşünemediğini hissetti. Hep şu aklının almadığı sorular vardı: şu kiralanan tüfek, iyi ama neden? Aynı şekilde babası da! Onu Hacı Abbas'ın kapanma kısıtıran ne olmuştu? Bu adam tam bir asalaktı. Başıyla kuyruğunu bile birbirinden ayırt edemezdi. Ayırt edemez miydi? Elbette edemezdi! Babası bu tür işlere bulaşmış olamazdı. O yaşlı bir adamdı ve onun için önemli olan tek şey, geçen mevsimle gelecek mevsimdi. Peki ama niye?

Hiç yavaşlamadı. Zamanın başlangıcından bu yana yürüne yürüne yıpranan dar patikadan aşağıya doğru aceleyle inerken kafası arı kovanı gibi vızıldıyordu. Eve girerken de endişesini bastıramadı. O sırada uyuyan annesi, küçük bir fırtına gibi evin içinde dolaşan heyecanlı adımlarının sesine uyandı. Kapıdan dışarı çıkınca oğlunun tam karşısında dikildiğini gördü. Hiç olmadığı kadar iri görünüyordu, sinirli, nefes nefese ve yağmurdan sıırıslam olmuş bir haldeydi.

“Babam nerede?”

“Akka'da bir düğün olduğunu söyledi.”

Yaşadığı tüm şaşkınlığa rağmen, bir şey söylemeden önce sakinleşti. Annesi ona, hiçbir şey bilmeyen, hayatı boyunca sürecektir büyük bir sevgiden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan zavallı bir kadın gibi göründü. Kocasının Akka'ya gittiğinin doğru olduğuna gerçekten inanıyor mu? Oysa yalan söylemişti! Şimdi onu yakalayıp bir kavanoz dolusu sütü çalkalar gibi sarssa, başka bir şey görebilir miydi? Umut var mıydı?

Uzun beyaz gömleğini giyip yattı ama bütün gece gözünü kırpmadı. Yatak odasının alçak penceresinden, parlak kan kırmızısına boyanarak doğan günü izledi. Kısa süre sonra güneş kalın kara bulutların ardında kaybolacaktı. Sessizce yatağından süzüldü ve giyindi. Kapıyı ardına kadar açık bırakıp evden çıktı.

Şekib kahvehanenin önünde durmuş sigara içiyordu. Uzun deri çizmeler ve geniş cepli haki renkte bir kaftan giyiyordu. Kısa makineli tüfeğini bacaklarının arasına sıkıştırmıştı. Mansur'un geldiğini görünce ayağa kalktı. Sigarasını söndürüp

böylesi bir tüfeği taşımaya çok uzun zamandır alışkın biri gibi ortasından tutup aldı ve sordu: "Silahın nerede?"

"Hiçbir şey bulamadım. Bütün kapılar kilitliydi."

"Öyleyse neden geldin?"

"Bilmiyorum. Emirlerimi orada alacağım."

Kararlı siyah gözleriyle onu baştan aşağı süzdü, sonra tek kelime etmeden önüne doğru geldi. Şekib bazalt bir duvar kadar bükülmez, esrarengiz bir adamdı. Mecdü'l-Kürüm'deki ve komşu köylerdeki bütün aileleri tanırды ama onlar Şekib'i tanımazlardı. Şekib her an silah temin edebilirdi ancak kimse, bu silahları nerede tuttuğunu bilmezdi. Bu yüzden çoğu günler İngilizler rastgele silah araması yaptıklarında, Şekib bir revolve-ri, bir tüfeği ya da makineliyi saklamayı başarırdı. Beş yıl önce bir gün, Mecdü'l-Kürüm'de herkes onu kocaman bir makineli tüfek taşıırken gördü. Vickers tipi-ydi. Onu gizlemek zor olduğundan, tüfeği parçalarına ayırdı ve her bir parçayı köyün dışına gömdü. Beş yıl sonra tüfeği çıkarmaya gittiğinde, her şey tamamen paslanmıştı ve parçaların tekrar bir araya getirilmesi olanaksızdı. Bu yüzden parçaları hurda metal niyetine sattı.

İngilizler ne zaman Celile Şehri yakınlarında bir yerde askerlerinden birinin öldürüldüğü bildirilse, hemen onu yakalıyorlardı. Sonuç olarak bütün Filistin hapishanelerini ve Britanya ordusundaki subayların çoğunu tanımıştı. Silahlara çılgınca tutkun olmasına rağmen fırsatını bulsa bir İngiliz subayını çıplak elleriyle boğazlayabilirdi. Uzunca bir süre, aslında hiç de öyle olmadığı halde ona hain dendi. Oysa son derece kibar ve çekingendi, başkalarına hizmeti bir zorunluluk olarak görüyordu. Evlendiğinde, Mecdü'l-Kürüm'lü aileler onun, karısına ve çocuğuna layık bir yaşam kurup korumaya can atan mü-kemmel bir koca olduğunu gördüler. Günler boyunca ortadan kaybolurdu ve nerede saklandığını kimse bilmezdi. Daha sonra geri döndüğünde, Mecdü'l-Kürüm, Celile Şehri civarındaki herhangi bir yerde tehlikeli olayların olduğuna dair gizemli haberler alırdı. Yine de herkes sessiz kalmaya yeminliydi.

Şekib kendi hayatı hakkında kimseyle pek konuşmazdı. Yine de Mecdü'l-Kürüm'deki herkes Şekib'in iç çamaşırlarına varana kadar bütün giysilerini İngiliz ordu kamplarından aldığını ve evinde bir yerde çeşitli rütbelerdeki İngiliz subaylarının üniformalarının olduğunu bilirdi. Bir seferinde Mecdü'l-Kürüm'ün dışındaki tarlasını sürerken bir İngiliz binbaşının üniformasını giyme fırsatı bile olmuştu.

Atıcılıkta inanılmaz derecede başarılıydı, her çeşit silahı ustalıklarla ve güvenle kullanabiliyordu. Aynı zamanda sesinin güzelliğiyle de tanınıyordu. Aşkın, toprağın ve gökyüzünün derin ızdırıp ve hüznünün köyü olan Mecdü'l-Kürüm'de yapılan düğünlerde zaman zaman şarkı söylüyordu.

Kestirme yoldan engibeli bölgeyi geçerken attığı adımları geniş ve sertti. Mansur, hoş karşılanıp karşılanmadığını anlamadan, Şekib'in peşinden güçlkle gitti. İkisi, sabah bitmeden Ceddin tepelerini geçmişlerdi. Ceddin'i saran tepelerden, ovanın ortasında dikilen, kalın dikenli tellerle sarılmış tahta kulübelerle çevrili muazzam kaleyi gördüler.

Şekib, bacaklarını iki iri odun parçası gibi uzatıp tüfeğin ağzını kaleye doğrultarak oturdu. Tıpkı bu sabah Mecdü'l-Kürüm meydanında otururken olduğu gibi sakin, rahat ve her şeye karşı kayıtsız görünüyordu. En az kendisi kadar özgür duran, hüznü, sakin sesiyle Mansur'a döndü: "Tarihten pek anlamam ama bu kale epey eski. Her neyse, bu kaleyi incelemek değil, işgal etmek için buradayız."

Daha önce hiç görmemiş gibi bir kez daha Mansur'a baktı. Gülümsedi: "Üstünde bir silahın olmasa da!... Ama çok endişelenme, şimdi adamlar bir araya gelince göreceğiz. Muhtemelen bazıları son dakikada hasta olduğunu ve silahını kullanamayacağını fark edecektir."

Mansur bir süre gözlerini kaleye dikti. Kale ona, mağarasız bir dağ gibi haşın ve kapalı göründü. Burayı işgal etme düşüncesi de sanki şaka gibi geldi.

"Bu bölgede sadece biz varız. Bütün adamlar Tarşiha, Yerka ve Kâbira'dan yaklaşıyorlar. Belki Çiçekli de bazı adamları-

nı getirir... Ama önemli olan bu değil. Önemli olan bu kalenin silahla dolu olması. Eğer içeri kolayca girebilirsen, sadece yanında taşıyacakların konusunda endişe edeceksin... bu sayede gelmen boşu boşuna olmayacak. Çatışma esnasında sen kendini dua etmeye adayabilirsin. Eğer Allah dualarını kabul ederse, bir silah bulursun.”

Bir an kendi kendine gülümsedi, sonra kalkıp sağlam ve kararlı adımlarıyla yokuş aşağı yola koyuldu. Adamlar Ceddin ile Umka'nın tam ortasında bekliyorlardı. Ön tarafta iki havan silahı vardı. Tüfekler eski görünüyordu ama sağlamdı. İkisi oraya vardığında Mansur'un gördüğü ilk şey babasının yüzü oldu.

Yerde, çemberin en uzak tarafında oturuyordu. Elleri tüfeğin, kuşkusuz Hacı Abbas'ın tüfeğinin üstündeydi. Fişeklerle dolu bir kemer takan sakallı bir adamın açıklamalarını dinliyordu. Adam ayrıntıları açıkladığı konuşmasının ortasına gelmişti. El kol hareketleriyle onlara kısa bir özet geçti.

İçinden bunu görmeyi kesinlikle beklediğini sanıyordu. Ancak böyle olsa da, bunu istemediği için kendi kendine yalan söylemeye devam etmişti ve yine de babasını orada oturmuş savaşı beklerken bulacağından da emindi. İşkenceyle geçen saatler boyunca babasını orada bulamama gibi zayıf bir umudu sınırsız yapışmıştı. Daha sonra olanlar basitti: babası gözlerini yerden kaldırıncı Mansur'un çemberin öbür tarafında, Şekib'in yanında dikildiğini gördü. Yüzü, her nasılsa, tanımadığı bir adama bakıyormuş gibi donuk kaldı. Sakallı adam açıklamalarını bitirir bitirmez Ebû Kasım ayağa kalkıp oğlunun yanına gitti. Yüzüne bakmadan yanında durdu. Ancak yürüyüş başlayınca fısıldayarak konuştu: “Gelmemeliydin. Anneni yalnız bırakman doğru değil.”

“Benim sana söylemek istediğim de bu. Neden tüfeğini bana verip Mecdü'l-Kürüm'e dönmüyorsun?”

Ebû Kasım tüfeği oğlunun yüzünün önüne kaldırdı. Sabah güneşinin ışığında fabrikadan yeni çıkmışçasına parlak görünüyordu.

“Bu benim tüfeğim değil. Hacı Abbas’ın. Kira bedelini ben belirledim ve zeytinlerimi de teminat olarak gösterdim. Bu yüzden onu kimseye, bu ellerden başkasına teslim etmem.”

Mansur biraz bekledikten sonra katı bir sesle sordu: “Ceddin’deki saldırıya neden katıldın?”

“Devrim başladı. Hepsi bu.”

“Hayır, bu değil. Düşün gecemde bana vermek için Ceddin’den bir tüfek almak istedin, tıpkı bana söz verdiğin gibi.”

Ebû Kasım yanıt vermedi ama dudaklarını bastırarak birkaç adım attı, böylece Mansur ansızın öndeki adamları gördü. Etrafına bakınırken Şekib’in kendi kendine bir ezgi mırıldandığını fark etti. Şekib elleriyle onu yakaladı, kolunun kuvvetini ve sertliğini hissedebiliyordu.

“Dinle, Mansur. Bu nesil lanetlenmiş bir nesil. Bunu en baştan beri bilmek zorundasın. Taş kafalıdırlar, bu yüzden onları memnun edeceğim diye zamanını boşa harcama. Onları aldatamazsın. Senin babanla, benim babamla ve bütün bu lanetli nesille ancak kafanı kullanarak çalışabilirsin. Şimdi ne yapman gerektiğini anladın mı? Sadece onu korumaya çalış.”

“Sence gerçekten kaleyi işgal edebilir miyiz?”

“Hayır, pek sanmıyorum ama saldırı faydalı olacaktır. Hem kim bilir, belki bir mucize gerçekleşir.”

Kalenin dört bir yanını alçak tahta evlerle sarılıydı, bunların etrafındaki kalın dikenli telleri gördü. Bir grup adam Neharye’den gelebilecek yardımı engellemek için yolu kesmişti. Bu arada yamaçtaki adamlar beklemeye koyulmuşlardı.

Mansur biraz uzakta Şekib’in tellere doğru süründüğünü gördü. Bu telleri halatla bağlayıp uzaktan çekeceği yeri görmüştü. Böylelikle oraya yerleştirilmiş olan mayınlar patlayacaktı. Ancak Şekib tellere ulaşamadan evvel kurşunlar yağmaya başladı. Sonraki birkaç dakika boyunca tepe kıvılcımlarla ışıldadı. Mansur babasına yetişemedi ama adamların hepsi oradan oraya hızla koşuyorlardı. Taşların ve dikenli ağaçların

arasında küçük beyaz bayraklar gibi dalgalanan poşularından başka bir şey göremiyordu. Şekib'in etrafına kurşun yağıyordu. Tepesinde aralıksız süren ateşten oluşan bir çatı varmış gibi kolları bir halat tomarının üstünde tamamen yere çömelmiş vaziyette beklemek dışında bir şey yapması imkânsızdı. O zaman Mansur'a, sanki bu durum süresiz olarak böyle devam edebilir, iki taraf birbiri hakkında hiçbir şey bilmeden karşısındakine kurşun, çelik havan ve taş atmayı sürdürebilir gibi geldi. Ceddin'in doğal yerleşim planını bilseydi, başka bir yol düşünebilir miydi acaba? Havan mermileri ahşap evleri birer birer havaya uçurmaya başlayınca kurşunların sesi yavaş yavaş kayboldu. Havanlar orada burada patlayıp ötekilerin ardındaki silahları sustururken Şekib bir adım attı ve kısa bir engerek yılanı gibi ileri doğru sürünmeye başladı. Şekib dikenli tele varmadan tahta kulübelerden gelen kurşun sesleri kesilmişti. Bu, halatları özenle bağlayarak çabucak sıvışıp gitmesini kolaylaştırmıştı. Kısa bir an sonra halatlar telleri çekerek şiddetle sallamaya başladı ve aynı anda mayınların tümü korkunç bir gürültü çıkarıp olağanüstü bir yüksekliğe kum ve taş bulutu savurarak patladı. Derken tüfeklerin, makinelî silahların ve havan mermilerinin sesi beklemeye geçmiş gibi ansızın kesildi.

Dumanlar yok olunca, tepede pusuya yatmış adamların önünde aciz, sakat ve tamamen savunmasız tahta kulübeler yeniden belirdi. Mansur arkadan kayarak ön cepheye yetişti. Dakikalarca süren uzun, sabırsız bir sessizlikten sonra adamlar yavaşça ve temkinlice ilerlemeye başladılar. Önce bir adam ve sonra da diğeri ayağa kalkıp birlikte, tüfeklerini başlarının üzerinde taşıyarak terk edilmiş kulübelere doğru koştular. Saldırının yeni bir aşamasının başladığını bildirir gibiydiler. Adamlar gizlenme yerlerinden ayrıldılar ve büyük bir uğultu eşliğinde tepeden aşağı indiler. Tam parçalanmış dikenli tele vardıklarında güçlü hisarın pencerelerinden açılan ateş onlara ulaştı ve bir kez daha yere yıkıldılar.

Bir saat boyunca tek bir adım bile ilerlemek olanaksız oldu. Ateş yoğun ve aralıksızdı, üstelik tam olarak nereden geldiğini söylemek de kolay değildi. Havan mermileri tekrar dirençli hisarın etrafına yağmaya başladı, sonra da sessizlik oldu. Mansur kendi kendine: “Keşke havan malzemeleri tükense,” dedi. Şekib’in toz içinde, yorgun ve mahvolmuş bir halde süründüğü kayaya hâlâ sımsıkı tutunuyordu. Şekib makineli tabancasına sarılıp başını sallayarak yanına oturdu.

“Anlıyor musun? Tek bir kurşun bile atmadım. Biz nasıl ateş ediyoruz?”

Makineli tabancasına suçlarcasına baktı, sonra Mansur’u dirseğiyle itekledi.

“İşte buradayız. Her şey bitti. İngilizler gelip etrafımızı saracak.”

Mansur dehşet içinde sordu: “Ne oldu?”

“Hiçbir şey elbette... Tahta evleri ve dikenli telleri tahrip etmek kolaydı. Muhtemelen bunu biliyorlarmış, bu yüzden de evlerle kalenin arasına derin hendekler kazmışlar. Havan mermisi atışı başlayınca, geri çekilme başladı. Bizi kaleden izliyorlardı. Hiçbir şey yapmadık. Kale iki gün dayanabilir, ama bu arada İngilizlerin gelmeyeceğini garanti edebilir miyiz?”

“Ama eğer yıkabilirsek ...”

“Her şey bitti. İşte buradayız. Bu bir Bedevi saldırısıydı, başından sonunu bilemezdik. Ama öğreneceğiz.”

“Peki ya babam?”

“Bırak da o kendi işine kendisi baksın. Ona ne yapması gerektiğini söylemek sana düşmez.”

Kurşunların sesi zayıflamaya başladı, sadece birkaç inatçı atış ara sıra varlığını duyuruyordu. Mansur dönüp Şekib’in yanındaki tepeye tırmanmaya başladı. Bu arada adamlar birer birer geri çekiliyor, cephanelerinde kalanlarla ateş ediyorlardı. Şekib devam ederken Mansur yola vardığında beklemek için oturdu. Tek bir veda sözü etmediler. Boğazında sürüp giden bir ağrı hissetti. Sabahtan beri onu rahatsız eden, bir şeyi unut-

muş olduğu duygusundan kurtulamadı. Sonuçta, sanki düğüne gider gibi savaşa silahsız girmek çok saçmaydı. Bir erkeğin düğüne bile silahla gitmesi gerekir. Herhangi bir mücadeleye, hem bu da bir mücadele değil miydi? Elinde taşlarla dövüşmek. Can havliyle çabalamak, çıplak başını duvara çarpmak. Böyle silahsız devam etmek utanç verici değil miydi? Erkekler silahlarını izin isteyerek ya da kimi zaman Nahaf'a kimi zaman Kisra'ya ödünç almaya giderek değil, zorla elde ederler.

Yürekli bir an için bir silah sahibi olmak, belki üstünde bir süngüsüyle. Ancak gökyüzünden kudret helvası ve bildircin yağdığı gibi silah yağdığını kim görmüş? Son on yıldır Şekib en azından yüzlerce silah çalmayı başarmıştı. Kimseden izin istemedi. Ne bekliyorsun Mansur Bey? Bir sabah evinin kapısının önünde bir tüfek ya da makineli silah bulacağını mı sanıyorsun? Devrim bu! Herkes bunu söylüyor ama sen, bir silahı, gerçekten ateş eden bir silahı omzuna asıncaya kadar bunun ne anlama geldiğini bilemeyeceksin. Daha ne kadar bekleyeceksin?

Gökyüzü birdenbire gök gürültüsünün sesiyle doldu. Tepenin doruğundan adamların sesleri yükseldi. Kalın bulutların arasında uzun gümüş bir tepsi gibi parıldayan bir uçak görünüyordu. Uçak tepenin ve kalenin üzerinde iki geniş daire çizdikten sonra bir kez daha yükseldi. Mansur uçağı tekrar görmeden önce tepenin doruğunda bir dizi karaağaç gibi bombalar patlamaya başladı. Kuzeyde, Kâbira yolunun üzerinde kibirli zırhlı araçlar belirerek tepeye ateş açtı. Korkmuş bir adamın sesi vadinin dibinden bağırdı: "İngiliz çocuklar geliyor!"

Beyaz poşular saklanacak bir yer arayarak etrafta uçtu. Güneş kapkara bulutların arkasına gizlenmişti ve gökyüzü hafif bir yağmur serpiştirmeye başlamıştı. Sadece bir anlığına adamların kafası karıştı, sonra güneye doğru dönerek tepeye tırmanmaya başladılar. Belliydi ki kuzeye giden Neharye-Kâbira yolunda, Ceddin'e yardıma gelmiş olan İngiliz zırhlı araçları devriye geziyordu ve bu yüzden de açık olan tek yol güneye gidendi. Ne yapmaya karar verirsen ver, dar yol dimdik

yukarı çıkıyordu. Tepenin yükseklerinden vadiye doğru tüfeklerle ateş açıldı.

Zırhlı araçlar neredeyse Ceddin kalesine geliyordu ve pencerelerinden yoğun bir ateş açmayı sürdürüyordu. Bu esnada bir dizi adam Mansur'un önünden geçip güneye doğru gitti. Mansur her ne kadar nefesi kesilmiş halde babasının gelmesini bekliyor olsa da bu zayıf, titrek umuda daha fazla güvenemedi. Bu yüzden inatla ama ihtiyatla aşağıya inmeye başladı. Ateş hattının sınırına ulaştığında, makineli tüfek taşıyan sakallı adam onu hedef alıp durdurdu. Çamur içindeki fişek kuşaklarıyla sarmalanmıştı. Yüzünde siyah çizgiler vardı. Eliyle Mansur'u yakalayarak hoyratça geriye itti ve bağırdı: "Sen nereye gittiğini sanıyorsun? Delirdin mi?"

Mansur hırsla başını salladı. Adam Mansur'un yüzündeki ifadenin etkisinden kurtulana kadar o, tüfeği iki eliyle yakalamış, sertçe kendine doğru çekmişti: "Korkuyorsan, tüfeğini bana ver... Babam hâlâ orada."

Ancak adam tüfeğini vermemek için direndi. Mansur'un ne görebildiği ne de takip edebildiği hızlı bir hareketle tüfeğini kavrayıp Mansur'un dengesini kaybetmesine yol açarak sessizce ayağa kalktı. Sesi göğsünden çıkıyordu ve siyah çizgilerle kaplı çatık yüzünde yabani bir gülümseme belirdi: "Hadi babanı birlikte arayalım. Mecdü'l-Kürüm'lüydü, değil mi?"

Mansur başını sallarken adam tüfeğini alıp koca ayaklarıyla çamurlu suların içine sertçe ve ihtiyatla basarak ve taş yığınlarının arkasına ustalıkla saklanarak ilerledi. Geri çekilenlerden adım adım uzaklaşırlarken, bombalar bu iki adamın arkasında patlamaya başladı. Şiddetli bir gök gürültüsü sesi duyunca adam Mansur'a baktı. Görünüşüne bakarak pek bir şey söylemek kolay değildi, çünkü çamur ve isle kaplıydı.

"Eminim ki ihtiyar bir adamdır. İleri hatlarımız buradaydı. Yani ileri hattın ötesine mi geçmiş?... Geri çekilmediğinden emin misin?"

"Elbette."

Bunu söylediğinde Mansur'un kalbi boğazı kesilecek bir horozunki gibi hızla çarpmaya başladı ve Mansur, her yanını saran büyük bir tehlike hissetti. Zorlukla yutkundu ve boş boş yere bakmaya başladı. "Hayır, hayır, geri çekilmedi. Ben yolun başındaydım... Geri çekilmiş olsaydı, benim önümden geçmek zorunda kalırdı."

Adam gömleğinin koluyla alnını silerek sordu: "Daha ileri gitmek istiyor musun?"

"Evet."

Adam bir müddet düşündükten sonra silahını kaldırdı.

"Beni korumaya çalış. Tek başıma devam edeceğim ve sonra buraya, senin yanına geri döneceğim... Bir yere adım atma."

Tüfeğin çeliği ıslaktı ve Mansur onu tutunca elinden yayılan bir ürperti hissetti. Etrafına, yağmurla yıkanan ne varsa hepsine daha büyük bir açgözlülükle bakmaya başladı. Artık onlarca kurşunun sesi anlamını kaybetmişti. Gök gürültüsüyle şimşegin ve başının üstünde alçak, karanlık bir çatı gibi uzanan kara bulutların bir parçası olmuştu. Gözlerini bir anlığına sımsıkı kapatarak makineli tüfeği göğsüne bastırdı, sonra parmaklarını silahın horozunun etrafında büküp kısık gözleriyle kayalara ve yağmur suyuyla iyice yıkanmış dikenli ağaçlara nişan alarak namlusunun ucundan etrafı yoklamaya devam etti.

Adımlarını derin çamur birikintilerinin içinde sürüklerken zaman, sanki dağa zincirlenip bağlanmışçasına soğuk ve ağır bir biçimde geçti. Hem kızgın hem de çok yorgundu. Dişleri takırdıyordu ve göğsündeki çarpıntı yeniden başlamıştı. Çamur ve korku içindeki bir çelik gibi titredi.

Mansur'un içi beklentiyle doluydu. Bir anda, beklediği şey her ne ise, onun kaçınılmaz şekilde gerçekleşeceğini hissetti. Bu beklenti Mansur'un bütün benliğini sarmıştı. Omuzlarında gölge gibi bir şey taşıyan, iki büklüm olmuş, dev bir hortlağa benzeyen sakallı adamı uzaktan görünce, sanki bunu saatler öncesinden görmüş ve buna hazırmış gibi sakince izledi.

Olduğu yerde kaldı ve yağmurda elini yüzünü yıkayıp ada-

mın omuzlarında taşıdığı babasına boş boş bakarak bir dizinin üstüne çöktü. Yanına yaklaştıklarında, babasının elinin tüfeğin orta yerini sıkıca tuttuğunu ve tüfeğin kayışının bileğine sarılmış olduğunu gördü. İki adam da kıyafetlerinden sızan kana bulanmıştı, sanki yağmura karşı son siperleri buymuş gibi. Mansur'un yanı başına geldiklerinde sakallı adam şöyle söyledi:

“İşte. Yola varınca bir katır bulacağım. Babanı alıp oradan doğruca Mecdü'l-Kürüm'e götürürsün. Arkamdan yürü ve gözün geride bıraktığımız yolda olsun. Kaleden ayrılıp bizimle buluşmayı planlıyorlardı. En azından ben böyle düşünüyorum.”

Mansur tek bir kelime etmedi ve adamın arkasından sessizce yürüdü. Bu esnada bulutlar dağılmıştı ve güneş ışınları, arkalarında bıraktıkları küçük toprak parçasını kare desenlerle kaplayarak dışarı akıyordu. Tepe ıssız ve kimsesiz görünüyordu. Havan ateşi kesilmişti, ancak silah sesleri dört bir yandan pervasızca yağmaya devam ediyordu. Yola vardıklarında adam, Ebû Kasım'ın sırtını kalın bir ağacın gövdesine dayayarak onu omzundan indirdi. Yaşlı adamın ellerinden biri inatla tüfeği tutarken diğeri de midesine sıkıca yapışmıştı. Mansur makinelî tüfeğini adama uzatırken boğuk bir sesle: “Ona bakmak istemiyorum... Söylesene, yarası ağır mı?” dedi.

“Kurşun bağırsaklarında gibi görünüyor. Yolda kan kaybindan ölmezse, bir doktor onu kurtarabilir... Tanıdığın bir doktor var mı? Neyse, ben şimdi gidip bir eşek bulacağım. Hem Mecdü'l-Kürüm'e gitsen iyi olur... Sana bir şey sordum, tanıdığın bir doktor var mı?”

Mansur ağacın dibine yığılmış babasına baktı. Midesine bastırıldığı çamurlu elinin parmakları arasından kan fışkırıyordu. Gözleri kapalıydı ve tüfeğe kenetlenmiş öteki eli odun gibi cansız görünüyordu.

“Tanıdığın bir doktor var mı?”

“Doktor mu? Ağabeyim Kasım doktordur. Kasım. Tabii ya... Ama o...”

“Öyleyse daha ne bekliyorsun? Ben ihtiyara bir eşek bula-
cağım.”

İnilti-ler azalmaya, sonra tekrar artmaya başladı. Güneş artık tamamen batmış ve bütün sesler kesilmişti. Bu koyu sessizlik içinde çıkan inilti-ler kasılan parmakların etrafından akan kanla birlikte öyle acı verici bir etki bırakıyordu ki, neredeyse bunu duyabiliyordunuz. Mansur, babasının yavaş yavaş ölü-şünü izleyerek, aciz ve kendisini sarsan şiddetli kalp atışları dışında kıpırtısız bir halde ıslak boşlukta öylece durdu. Babasının damarları, ellerinden fışkırarak tüfeğin gövdesine doğru uzayan gergin teller gibiydi. Nihayet hep birlikte bulanıklaşmaya başladılar: öfkeli yağmurun karanlığının ardında ve göz-yaşlarının arasında ağaç, adam ve tüfek. Ancak Mansur’a göre bunlar birlikte değildi. Sadece sessiz ceset vardı.

ÇOCUK KAMPA GİDİYOR

Savaş zamanıydı. Aslında savaş da değil ama düşmanlık, doğrusunu söylemek gerekirse... hasmınızla sürüp giden bir mücadele. Savaşta, barış rüzgârları tarafları ara vermeleri, ateşkes yapmaları, sakinleşmeleri, inzivaya çekilmeleri için bir araya getirir. Ancak, sürekli olarak silah sesleri arasında mucizevî bir biçimde yürüdüğünüz, daima bir kurşun atımı kadar yakın olan düşmanlıklar söz konusu olduğunda, durum böyle değildir. Dönem işte buydu, tam da size söylediğim gibi düşmanlıklar zamanı.

Hepsi de güçlü yedi erkek kardeşimle birlikte yaşıyordum. Babam karısıyla pek ilgilenmezdi, belki de bunun sebebi, bu düşmanlıklar zamanında ona tam sekiz çocuk doğurmuş olmasıydı. Ayrıca bizimle birlikte yaşayan bir teyzemizle kocası ve beş çocuğu vardı. Bir de ihtiyar büyükbabamız. Ne vakit masanın üstünde ya da duvarda asılı bir dolu pantolondan birinin cebinde beş kuruş bulsa, doğruca gidip bir gazete alırdı. Tahmin edeceğiniz gibi okuması yazması yoktu, bu yüzden neler olup bittiğini öğrenmek için en son çıkan kötü haberleri içimizden birine yüksek sesle okutmak zorundaydı.

O zamanlar... Ancak durun, önce size bunun, düşündüğünüz gibi bir düşmanlıklar zamanı olmadığını söyleyeyim. Yani, gerçek bir savaş yoktu. Aslında savaş falan hiç yoktu. Bütün olan şuydu; bir evde yaşayan, farklı nesillerden on sekiz kişiydik ve bu, hangi dönemde olursa olsun gereğinden fazlaydı. Hiç birimiz iş bulamıyorduk ve belki de duymuşsunuzdur, açlık her günkü kaygımızdı. İşte düşmanlıklar zamanı diye adlandırdığım şey bu. Bilirsiniz, arada kesinlikle fark yoktur. Önce ekmeğimiz için savaşıyor, sonra da onu aramızda nasıl bölüşeceğiz diye birbirimizle savaşıyorduk. Ardından tekrar savaşıyorduk. Ne vakit bir sessizlik anı olsa, büyükbabam dürülmüş gazetesini giysisinin içinden özenle çıkartır ve küçük, tetikte bekleyen gözleriyle bir bir hepimize bakardı. Bu, bir cepten ya da başka bir yerden beş kuruşun aşırılmış olduğu anlamına geliyordu, eğer böyle bir beş kuruş varsa tabii. Bunun ardından bir münakaşa başlardı. Büyükbabam, söylenen sözlerle yanıt vermeye ya da endişelenmeye hiç gerek görmeden, her çeşit yaygara ve münakaşayı duymaya yetecek kadar uzun yaşamış bir ihtiyarın sessizliğiyle direnerek gazeteyi tutmaya devam ederdi. Ardından, gürültü kesilince, en yakınındaki erkek çocuğa (kızlara güvenmezdi) doğru eğilir ve kimse onun elinden alamasın diye gazeteyi daima kenarından tutarak ona verirdi.

İsam ve ben on yaşındaydık. O benden birazcık daha iriydi, hâlâ da öyledir. Ben nasıl kendimi erkek kardeşlerimin lideri olarak görüyorsam, o da kendisini erkek kardeşlerinin, kuzenlerimin lideri olarak görürdü. Uzun uğraşların sonucunda babamla teyzemin kocası nihayet bizim için günlük bir iş buldular. Birlikte büyük bir küfeyi taşıyacak ve ikinci zamanı sebze pazarına varana dek yaklaşık bir saat on beş dakika yürüyecektik. Sebze pazarının nasıl görüldüğünü tahmin edemezsiniz: dükkânlar kapılarını kapatmaya başlar ve o günden kalanlarla yüklenen son kamyonlar, kalabalık caddeyi terk etmeye hazırlanırlardı. Bizim, yani benim ve İsam'ın, işimiz aynı anda hem kolay hem de zordu. Küfemizi doldurmak için bir şeyler bulma-

mız gerekiyordu. Dükkânların önünden veya arabaların arkasından. Hatta, olur da dükkân sahibi uyuklar veya dükkanının içine girerse tezgahların üzerinden.

Size söylüyorum, düşmanlıklar zamanıydı. Bir savaşçının gün boyu ateş altında nasıl koştuğunu bilemezsiniz. İsam, hareket etmek üzere olan bir kamyonun tekerleklerinin arasından bir baş parçalanmış kıvırcık salata veya bir demet sarımsak, hatta belki de birkaç elma kapmak için ok gibi fırlardı. Benim görevim canavarları -diğer çocukları- uzakta tutmaktı. Bir portakal aşırırmaya çalışsalar, bunu, çamurun içinde onlardan önce ben fark ederdim. İsam'la ben, diğer çocuklarla veya dükkân sahipleri ya da kamyon şoförleriyle, hatta kimi zaman polislerle mücadele ederek bütün öğleden sonra çalışırdık. Geri kalan zamanlarda da ben İsam'la dövüşürdüm.

Düşmanlıklar zamanıydı. Bunu size söylüyorum çünkü bilmiyorsunuz. O zamanlar dünya tersine dönmüştü. Hiç kimsenin bir erdem falan beklediği yoktu. Bu çok saçma olurdu. Aslında bu durumun kendisi, erdemin zaferiydi. Tabii. İnsan öldüğünde erdem de ölür. Değil mi? Peki öyleyse, düşmanlıklar zamanında işinizin, her şeyden önce gelen erdeminizi korumak, yani hayatta kalmak olduğunu varsayalım. Geri kalan her şey ikinci plandadır. Ancak, kesintisiz bir düşmanlıklar zamanında hiçbir şey ikinci planda olmaz. Her şey birinci gelir.

Küfe dolunca, onu eve geri taşımak bize kalırdı. Bu, herkesin ertesi günkü yemeği olacaktı... Ama tabii İsam'la ben kendi aramızda, sepette olan her şeyin en iyisini eve giderken yolda yiyeceğimiz konusunda anlaşmıştık. Bu anlaşmaya ikimiz de hiçbir zaman itiraz etmedik ve ondan asla vazgeçmedik. Kendiliğinden oldu. Bir düşmanlıklar zamanında birlikteydik.

O talihsiz yılda, kış çok çetin geçmişti. Çok ağır bir küfe taşıyorduk (bunu unutmuyorum, bir savaş sırasında bir hendeğe, sizi mezar gibi içine alan bir hendeğe düşmek gibiydi). Elmaları ben yedim ve pazarın kapısından çıkıp ana caddeye doğru yürümeye başladık. İnsanların, arabaların, otobüslerin

ve dükkân vitrinlerinin ortasında, tek söz etmeden yaklaşık on dakika geçirdik (küfe gerçekten çok ağırdı ve ikimiz de tamamen içindikileri yemeye dalmıştık), ta ki birdenbire...

Ama hayır, bunu tarif edemem. Bu kesinlikle anlatılamaz. Sanki elinizde hiçbir silah yokken düşmanınız size kılıcını doğrultmuş da, tam o anda kendinizi annenizin kollarında bulmuşsunuz gibi...

Durun, size neler olduğunu anlatayım. Söylediğim gibi İsam'la ben küfeyi taşıyorduk ve yolun ortasında da bir polis duruyordu. Cadde ıslaktı ve ayakkabılarımız yoktu. Belki de her şeyin nedeni, polisin kalın, sağlam ayakkabılarına bakmamdı. Ama her neyse, birdenbire onu orada, polisin ayakkabısının altında gördüm. Yaklaşık altı metre uzaklıktaydı ama belki de renginden dolayı, bir sterlinden fazla olduğundan emindim.

Bu gibi durumlarda durup düşünmeyiz. İnsanlar içgüdüden söz ediyor. Pekâlâ. Kâğıt paranın renginin içgüdüyle bir ilgisi olup olmadığını bilmiyorum ama her birimizin içinde bir yerlerde olan o yabani kuvvetle, suçla, birisini bir anda boğazlama gücüyle bir bağlantısı var kesinlikle. Bildiğim tek şey düşmanlıklar zamanında bir insanın, bir polisin ayakkabılarının altında kâğıt para gördüğünde, altı metre uzakta ve çürümüş sebzelerle dolu bir küfe taşıyor olsa bile düşünmeyeceği. İşte ben de öyle yaptım. Elmanın geri kalanını atıp küfeyi indirdim. İsam parayı benden sadece bir saniye sonra görmüş olsa da, herhalde ona bıraktığım küfenin ani ağırlığı altında sendelemişti. Ancak elbette ben çoktan hamle yapmıştım, gergedanları körü körüne saldırmaya yönelten o bilinmeyen kuvvetin zorlamasıyla. Onu her şeyden çok istiyordum. Fırlayıp omzumla polisin bacaklarına vurdum, o da telaş içinde geri çekildi. Tam da bir budala gibi her şeyin sona erdiğini düşündüğüm sırada dengemi kaybettim ve sendelerken onu gördüm. Beş sterlin. Tüm yapmam gereken düşerken parayı almaktı. Düştüğümden daha hızlı ayağa kalktım ve ayağa kalktığımdan daha hızlı koştum. Neredeyse bütün dünya benim peşimden koşmaya başladı. Polisin düdüğü ve

hemen arkamda caddenin taşlarını döven ayakkabılarının sesi duyuluyordu. İsam bir çılgık attı. Otobüsler kornalarını çaldı. İnsanlar bağıryorlardı... gerçekten de hemen arkamdalar mıydı? Bilemezsiniz, ben de bilmiyorum. Yine de, zırhlı birliklerden hiç kimsenin beni asla yakalayamayacağından emin olana dek koştum. On yaşındaki bir çocuğun aklıyla tanımadığım bir yola girdim. Belki de İsam'ın, gideceğim yönü polise göstereceğini düşündüğüm içindi. Bilmiyorum. Arkama dönmedim, sadece koştum ve ne kadar yorulduğum bile aklıma gelmedi. Ben bir askerdim, içine girmeye zorlandığım savaş alanından firar eden bir asker. Önümde koşmaya devam etmekten başka yapacak hiçbir şey yoktu ve topuklarımın hemen ardında ayakkabılarıyla koşan bir dünya vardı.

Karanlık bastıktan sonra eve ulaşabildim ve kapı açıldığında, tam da içimde bir yerde görmeyi beklediğim şeyi gördüm. Evde beni bekleyen tam on yedi kişi. Hızlı ama dikkatlice beni incelediler ve kapı ağzında dikildiğim yerde ters bakışlarıyla karşılaştım. Cebimdeki beş sterlini avucumda sıktım ve ayaklarım yere yapışıp kaldı.

İsam, annesiyle babasının arasında dikiliyordu. Çok öfkeliydi. Büyük bir olasılıkla ben gelmeden evvel iki aile arasında bir kavga kopmuştu. Açık kahverengi abasına sarınmış köşede oturan ve şaşkınlık içindeki gözlerini üstüme diken büyükbabama yalvararak baktım. Akıllı bir adam, gerçek bir adam, dünyayı nasıl görmesi gerektiğini bilir. O gün beş sterlinden istediği tek şey, gerçekten büyük bir gazeteydi.

Sabırsızlık içinde tartışmayı bekledim. Tabii ki İsam yalan uydurmuş ve beş sterlini bulanın kendisi olduğunu, benim parayı elinden zorla aldığımı söylemişti. Bununla da kalmayıp, bütün yol boyunca o ağır küfeyi ona taşıttığımı da eklemişti. Size, bunun düşmanlıklar zamanı olduğunu söylememiş miydim? Hiç birimiz İsam'ın iddialarına, doğru mu yoksa yalan mı söylediğine aldırmadık. Bu, fark yaratabilecek bir şey değildi. Belki İsam yalan söylemiyordu ama kimsenin gerçeği umursa-

madığı kesindi. Üstelik kendini küçük düşürmekten ve hatta ona vurduğumu ve ondan daha kuvvetli olduğumu ilk kez itiraf etmekten hoşnut bir halde karşımda duruyordu. Ancak gerçekten çok önemli sorular dururken bütün bunların ne önemi vardı?

Babası bambaşka bir şey düşünüyordu. Paranın yarısını kabul etmeye hazırdı, babam da diğer yarısını istiyordu. Eğer bütün parayı elimde tutmayı başarırsam ki bu benim hakkımdı, hepsi benim olacaktı; yok eğer bu haktan vazgeçersem, her şeyi kaybedecektim ve parayı onlar bölüşeceklerdi.

Düşmanlıklar zamanında cebinde beş sterlinin olmasının bir çocuk için ne anlama geldiğini gerçekten bilmiyorlardı... Hayatım boyunca hiç kullanmamış olduğum kelimeler kullanarak hepsini tehdit ettim, evi temelli terk edeceğimi söyledim. Beş sterlin sadece ve sadece benimdi.

Elbette tahmin edersiniz. Son derece öfkeliydiler ve kontrollerini kaybettiler. Herkes bana karşıydı. İlk önce beni sadece uyardılar. Ancak bundan çok daha fazlasına karşı hazırlıklıydım, bu yüzden de bana vurmaya başladılar. Tabii ki kendimi savunamıyordum. İçinde beş sterlin olan cebimi korumak için elimden geleni yapmaya çalıştığım için, isabetli darbelerini savuşturmakta özellikle zorlanıyordum. Büyükbabam başlangıçta bu savaşı heyecanla izledi, ancak daha sonra ilgisini yitirince ayağa kalkıp onların önünde dikildi ve kulağıma, kendisine tutunmamı söyledi. Bir uzlaşma teklif etti. Yetişkinlerin para üzerinde hiçbir hakları olmadığını ama önümüzdeki ilk güneşli gün evdeki bütün çocukları, parayı istediğimiz şekilde harca yabileceğimiz bir yere götürmek zorunda olduğumu söyledi.

Büyükbabamın gözlerinde beni bir anda donduran o şeyi görmeden hemen önce az kalsın bu teklifi reddediyordum. Gördüğüm şeyin tam olarak ne olduğunu anlamadım, sadece yalan söylediğini ve sessiz kalmamı istediğini hissettim.

On yaşında bir çocuğun –bir düşmanlıklar zamanında– olayları büyükbabam gibi yaşlı bir adamın anladığı şekilde an-

layamayacağını bilirsiniz (onları anlamaya ihtiyacı olsa bile). Ama her nasılsa böyle oldu. Bütün bir hafta boyunca her gün gazetesini almak istiyordu ve bedeli ne olursa olsun beni yatıştırmaya çalışıyordu.

Böylelikle o akşam bir anlaşılmaya vardık ama işlerin burada bitmeyeceğini biliyordum. Beş sterlini her an, gece gündüz korumak zorundaydım. Ve diğer çocukları da atlatmam gerekiyordu. Ayrıca, annemin asla geri kalmayacağı bütün o rüşvet girişimlerine de karşı koymak zorundaydım. Annem o akşam bana, beş sterlinle iki kilo et veya bana yeni bir gömlek alınabileceğini söyledi. Ya da ihtiyaç varsa ilaç. Veya kitap; çünkü gelecek yaz beni okula göndermeyi düşünüyorlardı. İyi ama bütün bu konuşmaların ne anlamı vardı? Çapraz ateş altında koşarken durup ayakkabılarımı temizlememi istemesi gibi bir şeydi.

Tam olarak ne yapacağımı bilmiyordum. Ancak bir sonraki hafta boyunca diğer çocukları bin bir yalanla uzakta tutmayı başardım; elbette yalan attığımı biliyorlardı ama bu konuda asla tek bir söz etmediler. Burada hiç erdem yoktu. Bilirsiniz. Bu, farklı bir sorundu ve tek bir erdemin etrafında dönüyordu: beş sterlin.

Ama büyükbabam meseleyi anlıyordu ve tüm bu hikâyedeki rolü karşılığında adil bir bedel olarak gazetesini istiyordu. Bir hafta geçtikten sonra homurdanmaya başladı. Ona gazetesini satın almayacağımı anladı (hakikat, onun gibi yaşlı bir adamın gözünden kaçmayacağı için bilmek zorundaydı). Fırsatını kaybettiğini hissetti ama bu durumu telafi etmek için de hiçbir şey yapmadı.

Bir on gün daha geçtikten sonra herkes beş sterlini harcadığıma ve cebimdeki elimde hiçbir şey tutmadığıma, bunun sadece bir numara olduğuna inandı. Ne var ki büyükbabam beş sterlinin hâlâ cebimde olduğunu biliyordu ve o gece kalkıp ben uyurken parayı cebimden almaya çalışacaktı (her zaman kıyafetlerimi çıkarmadan uyurdum). Ama uyanmıştım ve o da tek laf etmeden yatağına ve uykusuna geri dönmüştü.

Size söyledim, düşmanlıklar zamanıydı. Büyükbabam, aslında vermediğim bir sözü tutmadığım için değil, gazetesini alamadığı için üzgündü. Düşmanlıklar zamanını anlıyordu ve bu yüzden sonraki iki yıl boyunca ne yaparsam yapayım beni azarlamadı. Bu arada İsam da hikâyeyi unuttu. İçinin derinliklerinde, haylaz her çocuk gibi tam olarak ne olduğunu anlamıştı. Sebze pazarına yaptığımız günlük yolculuklarımıza devam ettik. Eskisine göre çok daha az tartıştık ve çok daha az konuştuk. Sanki İsam'ın içinde, ikimizin arasına giren garip bir duvar yükselmişti. Dönem hâlâ düşmanlıklar zamanıydı. Ama nasıl olduysa, rahat bir nefes alan ben olmuştum. Sanki havada başka bir şeylerin kokusu vardı.

O beş sterlini beş hafta boyunca cebimde tuttuğumu hatırlıyorum. Doğru anı bekliyordum, düşmanlık zamanının sona ereceği zamanı. Ancak ne vakit sona erecek gibi olsa, sanki bu düşmanlıklardan çıkmak yerine daha çok içine gömülüyor gibiydik.

Bunu anlamanız nasıl mümkün olabilir ki? Beş sterlinim vardı ama bir şey, beni bu parayı kullanmaktan alıkoyuyordu. Cebimde olduğu sürece bana, avucumun içinde tuttuğum ve kapıyı açıp çıkıp gitmek için istediğim zaman kullanabileceğim bir anahtar gibi görünüyordu. Ancak ne zaman kilide yaklaşısam, kapının ardında, çok uzaklarda, sanki tekrar başa dönecekmişim gibi, yine başka bir düşmanlıklar zamanının kokusunu alıyordum.

Sonra olup bitenler önemli değil. Bir gün İsam'la pazara gittim. Bir kamyonun tekerlerinin önünde duran bir demet pazıyı yakalamaya çalışırken kamyon yavaşça hareket etmeye başladı. Son anda kayarak kamyonun altına düştüm. Tekerleklerin bacaklarımın üstünden geçmeyip tam onlara çarptığı anda durması büyük şanstı. Buna karşın bilincim yerine geldiğinde hastanedeydim. İlk yaptığım şey -tahmin edeceğiniz gibi- beş sterlini yoklamaktı. Gel gör ki yerinde yoktu.

Herhalde parayı alan, hastaneye giderken arabada yanımda olan İsam'dı. Ancak ne o söyledi, ne de ben sordum. Sadece birbirimize baktık ve anladık. Kızgın değildim çünkü eğlence olmuştu. Beş sterlini almak için kanımı dökmüştüm. Sadece onu kaybettiğim için üzgündüm.

Anlamazsınız. Düşmanlıklar zamanındaydı.

ÇOCUK O ANAHTARIN BALTAYA BENZEDİĞİNİ FARK EDİYOR

Sahiden de küçük bir baltaya benziyor. Arka ucu bir halka gibi olmasa, gerçekten de onu minik bir balta sanırsınız. Onu yapan kişinin kim olduğunu veya bu amaçla mı tasarlanıp tasarlanmadığını şu anda hatırlamıyorum ama kimi zaman o kadar tanıdık ve alışıldık görünüyor ki, balta görüntüsü kayboluyor ve geriye anahtardan başka bir şey kalmıyor.

Başlangıçta, onun küçük balta şeklini gören tek kişinin ben olduğumu sanıyordum. O sıralar pek çok şeyi gerçekte olduğundan farklı görürdüm. Kendi kendime, belki de nesnelerin, bana başkalarına göründüğünden farklı görüldüğü tehlikeli bir hastalığa yakalandım diye düşünürdüm. İki üç defa erkek kardeşimi, ikimizin de gördüğü bulutların aslında birer aslan olduğuna ikna etmeye çalışmış ama başaramamıştım. Kardeşim sadece, "Onlar bildiğin bulut," demişti. Bulutların kısa süre sonra parçalanıp başka bir şeye dönüşeceği neyse onu asla inandıramamıştım.

Buna karşın o anahtarla ilgili durum böyle değildi. Aslında, onun küçük bir baltaya benzediğini kimseye söylememiştim.

Derken bir gün epey şaşırarak öğrenmişim ki nasıl olduysa bu gerçek, benim sandığımdan çok daha geniş ölçüde bilmiyormuş. Bir seferinde babama, hâlâ onunla birlikte odun kesemediğimi çünkü baltanın çok ağır olduğunu söyleyip şikâyet ettiğimde, orada öylece durup hayretle bana bakmıştı. Sonra kemerinden o anahtarı çıkartıp gülerek: "Belki de böyle bir baltaya ihtiyacın vardır?" demişti. O anahtara şaşkınlıkla bakmıştım ve tam gülümsemek üzereyken babam beni kızgınlıkla yenilgi arası bir küçümsemeyle azarladı: "Şeytan görsün yüzünü!"

O, kırmızımsı koyu kahverengi, kocaman bir anahtardı. Sadece baş kısmı parlaktı ve baltanın kesici tarafının şeklini almıştı. Ucu geniş, sapına bağlanan baş kısmı dardı. O anahtarı kimin yaptığını babamın kendisi de bilmiyordu ve çocukken onu, kendi babasının elinde gördüğünü söylüyordu. Kendi babasının da onu, sanki anahtara dönüştürülmüş küçük bir balta gibi gördüğünü anlatırdı.

Kuşkusuz o anahtarın şekli, onu ilk kez görenlerde bir tür küçümseme duygusu yaratıyordu. O anahtarı görünce misafirlerimiz "ne tuhaf bir şey" demesini bekleyerek evde dururduk. Ardından neredeyse her seferinde şunu söylerlerdi: "Sizin baltanız bu mu?" Babam buna karşılık onlara kendi babasından söz ederek soğuk bir biçimde yanıt verirdi: "Hayır, o bizim anahtarımız. Baltamız ahırda. Görmek ister misiniz?" Biz çocuklar her defasında, sanki bu yanıtı daha önce hiç duymamışız gibi güler dururduk. Bu da babamı bir hayli memnun ederdi.

Bildiğimiz kadarıyla o anahtar hayatımıza ağır ama emin adımlarla girmiş bir erdemler bütünüydü. Bir kere, zamanın yok edemediği tek anahtardı. Kadın, erkek, çocuk, köydeki herkes bu küçük anahtarın Cebir'lerin evinin o anahtarı olduğunu bilirdi. Komşu köylerdeki insanlar da bunu bilirdi. Bu yüzden kaybolursa ya da bir yerlerde düşürülse, adeta kendi kendine gelmiş gibi eve geri dönerdi. Kenarı çok keskin olduğundan pek çok farklı amaçla da kullanılıyordu. Ağır arka tarafı, küçük bir çekiç gibi de kullanılabiliyordu. Annemin, akrabalarından bi-

riyle konuşurken, bir gün bıçağını kaybedince kayınvalidesinin soğan soymak için onun ucunu kullandığını ve yaşlı adamın günlerce etrafında nereden geldiğini bilmeden soğan kokusu duyduğunu anlattığını hatırlarım.

Sanırım o anahtarı, Kudüs'e okumaya gittiğimde ve köyle ilgili her şeyden uzakta olduğum sırada, yeni bir dünyayı keşfetmeye başlamış bir gençliğin boşluğunda unutmuştum. Ancak sonrasında keşfettiğim dünya geride bırakmış olduğum dünyanın aynısıydı. Bana neler olduğunu nasıl açıklayabilirim? Her şey ne kadar basitse o kadar karmaşık görünüyor... Kudüs'te tam üç yıl yaşadım. Babamı birkaç defa gördüm ama kısa süreliğine. Kudüs'e gelir, küçük odamda otururdu. Kemerinde o anahtarı görürdüm. Sadece o zamanlar köy ve köyle ilgili her şey gizemli bir rayiha gibi aklıma gelirdi. Ancak sonrasında, babam gözden kaybolunca o anahtar da gözden kaybolurdu. Galiba anahtarların olmadığı bir dünyayı, sınırları olmayan ve heyecan verici yeni bir dünyayı keşfetmeye başlamıştım. Oysa sonradan farkına vardığım gibi, bu sadece bir yanılsamaydı. Bir gün okuldan eve geldiğimde ev sahibem, Yahya diye bir adamın beni sorduğunu ve akşama tekrar geleceğini söyledi. Adamın nereden geldiğini sorduğumda köyden geldiğini söyledi. Sonra Yahya'nın kim olduğunu hatırladım: esmer, cılız bir gençti ve aramızda sessizliğiyle tanınırdı. Bununla birlikte o sessizliğin altında sınırsız bir art niyet saklardı. Annem her zaman onun "saman altından su yürüten biri" olduğunu söylerdi. Onu bugün Kudüs'e getiren şey neydi?

"Bir anahtar işi için geldiğini söyledi."

"Anahtar mı?"

Ansızın dünyam durdu. Belki de bunun nedeni, hayatımda ilk kez anahtar sözcüğünü başında belirtme edatı olmadan duymamdı. O her zaman "o anahtar" olmuştu. Onu şimdi ba-

yağı bir “anahtar” yapan şey neydi? Tüm bunlar bana çok anlaşılmaz, hatta bir çeşit felaketin habercisiymiş gibi göründü. Yahya’nın akşama gelmesini bekledim. Beni soğuk bir biçimde selamlayıp oturdu. O zaman kuşkuyla ona bakmaya başladım. Kısa bir süre sonra sesi, kötü haber taşıyan kimselerin kuşandığı o soğukluğu kaybetmeye başladı.

“Sizlere ömür.”

“Kim?”

“Baban.”

O anahtarı usulca kemerinden çıkartıp kafamda köpüren girdabın tam ortasına yerleştirdi, sanki oraya yerleştirirse bu korkunç savrulmayı durdurabilecekmiş gibi. Ayağa kalktı.

“Tıpkı yaşadığı gibi, şerefiyle ve cesurca öldü. O olmasa, işgal edeceklerdi...”

Bir daha asla göremeyeceğim bir adamın resminden geriye kalan kısmı benim tamamlamam için sustu. Anahtarı bana doğru itti.

“Yaşlı kadın çocukları Akka’ya götürdü. Sana diyor ki: İşte o anahtar burada. Arka odada zeytinyağı ve tahin bulacaksın. Sedir minderlerinin altında bir teneke zeytin var. Giysilerin eski yerinde duruyor. Ata gelince, onu muhtara bıraktılar.” Avucumun içini açıp anahtarı koydu. Sonra gitti. Köyün, aralıksız bir taarruzun hedefi haline geldiğini duyduğumda oraya döndüm. Otobüsün köye kadar gitmesi imkânsız olduğu için, köyün uzağında inmek zorunda kaldım. Bölgeyi çok iyi bildiğimden, dikenliklerle çalıların içinden köye doğru ilerlemeye başladım. Bir süre sonra bavulumu attım. O Mayıs her zamankinden daha sıcaktı. Ceketimi çıkardığımda, düşebilir korkusuyla o anahtarı ceketin cebine bağladığımı hatırladım. Şimdi ayrıca, üç saatlik o yolculuğun bitiminde köye vardığımda, elimde o anahtardan başka hiçbir şey taşımadığımı da hatırlıyorum.

Köydeki kusursuz sakinliğin olası bir pusuyu gizlediğini biliyordum. Bu yüzden kaçak bir kedi gibi duvarların dibinden yürümeye başladım. Eve yaklaştığımda Yahya önüme çıktı. Bir

tüfek taşıyordu. Beni duvarın arkasına çekti. Selam bile vermeden sordu: "Geç kaldın. O anahtar nerede?"

Evimizin anahtarının başına yeniden eklenen bu "o"nun sıcaklığının tadını çıkarmama izin vermedi. Son birkaç haftadır Kudüs'teki arkadaşlarım, ne zaman o anahtarı masanın üzerinde görseler, "Bu bir anahtar," diyorlardı. Bu beni her seferinde çok öfkeliendiriyordu ama asla bir şey söylemiyordum. Buna karşın Yahya'yla karşılaştığımda, her şey bir kez daha sıcak ve doğal olmuştu. Tekrar etti:

"O anahtar nerede?"

Onu elimde görünce hiç beklemeden alıp başıyla kendisini takip etmemi işaret etti. Tepeye tırmandığımızda bana: "Evinizin yeri muhteşem. Bir de annenin bize bir teneke zeytinle biraz tahin bıraktığını hatırlıyorum," dedi.

Bir kez daha tüm dünya ansızın etrafımda dönmeye başladı. Annen bize bıraktı. Tam olmayışına alıştığım zamanda, yıllardır özlemini çektiğim o sıcaklığı yeniden hissettim ve bu his sadece, gitgide daha fazlasına kucak açmamı sağladı. Son anda Yahya birdenbire ayağa kalkıp o anahtarı elime geri koydu. Yüzü bana, "Sizlere ömür" demek için Kudüs'e geldiği günkü yüzünü hatırlattı. Ancak hiç bir şey söylemedi. Birlikte sessizce tepeden aşağıya indik; o tüfeğini taşıyordu ve benim aklımda da balta vardı.

Bir demir parçası? İnsanların çoğu onu böyle görüyordu. Kız kardeşim, onu koyacak bir yer bulamadığı için duvara iki çivi çakmış ve sessizce onu radyonun tam üstüne asmıştı. Büyük, güzel, oldukça tuhaf bir anahtardı. Oysa misafirlerimiz için sadece büyük, güzel ve tuhaf bir anahtardan başka bir şey değildi. Birinci çivi anahtarın halkasına giriyordu, ikincisiye baş kısmının altına yerleştirilmişti. Üzerinden yirmi yılın rüzgârı geçmiş, her yerinde toz ve pas birikmişti. Ama hâlâ buradaydı. Artık yeni duvarımızın bir parçasıydı. Bir defasında kız kardeşim tozunu almak için onu aşağı indirdiğinde, odanın o anda eksik, soğuk ve ıssız görüldüğünü hatırlar-

lıyorum. Kız kardeşimle ben, tek bir bakışmayla bu konuda anlaşmıştık.

Günler geçtikçe anahtarımız pek çok insanın, hatta bazen benim bile gördüğüm gibi sadece bir anahtar haline geldi. Onu unuttuğumuzu mu söyledim? Elbette hayır, ancak artık bana bir baltayı hatırlatmıyordu. Bazen oturup uzun uzun ona bakar, sonra da kendi kendime sorardım: bunu nasıl olup da küçük bir balta gibi görmüş olabilirim? Büyükbabam nasıl olup da muazzam bir gücün bir baltayı bir anahtara dönüştürebileceğini düşünmüş olabilir? Oğlum Hasan doğduğunda herhalde onu orada, duvarda asılı duran bir resim gibi görmüştür. Oğlumun bir gün, onun bir baltaya benzediğini söylemesini bekledim. Tıpkı bir zamanlar babamın da benim yapmamı beklediği gibi. Ancak anlaşılıyor ki o, oğluma böyle görünmedi. Ben de kendi kendime: “Zaten bunun faydası ne ki? Ben ne istiyorum?” diye sordum.

Yirmi Mayıs geçmişti. Bu günün bir anlamı olduğu için değil ama mayıs bana bir şeyleri anımsatıyordu, tıpkı bir kâbus gibi gizemli bir şeyleri. Kendi kendime diyordum ki: zaman keşintisiz bir akıştır ve bu da sadece o zamanın bir parçası. Özel hiçbir anlamı yok. Mayısın ortası, başka herhangi bir ayın ortasından farksızdır. Tıpkı bir günün, son yirmi yılın başka herhangi bir gününden farksız olması gibi. Bize verilmiş her gün bir köprü gibidir. Bir köprünün de iki ucu vardır; biri burada diğeri orada... Oysa anahtar başka bir şeydir, o özel bir şeydir ve benim için asla sadece bir anahtar olamaz. Arkadaşlarımızın ve misafirlerin dilinde sıcak “o” kısmını kaybettiği doğrudur ama kız kardeşimle benim dilimde bu sıcaklığı asla kaybetmedi. Kapı çarpması gibi bir ses çıkarması için bu “o”yu özel bir yoğunlukla telaffuz ederdik.

Şimdi size, hem anahtarı hem de mayısın ortasında ne olduğunu anlatacağım. İnsan aklının kavrama gücünün ötesinde bir tesadüf gibi görünüyor. Ancak tesadüfler, en azından benim düşündüğüm kadarıyla, kesinlikle mümkündür. Ve bu oldu-

ğunda kendi kendime: “Nasıl oluyor da bunca zamandır bunun olmasını beklememişim?” diye sordum.

Kız kardeşim bir gün içeri girip radyoyu açtı. Hasan odada oturmuş, kahvaltısını ediyordu. Galiba kız kardeşim radyonun sesini ayarlayamamıştı, bu yüzden de ses birdenbire gök gürültüsü gibi yükselerek küçücük odayı sarsmaya başladı. Anahtarın altındaki çivilerden biri düştüğünde ben dinlemeye çalışıyordum. Çivi düşünce anahtarın ucu boşlukta kaldı ve hâlâ halkasından diğer çiviye asılı olduğu için ileri geri sallanmaya başladı. Bu görüntü kız kardeşimle benim dikkatimizi çekti. Beni konuşmaktan alıkoyan bir ürperti hissettim. Görünüşe göre kardeşim de aynı ürpertiği hissetmişti. Bu arada anahtar, rüzgâr gibi hışır hışır bir ses çıkararak salınmaya devam ediyordu. Hasan parmağıyla anahtarı göstererek bağırdı: “Bakın. Baltaya benziyor!”

SÜLEYMAN'IN ARKADAŞI BİR GECEDE ÇOK ŞEY ÖĞRENİYOR

Tüfeğin namlusu, tıpkı çukurunda kıpırdayan bir göz gibi tam yüzüne bakıyordu. Tüfeği taşıyan adam, sanki başka birinin kıyafetlerini giymiş biri gibi görünüyordu. Çıplak kolları sarı ayva tüyleriyle kaplıydı ve başında da gevşekçe bağlanmış bir miğfer vardı. Hiç korkmuyordu çünkü masum olduğunu ve onu öldürmeyeceklerini içinin derinliklerinde hissediyordu. Böyle olmasına rağmen herhangi bir şeye dikkatini yoğunlaştırmayı beceremiyordu.

Namlunun ucu, yön gösteren bir parmak gibi hafifçe kıpırdayınca yavaş yavaş yürümeye başladı. Aklına birden bir düşünce takıldı: Bunu filmlerden öğrenmişti. Yoksa silahın neredeyse hiç fark edilmeyen o hareketinin yürümeye başlama emri olduğunu nasıl anlayabilirdi ki? Bir de asker, bunu filmlerden öğrendiğinden emin olmasa anlamasını nasıl bekleyebilirdi ki?

Benzer bir sahne gördüğü bir film hatırlamaya çalıştı ama ardından onu deli eden bu çabadan da vazgeçti. Şu anda başka bir şey düşünmek zorunda olduğunu biliyordu. Sanki bir mık-

natıs, kafasını o elik namluya yapıştırmış gibi her şey çok akıl dışı görünüyordu. Kapıdan dışarı çıkarken, zihnine takılan dşncesine yeni bir ayrıntı ekledi. Asker de tıpkı bir sinema oyuncusu gibiydi. Ve kendi kendine şöyle dedi: bunu filmlerden öğrenmiş.

Arkasına dönüp bir kez daha askere bakma isteği duyduysa da buna cesaret edemedi. Bunun yerine, yaklaşık yirmi dakika önce onu ilk grdėė zamanki halinin tıpatıp aynı görüntüsünü zihninde oluşturmaya çalıştı. Bu noktada en azından, bunun bir sinema oyuncusunun görüntüsü olduğu konusunda kendine güven vermede başarılı oldu ve kendi kendine: “Bu hakikaten akıl almaz; görüntüsü, en ilgisiz izleyicileri bile etkilemeye hazır gibi,” dedi.

şu anda hiç ihtiyaç duymadığı halde zorla düşüncelerine hâkim olan bu göndermelerden çıkmayı bir türlü başaramadığı için acı hissetti. Yürüyüşü tekdzeydi. Bunun, durumuyla hiç ilgisi olmayan şu tekdüze düşüncelerden kurtulmasını önleyen şey olduğuna karar verdi. Bu yüzden de durdu.

Ancak hiçbir şey olmadı. Ardındaki taşlardan gelen ayak sesleri birdenbire kesildi. Etrafa, pervasız bir beklentiyle titreyen derin bir sessizlik çöktü. O dipsiz boşluk içinde benzer bir sessizliği anımsadı. Kendisini eğiten subay ona: “At onu!” demişti. O da el bombasının fnyesini çekip e kadar yavaşça saymıştı. Sonra, kolunu başının üzerinden savurarak el bombasını atabildiği kadar uzağa atmış ve az ileride yere arpışını izlemişti. Bomba üç kez sektikten sonra durmuştu. Sırtı eğik ve kolu hâlâ öne doğru uzanmış halde tıpkı bir Yunan heykeli gibi bir süre beklemişti. Ancak el bombası, bir taş gibi kıpırtısız, bir ölü gibi ürkütücü şekilde orada kalakalmıştı. Subay: “Patlamadı,” dedi. O da yineledi, “Doğru, patlamadı.” Ne yapacağını bilemeden orada öylece durmaya devam etti. Bir dakika sonra subayın sessizce “git ve onu getir” dediğini duydu. İsteksizce gülümsemeye çalışarak arkasını döndü ama subayın kaşları hâlâ atıktı. Bir kez daha: “Git ve onu getir. Sana gitmeni sy-

ledim," dedi. "Belki patlayabilir," diye düşündü. Biraz yürüdü, ama daha fazla yaklaşmadı. Sonunda: "Gitmeyeceğim, elimde patlayabilir," demeye karar verdi. Göğsünü ağır bir şeyden kurtarıncasına derin bir iç çekti, ancak subay gür sesiyle bağırdı: "Git ve onu getir. Sana söylüyorum. Bu bir emirdir. Kıpırda!" Etrafındaki bütün gürültü kesildi. Talimlerden bitkin düşmüş adamlar, sessizlikleriyle onu sararak toplastılar. Hepsi gümüş renginde toza bulanmış bu adamlara baktı. Ağır soluk alıp verişleri boğuk sesler halinde geliyordu. El bombası ileride, sanki oyun alanının sınırları dışındaymışçasına uzakta duruyordu. Aptalca bir şeyin olması an meselesiydi. Delici bakışlar altında, geri adım atmamaya karar verdi. "Hayır, gitmiyorum. Delilik bu." Etrafında fısıltılar yükseldi. Subay geriye doğru birkaç adım atarken, taşlar ayaklarının altında takırdadı. Derken ansızın hiç beklemediği bir şey oldu. Subay tüfeğinin namlusunu tam yüzüne doğrultup soğuk bir ses tonuyla: "Sana gidip onu getirmeni söyledim," diye emretti. Pervasız bir beklentiyle titreyen dipsiz bir uçurumun sessizliği açıldı.

Sessizlik umduğundan uzun sürmesine rağmen hiçbir şey olmamıştı. Sırtındaki kaslar sonuna kadar kasılmıştı ve titriyordu. Tüfeğin namlusunun onu öne doğru iteklemesini bekliyordu ama hiçbir şey olmamıştı. Bir süre, şu anda tam arkasında hissedebildiği tüfeğin çeliğinin mıknaşsı gibi kendisini çekmesine izin verip vermeme konusunda kararsız kaldı. Kendi kendine: "Tıpkı filmlerde olduğu gibi," dedi. Sonra bir kez daha: "Gizli kamera önünde yapılacak planlı bir gösteriye hazırlanan bir sinema oyuncusuna benziyor," dedi. Kendi kendine "asker arkamda," diye tekrar ederek, konuyla ilgisiz olduğunu hissettiği bu düşünceler çemberinin ötesine geçmek için çabalıyordu. Arkasındaki kişi muhtemelen erkek kardeşim Riyad'dır. Ondan sonraki de annem. Ve bütün komşularımızın içinde yer aldığı uzun bir kuy-

ruk. Aralarında askerler dikiliyordur ve her birinin parmağı da tetiktedir. Herkes kollarını, benim gibi başının üstüne mi kaldırdı acaba? Muhtemelen. Riyad, kolları çok kısa olduğu için biraz tuhaf görünüyordur. İsraililer, kollarını uzatabileceği kadar çok uzatmadığını düşünüyor olmalılar. Peki ya annem?

Silahın namlusu birdenbire onu sırtından dürtünce istemediği halde birkaç adım attı. Annesinin hayali aklına düştü, sonra hızla parçalandı ve bütün parçaları, kırıntıları etrafa saçıldı. Bir kez daha durmaya çalışınca, namlu onu yine öne doğru itti. Düşünmemeye çalışarak yürümeye başladı.

Ancak bu olanaksızdı ve aklına yeni bir düşünce geldi: “Madem duramıyorum o zaman niye acele etmeyeyim? Asker için bu da çok uygunsuz olur.” Ama hızlanırsam ateş eder diye düşünerek bu fikirden vazgeçti. O anda çok önemli bir sonuca vardı: “Tüfeğe ne kadar yakınsam o kadar güvendeyim, ne kadar uzaksam ölüme o kadar yakınım.”

Bu düşünce onu hayrete düşürdü. “Bu, yeni ve muhteşem bir askeri ilke. Defalarca ispat edilmiş olmalı,” diyerek kendi kendine gülümsedi. Bu düşünce çok basit görüldüğü ama aynı zamanda çok geniş ve derin olduğu için, gizemli bir biçimde gittikçe ona daha tehlikeli görünmeye başladı. Kendi kendine: “Son, çok yavaş geliyor” diye düşündü.

“Çok yavaş.” Subay hâlâ tüfeğin namlusunu ona doğru tutuyor ve bu ölümcül budalalığı yapmasını, patlamamış olan el bombasını alıp getirmesini istiyordu. Yine de kıpırdamadı ve gümüş renginde bir tozla kaplı yoldaşlarının üzerine yağdırdığı beklenti dolu bakışlarının sağanağı ortasında dikildi. Eğitim kampına girdiğinden beri onu, bu hiç acıması olmayan subay hakkında uyarıyorlardı. Öldürmeye hazırdı. Aslında subay değildi ama herkes ona böyle diyordu. Sadece bir talim eğitmeniydi. Peki, şimdi ne yapacaktı?

Birdenbire arkadaşı Süleyman öne çıkıp subaya: “Bu sorunu sizin için çözmeme izin verir misiniz?” dedi. Subay, bir dakika önce tamamen ümitsiz görünen bir ikilemden kurtulmuş olmaktan memnun bir halde, onaylayarak başını salladı. Süleyman bir adım öne çıktı ve tüfeğini el bombasına doğrulttu. Küçük bir taş, toz ve duman volkanı içinde onu patlattı. Subay öfkeyle ona baktı: “Çok yavaş düşünüyorsun. Bu, bir fedai için uygun değil. Anlıyor musun? Uygun değil.” Süleyman daha fazla kızgınlığa yol açmamak için tüfeğini cilalamaya başladı. Arkadaşı, müthiş bir toz fırınının içinde güneşin kavurduğu çadıra geri döndü. Orada yere oturunca ağlayacak gibi oldu.

“Otur orada.” Ellerini başının üzerine koyarak oturdu. Yanına annesi, ikisinin arkasına da Riyad ve geri kalan adamlar oturdu. Gözkapakları uykusuzluktan ağırlaşmış adamlar, kadınlar ve çocuklar önünden yürüyüp geçmeye başladılar. Küçük elleri güçsüz bir biçimde yukarı kalkmış, uykularında yürür gibi sendeliyorlardı. Koyu bir sessizlik gölünün ortasındaki taş yığınlarının üzerine oturdular.

Annesi, “Bize ne yapacaklar?” diye fısıldadı. Arkadan bir askerin sesi geldi: “Sessiz olun.” Sonra asker, bir sopanın ucuna asılı bir lamba getirdi. Diğer askerler, tıpkı okul öğretmenleri gibi gelip önlerinde durdular. İçlerinden biri konuştu: “Sen, onlardan birini gördün mü?” Annesi tekrar fısıldadı: “Köpek. Bir de Arapça konuşuyor.” Asker kadına baktı ve göz göze geldiler. Sonra: “Sen. Buraya gel,” dedi. Yanında duran başka bir askere dönerek: “Ondan hiç hoşlanmadım,” dedi.

Kolları hâlâ havada ayağa kalktı. “Herkes okulda. Bu bir beden eğitimi dersi. Bize kollarımızı kullanmadan ayağa kalkmayı öğretiyorlar. Zor görünüyordu, öyleyse neden şimdi bu kadar kolay?” diye düşündü. İçinde bulunduğu durum hakkında daha açık bir şekilde düşünmeye çalışarak kafasını salladı

ama az önceki fikir aklına takılıp kalmıştı: “İnsan yeni şeyleri tuhaf anlarda, hem de hiç istemeden öğreniyor.” “Burada dur.” Durdu. “Kollarını iyice yukarı kaldır.” Kollarını kaldırabildiği kadar yükseğe kaldırdı. “İki saat önce neredeydin?” Demek sorgulama böyle bir şeydi. Onlara ters gidip, nasıl ilerleneceğini bildiğini göstermeye karar verdi. Biraz düşünüp yanıtladı:

“Uyuyordum.”

“Uyuduğunu hatırlamak için mi bunca zamana ihtiyaç duydun? Sana bir soru sorduğumda çabuk yanıt ver. Anlıyor musun?”

“Anlıyorum, ef...”

“Efendim” demek üzereydi ancak yapamadı. Aslında askerin bunu fark etmemesi de hoşuna gitti.

“Buna inanmamı mı bekliyorsun? Evinde uyuduğunu ispatlayabilir misin?”

Arkasında oturan annesini başının hafif bir hareketiyle gösterip titreyen bir sesle: “Ona sorun. O benim annem,” dedi.

“Annenle mi uyuyordun, orospu çocuğu?”

Askerler güldü ve arkasında oturan bir iki adam da onlara katıldı. “Bu, serbest bırakılmak isteyenlerden gelen gülüşmeler, işbirlikçiler. Zaten başka ne yapabilirler ki?” diye düşündü.

“Peki. Dün gece köyde hiç kimseyi gördün mü?”

İçinden “Elbette, seni budala. Süleyman’ı gördüm,” diye geçirdi ve “Hayır,” diye cevap verdi.

“Hiç kimseyi mi? Emin misin?”

“Evet, eminim. Her şey her zamanki gibiydi.”

“Her zamanki gibi mi? Her zamanki şeyler nedir?”

“Her zamanki şeyler işte.”

O akşam erken saatlerde Süleyman’ı görünce şaşkınlıkla dikilip kalmış, Süleyman da ona “Orada embesil gibi durmasana be adam. Defol git buradan.” demişti. O ise öne doğru gelip onunla el sıkışmış, kısa bir an sonra da “Burada ne işin var?” diye sormuştu.

Süleyman gülerек yanıtlamıştı: “Her zamanki şeyler.”

Asker yüksek sesle bağırdı.

“Dinle, seni aptal. Sana daha şimdi sordum... Her zamanki şeyler nedir? Her zamanki gibi olduğunda köy nasıldır? Söylesene!”

“Hiç, her günkü gibi.”

“Ayak izleri vardı çocuk.”

“Biz hepimiz yürürüz.”

Asker onu tokatladı. Civardaki tepelerden bakır kapların yuvarlanmasına benzer bir ses yankılandı. Asker, “Budalalığa devam edersen, öldürmek ne demek öğreneceksin. Ayrıca akıllı olmaya devam edersen de,” dedi.

Bu cümle onu memnun etti ve neredeyse balıklama olarak içine daldı. Onun üzerine düşündü ve ondan sonuçlar, ilk bakışta görüldüğünden çok daha önemli sonuçlar çıkardı. Ancak asker, ona her zaman büyük memnuniyet veren bu fikir jimnasliğini böldü ve şöyle dedi:

“Dinle, az sonra evleri nasıl havaya uçurman gerektiğini göreceksin. Sizin yaptığınız gibi değil... Siz nasıl yapılacağını bile bilmiyorsunuz. Ama şimdi sana, mayın kullanarak bir evi temelinden nasıl kaldıracağını öğreteceğiz. Nasıl cam bir top gibi havalanıp yere düştüğünü göreceksin.”

“Bunun nedeni ağırdan almam. Ağırdan almamızı istiyorlar,” diye düşündü.

“Yerine dön.”

Nedenini anlamadan, tıpkı eğitim kampında öğrendiği gibi arkasına dönüp yürümeye başladı, ancak daha iki adım atmadan asker onu geri çağırdı.

“Tıpkı bir asker gibi yürüyorsun. Böyle yürümeyi nereden öğrendin?”

İşte şimdi tehlikeyi iyice hissetti. Arkasında duran annesi feryat etti. Çevresini küçük bir kasırga gibi kaplamaya başlayan tuhaf bir koku vardı havada. Ansızın gelen bir gücün bedenini sardığını hissedince kendini toparladı.

“Asker gibi mi? Hiç de değil. Ben hep böyle yürürüm. Allah

beni böyle yaratmış.”

“Allah seni böyle mi yaratmış? Allah mı yaratmış?”

Öfke içinde: “Hayır. Subayın yanıtı daha iyiydi,” diye düşündü.

El bombası olayının ertesi günü, sabah taburunda dikiliyordu. “Sabah gezintisine” katılmakla görevlendirilenler silahlarını ve malzemelerini taşıyarak en az beş kilometre koşmak zorundaydılar. Adamlar, omuzlarına asılı tüfeklerinin uçlarını bellerine bağlı su mataralarına çarparak ancak bir adım atmışlardı ki subay bağırdı: “Durun!” Onlar da durdular. Sonra, “Sen! Buraya gel,” dedi. Çizginin iki adım önüne çıktı. Subay ona bakarak sordu: “Sen el bombası olayındaki adam değil misin?”

“Evet, efendim.”

“Neden içi boş bir pantolon gibi böyle tembel tembel yürüyorsun?”

“Ben hep böyle yürürüm. Allah beni böyle yaratmış.”

“Hayır. Yanlışın var. Allah, bu orduya gönderdiği kişileri, daha en başından fedai yaratmış. Anlıyor musun? Allah seni gördüğün kadar tembel yaratmış olsaydı, asla buraya gelme ihtiyacı hissetmezdin... Şimdi, kendi hataların için onu suçlamayı bırak.”

“Kimi suçlamayı, efendim?”

“Allah’ı.”

Asker, yarım ağızla gülerek yineledi: “Allah mı yaratmış?”

“Evet.”

“Peki. Sana inanıyorum. Ama seni doğru sözlü olarak da yarattı, değil mi? Öyleyse dürüst olalım, ha? Böyle yürümek için nerede eğitim aldın?”

“Şu anda aldım, Bay Asker. Sizden.”

“Benden mi? Hızlı düşünen birine benziyorsun. Bu bizi pek memnun etmez.”

“Evet.”

“Evet ne?”

“Bu sizi pek memnun etmez.”

Zihni artık tamamen aydınlanmıştı. Kendini, etrafını saran şeylerle uyum içinde hissetti. Çiseleyen yağmurun coşkunu bir selle karşılaşınca dağılması gibi etrafında dağılan kelimelere aldırmadan beklemeye başladı. Yerine dön emrini duyunca, geriye dönüp annesinin yanına oturdu. Annesi, elini uzatıp onun kolunu sıkarken "Allaha şükür masumsun," diye fısıldadı.

Bu kelimeler bir çivi gibi içine çakıldı ve bedeninin ürperdiğini hissetti. Bir an sonra ise kelimeler anlamsız ve faydasız göründü. Çok farklı şekillerde kullanılabilirlerdi. Kendi kendine: "Aynı kelimeler üç metre ötede, sarı ayva tüyleriyle kaplı şu asker için bambaşka bir anlam taşıyor," dedi. Annesinin ona yönelttiği soruyu duymasa, bu düşüncesini daha fazla ilerletebilecekti:

"Şimdi ne yapacaklar?"

"Evleri havaya uçuracaklar."

"Bizim evlerimizi mi?" "Bizim evlerimizi." "Neden?" "Çünkü ben..." "Senin yüzünden mi?" "Çünkü ben masumum." Sanki gülecekmiş gibi hissetti, ancak bu imkânsızdı, çünkü başka bir adamı sorgulamakla meşgul olan askerin bu gülüşü değersiz bir suç ortaklığı gibi görmesinden korkuyordu. Ansızın Süleyman'ı hatırladı. Bir çuval dolusu yağmalanmış eşya taşıyordu ve demek şimdi de onlar, Süleyman'ın yaptığı şeyin intikamını alıyorlardı. Her şey öylesine birbirine girmişti ki, dil bile şakaya dönüşmüştü. Annesine baktı. "Süleyman'ı hatırlıyor musun?" "Hayır." "İyi, ben hatırlıyorum. O da masumiyetini kaybetti." Aniden sesinin, bilinmeyen şeyleri ortaya çıkarmaya çalışıyormuş gibi sorgulayıcı bir tona büründüğünü hissedince bir an sustu.

"Silahımı saklayıp bana deli olduğumu söyledin. Süleyman'la gitmeliydin."

"Eğer bunu yapmış olsaydın, evlerimizi paramparça ederlerdi."

Bir an annesine baktı. Annesi, az önce ağzından çıkan an-

lamsız kelimelerden pişmanlık duyarak, karanlığın içinden ona bakıyor gibiydi. Kafasında ona verecek bir yanıt bulamadı. Ancak bir an sonra ufuktan bir yanıt geldi. Ve karanlığın içinde çakan bir şimşegin ışığı. Sonra da göğüslerinin içindeki yıkımın sesine benzeyen şiddetli bir gümbürtünün yankıları. Tepede, bir duman ve alev selinin ortasında evlerinin yıkıldığını gördüler. Patlamaların gümbürtüsü durgun gecenin sessizliğini bozmaya devam etti. Göğsünü dolduran bir kahkahayla gülmeye başladı. Gümbürtünün sesi öyle yüksekti ki, asker onun güldüğünü duymadı. Ama annesi duydu.

HAMİT, AMCALARIN ANLATTIĞI HİKÂYELERİ DİNLEMİYİ BIRAKIYOR

Tellerin arasından kedi gibi kayıp geçti. Esed onun yaptığını aynen yapmaya çalışarak telaşla peşinden gitti. Ancak sonra, Esed'in durup onu yalnız bıraktığını gördüm. Bir fısıltı duyar gibi oldum ve Esed, olduğu yerde heyecanla kıpırdayan karanlık bir hayale dönüştü. Hamit çok yakına gitmişti, onun gibi eğitilmiş birinin gitmesi gerekenden çok daha yakına. Onu durdurmak imkânsızdı. Kısa bir süre sonra görüş alanımızdan çıktı ve insanı kaskatı kesen bir gümbürtü ve patlama oldu.

Önce Esed geri döndü, sonra da Hamit geldi. Onlara doğru koşmaya başladığımda, elimdeki tüfeğin çeliğini eskisinden de sıcak hissediyordum. Sessiz adımlarla karanlık ve engebeli araziden dolandık.

Esed, "Ben yaklaşıyorum. Şarapnellere dikkat edin," dedi.

Yanıt veren olmadı. Bu arada karanlık nedense daha bir yoğunlaştı. Hamit'in tam arkamdan yürüdüğünü, neredeyse bana dokunacak kadar yakın olduğunu fark ettim. Önce umursamadım ama sonra: "Benden uzak dur. Unuttun mu?" dedim.

Yanıt vermedi. Kafamda, o geceyle ilgili olarak bir kenara yazacağım iki noktayı belirledim. Hamit iki ciddi ihlâlde bulunmuştu. Birinci olarak, tankın çok yakınına gitmişti. Ayrıca, en yakındaki adamın on metre uzağından yürümenin ve sürprizlere hazırlıklı olmanın anlatıldığı bütün dersleri kulak arkası ederek benim peşime yapışmaya devam etmişti.

Hamit'e bir kez daha: "Benimle aranda mesafe bırak," dedim. Suskun gözlerinin beni izlediğini gördüm. Ağır silahını taşıyarak hemen arkamda durmaya devam etti. Güçlkle soluk alıp verirken ürkütücü bir ses çıkarıyordu. Ben bir adım attığımda, bizi birbirimizden ayıran şeylere dikkat ederek o da bir adım atıyordu.

En sonunda durup kızgınlıkla etrafıma bakmaya başladım. Ben daha bir şey söyleyemeden Hamit, olması gerekenden yüksek bir sesle konuşmaya başlamıştı bile.

"Hâlâ duymuyorum."

"Ne?"

Yanıt vermedi. O anda bütün resmi yeniden oluşturmaya başladım: attığı bomba çok yakında patladığı zaman çıkan şiddetli gümbürtü kulaklarını sağır etmişti. Bu, bize hep anlatılan ve hepimizin bildiği yaygın bir olaydı. Bunu nasıl düşünememişti?

Beni izlemesi gerektiğini işaret ederek elini tutup kuşağıma koydum. Kısa bir süre sonra dinlenmek için oturduğumuzda ellerini kulaklarına götürdü ve umutsuzca, "Bir fedai geceleri kulağı olmadan hiçbir şeydir. O kulaklarıyla görür," diyerek başını şiddetle sallamaya başladı.

Parmaklarını tekrar kulaklarına sokup hararetle onları kaşımaya koyuldu. Esed ile benim aramda oturan bu adama baktım. Artık neredeyse aramızda bile sayılmazdı.

Birdenbire Esed güldü ve Hamit'i omuzlarından tutup sarsmaya başladı.

"Neden sınırın o kadar yakınına gittin?"

Elbette onu duymadı ama muhtemelen ani bir yabancılaş-

ma duygusuyla ona gülümsedi. Esed'e: "Zavallı adama gülme... Onu kendi haline bırak. Acı çekiyor," dedim.

"İyi ama tankın sınırına neden o kadar yaklaştı? Onu yüz metre öteden bile parçalayabilirdi. Neden o kadar yakınına gitti?"

"Bilmiyorum. Ona sor."

"Ama duymuyor."

"Belki de sorduğun soru onun için önemli olmadığından-
dır."

"Sorduğum soru, sırf o duymuyor diye önemsiz öyle mi? Zırvalık!"

"Hadi, gidelim. Bizi takip ediyorlar."

Ayağa kalktık ve Hamit parmaklarını tekrar kuşağıma soktu. Adımlarını, benim bıraktığım ayak izlerine yerleştirmeye özen göstererek yeri izlemeye başladı.

Karanlıkta, Hamit'i eve götürünce ne yapacağımızı düşün-
nüp durdum. Belki de pek çok sorun, hiç akla gelmeyecek şekil-
de çözülür. Birdenbire Hamit bana: "Kâğıt gibi nasıl yıkıldığını
gördün mü? Bir ateş dalgası beni neredeyse yakıyordu," dedi.

"İyice emin olmak mı istedin? Bu yüzden mi o kadar yak-
laştın?"

"Her şey bir kutu kibrit gibi parladı."

"Silahının ne kadar iyi olduğu konusunda kuşkuların mı
vardı?"

"Kâğıt gibi. Yanmaya başladı."

Konuşmak çok faydasızdı, bu yüzden ona sessiz olmasını
işaret ettim. Yağmur çiselemeye başlamış ve parlak bir şim-
şek ufku yarmıştı. Sağ salim varacağımızdan emin olduğum
için Esed'le Hamit'e evlerine gitme emri verebilirdim. Ancak
Hamit'i bırakamazdım da. Esed'e: "Benim evime gidelim," de-
dim.

Önce tüfeklerimizi saklayıp sonra birlikte içeri girdik. Bizi ziyarete gelmiş olan amcam beni soğuk bir biçimde selamladı. Gece vakti gelen misafirlerin istenmediğini hissettirmeye çalışarak, iki misafirle de parmaklarının ucuyla tokalaştı.

Yine de ona aldırış etmeden oturduk. Karım, içelim diye çay getirdi. Her zamanki âdetiyle, neden yalan söylemek zorunda olduğumu ima ederek sordu.

“Geç saate kadar kahvede kaldın. Yoksa Hamit yine tavlada seni yendi mi?” Hamit’e baktı.

“Bu sefer de onu yendin mi?”

Hamit etrafına gergin gergin bakınarak gülümsedi. Esed: “Ben ikisini de yendim,” dedi.

Amcam önce bize, sonra da ayakkabılarımıza kuşkuyla baktı ama hiçbir şey fark etmedi. Bir süre sustuktan sonra nihayet konuştu.

“Bu günlerde bir erkeğin erken yatması akıllıca olur. Onun, karanlık çökmeden evinde olması beklenir.”

Esed yanıtladı: “Eğleniyorduk. Bir erkek bütün bir akşam boyunca evde ne yapabilir ki?”

“Haklısın. Ama bir erkeğin sorunlardan uzak durması daha iyidir - demek istediğim, güvenlik açısından. Biliyorsunuz.”

Karım konuyu değiştirmek istedi, ama yanlış bir konu seçti. Hamit’e dönerek: “Lamia nasıl?” diye sordu.

Hamit, elinden düşmemiş bir şeyi aramakla meşgulmüş gibi yere baktı. Amcam bu hareketi fark ederek ona yöneldi.

“Bu koşullar altında karının tavla akşamlarının hayranı olduğunu pek sanmıyorum, ne dersin Hamit Bey?”

Araya girdim: “Bütün hanımlar böyledir. Hamit’i utandırma.”

“Bir gün kahveden çıkacaksın ve seni, civardaki bir köyde çıkan bir patlama yüzünden tutuklayacaklar. Şeytanlar seni ellerinden bırakmayacaklar... ve sonra da hiçbir hanım mutlu olmayacak.”

“Haklısın.”

“Ben sadece senin iyiliğini istiyorum. Böyle şeyler bilgelik gerektirir.”

“Doğru.”

“Henüz gençsin ve nasıl davranman gerektiğini bilmiyorsun. Ben senin yerinde olsaydım giderdim.”

“Nereye giderdin?”

“Bu cehennemin dışında herhangi bir yere.”

“O başka bir konu.”

“Hayır, asıl konu bu. Bence Hamit Bey de bu konuda benimle aynı fikirde, çünkü yüzü senin ve arkadaşının yüzü gibi utançtan kızarmıyor. Öyle değil mi Hamit Bey?”

Elbette Hamit onu duymamıştı. Tankı patlattığı sırada onun çok yakınma gitmişti. Hâlâ duymuyordu.

“Öyle değil mi Hamit Bey?”

Oturduğum sandalyede gerindim. Sessiz kalmak için harcadığım bütün çabaya karşın soğukkanlılığımı yitirerek: “Hamit seni duymuyor,” dedim.

“Beni duymuyor mu?”

“Hayır. Allahtan duymuyor. Kulakları, onu dinlemek zorunda olmaktan kurtaran ani bir rahatsızlıkla kapandı. Anlıyor musun? Bu yüzden de şu anda senin ne söylediğini duymuyor ve onların söyleyeceklerini de duymayacak. Sadece kendi kendini dinliyor. Yani duyması imkânsız, onun zamanını boşa harcamaktan başka bir şey yapmıyorsun. Yarın radyodan, kimliği belirsiz kişilerce askeri bir kampa yapılan bir saldırı haberi duyacaksın. Ancak saldırı başarısız oldu ve herhangi bir hasara yol açmadı. Sen, ben ve Esed. Biz bunu duyacağız. Ama Hamit duymayacak. Bu onun şansına. Tek bir ses duydu ve sonsuza kadar belleğinde kalacak olan tek ses bu.”

Sabır tükenen amcam: “Hiçbir şey anlamıyorum. İçtin mi sen? Tüm bu konuşmaların sadece bir tahmin oyunu.”

“Dinle amca. Sana anlatacağım bir hikâye var, hem de Hamit’in tam önünde. İlk kez. Bunu anlatabileceğim için şanslıyım, çünkü o duymayacak.”

“Yirmi yıl önce, her şeylerini kaybettikleri için bir camide yaşarlarken küçük bir kız kardeşi vardı. Kız kardeşi kaybolduğunda o daha çocuktı.”

“Kız kardeşi bir iki hafta evden uzakta kaldı. Bu arada o da evde, kız kardeşi hakkında hiç anlayamadığı tuhaf ve korkunç şeyler duydu. Derken bir gün kardeşini yolda gördü. İcabından şık bir halde ve yabancı bir adamla. Kardeşinin bacağına yapıştı. Ondan kurtulmaya çalışan kız, her yanı kanarken onu yaklaşık beş metre boyunca kaldırımında sürükledi. Ancak Hamit kardeşini bırakmadı ve onu eve geri getirdi.”

“Tüm bunların sonucu korkunçtu. Oğlanın bacağı daha sonra tehlikeli bir biçimde iltihaplandı, çünkü kardeşinin bacağına tutunarak kaldırım boyunca onca mesafe sürüklenmekten oluşan derin yaralar tedavi edilmemişti.”

“Hamit en az yirmi aileye yuva olmuş olan caminin döşemesinde kalakalmıştı.”

“Bu yirmi yıl önceydi. Hamit o sırada henüz altı yaşındaydı. Uzun süre eski püskü döşeginde yattı ve tüm bu süre boyunca da sayısız hikâye dinledi. Yaşlı adamlar, analar ve çocuklarla ilgili hikâyeler. Korku, utanç ve matemle ilgili. Çaresizlik ve kayıpla ilgili. Vazgeçmeyle ilgili. Amcaların bilgelik ve koşullarla ilgili hikâyeleri. Dört yıl boyunca dinledi. Çok dinledi, hem de pek çok. Dinlediği her şeyde tek bir hakikat vardı, o da kız kardeşinin evden kaçmış olmasıydı. Kardeşi kaybolmuştu.”

“Size söyledim ya, o çok dinledi, hem de pek çok. Utanç, yenilgi ve yıkıntılarla dolu olan o yerde, sözcüklerin, hikâyelerin ve matemın yankılarını duyan, dinleyen bir kulaktan başka hiçbir şey yoktu. Tek bir sineği bile yok edemeyecek, tek bir hakikati bile gömemeyecek yankılar. Kız kardeşi gitmişti.”

“Hamit artık dinlemeyi bırakmaya karar verdi.”

Amcam belli belirsiz bir sıkıntı içinde Hamit’e baktı. Hamit ise bir taş gibi, sessizce, dosdoğru onun yüzüne bakıyordu. Sonra da bana döndü. Çünkü ben biliyordum. Kulakları, hiç dinmeyen bir gümbürtüyle doluydu hâlâ. Bütün dünya, kendisinden

başka hiç kimsenin duymadığı o sesin arkasında yok olmuştu.

Hamit'e, "Üzülme. Birkaç güne, belki bir haftaya kadar geçecek ve yeniden duyacaksın. Ama o sesi asla unutmayacaksın. Bu, geride kalan her şeyi gömecek ve üzerini örtecek olan tek ses," dedim.

Sokaktan asker postallarının ritmik sesi geldi. Bu ses aniden başladı, sanki üst kattaki odadan geliyormuşçasına. Titreyen amcama baktım.

Hepimiz, içindeki özel dünyasından gülümseyerek gözlerini birimizden diğerine gezdirmeye başlamış olan Hamit'e baktık. Orada sadece, çelikten dağların yıkılma sesini duyuyordu.

Tepeden tırnağa son derece rahatsız olan amcam sordu: "Duymuyor musunuz?"

Esed sakince yanıtladı: "Hamit'e sor."

KAMPTAKİ SİLAHLAR

Her şey birdenbire değişiyor. Ebû Sa'd kahveye gitmeyi bıraktığında, Ümmü Sa'd ile konuşmaları daha hoşgörülü oldu. Ümmü Sa'd'a hâlâ yorgun olup olmadığını sorduğu o sabah kadın ona baktığında, sanki bu bakışa karşılık olarak sorusunun nedenini ister gibi hafifçe gülümsemişti. Her zaman yorgun argın gelir, huysuzca akşam yemeğini ister ve sonra da yemeğin ortasında neredeyse uyuyakalırdı.

İşsiz kaldığında daha beter huysuz olurdu ve çay içip tavla oynadığı, bir de herkesi azarladığı kahveye giderdi. Eve geldiğinde çekilmez olur, toz ve çimentoyla kaplı büyük kaba ellerini başının altına koyup yüksek sesle horlayarak uyurdu. Sabahleyin, anlaşılmaz öfkesinin iğneleyici bakışları altında, Ümmü Sa'd'ı işe gitmek için gereken birkaç şeyini hazırlaması için yalnız bırakarak kendi gölgesiyle kavga ederdi. Bir gün Ümmü Sa'd onun nefesinden şarap kokusu almıştı.

Oysa şimdi tüm bunlar birdenbire değişmişti. Artık, küçük evinin pencerelerinin önünden geçen boğuk ayak seslerini her duyduğunda, dar çamurlu geçit sadece bir kişinin geçebileceği

genişlikte olduğu halde kalkıyor ve pencereden yüzünü göstererek yoldan geçen kişiyle konuşmaya başlıyordu. Ona bin türlü soru soruyor ve Sa'd'ın kendilerini her ziyaret edişinde yaptığı gibi sadece "Keleş" demeyi tercih ederek Kalaşnikoflardan söz ediyordu.

Bir öğleden sonra, daha önce benzerini hiç duymadığı bir konuşmanın hoparlörlerle yayınlandığı bir yere gidecekti. Orada, duvarın yanına dikildi. Kamptaki çocukların, kızların ve de erkeklerin hepsi, tüfek atışları arasında sekerken ya da tellerin altından sürünüp silahlarını sağa sola sallarken, şaşkınlıktan çarpılmışçasma etrafına bakındı. Toplanmadan önce en küçük oğlu Sait'in, savaşçının bir saldırıya direnirken yaralanmamak için ne yapması gerektiğiyle ilgili talimatlar verişini izledi.

Sait kalabalığın arasına inince insanlar alkışlamaya başlamışlardı. Ümmü Sa'd geldi ve alçak çatının üstünde duran kocasının yanında durup açık meydana doğru baktı. Kalabalığın içinden Sait'i ayırt eder etmez, baştan aşağı meydanın her yerinden gelen başka sevinç zılgıtlarıyla karşılık bulan uzun bir zılgıt çekti. Ebû Sa'd karısına: "Bekle... onu görüyor musun? Gözünü ondan ayırma," dedi. Sanki karısı onu görmemiş gibi! Sanki oğluyla birlikte kalabalığın tam ortasında duran, onun küçük esmer kaşlarını sıırılsıklam eden ter damalarını sayan o değilmiş gibi.

Sait, adım adım hasmına sokuldu, küçük yumrukları sımsıkı kapalıydı ve hafifçe ileri doğru eğiliyordu. Ebû Sa'd elini karısının omzuna attı. Kendini alıkoyamadığı bir duygusallıkla bu omzu sıkıyordu. Bütün dikkati Sait'in üzerinde olan Ümmü Sa'd'ın gözleri yaşlarla doldu.

Sait bir süngü hamlesinden sıyrılmayı başardığı vakit, alkış sesleri sanki bir gök gürültüsü gibi kampın açık meydanında yankılandı. Çocuk, göz açıp kapayıncaya kadar rakibinin elinden silahını kaptı. Küçük koluyla silahı havaya kaldırdı ve el çırpmasına benzer bir ses çıkartarak dalgalanan bayrağın altında fırıl fırıl döndü.

Ebû Sa'd kuvvetle alkışladı. Dimdik duruyordu ve oğluyla gurur duyduğu belliydi. Gözleri Ümmü Sa'd'ın gözleriyle buluştu ve eğilerek karısına: "Onu gördün mü? İşte Sait bu!" dedi.

Parmağıyla çocuğu gösterdi ve işaret ettiği yeri görebilsin diye başını karısının başına yaklaştırdı. Sözleri gitgide güç kazandı: "İşte orada! Şu, tüfeği yukarı doğru kaldıran. Onu görüyor musun?" Ümmü Sa'd kahkahadan boğulmamak için bir kez daha yüksek sesle ve neşeyle zılgıt çekti. Çocuk, etrafında toplanan adamlara silahını sallarken alkışlar sürüp gitti. Batan güneşin ışığında alını parlıyordu. O anda duvarın kenarında oturan yaşlı bir adam Ebû Sa'd'a bakarak, "Başından beri her şey böyle olsaydı keşke, o zaman bize hiçbir şey olmazdı," dedi.

Ebû Sa'd, yaşlı komşusunun gözlerinde gördüğü yaşlara şaşarak onayladı. "Başından beri her şey böyle olsaydı keşke."

Arkasını döndü, yaşlı adamı omzundan tuttu ve kolunu uzatarak meydanın ortasını işaret etti: "Tüfeği tutan çocuğu görüyor musun? İşte, o benim oğlum, Sait. Onu görüyor musun?"

Muhtemelen gözleri pekiyi göremeyen yaşlı adam yanıtladı: "Allah senden razı olsun delikanlı."

Ebû Sa'd başını hafifçe kaldırarak yaşlı adamla konuşmayı sürdürdü. "Onun ağabeyi Sa'd da yukarıdaki mağaralarda, fedailerle birlikte."

Ebû Sa'd karısını yanına çekti. Hâlâ meydana bakmakta olan yaşlı adama karısını göstererek, "Bu kadın fedai olmak üzere yetişmiş iki erkek evlat doğurdu. O, Filistin'in çocuklarını hazırlıyor," dedi.

Bunun üzerine yaşlı adam, gülüyor olmasına rağmen gözlerini Sait'ten hiç ayırmayan Ümmü Sa'd'a baktı. Tüfeği yoldaşına geri vermiş olan Sait, meydanın en ucunda duran haki renkli kıyafetler giymiş uzun bir sıra dolusu çocuğa yetişmek için acele ediyordu.

Ebû Sa'd işte o öğleden sonra değişti. Ümmü Sa'd'ın bana söylediği bu. "Tabii," demişti, "durumlar değişti... Delikanlı

bana artık hayatın daha güzel olacağını söyledi.”

Ümmü Sa’d, “Kamptaki çocuklara bir bak. Herkes bir tüfek veya makineli tabanca taşıyor ve her evde bir asker var. Sa’d’ın neyi başlattığını görüyor musun?” demişti.

“Sa’d’ın bununla ne ilgisi var?”

“Ne demek istiyorsun? Gerçekten de tüm bunların tesadüfen olduğunu mu sanıyorsun? Keşke bilseydin amcakızı. Tüfek kızamık gibidir. Köylüler bir çocuğun kızamık olmasının, çocuğun yaşamaya başlaması, hayatının garantilenmesi anlamına geldiğini söylerler. Sa’d’ı bir tüfek taşıırken gördüğüm gün, o sabah önümden geçen efendiye: “Siz paranızı kazandınız. Artık o günler geride kaldı,” dedim. Çarşamba günü kamptan ayrılmak zorunda kalan ilk kişi bu efendi oldu. Kamp, sanki birisi bir samanlığa kibrit bırakmış gibi kontrollerinden çıktı. Sadece çocuklara baksan bile bunu görürsün.”

“Peki Ebû Sa’d?”

Ümmü Sa’d ellerini cırıptı. Sanki birbirine çarpan iki odun parçası gibi bir ses işittim. “Fukaralar, amcakızı... fukaralar... Fukaralar bir meleği şeytana ya da bir şeytanı meleğe çevirebilirler. Ebû Sa’d öfkelenmekten ve hırsını insanlardan, benden ve kendi gölgesinden çıkartmaktan başka ne yapabiliirdi ki? Ebû Sa’d ezilmişti. Fukaralar tarafından ezilmişti, galipler tarafından ezilmişti, yiyecek karnesi tarafından ezilmişti, tenke bir çatının altında ezilmişti, ülkenin başkasının elindeki hâkimiyeti altında ezilmişti... Ne yapabiliirdi ki? Sa’d’ın gidişi onun moralini yerine getirdi ve o gün biraz daha iyiydi. Kampı başka bir biçimde gördü. Kafasını kaldırıp etrafa bakmaya başladı. Bana ve çocuklarına farklı bir biçimde baktı. Anlıyor musun? Keşke, bir horoz gibi çalımla etrafta nasıl gezindiğini şimdi görebilsen. Ne zaman bir delikanlının omzunda silah görse, oğlanı kenara çekip silaha dokunmadan edemez. Sanki bu, çalınan eski silahıymış da şimdi yeniden bulmuş gibi.”

Ümmü Sa’d, bir şeyler hatırlamaya çalışan biri gibi söylediği şeyler üzerine düşünerek bir dakika durakladı. Sonra

birdenbire anlatmaya devam etti: “Bu sabah çok erken kalktı. Onu dışarıda ararken, yolda duvara dayanmış sigara içer halde buldum. Bana daha günaydın bile demeden, ‘Allah, Ümmü Sa’d, yüzümüze baktı, hayattayız,’ dedi.”

Ümmü Sa’d küçük bohçasını alıp kapıya doğru dönünce, odayı, köklü geçmişleri olan kırların amberi doldurdu. Gittiğini sandığım için korkmuştum, ama sonra açık kapılardan sesinin geldiğini işittim. “Asma yeşilleniyo, amcakızı! Asma yeşilleniyo!”

Ümmü Sa’d’ın toprağa eğildiği yere, bir sabah bana getirdiği güçlü ve sağlam asma çeliklerinin, o anda bana son derece uzak görünen bir süreden beri büyüdüğü yere, kapıya doğru yürüdüm. Kendine ait sesi olan bir yaşama gücüyle, toprağın içinden yeşil bir baş filizleniyordu.

O GÜN DAHA ÇOCUKTU

Sabah güneşinin alevlenen kızıllığı gümüş sahilin kumlarını kutsadı. Bükülmüş hurma ağaçları, akşamdan kalan uyuklarını durgun, avare yapraklarından silkelediler ve dikenli kollarını gökyüzüne, Akka duvarlarının yükseldiği koyu maviliğe doğru uzattılar. Sağ tarafta Hayfa'dan gelen yol uzanıyordu. Sol tarafta da büyük yuvarlak güneş, tepelerin ardından manzaraya tırmanıyordu. Ağaçların tepesini, denizi ve yolu ürkek seher vaktinin utangaç renklerine boyuyordu. Ahmet sepetten bir ney çıkardı ve arabanın içinde sırtını kenara yaslayarak ölümsüz bir sevgilinin yaralı sitem havasını neye üflemeye başladı. Kıpırtısız yıldızlar gibi tüm ülkeye dağılmış olan köylerin herhangi birinden olabilirdi.

Bununla birlikte anayol, gündoğumunun esintilerinde gizleniyordu. Yaralı ezgi, doğallıkla son buldu. Arabanın içinde duran hiç kimsenin bu nağmeye şaşmamış olmasının nedeni de kesinlikle bu doğallıktı. Bu nağmenin, etraflarındaki her şeyden dökülmesini beklediler. Asıl şaşkınlığı, nağmenin kaybolduğunu anladıkları zaman yaşadılar.

Sol tarafta kana bulanmış yeşillerle dalgalanan tarlalar akmaya başladı, dalgalar gümüş kumu oluşturmak için bitmek bilmeyen çabalarını sürdürüyordu. Kederli ezgisiyle servis arabası, bu küçük, dayanıklı madeni dünya, görülmeyen ve konuşulmayan bir bağ gibiydi. Hayfa'daki Kral Faysal Caddesi'nde servis bekledikleri o sabah selamlaşana dek hayatları boyunca birbirleriyle hiç konuşmamış olan yirmi kişiyi birbirine bağlıyordu.

Bu dünya küçük bir dünyaydı. Celile Şehri'nin bütün deliklerinden gelen ve tersanelerin arızalı bir sifon gibi içine çektiği işçilerden, hatırlayamadıkları kadar eski bir zamandan beri evlilikle bağlanmış ve Hayfa civarından gelen köylülerden, Safed'in ilçelerinden gelen erkek ve kadınlardan ve annesi tarafından, babasının hâlâ yaşayıp yaşamadığını görmek için Hayfa'ya gönderilen ve şimdi de yanıtıyla birlikte geriye dönmekte olan Ümmü'l-Ferec'li çocuktan oluşan bir dünyaydı bu. İçinde, Kâbira'daki bir toprak davasını mahkemeye çıkmadan evvel tahkik etmekle görevli bir avukat vardı. Genç bir kızı biricik oğluyla eşleştirmeye çalışan bir kadın da bulunuyordu. Yiyeceklerle, taş fırında pişmiş pide ve kumrularla, çocuk oyuncakları ve düdüklerle dolu sepetler ve mektuplar taşınyordu; kaçmış olanların arasında, uzak bir yerden ötekine. Okulu daha önceki gün kapanmış olan çocuğun neyi de oradaydı. Bir de yolu, karısını tanıdığı kadar iyi tanıyan şoför.

Hayfa'dan çıkıp, palmiye ağaçlarının yükseldiği yerlerde yay çizerek ve denizden gelen eski sulama kanalıyla verdiği sessiz ve acı verici mücadelesinde şaşkınlıkla geri çekilerek sahil kenarında bir gerdanlık gibi asılı duran kıvrımlı yol boyunca ilerlediler. İnatçı bir sakinlikle gürültülü bir sel halinde, hüznü ve bitkin ancak tamamen durgun akan el-Neamin nehrinin üzerinde. Araba buradan doğuya dönüp düzinelerce köye girip çıkarak Akka'ya, el-Menşie'ye, Samaria'ya, El-Mezrea'ya, Neharye'ye giden yolu tırmandı; yol boyunca kâh orada bir yolcu, kâh burada bir sepet ya da beklemekte olan bir adama mek-

tup ve artık iyice sabırsızlanan bir kadına kocasını bırakarak.

Adamlardan biri yanındakiyle konuşmaya başladı: "Bu delikanlı iyi ney yapıyor." Diğer adam yanıt vermedi. Sanki bir kavanoz dolusu kaymak yiyormuş gibi ezginin içine dalıp gitmiş, pencereden dışarıya bakıyordu.

Çocuk başını yanında oturan yaşlı kadının kucağına koyup uykuya daldı. Onu tanımayan başka bir kadın yumurtalı pide hazırlamıştı, ona yiyecek bir şeyler vermek için uyanmasını bekliyordu. Şoför bu ezgiyle birlikte bir türkü mırıldadı. Türkü, sevdiği kız, içinde bir döşegin, bir somun ekmegin ve zeytinlerin bulunduğu mağaraya kaçmayı kabul ederse, dağları taşıyıp kızın evinin üstüne yerleştirebilecek bir delikanlı hakkındaydı. Pencerelelerin ardından yaklaşan Akka görülüyordu. Önce yolun sağ tarafında mezarlık, sonra sol tarafta istasyon ve biraz ileride Kudüs taşından yapılmış evler fırın ekmekleri gibi kabardılar. Bunların arkasında, uzun kinin ağaçlarının sarıya boyadığı "milli park"ın duvarları vardı. Kahverengi taş kuleleri ve çatlaklarından büyüyen yeşil otlarıyla duvarın üst kısımları uzaktan belirdi. Solda yeni küçük evler vardı; etraflarında, sıra sıra bereketli hünnap ağaçları dikilmişti. Ufukta, direnişleri onlara ölümü miras bırakan ve artık duvarlardan ötesini göremeyen askerlerin kabrinin olduğu yassı tepesi ve de huzurlu yeşil yüzeyiyle kutsal Telel'l-Fahr uzanıyordu. Derken daha solda karantina binası ve gres yağıyla lekelenmiş kapılarının önünde gitgide silindir halinde yükselen sıra sıra araba lastiklerini gözlerini bile kırpmadan koruyan bir dizi tamirci dükkânı geliyordu. Tamir edilmeyi veya tartılmayı bekleyen ya da öylece paslanan araba enkazlarının üstünü tozlu asmalar ve bitkiler sarıyordu.

Adamın biri paltosunu çıkarıp çocuğun üstünü örttü. Selah adında başka bir adam sepetinden bir portakal aldı, soyup nezaket kuralları gereği önce komşusuna ikram etti. İki adam zeytin mevsiminden söz ederken, önceki yıl hacca gidip gelen şişman bir kadın, Yahudilerin Yafa'da bir yetimhaneyi nasıl ha-

vaya uçurdukları ve çocukların bedenlerinin patlamış portakal parçalarıyla karışarak İskender İvaz Caddesi'ndeki çukurlara nasıl dağıldığıyla ilgili bir olayı anlatıyordu. Yetimhanenin basamaklarının önüne park edilen portakal yüklü bir kamyonu bomba yerleştirilmişti. Sarıklı bir şeyh, Allah'ın, yetimleri öldürenlerin hepsini çarpacağına açıklamıştı. Allah mutlaka onların öcünü alacaktı.

Neharye'ye beş dakika kala çocuk uyandı. Güneş parlıyordu ve adamlardan biri arabadan inmeye hazırlanıyordu. Yolun kenarında, beyaz küçük bir eşeğin çektiği, sebze taşıyan bir araba vardı. Ney artık sessizdi. Şoför yüksek sesle: "İnşallah hayırlı bir şeydir!" dedi. Adamlar şoför koltuğunun üstünden yola baktılar. Ahmet, "Bu bir devriye," dedi ancak Selah onu düzeltti: "Hayır, onlar Yahudiler." Hacı haykırdı: "Aman Allah'ım." Daha sonra araba durdu, şoför motoru kapattı.

Koyu yeşil kıyafetli ve makineli tüfek taşıyan bir asker, "Çıkın dışarı," dedi. Başını içeri uzattı. İlk önce çocuğu tutarak şoför, sonra kadınlar ve nihayet herkesten sonra da erkekler arabadan indi.

İlk olarak erkeklerin üstü arandı, sonra sepetler parçalandı ve özenle düğümlenmiş beyaz torbalar açıldı. Bu işi yürüten iki asker, belinde bir revolver asılı olan ve elinde siyah bir sopa taşıyan kısa boylu esmer komutanlarına, sepetlerle torbaların içinde silah bulunmadığını bildirdi.

Bu kısa boylu komutan yanında dikilen askere çocuğu çağırmasını emretti. Sonra da, erkeklerle kadınları yolun kenarına, tam arkalarındaki su kanalının önüne dizmeye başlamaları için başıyla adamlarına işaret verdi. Onları saymaya başladı ve İbranice duyurdu: on beş.

Siyah sopasıyla bacağına hafifçe vurdu, yanında dikilen çocuk ise bunların hiçbirine aldırmıyordu. Komutan, sabırsızlanan sıranın önünde kısa ve kararlı adımlarla bir aşağı bir yukarı yürüyerek konuşmaya başladı:

"Bu bir savaş, siz Araplar... çok cesur olduğunuzu söylüyor, bize de fare diyorsunuz. Sen, buraya gel." Küçük bir arabanın

arkasından bir kız belirdi. Şort giyyordu ve omzunda bir maki-neli tüfek asılıydı. Ayrık duran çıplak bacaklarıyla yolun öteki tarafında dikildi.

“Bugünkü payınız bu.”

Kanalın içine düştüler. Elleri ve yüzleri çamura battı. Yo-ğun, karmakarışık ve kanlı bir yığının içine devrildiler. Be-denlerinden dökülen kan, güneye doğru akan kanalın suyuyla birleşti.

Esmer adam çocuğa baktı. Ona doğru eğilerek acımasızca kulağını çekti: “Gördün mü? Olanları anlatırken her şeyi iyi ha-tırla...” Doğruldu ve siyah sopasıyla çocuğun arkasına vurarak onu öne doğru itti. “Hadi yürü. Koşabildiğin kadar hızlı koş. Ona kadar sayacağım ve eğer hâlâ uzaklaşmamışsan ateş ede-ceğim.”

Dehşete düşen çocuk olanların hiçbirine inanamıyordu. Etrafında dikili olan ağaçlardan biriymiş gibi olduğu yerde kı-pırtısız kalakaldı. Kanal tarafından şortlu kıza doğru bakınca çenesi, eksik dişlerini ortaya çıkararak aşağıya sarktı. Bir an sonra siyah sopa bir kez daha sırtına vurdu ve etinin kesildiği-ni hissetti. Gözlerinde bir buğu ve yaş perdesiyle, baş dönme-si içinde bacaklarını rüzgâra savurup yoldan aşağı uçarcasına koşmaktan başka yapacağı hiçbir şey yoktu.

Bunların arasında, askerlerin abartılı kahkahalarının sesi kulaklarına ulaştı ve durdu. Ne olduğunu ya da neden olduğu-nu anlamamıştı ama durdu. Ellerini pantolonunun ceplerine koyup arkasına bakmadan, yolun ortasından aşağıya doğru sessiz, emin adımlarla yürüdü. Kendi kendine yavaşça saymaya başladı: bir, iki, üç...

ALTI KARTAL VE BİR ÇOCUK

O zaman köylerde müzik öğretmenliği yapıyordum... O günlerde müzik öğretmeni olmak için müzikten anlamak gerekmiyordu. Öğretmenin yapması gereken tek şey, çocuklara şarkılar söylemek ve daha sonra da çocuklardan şarkıyı hep birlikte söylemelerini isteyip bu esnada ritim tutmaktı.

Bu iş hiç de zahmetli sayılmazdı... tabii -öğretmen olduğum için- ders yapmak üzere üç köy arasında gidip gelmek zorunda olmasaydım. İlk birkaç ay kendimi çok özel biri gibi hissettim, ancak servis arabası olarak kullanılan eski otomobilde yerimi alarak köylülerin arasında oturup engebeli arazinin üstünde ilerlemeye başladığım anda, bu duyguların en ufak bir kırıntısı bile kalmadı... dayanılır gibi değildi... Üstelik yaptığım işin, liseyi bitirdiğim gün taşıdığım bütün o arzuları yavaş yavaş gömmekten başka bir şey olmadığını fark etmeye başlamıştım.

Araba yolculuğu berbat bir şeydi! Ara sıra yolda uyumayı denerdim, ancak arabanın sert bir şekilde zıplaması her seferinde benimle yaptığım şeyin arasına girerdi. Bütün

bunlara rağmen uykuya dalmak üzere olduğumu hissettiğim nadir birkaç anda da, yanımda oturan adamın kucağıma ittiği bir sepet, karpuz ya da başka bir şey tarafından gerçek dünyaya geri döndürülürdüm... veya arkadaşıyla arasındaki anlaşmazlığa arabulucu olarak beni dahil etmeyi uman komşumun tekmesiyle panik halinde uyanırdım.

Bütün bunlara hiç istemeden katlandım... köylerde öğretmen olmanın taşıdığı anlam yüzünden... Oralarda öğretmen kutsal bir şeydir... İçimizden birinin, sahip olduğumuz bu özel kutsallığı anlık bir yakınma ya da kaba bir sözle bozması çok kötü olurdu... Bu yüzden ne zaman bir anlaşmazlığın içine sürüklensek, sadece başımızı salları ya da köylünün biri bizden yardım istediğinde sevecenlikle gülümserdik...

Sonuçta bütün bunlara hiç istemeden katlandım... Ancak ağırbaşlı ihtiyatlılığımı gerçekten bozabilecek tek şey, bozuk dağ yolunda sallanarak süratle ilerleyen eski arabada bir köylünün beni dirseğiyle dürtmesiydi. Bu anların, bir dersimle diğeri arasındaki boş zamanlarım olması gerekiyordu. Buna rağmen konuşmaya katılıp yol boyunca ilgi göstermem bekleniyordu.

Yaşlı bir köylü bir gün pencereden, küçük bir tepenin üstünde duran ve gittikçe sivrilen uzun bir taşı işaret ederek “Şu kayayı görüyor musun hocam?” dedi.

“Evet... Hatta haftada üç defa görüyorum...”

Parmakları kayanın bulunduğu yöne doğru uzanmış halde tekrar sordu: “Hikâyesini biliyor musun?”

“Bu kayanın bir hikâyesi mi var?” Meraktan sormuştum, çünkü köylerde her şeyin bir hikâyesi olduğunu çok iyi bildiğim halde, garip bir biçimde burada, bu تنها yoldaki kayanın da kendine ait bir hikâyesi olduğunu bilmiyordum. Bununla birlikte sorum, belli bir hoşnutsuzluğu da barındırıyordu. Gazeteyi gözlerimin hizasına kaldırıp rastgele okumaya başladım.

“Her şey uzun zaman önce başladı...”

Yaşlı köylünün, yavaş yavaş pencerenin görüş alanından çıkan

kayaya gözlerini dikip bana bakmadığından emin olduğum için ona aldırmadan okumaya devam ettim.

“Eskiden iki günde bir bu yoldan geçerdim... ve bu kayanın önünden her geçişimde, sanki içi doldurulmuş bir hayvan gibi kayanın tepesine tünemiş gri bir kartal görürdüm... sabah vakti olurdu... muazzam kanatlarını açarak kayanın tepesinde uçar, sonra da sessizce oraya konardı. Dağlara dönmek üzere tekrar uçaacağı akşam saatine kadar orada öylece kalırdı...”

Gazeteyi katlayıp cebime koyarak yaşlı adamın yüzüne baktım. Adeta çocuklarından biriyle konuşur gibiydi: “Tam altı ay boyunca tek bir günü bile sektirmede.”

“Nedenini biliyor musun?”

Sanki beni ilk kez görüyormuş gibi birdenbire yüzüme baktı... Pencereye dönüp sorumu yanıtlamadan önce bir an tereddüt etti: “Hayvanların neyi niçin yaptığını hiç kimse bilmez... ama her neyse, bu bizim kartal o kayada doğmuştu. Annesi oldukça yaşlıydı ve dağlara gidip yumurtlayamadı, bu yüzden de yumurtasını buraya bıraktı. Ardından yumurta kırılıp içinden yavru kuş çıkınca anne öldü. Yavru kartal kayanın üzerinde kaldı.”

Pencereden dönüp bana baktı: “Kartal yaşlandığında, kendi vaktinin de yaklaştığını hissetti... ve her gün annesinin öldüğü yere gelmeye başladı... bekleyerek...”

“Öldü mü?”

“Evet... artık onu orada göremediğim bir gün gelip çattı.”

Gazetemi yeniden açıp okumaya başladım ama yaşlı adam hikâyesini henüz bitirmemişti. “Kartal vefakâr bir hayvandır...”

Kafamı salladım. Yaşlı adam, kendisini onaylamamdan hoşnut bir bakışla bana baktı. Gözlerini bana diktiği bütün o süre boyunca, onu tekrar etmekten başka söyleyecek bir şey bulamadım: “Evet, kartal vefakâr bir hayvandır...”

Dönüş yolunda yanıma, büyük bir mısır sepeti taşıyan genç bir köylü oturdu. İlk başta sadece bir iki çift laf ettik ama daha sonra, tam kayanın önünden geçerken, omzuma hafifçe

dokunarak pencereden kayayı gösterdi. Sözüünü kestiğim sırada tam başlamak üzereydi. "Allah kartala rahmet eylesin! Hikâyesini biliyorsundur mutlaka... Çok vefakârdı..."

Elini bacağının üstüne indirip kederle başını salladı: "Aşk... Aşk herkese bunu yapar..."

"Aşk mı?"

"Onu sevmiş olmalı..."

"Kimi?"

Hayretle bana bakıp bağırdı: "Tabii ki ölen dişi kartalı... Herhalde hikâyeyi bilmiyorsun..."

Tam bana doğru bakabilmek için koltuğunda döndü ve ağır mısır sepetini dizlerimin üstüne fırlattı: "Bu dişi kartal her sabah gelir ve kayaya konmadan önce üzerinde halkalar çizdi. Güneş batana dek orada kalır, sonra da alacakaranlıkta dağlara dönerdi."

İçimi çektim ve sabırsızlıkla sordum: "Neden peki?"

"Uzun hikâye... Derler ki bir zamanlar iki erkek kartal, onun uğruna bu kayanın üzerinde dövüşmüşler... çılgınlıkları çok uzaklardan duyulabiliyormuş. Kanları dökülene dek birbirlerini gagalamışlar... En sonunda biri diğerini öldürmüş... Ne var ki dişi kartal, kazananı sevmiyormuş... falan filan. Bunun üzerine zavallı kartal başka bir dövüşe girmiş, bu kez dişisiyle. Dişi kartal onu çok kötü yenmiş. İkinci kurban, rakibinin yanına düşmüş..."

"Sonra ne olmuş?"

Belli belirsiz bir biçimde arka tarafı, kayanın kaldığı yeri işaret ederek acıyla başını salladı: "Sonra, iki erkek kartal için kayanın tepesinde ağlamaya başlamış ve ölene kadar ağlamış."

"Nasıl öldüğünü biliyor musun?"

"Herhalde yemeden içmeden kesilmiştir..."

Döndü ve koltuğuna düzgünce yerleşti. Pencereden ıssız tepelere bakmaya başlayıp neredeyse fısıldarcasına: "Dişi kartal zalim bir hayvandır..." dedi.

Bir hafta geçmiş ve bu iki hikâye neredeyse aklımdan çıkmıştı...

Ta ki, bol dökümlü elbisesiyle yanımda oturan orta yaşlı bir kadın bana onları hatırlatana dek: “Eğer onun yerinde kocası olsaydı aynı şeyi yapar mıydı acaba?”

Kendi fikrini onaylamam için ikna etmek isteyen biri gibi bana bakarak kayayı işaret etti. “Kim bilir? Belki de aynı şeyi yapardı... ne de olsa dışisinin uğruna ölmedi mi?” dedim.

“Dışisinin uğruna mı?”

Yalvaran gözlerle konuşmuştum ama kafasını sağa sola sallayıp devam etti: “Buraya hep gelirlerdi, o ikisi... Onları her hafta, ne zaman yola düşsem, sessizce birbirleriyle didişirken ve iki kedi yavrusu gibi mırıldarken görürdüm... O zamanlar Ebû el-Hasan’la nişanlıydım, bu yüzden de buradan her geçişimde onları izler dururdum. Derken bir süre sonra, dışi kartalı orada tek başına dururken gördüm... Muhtemelen erkek kartal uçup gitmişti...”

Güldüm ve şakayla sordum: “Sence erkek kartal neden uçup gitmişti?”

“Hepiniz böylesiniz... kartallar da... Belki de kendine başka bir kartal bulmuş, bu yüzden de onu terk etmiştir.”

Sıkıntıyla bana baktı ve bacağıma bir şaplak attı: “Anladın mı? Dışi kartal, erkeği onu terk ettikten sonra her gün buraya gelmeyi sürdürdü... öylece durarak... bekleyerek.... çığlık atarak, ölünceye kadar...”

“Nasıl öldü?”

“Kahrından elbette.”

Kadın inince arabada yalnız kaldım... Bu sefer de şoför beni rahat bırakmadı. Kayayı işaret etti ve motorun gürültüsünü bastırarak bağırmaya başladı: “O kayanın üzerinde duran kartal hakkında bir sürü hikâye anlatırlar, ama hepsi tamamen uydurmadır... Kartal burada dururdu, çünkü yuvası buradaydı. Sonra buradan taşındı.”

Beni duyabilmesi için öne doğru eğilerek yüksek sesle sordum: “Neden?”

“Kartalın orada durduğu günlerde, bu bölgede çalışan sadece

bir meslektaşım daha vardı. Gelip geçerken yolda fazla gürültü çıkarmıyorduk... Ancak sonraları daha fazla araba geçmeye başladı. Çoğu da mazotla çalışıyordu ve mazot dumanı çok kötüdür, gürültüsü ise daha beterdir. Bu yüzden de kartal, artık elverişi olmayan kayaya geri dönmedi ve yuvasından dağlara kaçtı.”

Ani bir hastalık yüzünden hiç yola çıkamadığım olsa olsa bir hafta kadar zaman geçmişti. İşe geri dönebilecek gücü topladığım zaman bindiğim arabada, yolu benimle paylaşacak yeni bir yolcu vardı. Bu yolcu bir gelişmişlik göstergesiydi, çünkü konuşmuyordu. Köylerde çalışmaya yeni başlamıştı ve bu yüzden sessizce yola bağlı kaldı ki bundan çok memnun olmuştum... Ancak kayanın önünden geçerken bu sessizlik sabrımı taşırdı. Konuşmakta bir sakınca görmediğim için omzuna hafifçe dokundum: “Bak... Şu kayayı görüyor musun? İşte, ilerde onunla ilgili bir sürü hikâye duyacaksın... bir kartalla ilgili hikâyeler.”

“Kartal mı?”

“Evet.”

Suskundu ve bana, sanki uykuya dalmak üzereymiş gibi geldi. Bu yüzden konuya geri döndüm: “Galiba küçük bir kartaldı. Buraya her gün gelip akşama kadar kalıyordu. Çünkü küçük kanatları onu daha yüksek bir kayaya çıkaramıyordu. Biraz büyüyünce kendine daha yüksek bir yer buldu.”

Yol arkadaşım başını salladı. Anladığıma göre konuşmak istemiyordu ve uykusuna geri dönecekti.

Dönüş yolunda bana, eski yol arkadaşlarımdan biri katıldı... Bu kaya, onca zamandır yolun ve muhabbetin ayırt edici özelliği olmuştu. Kayanın önünden geçerken yol arkadaşına döndüm:

“Bu kaya hakkında bir şey biliyor musun?”

“Tek bildiğim benimle yaşıt olduğu.”

“Nereden biliyorsun?”

“Eski işimden siyasi eylemlerim yüzünden atıldığımdan beri burada çalışıyorum... bu yüzden kartalla ilgili bütün hikâyeleri

bilirim...”

“Sence en doğrusu hangisi?”

Koltuğunda gerindi... İsteksizce pencereden dışarı baktı: “Kartal buraya geliyordu, çünkü buraya gelmek istiyordu. Bunda bir gizem yok... Bir kelebek neden bir çiçeğin üzerine konar da bir başkasına konmaz? Hep aynı hikâye... Geldi, durdu, sonra da sessizce yuvasına geri döndü.”

“Ama öldüğünü söylüyorlar.”

“Evet, öldürüldü...”

Öne doğru uzattığı parmağıyla kayanın on metre uzağındaki beyaz bir kulübeyi gösterdi: “Polis bu ileri karakolu inşa etmeden önce kartal her gün gelirdi. Burası yapıldıktan sonra da gelmeye devam etti. Söylendiğine göre kartal, devriye gezen adamlardan biri, çığlıkları ve feryatlarıyla kendisini rahatsız ettiği için revolveriyle onu öldürdüğü o güne kadar da geldi.”

“Kurşun ona isabet etti mi?”

Başını salladı ve kulübeye tekrar bakmaya başladı. Sonra fısıldadı: “İsabet etti ama onu öldüremedi... Kartal uçmaya çalıştı ama yeterince yükselemedi ve vadinin içine düştü.”

Kış geldi. Servis arabaları çok karlı olmayan başka bir yolu kullanarak güzergâh değiştirdiler... Kış ayları boyunca kaya ve kartalla ilgili başka konuşma duymadım... Ardından ilkbahar gelince arabalar eski yola geri döndüler...

Tam olarak bilmiyorum... kayayı unutmamın nedeni, hakkında hiç konuşulmaması mıydı yoksa ilkbaharda yol, insanın dikkatini çeken aldatıcı bir görünüme mi bürünüyordu... her neyse... arabanın penceresinden dışarı bakmayalı günler olmuştu ki, hiç ummadığım bir anda, kayayı gördüm... Tepesinde, kıvrılmış gri kanatlarıyla içi doldurulmuş bir hayvan gibi duran ve yola doğru bakan kocaman bir kartal vardı.

“Kartal geri döndü...”

Bunu, büyük bir haber duyuran bir gazetecinin ses tonuyla söyledim ve başımla kayayı göstererek, daha çocuk yaşta olan yol arkadaşımın omzuna hafifçe vurdum...

Çocuk, işaret ettiğim yere bakarak masumca "Hangi kartal?" diye sordu... elimi pencereden dışarı uzatıp bakışını tekrar yönlendirdim.

"Şu kayanın tepesinde duran... Hikâyesini bilmiyor musun?"

"Şu kayanın mı?"

"Evet."

Anlamadan gülümseyerek bana baktı. Kayayı işaret etmeyi sürdürerek başımı salladım. Bu esnada çocuk, yavaşça konuşmaya başlamadan önce dikkatle suratımı inceliyordu: "O bir kartal değil... bir daha bak... her ilkbahar, kayanın ardında bir böğürtlen çalısı büyür. Yazın da ölür ya da ölmeden önce tavşanlar gelip onu bir çırpıda yerler."

Bir daha baktım... çocuk doğru söylüyor gibiydi. Öyle bile olsa vazgeçmek istemedim ve tereddütle sordum: "Emin misin?"

Çocuk, böylesi cahil bir öğretmen görmenin tadını çıkararak tekrar güldü ve küçük elleriyle beni temin etti: "Böğürtlenler olgunlaşınca, bir arkadaşımınla birlikte onları aşırırmaya geliriz... gerçekten çok lezzetliler..."

HAYFA'YA DÖNÜŞ

1

Sait S. arabayla Kudüs yolundan ilerleyerek Hayfa sınırına vardığında, kendisini sessiz olmaya zorlayan bir şeyin dilini bağladığı duygusuna kapıldı ve içini bir kederin sardığını hissetti. Bir an için geri dönmek istedi. Yüzüne bakmadığı halde, karısının sessizce ağlamaya başladığını anladı. Sonra birden denizin sesi duyuldu, tıpkı eskiden olduğu gibi. Yok, hayır, anıları yavaş yavaş canlanmadı. Aksine, tüm anıları, taştan bir duvar yıkılınca taşların birbiri üstüne yığılması gibi kafasına üşüştü. Yaşadığı olaylar ve kazalar aniden aklına düştü ve üst üste yığılarak tüm benliğini kaplamaya başladı. İçinden, karısı Safiye'nin de tıpkı kendisi gibi hissettiğini ve bu yüzden ağladığını düşündü.

O sabah Ramallah'tan çıktığından beri o da, karısı da hiç durmadan konuşmuşlardı. Gözlerini diktiği tarlalar, arabanın camının ardından hızla geçiyordu ve dayanılmaz bir sıcak vardı. Tepesindeki korkunç Haziran güneşi, öfkesinin katranını

yeryüzüne dökerken, tıpkı arabanın tekerlekleri altında yanan asfalt gibi alnının alev alev yandığını hissetti.

Yol boyunca anlatıp durdu. Karısıyla bir sürü şey hakkında konuştu; savaş ve yenilgi hakkında, buldozerlerle yıkılan Mandelbaum Kapısı hakkında. Ve birkaç saat içinde önce nehre, sonra kanala, oradan da Şam'ın sınırına ulaşan düşman hakkında.¹ Ve ateşkes ve radyo ve askerlerin özel eşyalarla mobilyaları nasıl yağmaladığı ve karatma ve endişeden deliye dönmüş Kuveyt'teki amcaoğlu ve pılını pırtısını toplayıp kaçan komşuları ve Augusta Victoria Hastanesi'nin yakınındaki tepede tek başlarına iki gün boyunca savaşan üç Arap asker ve ordu uniformalarını çıkartıp Kudüs sokaklarında savaşan erkekler ve Ramallah'taki en büyük otelin yanında, tam onu gördükleri anda öldürülen köylü hakkında. Karısı da başka bir sürü şey anlattı. Yolculukları boyunca ikisi de hiç susmadı. Şimdi, Hayfa'nın girişine ulaştıklarında, ikisi de suskunlaştı. O anda ikisi de, onları buraya getiren meseleyle ilgili tek kelime etmemiş olduklarını fark ettiler.

Burası Hayfa, işte, yirmi yıl sonra.

30 Haziran 1967, öğle vakti. Beyaz Ürdün plakası taşıyan gri renkli Fiat marka araba, yirmi yıl önce İbn İmar denilen düzlükten geçerek kuzeye doğru gidiyordu.² Hayfa'nın güney girişine doğru uzanan sahil yolunu tırmanıyordu. Araba, yolu geçip ana caddeye girince bütün duvarlar yıkıldı ve yol, ince bir gözyaşı tabakasının ardında eridi. Kendini, "Burası Hayfa Safiye!" derken buldu.

Direksiyon, her zamankinden daha fazla terlemeye başlayan avuçlarının arasında ağırlaştı. Karısına, "Ben bu Hayfa'yı biliyorum ama o beni tanımayı reddediyor," diyesi geldi. Ancak fikrini değiştirdi. Bir dakika sonra aklına bir şey takıldı ve ona dedi ki:

"Biliyorsun, tam yirmi yıl boyunca hep günün birinde Mandelbaum Kapısı'nın açılacağını hayal ettim, ama hiçbir zaman, hiçbir zaman öteki taraftan açılacağını hayal etmemiştim. Bu,

aklıma hiç gelmedi. Bu yüzden de, Kapi'yı açan onlar olduğunda bu durum bana korkutucu, saçma ve son derece aşağılayıcı geldi. Belki de sana, kapıların her zaman sadece bir taraftan açılması ve öbür taraftan açsalar bile kapalı sayılması gerektiğini söylesem, bana deli derdin. Ama her neyse, hakikat bu."

Karısına döndü, ancak kadın onu dinlemiyordu. Kocasına sırtını dönmüş, gözleri yola dalmıştı. Kâh sağ tarafta göz alabileğine uzanan tarlalara, kâh sol tarafta, yirmi yıldan uzun bir süredir ayrı kaldıkları, kabarması an meselesi olan denize bakıyordu. Birdenbire:

"Hayfa'yı bir daha göreceğimi hiç sanmıyordum," dedi.

Sait:

"Sen görmüyorsun zaten. Onlar sana gösteriyor," dedi.

Bunun üzerine, ilk kez Safiye'nin sinirleri boşaldı ve bağırды:

"Bütün yol boyunca döktürüp durduğun bu 'felsefe' ne? Yok kapılar, yok görmeler, yok bilmem ne. Ne oluyor sana?"

"Bana ne mi oluyor?"

Bunu kendi kendine, titreyerek söyledi. Ama sinirlerine hâkim olup karısıyla sakince konuşmaya devam etti.

"İşgali tamamlar tamamlamaz sınırı açtılar; ansızın ve derhal. Bu, tarihte başka hiçbir savaşta olmamıştır. 1948 Nisan'ında yaşanan korkunç şeyleri biliyorsun, öyleyse şimdi, tüm bunlar neden? Kara kaşımız kara gözümüz için mi? Hayır! Bu da savaşın bir parçası. Bize diyorlar ki: 'Lütfen buyurun, gelin ve sizden ne kadar iyi durumda olduğumuzu, ne kadar gelişmiş olduğumuzu görün. Bizim kölemiz olmayı kabul etmelisiniz. Bize hayran olmalısınız.' Ama işte kendin görüyorsun. Hiçbir şey değişmemiş. Onların yaptığından çok daha iyisini yapmak bizim elimizdeydi."

"Öyleyse neden geldin?"

Karısına öfkeyle baktı ve kadın da sustu.

Biliyordu. Ne diye sorma gereği duymuştu ki? Ona gelmekten bahseden kendisiydi. Yirmi yıl boyunca bu konuda konuş-

maktan kaçınmıştı, tam yirmi yıl. Daha sonra geçmiş, bir yarıdağdan çıkar gibi fışkırmıştı.

Arabayı Hayfa'nın merkezinde sürdürdüğü sırada savaşın konusu hâlâ, şehrin ona karanlık, telaşlı ve tedirgin, yüzlerinse haşın ve gaddar görünmesine yol açacak kadar güçlüydü. Kısa bir süre sonra Hayfa'nın içinde arabasını, sokaklarda hiçbir şeyin değişmemiş olduğu duygusuyla sürdürdüğünü fark etti. Hayfa'nın her taşını, her köşesini bilirdi. O yoldan 1946 model yeşil Ford'uyla ne kadar da sık geçerd! Ah, Hayfa'yı çok iyi biliyordu ve şimdi, yirmi yıldır uzakta değilmiş gibi hissediyordu. Arabasını tıpkı eskiden olduğu gibi, sanki o acı yirmi yıl boyunca hep buradaymış gibi kullanıyordu.

İsimler kafasının içine yağmaya başladı, sanki üzerlerinden büyük bir toz tabakası kalkmıştı: Vadi Nisnas, Kral Faysal Caddesi, Hanatir Meydanı, Halisa, Hadar...³ Olaylar aniden birbirine karıştı ama kendine hâkim oldu ve zar zor duyulan bir sesle karısına sordu:

“Peki, nereden başlayalım?”

Kadın suskundu. Karısının usul usul, neredeyse hiç ses çıkarmadan ağladığını duydu ve katlanmakta olduğu acıyı kendi kendine tahmin etmeye çalıştı. Hakikaten bu acıyı tam olarak anlayamayacağını biliyordu ama çok büyük bir acı olduğunu ve yirmi yıl boyunca da aynı şekilde kaldığını çok iyi biliyordu. Şimdi bu acı bütün geleceğini kontrol ederek akıl almaz bir canavar gibi içini, kafasını, kalbini, anılarını, hayalini dolduruyordu. Bu acının karısı için nasıl bir anlamı olduğunu ve yüzündeki kırışıklıklara, gözlerine ve zihnine ne ölçüde gömülmüş olduğunu şimdiye dek hiç düşünmemiş olduğunu fark edince afalladı. Bu acı yediği her lokmada, yaşadığı her çatı altında, çocuklarına, kocasına ve kendisine her baktığında onunlaydı. Şimdi bunların hepsi, hayatı boyunca en az iki kez tatmış olduğu yenilginin buruk ağırlığını canlandırmak için yıkıntılardan, kayıtsızlıktan ve acıdan dışarı fırlıyordu.

Bıçak gibi keskin geçmiş, ansızın içine saplanmıştı. Kavşakta bir grup silahlı askerin demirden bir barikatın önünde dikildiğini gördüğü sırada, arabasıyla Kral Faysal Caddesi'nin sonundan (ona göre, cadde isimleri hiç değişmemişti) solda limana ve sağda Vadi Nisnas'a giden yola inen kavşağa doğru sapıyordu. Gözünün ucuyla onları izlerken uzaktan patlamaya benzer bir ses duyuldu. Sonra da bir el ateş sesi ve direksiyon, ellerinin arasında titremeye başladı. Neredeyse kaldırıma çıkıyordu ama son anda kendini toparladı ve yolun karşısına atılan genç bir çocuk gördü. Bu manzarayla birlikte korkunç geçmiş, bütün hengâmesiyle yeniden gözlerinin önüne geldi. Yirmi yıldır ilk defa, olanları en küçük ayrıntısına kadar, sanki yeniden yaşıyormuş gibi hatırladı.

21 Nisan 1948, Çarşamba, sabah. Hayfa şehri yoğun bir gerilimle dolu olmasına rağmen hiçbir beklenti içinde değildi.

Ansızın doğudan, Karmel Dağı'nın tepelerinden bir güm-bürtü geldi. Havan mermileri şehir merkezinin üstünden geçip Arap mahallelerine yağıyordu.

Hayfa sokakları keşmekeşe döndü. Dükkân ve evlerin pencereleri kapanırken alarm sesleri tüm şehri sardı.

Silah ve patlama sesleri Hayfa'nın üstündeki gökyüzünü doldurmaya başladığı sırada Sait S. şehir merkezindeydi. Öğle vaktine dek, bunun topyekûn bir saldırı olacağını hiç sanmamıştı, bu yüzden ancak o an arabasıyla eve dönmeye çalıştı, ama kısa süre içinde bunun olanaksız olduğunu anladı. Yaşadığı yer olan Halisa'ya giden yola geçmeye yeltenerek ara sokaklardan aşağıya indi, ancak çatışma çoktan yayılmıştı. Ara sokaktan ana yola, ana yoldan ara sokağa koşuşturan silahlı adamlar gördü. Oraya buraya yerleştirilmiş hoparlörlerden yükselen talimatlara itaat içinde hareket ediyorlardı. Bir süre sonra Sait, arabasını alelacele, nereye gittiğini bilmeden sürdüğünü hissetti, oysa makineli tüfekler, kurşunlar ya da sadece askerler tarafından kapatılan dar yollar, onu farkında olmadan

tek bir yöne doğru itiyordu. Belirli bir ara sokağı seçerek tekrar tekrar kendi yönüne geri dönmeye çalışırken, kendini görünmez bir kuvvet tarafından tek bir yola, sahil yoluna itilmiş halde buldu.

Safiye'yle bir yıl dört ay önce evlenmiş ve evini, güvenli olacağını düşündüğü bir mahalleden kiralamıştı. Ama o anda, oraya ulaşamayacağını hissetti. Genç karısının bununla başa çıkamayacağını biliyordu. Onu taşradan getirdiğinden beri şehir hayatına uyum sağlayamamış, ona korkutucu ve çözümsüz görünen karmaşaya alışamamıştı. Şimdi ona ne olacak diye merak ediyordu.

Adeta kaybolmuştu. Çatışmanın tam olarak nerede ya da nasıl gerçekleştiğini bilmiyordu. Bildiği kadarıyla şehir hâlâ İngilizlerin kontrolü altındaydı ve bu durumun, tayin ettikleri tarihe uygun olarak çekilmeye başlamalarıyla birlikte yaklaşık üç hafta sürmesi gerekiyordu.

Hızını artırırken, başından beri Yahudilerin karargâh kurduğu Herzl Caddesi'nden ve bitişindeki şehrin üst bölgelerinden kaçınması gerektiğini çok iyi biliyordu. Ayrıca Halisa ve Allenby Caddesi arasındaki iş merkezinden de uzak durmak zorundaydı, çünkü burası Yahudilerin en güçlü cephane üssüydü.

Bu yüzden, Halisa'ya ulaşmak için iş merkezinin çevresinden dolanmaya çalışarak hızlandı. Önünde, Eski Şehir'in içinden geçip Vadi Nisnas'ta son bulan yol vardı.

Ansızın her şey birbirine girdi ve kafası bütün isimlerle karmakarışık oldu: Halisa, Vadi Ruşmiya, Burç, ⁴ Eski Şehir, Vadi Nisnas. Yön duygusunu bile kaybettiği için tamamen kaybolduğunu hissetti. Patlamalar yoğunlaştı. Ateş hattından yeterince uzakta olmasına karşın, yine de İngiliz askerlerinin bazı pencerelerin üstünü tahta çakarak kapatıp bazılarını da açtığını görebiliyordu.

Nasıl olduysa kendini Eski Şehir'de buldu ve oradan, sahip olduğunu bilmediği bir güçle Güney Stanton Caddesi'ne doğru arabasını sürdü. Artık Halul Caddesi'ne varması için iki yüz

metreden az kaldığını biliyordu ve denizin kokusunu almaya başlamıştı.

Tam o anda, o gün beş aylık olan oğlunu, küçük Haldun'u anımsadı ve aniden içini karanlık bir endişe sardı. Bu, ilk kez yirmi yıl önce gerçekleştiğinden beri şu ana kadar dilinden hiç gitmemiş olan tek tattı.

O felaketin geleceğini tahmin etmiş miydi? Olaylar karma-karışık oldu, geçmiş ve gelecek bir arada gitmeye başladı, birbiri ardına gelen yirmi yılın düşünceleri, yanılgıları, hayalleri ve duyguları iç içe girdi. Daha önceden aklına gelmiş miydi? Bu felaketi, başına gelmeden önce hissetmiş miydi? Bazen kendi kendine, "Evet, bunun olacağını daha önceden biliyordum," diyordu. Bazen de, "Hayır, bunu ancak gerçekleştikten sonra düşündüm. Bu kadar korkunç bir şeyin olacağını tahmin etmem olanaksızdı," diye düşünüyordu.

Şehre akşam bastırmaya başladı. Sokak sokak dolaşırken kaç saat geçirdiğini bilmiyordu, ama limana doğru sürüldüğü kesindi. Ana yola çıkan bütün ara sokaklar kapatılmıştı. Evine ulaşmaya çalışarak ara sokaklardan aşağıya doğru inmeye devam etti ama her seferinde kimi zaman tüfek namluları, kimi zaman da süngüler tarafından geri döndürüldü.

Gökyüzü, dört bir yandaki silah sesleri, ateş ve patlamalarla çatırdayarak yanıyordu. Sanki herkesi limana doğru iten şey bu seslerin kendisiydi. Belirli bir şey üzerine dikkatini toplayamasa da, her adımla birlikte insan kalabalığının nasıl arttığını fark edebiliyordu. İnsanlar ara sokaklardan limana inen ana caddeye doğru dökülüyordu. Elleri boş veya birkaç küçük eşya taşıyan, ağlayan veya gürültü ve keşmekeşin ortasında felçli bir sessizlik içinde yüzen erkekler, kadınlar, çocuklar. Koşuşturan insan seli tarafından yutuldu ve kendi adımlarını yönlendiremez hale geldi. Serseme dönmüş ve ağlayan kalabalık tarafından hiçbir şey düşünemez halde denize doğru sürüklendiğini hatırlayıp duruyordu. Kafasında, duvarda asılmış gibi çakılı duran tek bir resim vardı: karısı Safiye ve oğlu Haldun.

Dakikalar, her şeyi akıl almaz derecede acı verici bir kâbusa çevirerek ağır ağır ve amansızca geçti. İngiliz askerlerinin insanları engellediği demir liman kapısından geçti. Kapıdan bakarken, birbirinin üzerine yuvarlanan, iskele yakınında bekleyen küçük sandallara düşen yığınla insanı görebiliyordu.⁵ Ne yapması gerektiğini tam olarak bilemeden, sandallara binmemeye karar verdi. Ardından, birdenbire deliren ya da uzun bir delilik döneminden sonra birdenbire akli yerine gelen biri gibi geri döndü ve insanların arasından ters yöne, demir kapıya doğru bir yol açmak için toplayabildiği her gram güçle onları itmeye başladı.

Sait yüksek bir dağdan aşağıya taşkınca akan bir suda akıntının tersine yüzen biri gibi, omuzlarını, kollarını, bacaklarını, hatta başını kullanarak ilerledi. Akıntı onu birkaç adım geri götürdü ama o, sık bir çalı yumağının içinde umutsuzca kendine yol açmaya çalışan yaralı bir hayvan gibi çılgınca ileri atıldı. Üzerinde, bombaların dumanı ve uğultusuyla ateş yağmuru; çığlıklarla, ayak sesleriyle, denizin vuruşlarıyla ve dalgaları tokatlayan küreklerin sesiyle birleşti...

O zamandan beri hakikaten yirmi yıl geçmiş olabilir miydi?

Sait arabayı yokuş yukarı sürerken alnından soğuk terler boşandı. Aslında sadece yaşananların kendisine ait olan o anların, aynı çılgın kargaşayla dolu olarak geri geleceğini hesaba katmamıştı. Göz ucuyla karısına baktı. Yüzü gergin ve soluktu, gözleri yaşla doluydu. Kendi kendine, eminim ki o da, o gün kendi yaşadığı şeylere geri dönüyordur diye düşündü. Çılgılık, korku ve belirsizlik bataklığının içinde benim olabildiğince denize, onunsa olabildiğince dağa yakın olduğu, terör ve yıkımın ikimizin arasındaki görünmez yolu uzattığı o aynı güne.

Kadın, geçen yıllar boyunca ona defalarca söylediği gibi, o anda kocasını düşünüyordu. Ateş sesleri yankılandığında ve insanların arasında, İngilizlerle Yahudilerin Hayfa'yı istila etmeye başladıkları haberi patlak verdiğinde, içini çaresiz bir korku sardı.

Şehir merkezinden gelen savaş sesleri ona ulaştığı sırada, kocasının da orada olduğunu bildiği için onu düşünüyordu. Kendini güvende hissetti, bu yüzden bir süre evden çıkmadı. Kocasını uzun süre geri gelmeyince, tam olarak ne yapacağını bilemeden aceleyle sokağa koştu. Aslında ilk önce pencereden, ardından da balkondan dışarıya bakmıştı. Sonra durumun değişmiş olduğunu hissetmişti, çünkü öğle vakti arkadan, Halisa'nın üzerindeki tepelerden şiddetli bir ateş başlamıştı. Etrafının tamamen kuşatıldığını hissetti ve ancak ondan sonra merdivenlerden aşağı inip ana caddeye çıkan yolda aceleyle koştu. Kocasının geldiğini görme arzusunun baskısı, onun için ne kadar korktuğunu ve atılan her kurşunla birlikte binlerce olasılık taşıyan belirsiz yazgıdan ne kadar endişelendiğini gösteren bir ölçüttü. Ana caddeye varınca, hızla ortalıktaki arabaları incelemeye başladı. Adımları onu bir arabadan diğerine, tek bir yanıt bile alamadığı sorular sorarak bir kişiden ötekine yönlendiriyordu. Birdenbire kendini, şehrin her tarafından gelen muazzam, durdurulamaz, güçlü bir akımın içinde ve bu akıma onu da katan bir insan selinin ortasında buldu. Akıntıda, bir saman dalı gibi sürükleniyordu.

Safiye, küçük Haldun'un hâlâ Halisa'daki beşiğinde olduğunu hatırlayana dek ne kadar zaman geçmişti?

Tam olarak hatırlamıyordu, ancak sersemletici bir kuvvetin onu durdurduğunu biliyordu. Sonu gelmez bir insan seli ona doğru ve onun etrafından akarken, sanki taşkınca akan selle çevrili bir ağaç gibi olduğu yere çakılmıştı. Bütün gücüyle sele karşı koyarak geri döndü. Zayıf ve bitkin bir halde bütün gücüyle bağırmaya başladı, ancak sözcükleri aralıksız feryatların üzerinden herhangi bir kulağa ulaşmayı başaramadı. Binlerce kez, milyonlarca kez yineledi: "Haldun! Haldun!" Yaralı sesi aylarca kısık, zar zor duyulur bir halde kalacaktı. O isim, Haldun, bu sonsuz sesler ve isimler selinin ortasında biçare dalgalanan, hiç değişmeyen tek notaydı.

Sanki rüyadaymış gibi, ismini söyleyen bir sesin yerden fışkırdığını duyduğunda, birbirini ezen ayakların arasına düşmek üzereydi. Arkasını dönüp de kocasının ter, öfke, sıkıntı damlayan yüzünü görünce, hiç olmadığı kadar büyük bir dehşete düştü. Keder içine işledi, üzerine çöktü, onu sınırsız bir metanetle doldurdu ve bedeli ne olursa olsun geri dönmeyi aklına koydu. Belki de bir daha asla Sait'in gözlerinin içine bakamayacağını ya da Sait'in kendisine dokunmasına izin veremeyeceğini hissetmişti. Ruhunun derinliklerinde Sait'i ve Haldun'u, her ikisini birden kaybetmek üzere olduğunu hissetti. Kollarındaki bütün gücü kullanarak, geri dönüşünü engelleyen vahşi ormanın içinde ilerlemeye başladı. Bir yandan da durmaksızın "Safiye! Haldun!..." diye bağırarak Sait'i arkasında bırakmaya çalışıyordu.

Kocasının güçlü, sert ellerinin kendi kollarına yapıştığını hissettiğinden beri sanki yüzyıllar ve yazgılar geçmişti.

Kocasının gözlerinin içine baktı ve donakalmış bir halde, değersiz bir kumaş parçası gibi omzuna yığıldı. Çevrelerinden, onları bir o yana bir bu yana iten, kıyıya doğru sıkıştıran bir insan seli geçti. Ancak bundan çok sonra, kürekler yukarı çekilirken üzerlerine su sıçrayana dek hiç bir şey hissedemez durumda kaldılar. Akşamın loşluğu ve gözyaşlarının alacakaranlığı ardında bulutlanan Hayfa'yı görmek için dönüp kıyıya doğru baktılar.

2

Sait, Ramallah'tan Kudüs'e, oradan da Hayfa'ya kadar bütün yol boyunca bir an olsun durmadan konuşmuştu. Ama Bat Galim'in⁶ girişine vardığında dili tutulmuşu döndü. İşte Halisa'daydı, araba tekerleklerinin dönerken çıkardığı o sesi dinliyordu. Telaşlı yüreğinin hiddetli atışı, zaman zaman kendini kaybetmesine yol açıyordu. Yirmi yıllık yokluk gitgide kü-

çöldü ve ansızın, inanılmaz bir biçimde, bütün akla ve mantığa rağmen her şey tamamen eskiden olduğu yere döndü. Neyin peşinde olabilirdi?

Bir hafta önce, Ramallah'taki evlerinde Safiye ona şöyle demişti:

“Artık onlar her yere gidiyorlar. Neden biz de Hayfa'ya gitmiyoruz ki?”

O sırada akşam yemeğini yiyordu. Elinin gayri ihtiyari, yemek tabağıyla ağzı arasında kaldığını fark etti. Bir an sonra karısına baktı ve kadının, gözlerinden hiçbir şey okuyamasın diye arkasını döndüğünü gördü. Sonra ona:

“Hayfa'ya gitmek mi? Neden?” diye sordu.

Kadının sesi yumuşaktı:

“Evimizi görmek için. Sadece görmek için.”

Elinde kalan lokmayı tabağına geri bıraktı, ayağa kalkıp karısının önünde durdu. Kadın umulmadık bir günahı itiraf eden biri gibi başını göğsüne indirmişti. Parmaklarını karısının çenesinin altına götürdü ve yaşlarla dolmuş gözlerine bakmak için başını kaldırdı. Merhametle sordu:

“Safiye, aklından ne geçiriyorsun?”

Kocasının bildiğini bildiği için, hiç konuşmadan onaylayarak başını salladı. Belki o da öteden beri aynı şeyi düşünüyor ama konuyu karısının açmasını bekliyordu. Bu yüzden kadın, ikisinin de yüreğini yakan felaketin suçlusunun, her zaman hissettiğinin aksine kendisi olduğunu hissetmedi. Sait boğuk bir sesle fısıldadı:

“Haldun'u mu?”

Birdenbire, onca yıldır ağza hiç alınmamış o isim ortaya çıkmıştı. Çocuktan söz ettikleri sayılı zamanlarda hep “o” demişlerdi. Diğer üç oğullarına bu ismi vermekten kaçınmışlardı. En büyüklerine Halit ve bir buçuk yıl sonra doğan kızlarına da Halide ismini verdikleri halde. Sait'e Ebû Halit deniyordu.⁷ Olan bitenleri bilen eski arkadaşlarının hepsi Haldun'un ölmüş olduğunu söylemek konusunda söz birliği yapmışlardı. Geçmiş

şimdi nasıl olup da arka kapıdan bu kadar olağanüstü bir biçimde aceleyle girebiliyordu?

Sait sanki uzaklarda bir yere dalmış gibi dikilip kaldı. Bir süre sonra kendine gelip eski yerine döndü. Oturmadan önce dedi ki:

“Aldanmaca, Safiye, aldanmaca! Kendini bu kadar acı bir biçimde kandırma. Nasıl soruşturup araştırdığımızı biliyorsun. Kızıl Haç ile barış kuvvetlerinin ve oraya gönderdiğimiz yabancı dostlarımızın hikâyelerini biliyorsun. Hayır, ben Hayfa'ya gitmek istemiyorum. Bu utanç verici bir şey. Bu Hayfa halkı için utanç vericiyse, seninle benim için iki kat utanç verici. Ne diye kendimize işkence edelim?”

Kadının hıçkırıkları gitgide yükseldi ama hiçbir şey söylemedi. Bütün geceyi, asker botlarının yola çarptıkça çıkardığı sesi ve hâlâ haberleri veren radyoyu dinleyerek, tek kelime etmeden geçirdiler.

Yatağına yattığı zaman, kaçış olmadığını çok iyi biliyordu. Yirmi yıldır orada pusuya yatmış gizlenen düşünce nihayet günışığına çıkmıştı ve onu yeniden gömmenin hiçbir yolu yoktu. Karısının uyumadığını, onun da bütün gece boyunca aynı şeyi düşündüğünü bildiği halde onunla konuşmadı. Kadın sabahleyin sessizce:

“Gitmek istiyorsan beni de yanında götür. Tek başına gitmeye çalışma Sait,” dedi.

Safiye'yi çok iyi tanıyordu, kendi aklından geçen her düşünceyi hissedebildiğini biliyordu. Karısı, bir kez daha onu yolundan döndürmüştü. Gece boyunca yalnız gitmeyi düşünmüştü ve işte şimdi, karısı onun bu kararını içgüdüsel olarak açığa çıkarıp yasaklamıştı.

Bu konu bir hafta boyunca, gece gündüz üzerlerinde asılı kaldı. Onunla yemek yediler, onunla yatıp kalktılar, ancak bu konuda tek kelime konuşmadılar. Derken, daha geçen gece, adam karısına şöyle söyledi:

“Yarın Hayfa'ya gidelim. En azından gidip bir bakalım. Bel-

ki evimizin yakınından geçebiliriz. Bence, yakında bunu yasaklayan bir emir de çıkarırlar. Hesapları yanlış çıktı.”

Bir anlığına sessiz kaldı. Konuyu değiştirmek isteyip istemediğinden emin değildi, zaten kendi sesinin devam ettiğini duydu:

“Kudüs’te, Nablus’ta ve burada insanlar her gün Yafa’ya, Akka’ya, Tel Aviv’e, Hayfa’ya, Safed’e, Celile Şehri’nin ve Müselles’in kasabalarına⁸ yaptıkları ziyaretlerden söz ediyorlar. Hepsi de aynı hikâyeyi anlatıyor. Bana öyle geliyor ki kendi gözleriyle gördükleri, kafalarında kurduklarına uymadı. Pek çoğu, onların başarısızlık hikâyeleriyle geri döndü. Görünen o ki, Yahudilerin sözünü ettiği mucize bir yanılsamadan başka bir şey değil. Bize sınırlarını açtıklarında istediklerinin tam tersine, bu ülkede güçlü bir olumsuz izlenim oluştu. İşte bu yüzden Safiye, bu emri kısa süre içinde iptal edeceklerini düşünüyorum. Ben de kendi kendime, neden bu fırsattan yararlanıp gitmiyoruz ki diye sordum.”

Safiye’ye döndüğünde karısının titrediğini ve odadan hızla çıkarken yüzünün ölü gibi solgun olduğunu gördü. Kendisi de, yakıcı gözyaşlarının boğazını düğümlediğini hissetti. O andan itibaren Haldun ismi kafasında çınlayıp durdu, tıpkı yirmi yıl önce limanda taşan kalabalığın üzerinde üst üste defalarca çınladığı gibi. Safiye için de böyle olmalıydı, çünkü yolculuk boyunca her şey, Haldun hariç her şey hakkında konuşmuşlardı. En sonunda, Bat Galim’e yaklaşırken sessizleştiler. İşte buradaydılar, ikisinin de çok iyi tanıdığı, kendi etleri ve kemikleri gibi anısı kafalarının içine saplanmış olan yola gözlerini dikmişlerdi.

Yirmi yıl önce hep yaptığı gibi, ardında çetin bir taşlık yüzey gizlediğini bildiği dönemece girerken arabasını en düşük vitese alarak yavaşladı. Arabayı her zaman yaptığı şekilde döndürdü ve daralan yoldaki en uygun noktalara dikkat ederek yokuşu tırmandı. Yolun üzerine doğru eğilen üç servi ağacının yeni yaprakları vardı. Gövdelerine yıllar önce kazınmış

isimleri okumak için bir an durmak istedi; neredeyse tek tek hepsini anımsıyordu. Ama durmadı. Her şeyin tam olarak nasıl gerçekleştiğini anımsayamıyordu ama rahibin ailesinden birinin eskiden yaşadığı yerin o tanıdık kapısının önünden geçerken olanları hatırlamaya başladı. Rahibin ailesi, Halul Caddesi'nin yakınındaki Güney Stanton Caddesi'nde büyük bir binaya sahipti. O kaçış gününde Arap savaşçıların kendilerine barikat kurup son mermilerine ve belki de son adamlarına kadar savaştıkları yer de o binanın içindeydi. Bu anı, dağdan kopan bir taş gibi içine düştüğünde, bunun tam olarak orada olduğunu hatırladı. Tam olarak orada Haldun'u hatırlamıştı ve yirmi yıl önce o gün yüreği göğsünü dövmüştü. Bugün de, neredeyse duyulacak kadar yüksek bir sesle hâlâ dövmeye devam ediyordu.

Ansızın evi belli belirsiz göründü. İlk yaşadığı ve sonra da onca yıldır hafızasında canlı kalan o evi. İşte yine oradaydı, ön balkonu hâlâ o sarı boyasını taşıyordu.

O anda Safiye'yi uzun örgülü saçlarıyla, kendisine bakmak için balkondan eğilir halde yeniden gençmiş gibi hayal etti. Balkondaki iki kancaya takılı yeni bir çamaşır ipi vardı; kırmızı ve beyaz yeni yıkanmış çamaşırlar ipten asılıydı. Safiye duyulur şekilde ağlamaya başladı. Kocasını arabayı sağa döndürerek tekerlekleri alçak kaldırım taşının üzerine çıkardı, sonra da arabayı eski yerinde durdurdu. Tıpkı eskiden, yirmi yıl önce aynen yaptığı gibi.

Sait S. motoru durdururken sadece bir anlığına tereddüt etti. İçinde bir yerlerde biliyordu ki, daha uzun bir süre tereddüt ederse her şey burada bitecekti. Motoru yeniden çalıştırıp gidecekti. Bu yüzden her şeyin, kendisine ve karısına son derece doğal görünmesini sağladı, sanki son yirmi yıl iki büyük mengenenin arasına konmuş da şeffaf ve ince bir kâğıt olana dek sıkıştırılmış, yok olmuş gibi. Arabadan inip kapısını kapattı. Kemerini yukarı doğru çekip avucundaki anahtarları dalgın bir biçimde şıkırdatarak balkona doğru baktı.

Safiye arabanın etrafından dolaşıp kocasının yanına geldi ama onun kadar sakin değildi. Kocasını onu kolunun altına aldı ve birlikte yolu, kaldırımını, yeşil demir kapıyı, merdivenleri geçtiler.

Merdivenlerden çıkmaya başladılar. Sait, her ikisini de sarsıp dengelerini alt üst edecek tüm o küçük şeyleri görmelerine fırsat bırakmadı; zili ve bakır kilidi, kurşun deliklerini ve elektrik kutusunu, ortası kırılmış olan dördüncü basamağı ve insanın avucunun kaydığı, oymalı tırabzanları, masatib'in⁹ sert demir kafesini ve Mahcub es-Sa'di'nin oturduğu, kapısı da ima aralık duran ve önünde hep çocukların oynayıp merdiven boşluğunu çığlıklarıyla doldurdukları birinci katı... Bütün bunların önünden geçip yeni boyanmış sımsıkı kapalı tahta kapının önüne geldiler.

Sait parmağını zile götürdü ve Safiye'ye sessizce:

"Zili değiştirmişler," dedi.

Bir an için sustu, sonra ekledi:

"İsmi de. Doğal olarak."

Yüzüne sersem bir gülümseme takmaya çalışarak elini Safiye'ninkinin üzerine koydu. Kadının eli soğuktu ve titriyordu. Kapının ardından gelen yavaş ayak sesleri işittiler. Sait kendi kendine, "Şüphesiz yaşlı biridir," dedi. Boğuk bir kilit şıkkırtısı duyuldu ve kapı yavaşça açıldı.

"Demek bu o." Bunu yüksek sesle mi yoksa derin bir iç çekme biçiminde mi kendi kendine söylediğini bilmiyordu. Ne yapacağını bilmeden olduğu yerde dikilmeye devam etti. Bu anın geleceğini kesinlikle bildiği halde bir açılış cümlesi hazırlamamış olduğu için kendi kendini azarladı. Telaşla kıpırdandı ve yardım için Safiye'ye baktı. Bunun üstüne Ümmü Halit¹⁰ öne doğru bir adım atarak:

"İçeri girebilir miyiz?" dedi.

Yaşlı kadın anlamadı. Kısa boylu ve balıketliydi, üzerinde beyaz puanlı mavi bir elbise vardı. Sait bu soruyu İngilizceye çevirince, yüzündeki çizgiler sorgulayıcı bir şekilde birleşti.

Sait ile Safiye'nin içeri girebilmesi için yana çekildi ve onları oturma odasına aldı.

Yanında Safiye'yle birlikte Sait ağır, tereddütlü adımlarla onu takip etti. Malum bir şaşkınlıkla etraflarındaki şeyleri fark etmeye başladılar. Giriş Sait'in hayal ettiğinden küçük görünüyordu ve biraz da rutubetliydi. Bir zamanlar mahrem ve kişisel saydığı, bu yüzden de hâlâ öyle düşündüğü şeyler, kutsal ve kişiye özel olduğuna, hiç kimsenin yaklaşma, dokunma, hatta bakma hakkı olmadığına inandığı birçok şey gördü. O evde yaşarken duvarda asılı duran ve çok net hatırladığı bir Kudüs fotoğrafı hâlâ eski yerinde asılıydı. Karşısındaki duvarda duran küçük bir Suriye halısı da eski yerinde durmaya devam ediyordu.

Uzun süren bir bilinç kaybından sonra kendine gelen biri gibi nesneleri, kimi zaman bölük pörçük, kimi zaman hep bir anda yeniden keşfederek etrafına baktı. Oturma odasına vardıklarında, eskiden kullandığı beşli sandalye takımından iki tane kaldığını gördü. Diğer üç sandalye yeniydi ve hem kaba hem de diğer mobilyalarla uyumsuz görünüyordu. Odanın ortasında, rengi biraz solmuş olsa da aynı işlemeli masa duruyordu. Masanın üzerindeki cam vazunun yerine ahşap bir vazo konmuştu ve içinde bir demet tavus kuşu tüyü vardı. Eskiden onlardan yedi tane olduğunu biliyordu. Oturduğu yerden tüyleri saymaya çalıştı ama yapamadı, bunun üzerine ayağa kalktı, vazunun daha yakınına gitti ve tüyleri birer birer saydı. Sadece beş tüy vardı.

Oturduğu yere geçmek için geri döndüğünde perdelerin farklı olduğunu gördü. Safiye'nin yirmi yıl önce şekerrengi pamuk ipliğinden yaptığı perdeler indirilmiş, yerine uzun mavi ipleri sarkan perdeler asılmıştı.

Sonra gözleri Safiye'ye takıldı, karısının allak bullak görüldüğünü fark etti. Karısı, eksik olan şeyleri sayar gibi odanın her köşesini inceliyordu. Yaşlı kadın, yüzünde boş bir gülümsemeyle onlara bakarak önlerinde duran sandalyelerden birinde oturuyordu. Sonunda gülümseyişini bozmadan:

“Uzun süredir sizi bekliyordum,” dedi.

Tutuk bir İngilizcesi vardı ve Alman aksanına benzer bir özelliğe sahipti. Kelimeleri telaffuz ederken, onları çok derinlerden çekip çıkarıyormuş gibiydi.

Sait öne doğru eğilerek sordu:

“Bizim kim olduğumuzu biliyor musunuz?”

Kadın, emin olduğunu vurgulamak için başını pek çok kez salladı. Bir dakika düşündükten sonra kelimelerini seçerek yavaşça şöyle dedi:

“Siz bu evin sahiplerisiniz. Bunu biliyorum.”

“Nereden biliyorsunuz?”

Sait ile Safiye bu soruyu aynı anda sormuşlardı.

Yaşlı kadın gülümsemeye devam etti. Daha sonra dedi ki:

“Her şeyden. Fotoğraflardan, ikinizin kapının önünde dururkenki halinizden. Doğrusu, savaş bittiğinden beri buraya pek çok insan geldi, evlere baktı ve içerilere girdi. Her gün, sizin de kesinlikle geleceğinizi söyledim.”

Aniden kafası karışmış gibi göründü ve odanın içinde dağınık şeylere, sanki onları ilk kez görüyormuş gibi bakmaya başladı. Kadın gözlerini kıpırdattıkça Sait de gözlerini istemeden bir yerden bir yere hareket ettirerek onun bakışlarını izledi. Safiye de aynı şeyi yaptı. Sait kendi kendine, “Ne tuhaf! Üç çift göz bir şeye bakıyor... oysa her biri onu ne kadar farklı görüyor!” dedi.

Sonra yaşlı kadın, bu kez daha sessiz, hatta daha yavaş konuştu.

“Üzgünüm. Ama olan oldu. İşlerin şu anki gibi olacağını hiç düşünmemiştim.”

Sait acı acı gülümsedi. Bunun için gelmediğini, siyasi bir tartışmaya girmeyeceğini, onun hiç bir suçunun olmadığını bildiğini yaşlı kadına nasıl söyleyeceğini bilmiyordu.

Onun hiç bir şeyde suçu yok muydu?

Hayır, hem de hiçbir şeyde. İyi ama bunu ona nasıl açıklayacaktı?

Safiye onu sıkıntıdan kurtardı, çünkü kuşku uyandıracak biçimde masum görünen bir sesle kadını sorgulamaya başladı. Sait tercüme etti.

“Nereden geldiniz?”

“Polonya’dan.”

“Ne zaman?”

“1948’de.”

“Tam olarak ne zaman?”

“1 Mart 1948’de.”

Ağır bir sessizlik çöktü. Hepsi de dalgın gözlerle etraflarındaki şeylere bakmaya başladılar. Sait sakince şöyle diyerek sessizliği kırdı:

“Doğal olarak size buradan çıkmanızı söylemeye gelmedik. Bu bir savaşa yol açardı...”

Safiye, konudan sapmaması için kocasının elini sıktı, o da anladı. Sözcüklerini konuya yakın tutmaya çalışarak devam etti.

“Demek istediğim, sizin burada, bu evde, evimizde, Safiye’yle benim evimde bulunmanız başka bir konu. Sadece eşyalara, eşyalarımıza bakmaya geldik. Belki bunu anlayabilirsiniz.”

Yaşlı kadın çabucak:

“Anlıyorum, fakat...” dedi.

Derken Sait soğukkanlılığını kaybetti. “Evet, fakat! Bu korkunç, öldürücü, ebedi ‘fakat’...”

Karısının bakışlarının baskısı altında sustu. Amacına asla ulaşamayacağını hissetti. Burada ihtilaf halindeydiler, bu inkâr edilemezdi. Şu an sürüp giden, manasız bir konuşmadan başka bir şey değildi.

Bir an için ayağa kalkıp gitmek istedi. Artık onun için hiç bir şeyin önemi kalmamıştı. Haldun’un hayatta olup olmaması da bir şeyi değiştirmeyecekti. Her şeyin nasıl bu noktaya geldiğini gerçekten bilemiyordu. Çaresiz, yakıcı bir öfkeyle dolmuştu ve patlamak üzere olduğunu hissetti. Bakışlarının nasıl

olup da odanın ortasında duran tahta vazodaki beş tavus kuşu tüyüne takıldığını bilmiyordu. Açık pencereden gelen esintide değişen nadide ve güzel renklerini gördü. Vazoyu göstererek kaba bir biçimde sordu:

“Yedi tüy vardı. Eksilen iki tüye ne oldu?”

Yaşlı kadın, önce adamın işaret ettiği yere, sonra da sorgular bir halde tekrar adama baktı. Adam kolunu vazoya uzatmış halde dik dik bakıp bir yanıt beklemeye devam etti. Bütün varlığıyla dengede durmuş, kadının dilinin ucunda havada asılı kalmıştı. Kadın sandalyesinden kalktı ve vazoyu ilk kez tutuyormuş gibi eline aldı. Yavaşça konuştu:

“Sözünü ettiğiniz iki tüyün nereye gittiğini bilmiyorum. Hatırlayamıyorum. Belki de Dov çocukken onlarla oynayıp kaybetmiştir.”

“Dov mu?”

Sait ve Safiye bunu aynı anda sordular. Sanki toprak altlarından kaymış gibi ayağa kalktılar. Gergin bir biçimde kadına baktılar. O da devam etti:

“Elbette. Dov. Önceden adının ne olduğunu ya da bunun sizi ilgilendirip ilgilendirmedığını bilmiyorum, ama size çok benziyor...”

3

Aralıklarla iki saat süren konuşmaların ardından şimdi, her şeyi yeniden sıraya koymak mümkündü. Sait S.’nin Hayfa’dan bir İngiliz sandalyeyle ayrıldığı, yani bir saat sonra Akka’nın boş sahiline fırlatılmak üzere karısıyla bir sandalın içine itildiği 21 Nisan 1948 Çarşamba gecesi ile tavuğa benzeyen bir adamın eşlik ettiği bir Haganah¹¹ üyesinin Sait S.’nin Halisa’daki evinin kapısını açtığı 29 Nisan 1948 Perşembe günü arasındaki o birkaç gün içinde neler olduğunu anlamak mümkündü. Bu kapının açılmasıyla Polonya’dan gelen Iphrat Koshen¹² ile karısı için, Hayfa’daki Sahibi Bulunmayan Emlak-

lar Masası'ndan¹³ kiraladıkları ve o andan itibaren onların olan eve giriş yolu açılmıştı.

Iphrat Koshen Milano üzerinden Hayfa'ya, Yahudi Bürosu'nun¹⁴ gözetimi altında Mart ayının başında ulaşmıştı. 1947 Kasım'ının başlarında, küçük bir insan kafilesiyle Varşova'dan ayrılmıştı. İtalya limanının etrafında, o zamanlar tuhaf işlerin döndüğü kenar mahallelerden birindeki geçici bir konutta yaşamıştı. Mart ayının başında, başka erkek ve kadınlarla birlikte gemiyle Hayfa'ya aktarılmıştı.

Belgeleri son derece düzenliydi. Küçük bir kamyonet onu ve birkaç eşyasını, ticari mallarla dolu ve İngiliz askerlerle Arap işçilerin kaynaştığı gürültülü liman bölgesinden ve aralıklarla açılan ateşin sesleriyle gümbürdeyen Hayfa'nın gergin cadde-leri üzerinden taşıdı. Hadar'da tika basa insanla dolu olan bir binada küçük bir odaya yerleşti.

Kısa süre içinde Iphrat Koshen, binadaki odaların çoğunun en son transferlerini bekleyen yeni göçmenlerle dolu olduğunu fark etti. Burada kalanların "Göçmen Misafirhanesi" adını her gece akşam yemeğine otururken kendilerinin mi bulduğunu, yoksa burasının önceden de bu isimle bilindiğini ve kendilerininse sadece bu ismi kullanmaya devam mı ettiklerini bilmiyordu.

Muhtemelen balkonundan birkaç kez Halisa'ya bakmıştı ama oraya yaşamaya gideceğini değil bilmek, aklından bile geçirmiyordu. Doğrusu, ortalık sakinleşince, Celile Şehri'nin tepelerinin eteğindeki kırsallarda yaşamak için sessiz bir eve gideceğine inanıyordu. Milano'dayken Arthur Koestler'in *Gece Hırsızları*'nı¹⁵ okumuştı; bu kitabı ona, göç operasyonunu denetlemek için İngiltere'den gelen bir adam ödünç vermişti. Bu adam tam da Koestler'in romanında arka plan olarak kullandığı Celile Şehri'ndeki o tepede bir süreliğine yaşamıştı. Aslında, o zamanlar Filistin hakkında fazla bir şey bilinmiyordu. Iphrat'a göre Filistin, eski bir efsaneden uyarlanmış bir film setinden başka bir şey değildi ve hâlâ, Avrupa'daki çocukların kullanması için tasarlanmış Hristiyan din kitaplarında res-

medilen renkli manzaralarla süslüydü. Elbette bu ülkenin, iki bin yıl sonra Yahudi Bürosu tarafından yeniden keşfedilen bir çöl olduğuna¹⁶ tamamen inanmıyordu, ama o sırada onun için önem taşıyan şey bu değildi. Bir binaya yerleştirilmişti ve orada bulunan diğer insanlar gibi kendisini de “bekleme” denen bir şey ele geçirmişti.

Belki de 1948 Mart'ının o ilk haftasının sonunda Hayfa'nın liman bölgesinden ayrılıp Göçmen Misafirhanesi'ne gittiğinden beri sürekli silah sesleri duyduğundan, o günlerde gerçekten de korkunç bir şey olmuş mu olmamış mı diye pek düşünmemişti. Zaten bütün yaşamı boyunca tek bir Arap'la karşılaşmamıştı. İlk kez bir Arap'la karşılaşmasıysa, işgalden bir buçuk yıl sonra Hayfa'da gerçekleşmişti. İşte durum onun için böyleydi ve bütün o baskıcı günlerde zihninde tek bir resim tutabilmişti, gizlenmiş ve gerçekte olan şeylerden tümüyle yalıtılmış bir resim. Bu, hayali bir resimdi, hayatının yirmi beş yılı boyunca Varşova'da, Milano'da hayal ettiğiyle kusursuz bir uyum içerisindedi. Bu yüzden her sabah duyduğu ya da *Palestine Post*'ta okuduğu çatışmalar ona, sanki insanlarla hayaletler arasında oluyormuş gibi geliyordu, başka bir şey değil.

21 Nisan 1948 Çarşamba günü, Sait S. Allenby Caddesi ile Halul arasında kaybolduğu sırada ve Safiye, Stanton Caddesi yönündeki iş bölgesine doğru Halisa'dan aşağı koşarken acaba o tam olarak neredeydi?

Bu noktada olayları tam olarak ve ayrıntılarıyla hatırlamak mümkün değildi. Ancak Çarşamba sabahı başlayan savaşın Perşembe akşamına kadar durmadan devam ettiğini hatırlıyordu. Ancak 23 Nisan Cuma sabahı, savaşın Hayfa'nın her tarafında olduğunu kesinlikle söyleyebilirdi. Haganah bütün bölgeyi kontrolü altına almıştı. Tam olarak ne olduğunu gerçekten de bilmiyordu. Patlamalar Hadar'dan geliyor gibiydi. Radyodan yapılan yayınlar ve zaman zaman dışarıdan gelen insanların getirdiği haberler, her şeyin anlaşılmasını daha da zorlaştıracak şekilde birbirine karışıyordu. Ancak Çarşamba

sabahı başlayan nihai saldırının üç merkezden başlatılmış olduğunu ve Hadar Ha-Karmel ile iş bölgesindeki üç taburu Albay Moshe Karmatil'in¹⁷ yönettiğini biliyordu. Taburlardan biri Halisa'da, köprü civarında ve Vadi Ruşmiya'da bulunan insanları limana doğru sürecekti. Aynı anda diğer bir tabur, kaçan insanları engellemek için, onları denize açılan dar sokaklara girmeye zorlayarak iş merkezinden öne doğru baskı yapacaktı.¹⁸ Iphrat, sırf isimleri çok sık geçtiği için aklında kalan bu yerlerin konumlarını tam olarak bilmiyordu ama *Irgun*¹⁹ ve *Vadi Nisnas* kelimeleri arasında, bu bölgeden yapılacak saldırıdan Irgun'un sorumlu olduğunu anlamasına yol açan bir bağlantı vardı.

Hiç kimsenin Iphrat Koshen'e, İngilizlerin Hayfa'yı Haganah'ın ellerine teslim etmede bir çıkarları olduğunu söylemesine gerek yoktu. Birlikte bir rol oynadıklarını ve oynamaya da devam ettiklerini anlamaya yetecek kadar bilgisi vardı. Buna bizzat kendisi de birkaç kez şahit olmuştu. Tuğgeneral Stockwell'in²⁰ rolü hakkındaki bilginin kendisine nasıl ulaştığını hatırlamıyordu ama o bilginin doğruluğundan emindi. Tuğgeneral Stockwell'in tüm nüfuzunu Haganah'lara verdiği söylentisi Göçmen Misafirhanesi'nin her köşesinde dolaşıyordu. Stockwell, İngilizlerin geri çekilme tarihini gizledi ve bu bilgiyi sadece Haganah'a sızdırdı. Böylelikle Araplar, İngilizlerin güçlerinden daha sonraki bir tarihte feragat edeceğini sanırken, Haganah en uygun zamanda Araplara bir sürpriz yapacak kozu eline aldı.²¹

Iphrat, binayı terk etmeme talimatı aldıkları için o Çarşamba ve Perşembe boyunca Göçmen Misafirhanesi'nde kaldı. Bazıları Cuma günü dışarı çıkmaya başladı ama o, Cumartesi sabaha kadar çıkmadı. Etrafta hiç araba görmeyince inanılmaz derecede şaşırdı. Bu gerçek bir Yahudi Şabatı'ydı! Bu, açıklayamadığı bir şekilde gözlerini yaşlarla doldurdu. Karısı onu bu halde görünce, o da çok şaşırdı ve gözlerinde yaşlarla kocasına:

“Ben başka bir şeye ağılıyorum. Evet, bu gerçek bir Şabat günü. Ama artık ne Cuma günü gerçek bir Şabat olacak, ne de Pazar günü,” dedi.²²

Bu sadece başlangıçtı. Buraya geldiğinden beri ilk kez, karısı rahatsız edici bir şeye, onun ne hesaba kattığı ne de üzerine düşündüğü bir şeye dikkatini çekmişti. Farkına varmaya başladığı yıkımın izleri başka bir anlam kazandı, ama o, bunun kendisini ne endişelendirmesine ne de düşündürmesine izin verdi.

Ancak karısı Miriam²³ açısından durum farklıydı. Kadın için durum, Hadar’daki Bethlehem Kilisesi’nin önünden geçtiği o gün değişti. Haganah’tan iki genç adamın bir şey taşıdığını ve bunu, yakınlarda duran bir kamyonetin kasasına fırlattıklarını gördü. Bir an, taşıdıkları şeyin ne olduğunu fark etti. Kocasının koluna yapıştı ve titreyerek feryat etti:

“Bak!”

Ancak kocası, işaret ettiği yere bakınca hiçbir şey görmedi. İki adam avuçlarını, üzerlerindeki haki renkli gömleklerine sürerek temizliyorlardı. Kocasına: “Ölü bir Arap çocuktur! Gördüm! Kan içindeydi!” dedi.

Kocası onu caddenin karşısına geçirdikten sonra sordu:

“Onun Arap bir çocuk olduğunu nereden biliyorsun?”

“Onu kamyonete bir odun parçası gibi nasıl fırlattıklarını görmedin mi? Yahudi bir çocuk olsaydı, bunu asla yapmazlardı.”

Kocası ona neden diye sormak istedi ama kadının yüzünü görünce sessizleşti.

Miriam, sekiz yıl önce Auschwitz’te babasını kaybetmişti. Kocasıyla birlikte yaşadığı evi bastıklarında, kocası evde değildi. Bu yüzden üst kattaki komşularına sığındı. Alman askerleri hiç kimseyi bulamadı, ama merdivenlerden geri dönerlerken on yaşındaki erkek kardeşiyle karşılaştılar. Muhtemelen, babalarının onu yapayalnız bırakıp kampa gönderildiğini ablasına haber vermeye geliyordu. Alman askerlerini görünce arkasını dönüp koşmaya başladı. Miriam her şeyi, merdivenlerin ara-

sındaki küçük bir boşluğun oluşturduğu dar bir aralıktan görmüştü. Ateş açıp onu nasıl öldürdüklerini görmüştü.

Iphrat ve Miriam Göçmen Misafirhanesi'ne döndüklerinde, Miriam İtalya'ya geri dönmeye karar vermişti. Ancak ne o gece, ne de onu izleyen birkaç gün içinde kocasını ikna edebilmişti. Tartışmalarda çabucak yenik düşüyor, düşüncelerini ifade edecek ya da kendi sebeplerinin gerçek anlamını açıklayacak kelimeleri bulamıyordu.

Ancak bir hafta sonra durum yine değişti. Kocası Hayfa'daki Yahudi Bürosu'nun yazıhanesine yaptığı ziyaretten iki iyi haberle dönmüştü: Onlara Hayfa'nın merkezinde bir ev ve evle birlikte de beş aylık bir bebek verilmişti!

22 Nisan 1948, Perşembe akşamı. Küçük oğlula birlikte üçüncü katta, tam Sait S.'lerin üstündeki dairede yaşayan dul bir kadın olan Tura Zonshtein, ikinci kattan gelen zayıf bir bebek ağlaması sesi duydu.

Başlangıçta, aklına gelen ilk düşünceye inanamadı. Ama ağlama sesleri devam edince canlandı ve ikinci kata inip kapıyı çaldı.

En sonunda kapıyı kırmak zorunda olduğunu hissetti. Beşiğinde, tamamen bitkin halde yatan bir çocuk vardı. Onu alıp kendi evine götürdü.

Tura, her şeyin yakında normale döneceğini düşünüyordu. Ne var ki, bu düşüncenin paramparça olması iki üç günden fazla sürmedi. Durumun önceden düşündüğünden tamamen farklı olduğunu anladı. Bebeğe bakmaya devam etmesi mümkün değildi, bu yüzden çocuğu, sorunu çözmek için bir şeylerin yapılabileceğini düşündüğü Hayfa'daki Yahudi Bürosu'nun yazıhanesine götürdü.

Yazıhaneye ondan sadece birkaç dakika sonra gelmesi, Iphrat Koshen'in talihiydi. Memurlar kâğıtlarına bakıp Iphrat'ın hiç çocuğu olmadığını görünce ona, çocuğu evlat edinmeyi ka-

bul ederse özel bir imtiyaz olarak Hayfa'nın merkezinden bir ev teklif ettiler.

Bu teklif, Miriam'ın kesinlikle çocuk sahibi olamayacağını öğrendiğinden beri bir çocuğu evlat edinme arzusuyla yanıp tutuşan Iphrat için tam bir sürpriz oldu. Her şey ona Tanrı'nın bir lütufu gibi göründü; böyle aniden, bu şekilde gerçekleşmiş olmasına inanamıyordu. Hiç şüphesiz bu çocuk, Miriam'ı tamamen değiştirecek ve o ölü Arap çocuğun değersiz bir odun parçası gibi kamyonete fırlatıldığını gördüğü günden beri zihnini dolduran bütün o tuhaf düşüncelere bir son verecekti.

Böylelikle Iphrat Koshen ve karısı Miriam, kucaklarında beş aylık bir bebek taşıyarak, tavuk suratlı bir adamın eşliğinde Sait S.'nin Halisa'daki evine girdiklerinde tarih 29 Nisan 1948, Perşembe'ydi.²⁴

Sait ile Safiye'ye gelince... Aynı gün Sait, Hayfa'ya geri dönmek için yaptığı bitmek bilmez girişimlerinin sonuncusundan geri döndükten sonra, karısıyla birlikte oturmuş ağlıyordu. Dermansızlıktan kendinden geçip acılar içinde kıvrınarak ve yenilgi duygusuyla uyudu. Batı kıyısında bulunan adı kötüye çıkmış bir Akka hapishanesinin²⁵ duvarlarına bakan ortaokulun bir sınıfında kalıyorlardı.

Sait Miriam'ın kahvesine dokunmadı. Safiye, Miriam'ın gülümseyerek önlerine koyduğu bir kutu bisküviden bir parça alıp kahvesinden de sadece bir yudum içti.

Sait etrafa bakmaya devam etti. Çok uzun sürmüş gibi görünen Miriam'm hikâyesinin yavaş yavaş çözülüşünü dinlerken her nasılsa şaşkınlığı bir parça geçmişti. Safiye'yle birlikte, bilinmeyen bir şeyin, hayal bile edemeyecekleri bir şeyin gerçekleşmesini bekleyerek sandalyelerine çakılıp kaldılar.

Miriam içeri girip çıkıyordu. Kapının ardında gözden kaybolduğu her sefer, yer döşemelerinin üzerinde ağır adımlarını sürükleyişini dinlediler. Safiye gözlerini kapattığında,

Miriam'ın mutfağa açılan koridordan geçtiğini hayal edebiliyordu. Sağ tarafta yatak odası vardı. Bir seferinde kapılardan birinin kapandığını işittiklerinde, Safiye Sait'e bakıp acı bir biçimde:

"Sanki kendi evinde! Burası kendi eviymiş gibi davranıyor!" dedi.

Sessizce gülümsediler. Sait ne yapacağına karar veremeden, avuçlarını dizlerinin arasında sıkıştırdı. Sonunda Miriam geri döndü ve ona sordular:

"Buraya ne zaman gelecek?"

"Aslında şimdiye dönmesi lazımdı ama gecikti. Eve hiç zamanında gelmez. Tıpkı babası gibi. O..."

Birdenbire durdu. Dudağını ısırarak, elektrik çarpmış gibi titreyen Sait'e baktı. "Babası gibi!" Sonra Sait, aniden kendi kendine sordu: "Babalık nedir?" Bu, beklenmedik bir kasırgada pencereyi sonuna kadar açmak gibiydi. Yirmi yıldır aklının bir köşesinde bastırılmış olan sorunun, asla yüzleşmeye cesaret edemediği sorunun çılgınca dönüşünü durdurmaya çalışmak için başını ellerinin arasına aldı. Safiye onun omzunu okşamaya başladı, çünkü esrarengiz bir biçimde ne hissettiğini, kaçınılmaz olanı açığa çıkarmak için çarpışan kelimelerin ani etkisini anlamıştı. Konuşmaya başladı:

"Şu konuşana bak! 'Babası gibi!' diyor. Sanki Haldun'un senden başka bir babası varmış gibi!"

İşte o anda Miriam öne doğru bir adım attı ve kendini zor bir şeyi söylemeye hazırlayarak ayakta dikildi. Kelimeleri yavaş yavaş seçip çıkarmaya başladı ve sanki görünmeyen eller, toz içindeki bir kuyunun derinliklerinden onları çekiyormuş gibi duruyordu.

"Dinleyin Sait Bey. Size önemli bir şey söylemek istiyorum. Dov'u ya da Haldun'u diyelim isterseniz, beklemenizi istedim, böylece birbirinizle konuşabilirsiniz ve bu mesele de doğal olarak sonlanacağı şekilde sonlanabilir. Bunun, sizin için ne kadar büyük bir sorunsa benim için de öyle olmadığını mı sanıyor-

sunuz? Son yirmi yıldır kafam karmakarışık, ama artık bu meseleyi sona erdirmemizin zamanı geldi. Onun babasının kim olduğunu biliyorum. Aynı zamanda onun bizim oğlumuz olduğunu da biliyorum. Ama bırakalım o karar versin. Bırakalım o seçsin. Çoktan reşit oldu ve seçme hakkı olan tek kişinin o olduğunu kabul etmek zorundayız. Siz de aynı fikirde değilsiniz?”

Sait kalktı ve odanın içinde yürüdü. İşlemeli masanın önünde durdu ve bir kez daha, oraya iliştirilmiş ahşap vazonun içindeki tavus kuşu tüylerini saymaya başladı. Hiçbir şey söylemedi. Sanki tek bir kelime bile duymamış gibi sessiz kaldı. Miriam sabırsızlıkla onu izledi. Sonunda karısına döndü ve Miriam'ın söylediği şeyi ona tercüme etti. Safiye ayağa kalkıp kocasının yanına gitti ve titreyen sesiyle:

“Bu adil bir seçim. Eminim Haldun gerçek ailesini seçecektir. Kan bağıını inkâr etmek olanaksız,” dedi.

Sait bir kahkaha patlattı, kahkahası yenilgiyi davet eden derin bir acıyla doluydu.

“Hangi Haldun, Safiye? Hangi Haldun? Hangi kan bağından söz ediyorsun sen? Bunun adil bir seçim olduğunu mu söylüyorsun? Ona yirmi yıl boyunca nasıl biri olacağını öğrettiler, her gün, her saat, yemesiyle, içmesiyle, uyumasıyla. Sen de kalkmış adil bir seçim diyorsun! Gerçekte Haldun veya Dov ya da istersen şeytan de, bizi tanımıyor! Ne düşündüğümü bilmek ister misin? Buradan çıkıp gidelim ve geçmişe dönelim. Mesele kapandı. Onu çaldılar.”

Sandalyesine çökmüş olan Safiye'ye şöyle bir baktı. Karısı birdenbire ilk kez gerçekle yüzleşmişti. Sait'in sözleri ona doğru gibi geldi ama hâlâ, yirmi yıldır hayalinde oluşturduğu o görünmez umut ipine sımsıkı tutunmaya çalışıyordu. Kocasına ona şöyle söyledi:

“Belki de Arap anne babadan doğduğunu hiç bilmedi. Belki de bunu bir ay, bir hafta ya da bir yıl önce öğrendi. Ne sanıyorsun? Aldatıldı ve belki de bu aldatmacaya onlardan daha fazla istekli-

di. Suç yirmi yıl önce başladı ve bedelini kimin ödediği konusunda kuşku yok. Suç, onu burada terk ettiğimiz gün başladı.”

“Ama biz onu terk etmedik. Bunu biliyorsunuz.”

“Evet, tabii. Hiçbir şeyi terk etmemeliydik. Ne Haldun’u, ne evi, ne de Hayfa’yı! Hayfa’nın sokaklarında araba sürerken hissettiğim o korkunç duygunun aynısını sen de hissetmedin mi? Hayfa’yı biliyormuşum gibi hissettim ama şehir beni tanımayı reddetti. Aynı duyguyu bu evde, burada, kendi evimizde de hissettim. Bunu hayal edebiliyor musun? Evimizin bizi tanımayı reddedeceğini? Bunu hissetmiyor musun? Eminim Haldun’la da aynı şey olacak. Göreceksin!”

Safiye sefil bir halde hıçkırarak ağlamaya başladı. Miriam, şimdi neredeyse elle tutulur bir gerilimle dolu odayı terk etti. Sait, içinde yaşayabilmek için tam yirmi yıldır yükselttiği bütün duvarların, her şeyi apaçık görmesini sağlayacak biçimde paramparça olduğunu hissetti. Safiye’nin hıçkırıkları dinene dek bekledi, sonra ona dönüp sordu:

“Faris el-Lübde’ye ne olduğunu biliyor musun?”

“İbnü’l-Lübde mi?²⁶ Komşumuz olan?”

“Evet o. Ramallah’taki komşumuz, Kuveyt’e giden. Daha bir hafta önce Yafa’daki evini ziyarete gittiği sırada başına ne gelmiş biliyor musun?”

“Yafa’ya mı gitmiş?”

“Evet. Bir hafta önceydi galiba. Kudüs’ten araba kiralamış. Doğruca Ajami mahallesine gitmiş. Yirmi yıl önce Ajami’de, Ortodoks okulunun arkasındaki iki katlı bir evde yaşıyordu. O okulu hatırlıyor musun? Freres okulunun²⁷ arkasından sola dönüp Jabaliya’ya doğru giderken yaklaşık iki yüz metre sonra sağ taraftaydı. Büyük bir bahçesi vardı. Bu bahçenin ilerisinden dar bir sokak geçiyordu. Faris el-Lübde o sokağın tam ortasında ailesiyle birlikte yaşırdı. O gün öfkesi tepesindeymiş. Şoföre, evin önünde durmasını söylemiş. Merdivenleri ikişer ikişer çıkıp evinin kapısını çalmış.”

Öğleden sonraydı. Manşiya bölgesi²⁸ hariç, Yafa hâlâ Faris el-Lübde'nin yirmi yıl önce bildiği haldeydi. Kapıyı çalma-sıyla, kapıyı açacak adamın yaklaşan ayak seslerini duyduğu an arasında geçen birkaç saniye, sonsuz bir öfke ve çaresizlik duygusuyla, felce uğramış bir kederle dolarak bir türlü geçmek bilmedi. Sonunda kapı açıldı. Adam uzun boylu ve kumraldı. Üstünde düğmeleri açık, beyaz bir gömlek vardı. Yeni gelen kişiyi selamlamak için elini uzattı. Faris uzatılan eli yok sayarak kontrollü bir öfkeyle konuştu.

"Evime bakmaya geldim. Yaşadığınız bu yer benim evim. Buradaki varlığınız, bir gün kılıç gücüyle sona erecek üzücü bir komedi. İsterseniz, beni şu anda tam burada vurabilirsiniz, ama yine de burası benim evim. Geri dönmek için yirmi yıl bekledim. Ve eğer..."

Eşikte duran adam elini uzatmaya devam etti. Faris'in tam karşısına gelene kadar ona yaklaşıp içtenlikle güldü. Sonra iki kolunu da açtı ve onu samimiyetle kucakladı.

"Öfkeni bana vurmana gerek yok. Ben de senin gibi Yafa'lı bir Arap'ım. Seni tanıyorum. Sen İbnü'l-Lübde'sin. İçeri gel, bir kahve iç!"

Faris şaşkına dönmüş bir halde içeri girdi. Buna inanamıyordu. Ev aynı evdi, aynı mobilyalar ve düzen, duvarlarda aynı renk ve gayet iyi hatırladığı her şey. Hâlâ ağız dolusu gülümseyen adam onu oturma odasına yönlendirdi. Oturma odasının kapısını açıp onu içeri buyur edince Faris durdu, olduğu yere çakılıp kaldı. Gözleri yaşlarla doldu.

Oturma odası tıpkı o sabah bıraktığı gibiydi. Odanın içi eskiden olduğu gibi kokuyordu. Kafasının içinde, saldırmaya ve meydan okumaya hazır bilinmeyen dünyalar girdabını karıştıran o deniz kokusuyla doluydu. Ancak onu olduğu yere yapıştıran bu değildi. Odanın içindeki tek resim, erkek kardeşi Bedir'in resmi, hâlâ karşısındaki parlak beyaz duvarda asılı

duruyordu. Resmin köşesinden sarkan kalın siyah kurdele de hâlâ oradaydı.

Birdenbire odayı bir matem havası bürüdü ve Faris orada dikilirken, gözyaşları yanaklarından aşağıya yuvarlanmaya başladı. O günler çok geride kalmıştı ama şimdi, sanki onları zapt etmiş olan büyük kapılar ardına kadar açılmışçasına ortaya çıkıyorlardı.

Erkek kardeşi Bedir, 1947 Aralık'ının o ilk haftası Ajami'de silah taşıyan ilk kişiydi. O günden sonra ev, eskiden her öğleden sonra Ortodoks okulunun bahçesini dolduran genç delikanlılar için bir toplantı yerine dönüştürülmüştü. Bedir sanki o günü çocukluğundan beri bekliyormuş gibi mücadeleye katılmıştı. Daha sonra, 6 Nisan 1948'de, Bedir yoldaşlarının omuzlarında eve taşındı. Tabancası hâlâ belindeydi, ancak tüfeği Tel el-Riş'e²⁹ giden yolda onu vuran el bombasıyla paramparça olmuştu, bedeni gibi. Ajami, şehide yakışan bir cenaze töreniyle onun bedenine eşlik etti. Yoldaşlarından biri Bedir'in büyütülmüş bir resmini alıp İskender İvaz Caddesi'ndeki bir hattata götürmüştü. Kutup adlı bu hattat, üzerinde, 'Bedir el-Lübde ülkesinin bağımsızlığı uğruna şehit düşmüştür' yazan küçük bir afiş hazırladı. Bir çocuk bu afişi cenaze alayının başında taşıırken, başka iki çocuk da Bedir'in resmini taşıyordu. Akşam olunca resim eve geri getirilmiş ve sağ köşesine siyah bir yas kurdelesini bağlanmıştı.

Annesinin oturma odasındaki diğer bütün resimleri indirip kapıya bakan duvara Bedir'in resmini nasıl astığını hâlâ hatırlıyordu. O günden itibaren matemün üzücü kokusu odanın içine işledi ve insanlar buraya oturup resme bakmak ve duygularını paylaşmak için gelmeyi hep sürdürdüler.

Faris ayakta dikildiği yerden, yirmi yıl önce başka resimlerin asılmış ve sonra da kaldırılmış olduğu çivi başlarının hâlâ çıplak duvarlardan dışarı fırladığını görebiliyordu. Şehit edilen erkek kardeşi Bedir el-Lübde'nin, odanın tam ortasında tek

başına asılı duran o büyük resminin önünde durup bekleyen karalara bürünmüş adamlar gibi görünüyorlardı.

Adam Faris'e döndü:

"İçeri gir, otur. Biraz konuşmamız lazım. Uzun zamandır sizi³⁰ bekliyoruz, ama sizi farklı şartlar altında görmeyi umuyorduk."

Faris, sanki inanılmaz bir rüyanın içinde yürür gibi içeri girdi. Erkek kardeşinin resmine dönük bir sandalyeye oturdu. Bu resmi yirmi yıldır ilk defa görüyordu. Yafa'dan ayrılırken (bir sandal onları Şattü'-Şebab'dan³¹ Gazze'ye götürmüştü ama babası geri dönerek Ürdün'e gitmişti) yanlarına hiç bir şey almamışlardı, Bedir'in orada kalan resmini bile.

Faris hiçbir şey söyleyemedi. Derken odaya iki çocuk girdi, sandalyelerin arasında koşuşturup gelirken yaptıkları gibi bağıra çağıra gittiler. Adam:

"Bunlar Sa'd ile Bedir, benim oğullarım," dedi.

"Bedir mi?"

"Evet, ona şehit düşen kardeşinin adını verdik."

"Peki ya resim?"

Adam durakladı, yüzü değişti. Sonra dedi ki:

"Ben Yafa'lıyım, Manşiya'nın yerlisiyim. 1948 Savaşı'nda bir havan mermisi evimi yerle bir etti. Yafa'nın nasıl düştüğü ve bize yardım etmeye gelenlerin en önemli anlarda nasıl geri çekildikleri konusuna girmek istemiyorum.³² Artık bunların hepsi geçti. Önemli olan şu ki, savaşçılarla birlikte terk edilmiş şehre geri döndüğümüzde bizi yakaladılar ve uzun bir süre esir kampında kaldım. Beni bıraktıklarında Yafa'dan ayrılmayı reddettim. Bu eve rastladım ve sonra da devletten kiraladım."

"Peki ya resim?"

"Bu eve girdiğimde, gördüğüm ilk şey bu resim oldu. Belki de evi bunun için kiraladım. Bu karmaşık bir şey, tam olarak açıklayamıyorum. Yafa'yı işgal ettiklerinde burası terk edilmiş bir şehirdi. Hapisten çıktıktan sonra, kendimi kuşatma altındaymış gibi hissettim. Burada tek bir Arap görmedim. Öfkeli

bir düşmanlık denizinde yalnız ve yalıtılmış, küçük bir adaydım. Sen bu ızdırabı çekmedin, ama ben yaşadım.”

“Resmi gördüğümde, bana teselli verdi. Benimle konuşan, bana gurur duyabileceğim şeyleri, hayatımdaki en iyi şeyler olduğunu düşündüğüm her şeyi hatırlatan bir yoldaş buldum. Bu yüzden evi kiralamaya karar verdim. O zamanlar, bir insanın ülkesi için silah taşıyan ve ölen bir yoldaşının olmasının yabana atılamayacak kadar değerli bir şey olduğunu düşünüyordum, hâlâ da öyle düşünürüm. Belki de bu, savaşımlara karşı hissettiğim bir tür sadakatti. Bu resmi atmanın bağışlanamaz bir ihanet olacağını hissettim. Bu, sadece direnmeme değil, olduğum gibi kalmama da yardımcı oldu. İşte bu nedenle resim burada kaldı. Yaşamımızın bir parçası olarak kaldı. Ben, karım Lamia, oğlum Sa’d, oğlum Bedir, erkek kardeşin Bedir – hepimiz bir aileyiz. Yirmi yıl birlikte yaşadık. Bu, bizim için çok önemli bir şeydi.”

Faris, o siyah kurdelenin ardında gençlik ve zindellikle dolu olan, tıpkı yirmi yıl önce gülümsediği gibi gülümseyen kardeşi Bedir’e bakarak, gece yarısına kadar orada oturdu. Gitmek üzere ayağa kalkınca, resmi alıp alamayacağını sordu. Adam:

“Elbette. Her şey bir kenara, o senin kardeşin,” dedi.

Ayağa kalktı ve resmi duvardan indirdi. Arkasında soluk, anlamsız bir dikdörtgen, rahatsız edici bir boşluk kaldı.

Faris resmi arabaya götürdü ve Ramallah’a dönmek üzere yola çıktı. Yol boyunca durmadan yanındaki koltukta yatan bu resme baktı. Bedir, o uyanan gençliğin gülümseyişiyle gülümseyerek resimden dışarı doğru bakıyordu. Faris, Kudüs’ten geçip Ramallah yoluna çıkana kadar bu halde kaldı. Derken birdenbire, nedenini açıklayamasa da, resmi almaya hakkı olmadığı duygusuna kapıldı. Şoföre Yafa’ya geri dönmesini söyledi ve sabahleyin oraya vardı.

Merdivenleri tekrar, yavaşça tırmandı ve kapıyı çaldı. Adam resmi Faris’ten alırken dedi ki:

“Duvarda kalan dikdörtgen ize bakınca korkunç bir boşluk hissettim. Karım ağladı, çocuklarım çok üzüldü. Resmi almana izin verdiğime pişman oldum. Sonuçta bu adam bizden biri. Biz onunla beraber yaşadık, o da bizimle beraber yaşadı ve bizim bir parçamız oldu. Geceleyin karıma, eğer onu geri almak istiyorsanız³³, evi, Yafa’yı, bizi de geri almak zorunda kalırsınız dedim... Resim sizin sorununuzu çözmez, ama bize göre bu, sizin bize köprünüz ve bizim size köprümüzdür.”

Faris Ramallah’a yalnız döndü. Sait S. karısına:

“Faris el-Lübde, keşke bilseydin...” dedi.

Zor duyulur bir sesle fısıldadı:

“Şimdi silah kuşandı.”

5

Sokaktan bir motor sesi geldi. Miriam benzi solmuş bir halde odaya girdi. Gece yarısı olmak üzereydi. Yaşlı kadın pencereye yaklaşp perdeyi hafifçe araladı, sonra titreyen bir sesle haber verdi:

“İşte, Dov geldi!”

Merdivenlerdeki ayak sesleri genç ama yorgun birine ait gibiydi. Sait S. bu adımların peş peşe basamakları çıkışını takip etti. Demir kapının kapandığını ve kilidin dilinin sesini duyduğu andan itibaren sinirleri iyice gerilmiş halde kulak kesildi.

Dakikalar uzayıp gitti, sessizlikleri delice, katlanılmaz bir çınlamayla haykırıyordu adeta. Ardından kapıda bir anahtarın beceriksizce döndürülme sesi geldi. Ancak o vakit Sait Miriam’a doğru baktı ve ilk defa o anda kadının solgun yüzüyle orada titreyerek oturduğunu gördü. Safiye’ye bakmaya cesareti yoktu, bu nedenle gözlerini kapıya dikti. Bedenindeki her bir gözenekten ter damladığını hissediyordu.

Koridordaki ayak sesleri boğuktu ve şaşırmış gibi geliyordu. Sonra hafif yüksek, kuşkulu bir ses geldi:

“Anne?”

Miriam hafifçe ürperdi ve ellerini ovuşturdu. Sait, sessizce gözyaşlarını tutmaya çalışan Safiye'yi dinledi. Ayak sesleri, sanki bir şey bekliyormuş gibi bir parça tereddüt etti. Aynı sesin sahibi tekrar konuştu ve konuşması bitince, Miriam titreyen bir fısıltıyla tercüme etti:

“Neden bu kadar geç saatte oturma odasında olduğumu soruyor.”

Ayak sesleri odaya doğru gelmeye devam etti. Kapı aralıktı, Miriam İngilizce olarak seslendi:

“Buraya gel Dov. Seni görmek isteyen konuklarımız var.”

Kapı yavaşça açıldı. Kapıdaki ışık loş olduğundan ilk başta inanmak güçtü, ama sonra, uzun boylu adam bir adım öne geldi: askeri bir üniforma giyiyordu ve asker kepini de elinde tutuyordu.

Sait elektrik çarpmış gibi sandalyesinden ayağa fırladı. Miriam'a baktı ve sinirli bir biçimde sordu:

“Sürpriz bu mu? Beklememizi istediğin sürpriz bu muydu?”

Safiye pencereye doğru arkasını döndü ve yüzünü elleriyle örtüp açık açık hıçkırmaya başladı.

Genç adam kafası karışmış bir halde, gözlerini üçünün üzerinde dolaştırarak kapıda durdu. Miriam ayağa kalkarak yapmacık bir sakinlikle usulca:

“Seni annen ve babanla, öz annen ve babanla tanıştırmak istiyorum,” dedi.

Delikanlı yavaşça bir adım öne geldi. Yüzünün rengi atmıştı ve bir anda bütün özgüvenini kaybetmiş gibi görünüyordu. Üzerindeki üniformaya baktı, sonra da önünde durmuş ve gözlerini kendisine dikmiş Sait'e tekrar baktı. Sonunda alçak bir sesle:

“Senden başka anne tanımıyorum. Babama gelince, on bir yıl önce Sina'da öldürüldü.³⁴ Sizin ikinizden başkasını tanımıyorum,” dedi.

Sait iki adım geri gitti, oturdu ve Safiye'nin ellerini kendi ellerinin arasına aldı. Soğukkanlılığını yeniden nasıl da bu kadar çabuk topladığına içten içe şaşırmıştı. Beş dakika önce biri

ona, şimdi orada bu denli sakin vaziyette oturuyor olacağını söylese inanmazdı. Ama şimdi her şey farklıydı.

Her şey kıpırtısız dururken dakikalar yavaşça geçti. Derken genç adam usulca adım atmaya başladı: üç adım odanın ortasına doğru, üç adım kapıya doğru, sonra tekrar odanın ortasına doğru. Kepini masanın üstüne koydu. Kep bir şekilde, tavus kuşu tüyleriyle dolu tahta vazonun yanında uygunsuz, neredeyse gülünç durmuştu. Sait'i, sanki çok zaman önce tüm ayrıntılarıyla planlanmış bir tiyatro oyununu izliyormuş gibi bir duygu sardı. Bu ona, basit sinemalarda gösterilen yapmacık ve ucuz melodramları hatırlattı.

Genç adam Miriam'a yaklaşarak kararlı, kesin bir ses tonuyla ve dolaylı olarak dikkat çekmek üzere:

"Bu ikisi ne için gelmiş? Sakın beni geri almak istediklerini söyleme?"

Miriam benzer bir tavırla yanıtladı:

"Onlara sor."

Bir emre uyarcasına, dimdik geri dönüp Sait'e sordu:

"Ne istiyorsunuz bayım?"

Sait, için için yanan bir ateşi zar zor örten ince bir kabuktan başka bir şey olmayan soğukkanlılığını korudu. Konuşurken sesi boğuldu:

"Hiçbir şey. Hiçbir şey, sadece... merak işte, bilirsin."

Aniden bir sessizlik çöktü ve bu sessizliğin içinden, sanki taraf olmayan bir gözlemcinin sandalyesinin gıcirtısıymış gibi Safiye'nin hıçkırık sesleri yükseldi. Genç adam tekrar bakışlarını Sait'ten Miriam'a, sonra da tahta vazonun yanında duran kepine geçirdi. Sanki bir şey onu tekrar Miriam'ın yanındaki sandalyeye doğru götürmeye zorlamış gibi geri çekildi.

"Hayır. Bu olanaksız. İnanılmaz," diyerek oturdu.

Sait sakince sordu:

"Demek ordudasın? Kiminle savaşıyorsun? Neden?"

Genç adam ayağa fırladı.

"Bu soruları sormaya hakkınız yok. Siz karşı taraftansınız."

“Ben mi? Ben mi karşı taraftanım?”

Sait içtenlikle güldü. Bu şiddetli kahkahayla birlikte, göğsündeki bütün acıyı, gerilimi, korkuyu ve ızdırabı dışarı çıkarıyormuş gibi hissetti. Gülmeye devam etmek istedi; bütün dünya tersine dönünceye kadar veya uyuyakalıncaya, ölünceye ya da arabasına koşuncaya kadar hiç durmadan gülmek. Ama genç adam onu sert bir şekilde kesti.

“Ben gülecek bir şey görmüyorum.”

“Ben görüyorum.”

Bir süre daha güldükten sonra durdu ve kahkahaya boğulduğu kadar ani bir biçimde sustu. Soğukkanlılığına kavuştuğunu hissederek sandalyesinde arkasına yaslandı ve bir sigara bulmak için ceplerini karıştırdı.

Sessizlik uzadı. Derken, kendini toparlamış olan Safiye alçak bir sesle sordu:

“Bizim senin annenle baban olduğumuzu hissetmiyor musun?”

Bu sorunun kime yöneltildiğini hiç biri bilmiyordu. Miriam bu soruyu kesinlikle anlamamıştı, aynı şekilde uzun boylu genç adam da. Sait’e gelince, o da yanıt vermedi. Sigarasını bitirdi ve söndürmek için masaya yaklaştı. Bu esnada içinde, kepi durduğu yerden alıp aşağı atma dürtüsü hissetti ve bunu gerçekten yaptı. Küçümseyici bir gülümsemeyle geri dönüp oturdu.

Bunun üzerine genç adam, ses tonu tamamen değişmiş bir halde konuştu:

“Uygur insanlar gibi konuşmalıyız.”

Sait yine kahkaha attı.

“Sen uzlaşmak istemiyorsun ki, öyle değil mi? Senin ve benim karşıt taraflarda olduğumuzu söyledin. Ne oldu? Uzlaşmak istiyor musun, istemiyor musun?”

Safiye tedirgin olmuş bir halde sordu:

“Ne dedi?”

“Hiçbir şey.”

Delikanlı tekrar ayağa kalktı. Bu cümleleri uzun zaman

önceden hazırlamış gibi konuşmaya başladı.

“Üç dört yıl öncesine kadar Miriam ile İphrat’ın öz annemle babam olmadıklarını bilmiyordum. Küçüklüğümden beri bir Yahudi’yim... Yahudi okuluna gittim, İbranice okudum, sinagoga gidiyorum, koşer yiyecekler yedim... Bana onların çocuğu olmadığını söylediklerinde, bu hiç bir şeyi değiştirmedi. Hatta daha sonra öz annemle babamın Arap olduğunu söylediklerinde bile, bu hiç bir şeyi değiştirmedi. Hayır, hiç bir şey değişmedi, bu kesin. Zaten, sonuçta, mesele insandır.”³⁵

“Bunu kim söyledi?”

“Neyi?”

“Meselenin insan olduğunu kim söyledi?”

“Bilmiyorum. Hatırlamıyorum. Neden soruyorsunuz?”

“Meraktan. Aslında, şu anda tam da aklımdan geçen şey bu olduğu için.”

“Meselenin insan olduğu mu?”

“Kesinlikle.”

“Öyleyse neden beni aramaya geldiniz?”

“Bilmiyorum. Belki bunu bilmediğim için ya da bu konuda daha emin olmak için. Bilmiyorum. Her neyse, devam et.”

Genç adam ellerini arkasında kavuşturarak tekrar yürümeye başladı: üç adım kapıya doğru, üç adım masaya doğru. Ezbere bildiği uzun bir dersi hatırlamaya çalışır gibi görünüyordu. Lafı yarıda kesildiği için nasıl bitireceğini bilmiyordu, bunun üzerine devam edebilmek için ilk bölümü sessizce aklından geçirdi. Ansızın konuştu:

“Sizin Arap olduğunuzu öğrendikten sonra, kendi kendime hep sordum: Nasıl olur da bir anne ve baba beş aylık oğullarını geride bırakıp kaçabilir? Nasıl olur da öz annesi ve babası olmayan kişiler onu yirmi yıl boyunca büyütüp okutabilir? Yirmi yıl! Bir şey söylemek ister misiniz bayım?”

Sait, eliyle devam etmesini işaret ederek, kısa ve kararlı bir biçimde “Hayır” diye yanıtladı.

“Şu anda Yedek Kuvvetlerdeyim. Henüz doğrudan bir çar-

pışmanın içinde bulunmadım, bu yüzden duygularımı tarif edemiyorum... ama belki günün birinde, şimdi size söyleyeceğim şeyleri gerçekleştireceğim: Ben buraya aitim ve bu kadın benim annem. Sizin ikinizi tanımıyorum ve size karşı özel hiç bir şey hissetmiyorum.”

“Bana ileride duygularını tarif etmene gerek olmayacak. Belki ilk savaşın, Halit adlı bir fedai³⁶ ile olacaktır. Halit benim oğlum. Dikkatini çekerim, senin kardeşin demedim. Senin de dediğin gibi, mesele insandır. Halit geçen hafta fedailere katıldı. Ona neden Haldun değil de Halit adını verdiğimizizi biliyor musun? Çünkü hep seni bulacağımızı düşündük, bu yirmi yıl alsada. Ama olmadı. Seni bulmadık ve seni bulacağımıza da inanmıyorum.”

Sait ağır ağır ayağa kalktı. Ancak şimdi yorgun olduğunu, hayatını boş yere yaşamış olduğunu hissetti. Bu duygular, beklenmedik bir kedere yol açtı ve gözlerinin dolduğunu hissetti. Bunun bir yalan olduğunu, Halit’in fedailere katılmadığını biliyordu. Aslında, ona bunu yasaklayan kişi ta kendisiydi. Hatta Halit’i, kendisine karşı gelip de direnişe katılırsa evlatlıktan reddetmekle tehdit edecek kadar ileri gitmişti. O zamandan bu yana geçen birkaç gün ona, dehşetle sona eren bir kâbus gibi göründü. Daha birkaç gün önce oğlu Halit’i evlatlıktan reddetmekle tehdit eden gerçekten de kendisi miydi? Dünya ne garip! Şimdi, bu uzun boylu genç adamın inkârının karşısında kendisini savunmak için Halit’in babası olmakla övünmekten başka yapacak bir şey bulamıyordu; babalık dediği o değersiz kamçıyla fedailere katılmasını engellediği Halit’in! Kim bilir? Belki de Halit kaçmak için onun buraya, Hayfa’ya gelişinden yararlanmıştı. Keşke bunu yapmış olsa! Geri döndüğünde Halit’i evde beklerken bulursa, buradaki varlığı ne büyük bir başarısızlığa dönüşecekti.

Birkaç adım öne çıktı ve bir kez daha tahta vazodaki tavus kuşu tüylerini saymaya başladı. Sait, genç adam odaya girdiğinden beri ilk defa Miriam’a baktı ve ona yavaşça şöyle söyledi:

“Bir anneyle babanın küçük bebeklerini bırakıp da nasıl kaçabildiklerini soruyor. Hanımefendi, ona gerçeği anlatmadınız. Anlattığınızda da artık çok geç olmuştu. Onu terk eden biz miyiz? Hadar’daki Bethlehem Kilisesi’nin yanındaki o çocuğu öldüren biz miyiz? Adaleti her gün aşağılık bir şekilde yok eden bu dünyada, bedeninin, sizi şok eden ilk şey olduğunu söylediğiniz o çocuğu? Belki de o çocuk Haldun’du! Belki de o acınası günde ölen minik, Haldun’du. Evet, o Haldun’du. Bize yalan söylediniz. O Haldun’du. O öldü. Bu genç adam, Polonya’da ya da İngiltere’de bulduğunuz bir yetimden başkası değil.”

Genç adam yenilgiye uğramış bir halde sandalyesine gömüldü. Sait, “Onu kaybettik, ancak bütün bunlardan sonra onun da kendini kaybettiği kesin. Bir daha asla, bir saat önce olduğu gibi olmayacak,” diye düşündü. Bu ona derin, anlaşıl-maz bir memnuniyet verdi ve onu, genç adamın oturduğu sandalyeye doğru yöneltti. Genç adamın önünde durdu ve konuşmaya devam etti:

“Son tahlilde mesele insandır. Böyle söyledin. Ve haklısın da. Ama hangi mesele? Asıl soru bu! İyi düşün. Halit de bir mesele, sırf benim oğlum olduğu için değil. Aslında... ama her neyse, ayrıntıları bir kenara koy. İnsandan söz ettiğimizde, bunun et ve kemikle, kimlik kartları ya da pasaportla bir ilgisi yoktur. Bunu anlayabiliyor musun? İyi. Varsayalım sen bizi, yirmi yıl boyunca hayal ettiğimiz gibi gözyaşlarıyla kucaklayıp öperek karşıladın. Bu herhangi bir şeyi değiştirir miydi? Sen bizi kabul etsen bile biz seni kabul eder miydik? İsmi ister Haldun ister Dov isterse de İsmail veya başka bir şey olsun... ne değişir? Bütün bunlara rağmen seni hor görmüyorum. Bu suç, tek başına senin değil. Belki de bu suç, şu andan itibaren senin kaderin haline gelecek. Ama bunun daha ötesinde ne ki? İnsanoğlu kendisine her saat, her yıl, her gün aşıl原因 şeylerden oluşmuyor mu? Bir şeyden pişman olacaksam, o da yirmi yıl boyunca bunun tam tersine inanmamdır!”

Olabildiğince sakın görünmeye çalışarak tekrar yürümeye başladı, sonra yerine döndü. Tahta vazodaki tavus kuşu tüylerinin sallandığı işlemeli masanın yanından geçerken attığı birkaç adımda, her şey ona, henüz birkaç saat önce odaya ilk girdiği andakine göre bütünüyle değişmiş gibi göründü. Sonra kendi kendine sordu: Vatan nedir? Acı bir biçimde gülümsedi ve sanki elinden bir şey bırakır gibi kendini sandalyesine bıraktı. Safiye korkuyla ona bakıyordu. Gözleri sorgularcasına kocaman açıldı ve Sait, karısını da konuşmaya katabileceğini düşündü.

“Vatan nedir?”

Kadın duyduğuna inanamamış gibi şaşkınlıkla öne doğru eğildi. Kuşku dolu bir nezaketle sordu:

“Ne dedin?”

“Vatan nedir dedim. Az önce kendime bu soruyu soruyordum. Doğal olarak. Vatan nedir? Yirmi yıldır bu odada duran şu iki sandalye mi? Masa mı? Tavus kuşu tüyleri mi? Duvardaki Kudüs resmi mi? Bakır kilit mi? Meşe ağacı mı? Balkon mu? Vatan nedir? Haldun mu? Onun hakkındaki yanılgılarımız mı? Babalar mı? Oğulları mı? Vatan nedir? Faris el-Lübde için vatan nedir? Kardeşinin duvarda asılı duran resmi mi? Sadece soruyorum.”

Safiye yine ağlamaya başladı. Küçük beyaz bir mendille gözyaşlarını sildi. Sait ona bakarken: “Bu kadın nasıl da yaşlandı. Gençliğini bu anı bekleyerek boş yere harcadı; bunun ne kadar korkunç bir an olacağını bilmeden,” diye düşündü.

Dov’a bir kez daha baktı ve bu çocuğun bu kadından doğmuş olması ona kesinlikle olanaksız göründü. Dov ile Halit arasında benzerlikler kurmaya çalıştı ama aralarında hiçbir benzer yan bulamadı. Aksine, onları bütünüyle birbirinin zıttı yapan bir farklılık gördü. Dov’a karşı hiçbir yakınlık duygusunun kalmamış olması onu hayrete düşürdü. Haldun’la ilgili bütün anılarının, alev alev yanan güneşin birdenbire üzerinde parlayıp erittiği bir avuç kardan ibaret olduğunu düşündü.

Dov ayağa kalkıp gizli bir ordu taburunun başındaymış

gibi Sait'in önünde dimdik durduğunda da hâlâ ona bakıyordu. Sakin olmak için çok çaba harcıyordu.

"Uygar ve dikkatli bir adamın davranması gerektiği gibi davransaydın, belki de bunların hiç biri olmayacaktı."

"Ne?"

"Hayfa'yı terk etmemeliydiniz.³⁷ Madem bu mümkün değilde, bedeli ne olursa olsun bir bebeği beşiğinde terk etmemeliydiniz. Bu da mümkün olmadıysa, geri dönmeye çalışmaktan asla vazgeçmemeliydiniz. Bunun da mı mümkün olmadığını söylüyorsunuz? Yirmi yıl geçti! Yirmi yıl! Bu kadar zamandır oğlunu geri almak için ne yaptın? Yerinde olsam, sırf bunun için silah kuşanırdım. Bundan daha güçlü bir istek olabilir mi? Hepiniz zayıfsınız! Zayıf! Geçmişe dönüklüğün ve tutukluğun ağır zincirleriyle bağlısınız! Sakın bana yirmi yılı ağlayarak geçirdiğinizi söylemeyin! Gözyaşları eksik olanı ya da kaybedileni geri getirmez. Gözyaşları mucize yaratmaz! Dünyanın bütün gözyaşları birleşse de, içinde, kayıp çocuklarını arayan bir anne-baba olan küçük bir sandalı taşıyamaz. Demek yirmi yılını ağlayarak geçirdin. Şimdi bana bunu mu söylüyorsun? Senin sersem, kırık dökük silahın bu mu?"

Sait şaşkın ve sıkıntılı bir halde, başı dönerek geri çekildi. Tüm bunlar gerçek olabilir miydi? Yoksa bu sadece, onu korkunç bir ahtapot gibi saran uzun, bitmek bilmeyen bir rüya, bunaltıcı bir kâbus muydu? Şaşkınlığı biçare bir çöküntü halini almış olan Safiye'ye baktı. Onun adına derin bir üzüntü duydu. Sırf ahmak gibi görünmemek için karısının yanına gidip sarsak bir biçimde:

"Onunla tartışmak istemiyorum," dedi.

"Ne dedi?"

"Hiçbir şey. İşte, bizim korkak olduğumuzu söyledi."

Safiye masumca sordu:

"Yani biz korkak olduğumuz için mi o bu hale gelmiş?"

Bunun üstüne Sait, hâlâ dimdik ayakta duran gence döndü. Arkasındaki tavus kuşu tüyleri ona, haki renkli büyük bir

kuşun kuyruğu biçiminde göründü. Bu görüntü Sait'i umulmadık bir şekilde canlandırdı.

“Karım, bizim korkak olmamızın sana bu şekilde davranma hakkı mı verdiğini soruyor. Görüyorsun ya, korkak olduğumuzu masumca kabul ediyor. Bu açıdan haklısın. Ama bu, senin yaptığın hiçbir şeyi haklı göstermez. İki yanlış bir doğru yapmaz. Eğer öyle olsaydı, Auschwitz’de İphrat ile Miriam’ın başına gelenler de haklı olurdu. Başkalarının zayıflıklarının ve hatalarının, kendi ayrıcalıklarının hesabına yazılacağını düşünmekten ne zaman vazgeçeceksiniz?³⁸ Bu eski sloganların modası geçti, bu matematiksel eşitlikler aldatıcı. Önce bizim hatalarımızın sizin hatalarınızı haklı kıldığını söylüyorsunuz, sonra da bir yanlışın diğerini a ettiremeyeceğini. İlk akıl yürütmeyi buradaki varlığınızı haklı kılmak için kullanıyorsunuz, ikincisini ise, buradaki varlığınızın hak ettiği cezadan kurtulmak için. Bana öyle geliyor ki, bu tuhaf oyundan büyük keyif alıyorsunuz. Yine burada da, bizim zayıflığımızı bir yarış atı haline sokup bu atm sırtına binmeye çalışıyorsun. Hayır, senin bir Arap olduğuna hüküm vermiyorum. Artık herkesten daha iyi biliyorum ki, mesele insandır, bir teneke eti değiş tokuş eden tüccarla müşterisi gibi nesilden nesile geçen akrabalık değildir. Son tahlilde ister Yahudi isterse de başka bir şey olsun senin bir insan olduğuna hüküm veriyorum. Olayları anlaşılması gerektiği gibi anlamaya başlamak zorundasın. Biliyorum, bir gün tüm bunların farkına varacaksın ve kim olursa olsun bir insanın işleyebileceği en büyük suçun, başkalarının zayıflıklarının ve hatalarının kendisine, onların hesabına var olma ve kendi hatalarıyla suçlarını temize çıkarma hakkı verdiğine bir an bile inanması olduğunu anlayacaksın.”

Bir süre sustu, sonra Dov’un tam gözlerinin içine baktı.

“Ve sen, bizim hata yapmaya devam edeceğimizi mi sanıyorsun? Günün birinde hata yapmayı bıraktığımızda, o zaman sizin elinizde ne kalacak?”

Kalkıp gitmeleri gerektiği duygusuna kapıldı, çünkü her şey sona ermişti ve söyleyecek başka bir şey yoktu. O anda

Halit'e derin bir özlem duydu ve onun yanına uçabilmeyi, onu kucaklayıp öpmeyi, benzersiz ve açıklanamaz bir biçimde baba oğul rollerini tersine çevirerek onun omzunda ağlamayı diledi. "İşte vatan budur." Bunu kendi kendine, gülümseyerek söyledi, sonra karısına döndü:

"Vatan nedir biliyor musun Safiye? Vatan, bunların hiçbirinin olamayacağı yerdir."

"Sana ne oldu Sait?"

"Hiç. Hiçbir şey. Sadece sordum. Ben gerçek Filistin'i arıyorum; anılardan, tavus kuşu tüylerinden, bir evlattan, kurşunların merdivenlere bıraktığı izlerden fazlası olan Filistin'i. Sadece kendi kendime diyordum ki: Halit için Filistin nedir? O, vazoyu veya resmi, merdivenleri, Halisa'yı ya da Haldun'u bilmiyor. Ama yine de onun için Filistin, bir insanın uğruna silah kuşanıp ölmesine değer bir şey. Bizim için, senin ve benim için Filistin sadece, anıların tozlarının altına gömülmüş bir şeyi aramak demek. O tozların altında ne bulduğumuza bir bak. Daha fazla toz. Vatanın sadece geçmiş olduğunu düşünmekte hatalıydık. Halit için vatan gelecek demek. İşte bu noktada farklılaştık ve işte bu yüzden Halit silah kuşanmak istiyor. Halit gibi on binlercesi, kendi yenilgilerinin derinliklerinde zırhlarının ve kırılan çiçeklerin kalıntılarını arayan insanların gözyaşlarıyla durdurulamaz. Halit gibi adamlar geleceğe doğru bakıyorlar, bu nedenle bizim hatalarımızı ve tüm dünyanın hatalarını düzeltebilirler. Dov bizim utancımız, Halit ise sürüp gidecek onurumuz. Sana en başından gelmememiz gerektiğini, çünkü bunun bir savaşa yol açacağını söylememiş miydim? Hadi gidelim!"

Halit bunu bizden evvel biliyordu... Ah Safiye!... Ah!³⁹

Ayağa kalktı, Safiye de allak bullak bir halde mendilini katlayarak onun yanında geçti. Dov kendi içine gömülmüş bir halde oturduğu yerde kaldı. Kepi yine vazonun karşısında duruyor ve her nedense gülünç görünüyordu. Miriam usulca konuştu:

“Bu şekilde gidemezsiniz. Bu konu hakkında yeterince konuşmadık.”

Sait yanıtladı:

“Kesinlikle daha fazla söyleyecek bir şey yok. Size göre belki bütün olanlar sadece kötü bir şanstı. Ama tarih böyle değil. Buraya geldiğimizde, kabul ediyorum ki Hayfa’dan ayrıldığı-mızda olduğu gibi, buna direniyorduk. Ancak bunların hepsi geçici. Biliyor musunuz bayan? Bana öyle geliyor ki her Filistinli bir bedel ödeyecek. Oğullarıyla bu bedeli ödeyen pek çok kişi tanıyorum. Şimdi biliyorum ki ben de bir oğul verdim. Tuhaf bir yolla da olsa, onu bedel olarak ödedim... Bu benim ilk taksitimdi ve bu, açıklanması çok zor olan bir şey.”

Döndü. Dov başını ellerinin arasına koymuş ve hâlâ sandalyesine gömülmüş bir halde duruyordu. Sait kapıya vardığında Dov:

“İkiniz geçici olarak evimizde kalabilirsiniz. Bunu halletmek bir savaşa patlayacak,” dedi.

Sait her şeye dikkatle bakarak merdivenlerden inmeye başladı. İçinde derin herhangi bir duygu oluşturmaktan uzak olan bu şeyler, birkaç saat öncesine göre çok daha önemsiz göründüler. Safiye’nin, eskisinden daha güvenli olan ayak seslerinin arkasından geldiğini duydu. Dışarıda yol neredeyse bomboştu. Arabaya doğru gitti ve aracı boşa alıp sessizce yokuş aşağı bıraktı. Ancak dönemeçte motoru çalıştırdı ve Kral Faysal Caddesi’ne yöneldi.

Yol boyunca sessizdiler. Ramallah sınırına varana dek tek kelime etmediler. Ancak o vakit Sait karısına baktı ve şöyle söyledi:

“Yalvarırım biz yokken Halit gitmiş olsun!”

Hayfa'ya Dönüş için Notlar

Hayfa'ya Dönüş 1969'da, 'A'id ila Hayfa' adıyla yayınlanmıştır. Kısıtlı nedeniyle bir hikâye izlenimi bıraktığı için bu kitapta bu şekilde geçmiştir. Ancak genellikle Arap edebiyatında, Kanafani'nin çoğu kısa hikâye olan diğer çalışmalarından ayırt edilmesi için roman olarak geçer.

- 1 Haziran 1967 savaşında İsrail kuvvetleri, Doğu Kudüs'ü almanın yanı sıra Sina Yarımadası, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri'ni de ele geçirdi. Mısır ve Ürdün yenildikten sonra, 9 Haziran'da Suriye'ye karşı saldırılar başladı ve İsrail kuvveti bütünüyle doğrudan Suriye üzerine odaklandı. İsrail yirmi yedi saat içinde Golan Tepeleri'ni süpürdü ve 11 Haziran'da ateşkes imzalanmadan hemen önce neredeyse Şam'ın sınırlarına varıyordu. Mandelbaum Kapısı; İsrail'e ait olan Batı Kudüs ile 1948-1967 yılları arasında Ürdün'ün kontrolü altında olan Doğu Kudüs arasındaki ana geçitti. Haziran 1967 savaşından sonra bu Kapı, Kudüs'ü "yeniden birleştiren" İsrail tarafından yıkıldı.
- 2 1948 savaşının ardından, Ürdün Batı Şeria'yı ilhak etti ve burada yaşayan Filistinliler resmi olarak Ürdün kanunlarına tabi oldular. 1967 savaşından kısa bir süre sonra Sait S.'nin arabasında Ürdün plakası olmasının nedeni de budur. Filistin'in İsrail'in eline geçen bölümlerindeki Arapça coğrafi isimlerin çoğu İbranice'leriyle değiştirilmiştir.
- 3 Hayfa şehri Akdeniz'in kıyısından yukarıya Karmel Dağı'na doğru uzanan farklı yükseklikteki üç seviye üzerine inşa edildi. 1948'de birinci ve ikinci seviyeler yeterince bitişik olacak şekilde geliştirilmişti, ama en yüksek seviye seyrek nüfusluydu ve gelişmemiş geniş araziler tarafından diğer iki seviyeden ayrılmıştı. *Halisa*, Hayfa'daki Arap yerleşim bölgelerinden biriydi ve limana eklenilen birinci seviyede yer alıyordu; Eski Şehir ve iş merkezi de birinci seviyede yer alıyordu. İkinci seviyede bulunan Hadar Ha-Karmel Yahudilerin ana yerleşim bölgesi ve Hayfa'nın yönetim merkeziydi; bugün de halen aynı işlevi görür ve ayrıca Hayfa'nın ticaret merkezi haline gelmiştir. En yüksek seviye olan *Har Ha-Karmel* yerleşim bölgesidir ve aynı zamanda eğlence alanlarını da içerir. *Vadi*, kurumuş bir nehrin ya da yağışlı mevsimlerde veya su baskınlarından sonra suyun akabileceği akarsu yatağının yolu anlamına gelmektedir. *Vadi Nisnas* hem bir yerleşim bölgesinin, hem de iş merkezinin kuzeybatı kıyısındaki vadinin adıdır.
- 4 *Vadi Ruşmiya*: İş merkezinin güneydoğu kıyısında bir vadi. Vadi Ruşmiya'nın üstüne, Hayfa'dan doğuya doğru giden bütün trafiğin aktığı stratejik öneme sahip bir köprü vardır. Köprü trafiği için kontrol kulesi işlevi gören bir beton yapı, Hayfa savaşının başlangıcında Arap ve Yahudi askerleri arasında şiddetli çarpışmaların gerçekleştiği mevzi bölgesiydi. İsrail'in kuru-

luşundan sonra, köprü ve vadiye *Gibborim* ("Kahramanlar") adı verildi ve kontrol kulesine, oradaki savaşta ölen Yahudi askerlerini anmak için bir tabela asıldı. "Kule" anlamına gelen *Burç* hem Hayfa'daki bir caddenin hem de on sekizinci yüzyılın sonları ya da on dokuzuncu yüzyılın başlarına dayanan bir Türk tahkimatının adıydı.

5 Bu manzarayı aşağıdaki görgü tanığı kayıtlarıyla karşılaştıran:

Şehirde, İngiliz ordusunun limana ulaşabilen herkesi Hayfa'dan dışarı çıkartmak için hazır beklediği söylentisi yayıldı. 'Liman kapılarına doğru panik halinde çılgın bir koşuşma başladı. Erkekler kardeşlerini, kadınlar çocuklarını ezip geçti. Limandaki sandallar hızla insan yüküyle doldu.' *Filistin Savaşı 1947-1948: Resmi İsrail Yorumu* [İbranice, Ahmet Halife tarafından Arapça'ya çevrildi] (Beyrut: Mu'assasat al-Dirasat al-Filastiniyya, 1984), 469.

Halkın büyük çoğunluğu paniğe kapıldı ve binlerce kişi şehirden Akka'ya götürülecekleri limana akın etti. Kaçarlar, çok sayıda yaralıya sebep olan ileri Yahudi kuvvetleriyle çarpışıyorlardı. R. D. Wilson, "Hayfa Uğruna Savaş," *Cennetten Zafere* adlı kitapta, ed. Raşid Halidi (Washington: The Institute for Palestine Studies, 1987), 773.

Sadece bir taraftan kaçabilirlerdi: Ertesi gün Siyonist *Jerusalem Post*'un toplu göçü açık bir şekilde bildirdiği gibi, bu 'onları tek açık kaçış yönü olan denize doğru kaçmaya zorlamayan' bir saldırıydı. Çocuk ve yaşlılarla ölümüne ezildiği ve aşırı yüklü sandalların batmasıyla boğulduğu, dar sokaklardan limana doğru gerçekleşen bu kaçışa Siyonist askerlerin açtığı ateşler eşlik ediyordu. *The Jerusalem Post*, Nisan 23, 1948; ve R. D. Wilson, *Cordon and Search: With the 6th Airborne Division in Palestine* (Aldershot, England: Gale&Polden, 1949), 193; her ikisi de Erksine B. Childers, "The Worldless Wish: From Citizens to Refugees" makalesi, ed. İbrahim Lughod Ebû-Lughod, *The Transformation of Palestine* adlı kitaptan (Evanstone, Illinois: Northwestern University Press, 1971), 189-190.

6 *Bat Galim*: İbranicede "dalgalara kız" anlamına gelir. Arapçada yanlış bir biçimde *Bayt* (Arapça "ev") *Galim* olarak yazılır. Bat Galim Hayfa'nın kuzeybatı ucudur; denize açılarak bir kıyı oluşturur. Güneyden Hayfa'ya giden yol tam kuzeyden Akdeniz sahilini izler, Bat Galim burnunu çevreleyip doğuya ve güneye, şehrin Hayfa Körfezi'ni sınırladığı Hayfa merkezine yönelir. Bu yüzden, güneyden gelen bir yolcunun Hayfa'da ulaştığı ilk bölge Bat Galim'dir.

7 İsimlerin hepsi "olduğu gibi kalmak" ya da "sonsuz dek sürmek" anlamına gelen, *h-l-d* harflerinden oluşan üç harfli Arapça kökten gelmektedir. Haldun bu kökten gelen, "ölümsüz olanlar" anlamındaki asıl özel isimdir. Halit (kadınlarda Halide) "ebedi", "kalıcı" anlamına gelir ve hem genellik-

le sıfat hem de özel isim olarak kullanılır. Daha sonra doğan çocukların isminde aynı kökün kullanılması, ilk doğan çocuğun ismini bir sonraki çocuğa vererek onun olası ölümünü doğrudan kabul etmeden, anısını canlı tutma isteğini simgeler. Ebû “babası” demektir. Geleneksel olarak, Arap bir baba ilk doğan oğlunun “babası” olarak bilinir. Bu nedenle Sait S., eğer geride kalan çocuğunun varlığını kabul etmek istemiş olsaydı, Ebû Haldun adıyla bilinirdi.

8 *Celile Şehri ve Müselles*: Celile Şehri, Akdeniz ile Ürdün Nehri/Celile Denizi arasındaki kuzey bölgeyi içerir; Müselles Ürdün Krallığı’na kadar uzanır. Safed Celile’deki bir kasabadır.

9 *Masatib*, *mastaba*’nın çoğulu: *Mastaba* evin içinde duvar kenarına inşa edilen taştan bir bank veya evin dışındaki iç avluyu çevreleyen bank yüksekliğinde taştan duvara verilen addır. *Masatib*’in demir ızgarasına yapılan gönderme yersiz görünmektedir; ama Kanafani ailesinin Akka’daki evlerinin bir fotoğrafında, taştan yukarıya doğru uzanan demir bir ızgara kafesiyle evi çevreleyen bir taş duvar görünmektedir. Taş ve demir dışarıdan düz bir yüzey görünümü vermektedir, ama fotoğrafta mastaba üzerinde “oturan” biri görülmektedir. Bu, taş kısmının aslında demir ızgaranın hizasından ileriye doğru çıkıntı oluşturup kapalı alanın içine bakan bir “bank” meydana getirdiği izlenimi verir. Muhtemelen romanın bu satırlarında kastedilen budur.

10 Ümmü “annesi” anlamına gelir (bkz. 7. not). Kanafani’nin burada Safiye’yi tanımlamak için Ümmü Halit tamlamasını kullanması, Safiye’nin son gördüğünden bu yana evle ilişkisinin değişmiş olduğunu vurgular.

11 *Haganah* (İbranicede “savunma”): Kendilerini *Shomrim* (“bekçiler”) ve sonraları *Hashomer* (“bekçi”) diye adlandırarak korunma amacıyla bir araya gelen, kökleri Osmanlı yönetimi altındaki Filistin’de yaşayan ilk Yahudi yerleşimcilere dayanan askeri örgüt. 1922’de İngiliz Mandası’nın kurulmasıyla *Hashomer* dağıldı ve Yahudi işçi grupları tarafından ulusal düzeyde yeniden örgütlenip *Haganah* adını aldı. Haganah en sonunda Yahudi Bürosu yönetimi altına girdi ve Birleşmiş Milletler bölünme planının yürürlüğe girmesinin ardından diğer askeri gruplarla birleşerek İsrail ordusunun günümüzde halen bilinen adı olan *Tzva Haganah Leyisrael* (“İsrail Savunma Kuvveti”) adını aldı.

12 *Iphrat Koshen* ismi, Furat veya Fırat Koşen olarak Türkçeye çevrilebilecek bir Yahudi ismidir. Burada, Kanafani’nin bu ismi özellikle seçmiş olabileceğini düşünerek değişiklik yapmayı tercih etmedik, y.n.

13 Sahibi Bulunmayan Emlaklar Masası, Yahudi Bürosu’nun bir bölümüdür ve 1947-1948 yıllarında Filistin’den kaçan Arap Filistinlilere ait olan taşınmaz mallarla ilgilenmek amacıyla kurulmuştur.

14 Yahudi Bürosu, “Yahudi ulusal yurdunun kurulmasını ve Filistin’deki Yahudi nüfusunun çıkarlarını etkileyebilecek bir takım ekonomik, toplumsal ve benzeri konularda” yardımcı olmak amacıyla Manda yönetimi

tarafından kuruldu. Yahudi Bürosu, Filistin'deki Yahudi topluluğunun yararı için toplumsal, siyasi, iş ve işçi bulmakla ilgili ve askeri kurumların alt yapısını oluşturmıştır. "Filistin Mandası, 24 Temmuz 1922," Fred J. Khouri, *Arap-İsrail İkilemi*, 3. baskı (Syracuse: Syracuse University Press, 1985), 527-528.

15 Arthur Koestler, *Thieves in the Night* (New York: The Macmillan Company, 1946). Roman, 1930'ların sonlarında Nazi zulmünden kaçarak Filistin'e yerleşen idealist bir grup genç Yahudi'nin oldukça romantize edilmiş bir hikâyesini anlatır. Her türlü düşmanlık ve sıkıntıya rağmen yeni bir gelecek peşinde koşma mücadelesi veren önder ruhlu birkaç kişinin yaşadığı, yalıtılmış bir güzellik ve sükunetle dolu topraklar imgesini yansıtır. Birkaç alıntı:

Beş buçuk sularında dağların tepesinde doğuya doğru uzanan belli belirsiz alevlenme, gökyüzünün, günün başlangıcına hazırlandığını gösterdi.... Yeni yerleşimciler kendilerini virane bir ıssızlık, geçen yıllarla olgunlaşmış bir verimsizlik manzarasının ortasında buldular. Kayalar sonsuza dek yerlerine çakılmıştı; sık fundalıklar ve zeytin ağaçları sessiz ve hoşnut bir kabullenme yaşıyorlardı. (sy. 29-30)

Ancak uzak tepeler sadece resmin çerçevesiydi; Joseph'in gözleri için asıl ziyafet, Toplumların beşiği olan yeşil Jezreel Vadisi'nin kendisiydi. Yirmi yıl önce bütün Firavun lanetlerinin gazabına uğramış ıssız bataklık, bugün Hayfa'dan Ürdün'e kadar ülkenin boynunda bir dizi yeşil inci gibi uzanan kesintisiz bir yerleşim zinciri olmuştu. (sy. 228)

Geceleyin uzaklardan bir ışık yanıp sönmeye başlamıştı; havada asılı kızıl bir kıvılcım gibi görünüyordu....

Uzaktaki kıvılcım ritmik bir biçimde yanıp söndü, parıltı ve karanlık, parıltı, parıltı ve karanlık, parıltı ve parıltı, nokta ve çizgi....

İsaiah'a Mors alfabesiyle mesaj gönderiyorlar:

Ve evler yapacak, içlerinde yaşayacaklar; ve üzüm bağları ekecek, bu bağların meyvelerini yiyecekler. (s. 357)

16 Bu yüzyılın başlarında ilk Siyonist yazarlar tarafından icat edilmiş ve Tanrı'nın Yahudi halkına vaat ettiği kutsal İsrail topraklarındaki haklarını almaya çalışmak için sonunda bütünüyle Siyonist hareket tarafından benimsenmiş olan "topraksız bir halk için halksız bir toprak," sloganına gönderme yapılıyor. Yahudiler M.S. 1. yüzyılda Romalılar tarafından Filistin'in dışına sürüldüler. Bazı dinlerde ve Siyonist siyasi yazılarda bu topraklar, arada geçen iki bin yıl boyunca boş, insansız ve gelişmemiş bir biçimde uzanır halde tasvir edilmiştir.

17 Moshe Zalitsky Carmel, Merkezi Hayfa'da bulunan, Filistin'deki dokuz *Palmach* taburundan biri olan Carmeli Tugayı'nın Komutanı. The *Palmach*

- ("Darbe Kuvveti") 1940'larda kurulmuş olan Haganah'ın komuta birimliydi.
- Moshe ismi, Moşe veya Musa olarak Türkçeye çevrilebilecek bir Yahudi ismidir. Burada, değişiklik yapmayı tercih etmedik, y.n.
- 18 "*Misparayim* Operasyonu"nu betimler. İngiltere, Nisan ayının sonunda Hayfa'dan geri çekileceğini duyurmuştu; daha sonra 20 Nisan'da, tuhaf bir biçimde Hayfa'daki Yahudi ve Arap liderlere geri çekilmenin bulundukları o gün gerçekleşeceğini bildirdi. Siyonist güçler derhal harekete geçti. Şehirde *Misparayim* ("makas") Operasyonu adlı üç ayaklı bir saldırı başlatıldı ve iki gün sürdü. Plan, bir taburu Arap bölgesini işgal etmeye, diğerini Karmel Dağı'ndan aşağı, ticaret merkezine doğru ve üçüncüsünü de Karmel taburuyla buluşmak ve şehri ikiye bölmek amacıyla yine Yahudi denetimi altında bulunan iş merkezinden yukarıya göndermekten ibaretti. *Filistin Savaşı*, 468.
- 19 *Irgun: Irgun Tzvai Leumi* ("Ulusal Askeri Örgüt") ya da *ETZEL* olarak da bilinir. 1937'de kuruldu ve Menachem Begin tarafından yönetildi. "Savunmaya yönelik" Haganah'la bağlantısını kesti ve İngiliz mandasını sona erdirerek bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen "saldırgan" hareketi destekledi. Daha sonra, çok daha radikal ayrılıkçı bir grup Irgun'dan koptu ve *Lohamie Herut Yisrael* ("İsrail'in Özgürlük Savaşçıları") kısaca *LEHI* adını aldı. Kurucusu Avraham Yair Stern olduğundan "Stern Çetesi" adıyla tanındı.
- 20 Tümgeneral Hugh Stockwell, manda yönetimi sona ererken Hayfa'daki İngiliz kuvvetlerinin sorumluluğunu taşıyan, Kuzey Filistin İngiliz Komutanı'dır.
- 21 İngilizlerin en kısa zamanda geri çekileceği haberinin Arap ve Yahudi liderlerin her ikisine de aynı anda verilip verilmediği konusunda anlaşmazlık vardır. Resmi İsrail hükümet kaynakları, her iki tarafın da aynı anda haberdar edildiğini ve İngilizlerin geri çekilmesiyle ortaya çıkan boş alandan yararlanan ilk tarafın üç yönlü saldırılarını başlatan Yahudiler olduğunu söyler. Aynı kaynak, o sırada Yahudilerin daha gelişmiş silahlara ve Hayfa'da stratejik bir konuma sahip olduklarına da ekler. *Filistin Savaşı*, 467. İngiliz Ordu Subayı Binbaşı R.D.Wilson her iki tarafın da bir saat arayla haberdar edildiklerini bildirmektedir, ancak bu iddia, Yahudilere saldırı hazırlıkları yapmaları için yeterince önceden haber verildiğinin belirtildiği Walid Halidi'nin düştüğü bir dipnotta çürütülmüştür. *Cennetten Zafere*, 771-773.
- 22 Cumartesi günü Yahudi Şabatı'dır. Belli Yahudi mezheplerinde bu gün otomobil kullanmak bile yasaktır. Cuma Müslümanların ve Pazar da Hristiyanların Şabat günüdür. Tarihsel olarak, her üç dinin halkı da Filistin'de yaşamıştır ve Kudüs'te her üç dinin de kutsal kabul ettiği yerler bulunmaktadır.
- 23 Miriam ismi, İngilizcede Mary, Türkçede de Meryem olarak geçen bir

- Yahudi ismidir. Burada, Kanafani'nin bu ismi özellikle seçmiş olabileceğini düşünerek değişiklik yapmayı tercih etmedik, y.n.
- 24 Bir yanlışlık yüzünden, gerçek tarih "Nisan'ın 30'u" olarak yazılmıştır.
- 25 Akka, Hayfa'nın kuzeyinde, dağlık bir burun üzerinde yerleşmiş bir liman şehridir. Yarım ay şeklinde bir koyun etrafına inşa edilmiş olan şehrin ana bölümü bu koyun batı kıyısına dek uzanır. Akka, Birleşmiş Milletler Bölünme Planı tarafından Arap devletine ayrılmış bölgeye dâhildi. Bu yüzden Hayfa'dan tahliye edilen Filistinliler sandalla yaklaşık bir saat süren mesafede bulunan Akka'ya götürüldüler. Manda döneminde İngilizler, Filistin merkez hapishanelerini Akka'daki bir tahkime kurdular. Bu hapishane, İngilizlerin manda kanunlarına göre ölüm cezası alacak suçlar işlemiş Siyonistleri infaz ettiği alan olmuştur.
- 26 *İbn*: "oğlu" anlamına gelir. Bir erkek, özellikle de babası önemli bir kişiye babasının "oğlu" olarak bilinebilir. Burada Safiye, Sait'in *Faris* el-Lübde diye bahsettiği eski komşularından, belli ki kendi bildiği isim olan *İbnü'l-Lübde* olarak bahsediyor ve aynı kişiden mi söz ettiklerini netleştirmeye çalışıyor.
- 27 *The Freres des Ecoles Chretiennes* Rahibe Manastırı ve Okulu, Filistin'de birkaç şehirde bulunan Fransız misyoner okulları.
- 28 *Manşiya*: Yafa'daki Arap yerleşim bölgesi, güçlü ve örgütlü bir direniş merkezi. Irgun'un da *Manşiya*'da kuvvetleri bulunuyordu ve 1948'in ilk aylarında bölgede iki taraf arasında silahlı çatışmalar yaşandı. İngilizler Hayfa'dan çekildikten sonra bir hafta kadar Yafa'da kalmaya devam ettiler. Bölgede henüz yaşanmış olan kitlesel panik ve toplu göçün bir tekrarından kaçınmak isteyerek, Irgun mevzilerini araştırmak için *Manşiya* üzerine keşif uçakları gönderdiler ve sonra da onları bombaladılar. 1948 Nisanının son günleri ve Mayıs'ın birinci gününde, üç ihtilafçı arasında şiddetli çarpışma yaşandı ve bunun sonucunda bölge neredeyse tamamen yok edildi. Geriye kalanlar şeylerse en sonunda İsraililer tarafından, bir kent kurmak üzere yerle bir edildi. Bkz. *Filistin Savaşı*, 446-449.
- 29 *Tel el-Riş* (Tal el-Riş olarak da bilinir; tal Arapça ve tel de İbranice "tepe" demektir.): Aslında bir Arap köyüdür, daha sonraları Yafa'nın güneyinde bir Yahudi yerleşimi olmuştur.
- 30 Bu, Kanafani'nin çoğul kullandığı ilk örnek. Bakınız Giriş, 6. not.
- 31 *Şattü's-Şebab*: Kelimesi kelimesine, "genç adamların sahili." Bulunduğu yerle ilgili hiçbir kaynak bulunamadı.
- 32 Muhtemelen İngilizlerin, başlangıçta Siyonist kuvvetleri şehre girmekten alıkoymaya çalışmak için Yafa'daki Irgun mevzilerini bombaladığı (28. not) ama sonunda geri çekildiği konusuna yapılan gönderme. Aynı zamanda Siyonistler tarafından işgal edilen Filistin bölgelerini geri alma girişimlerinde başarısız kalan komşu Arap ülkelerinin ordularına da gönderme yapılıyor olabilir.
- 33 Kanafani buradan başlayarak paragrafın sonuna kadar çoğul kullanıyor.

- 34 Mısır cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır Süveyş Kanalı'nı millileştirip İsrail'e ve diğer yabancı gemilere kapattıktan sonra, İsrail'in Sina Yarımadası'na saldırdığı 1956 Sina Savaşı'na gönderme yapıyor.
- 35 *Mesele insandır (al-insan huwa qadiyya)* ifadesi Muhammed Sıddık tarafından, Gassan Kanafani'nin yapıtlarındaki siyasi bilincin gelişimini inceleyen kitabının başlığı olarak alınmıştır. Bu ifade çok anlamlıdır, çünkü *qadiyya* kelimesi "diğer olasılıkların yanı sıra 'mesele', 'sorun' ya da 'durum' olarak yorumlanabilir." Sıddık, "son cümlelerin soyut niteliğinin" bu cümleyi Dov'un konuşmasının diğer bölümlerinden ayırdığını belirtir ve bu ifadenin "romanda kilit bir rol oynadığını" söyler. Bu ifadeyi karakterlere ve romanın içindeki gizli anlamlara uyarlarlarken Sıddık, Sait ile Safiye'nin eksiklikleri, mağdur oldukları "ahlaki adaletsizlik" ile hafifletilirken "adil olmayan bir meseleye eklendiğinde Miriam'ın övgüye değer karakter özelliklerinin ve Dov'un doğru mantığının daha az ikna edici hale geldiğini" belirtir. Muhammed Sıddık, *Man is a Cause* (Seattle: University of Washington Press, 1984), 57-62.
- 36 Amacı uğruna hayatını feda etmeye hazır savaşçı. Bu terim, hangi siyasi gruba bağlı olursa olsun anayurtlarını geri almak için silahlı mücadelede kendi hayatlarını feda etmeye hazır olan, özellikle Filistinli özgürlük savaşçıları, gerillalar ya da komandolar için kullanılır.
- 37 Kanafani, tekil kullandığı yedinci, sekizinci cümleler ve son üç cümle dışında, bu paragrafta baştan sona çoğul kullanmaktadır.
- 38 Kanafani buradan başlayarak dört cümle sonrasına dek yine çoğul kullanıyor. Böylelikle, Dov'un az önceki suçlamalarına karşılık şimdi de Sait'in bir bütün olarak Yahudi topluluğuna hitap ettiğini çağrıştırıyor.
- 39 Sait'in öncekilerden kopuk gibi görünen düşüncesiyle yola çıkması, aslında kasıtlı görünmektedir. Yaşadığı şiddetli acıyla birlikte henüz bulduğu kendini keşfinden ürettiği çözüm duygusunu kasteder. Bu, Kanafani'nin sıradan olanla şiirsel olanı birbirine katarak, gerçekçilikle lirizm arasında kolayca gidip gelebilme yeteneğinin ilginç bir örneğidir.

*"Başlangıçta kendi içinde ve kendisinin sebep olduğu bir sorun olarak Filistin hakkında yazdım...
Sonraları Filistin'i insanlığın bir simgesi olarak görmeye başladım...
Filistinlilerin acılarını betimlerken, onları dünyanın dört bir yanındaki acıların bir sembolü olarak sunuyorum."*

G. Kanafani

1936'da Filistin'in kuzeyindeki Akka şehrinde doğan Gassan Kanafani, henüz on iki yaşındayken kendi topraklarından sürüldü ve çocukluğunu, kendisi gibi sürgün edilmiş olan ailesi ve diğer Filistinlilerle birlikte kamplarda geçirdi. "Ben kullanabildiğim her araçla Filistinlilerin mücadelesini anlatmak istiyorum," diyerek kimi zaman hikâye ve kısa romanlar, kimi zamansa gazete ve dergilerde makaleler yazdı. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (FHKC) en önemli sözcülerinden biri olan Gassan Kanafani, 1972 yılında arabasına konan bir bombanın patlaması sonucu yeğeniyle birlikte öldürüldü.

Filistin'in Çocukları'ndaki hikâyelerin çoğu, birçok Filistinlinin kendi evlerinden, yurtlarından, sokaklarından koparıldıkları 1948 yılını eksen olarak almaktadır. Hikâyelerin hepsinde, bir çift göz olup etrafını inceleyen, sorgulayan, geleceğe bakan bir çocuk vardır. Kanafani'nin tarihsel durumu ve politik koşulları anlamadaki keskinliği, hikâyelerindeki bu çocukların gündelik insanî gerçeklikleri kavrayışlarındaki yalınlıkla birleşmiştir. Arap edebiyatında kısa roman olarak anılan "Hayfa'ya Dönüş" ise, 1948 ile 1967'yi, anılarla gerçekliği, Filistinlilerin utancıyla onurunu, her lokmalarında hissettikleri kayıplarının acısını ve geleceğe dair umutlarını, Polonya'daki Nazi dehşetinden kaçan Yahudi bir anneyle Hayfa'daki Haganah teröründen kaçan Arap bir annenin ızdırabını ustaca iç içe geçirir.

ISBN 978-975-6056-33-2

9 789756 056332

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com

